ג). — ובפסהמ"א: נמשלו ישראל כטוחנות מה הטוחנות אינן בטלות לעולם אף ישראל אינן בטלין מן התורה (מד"ר איכ׳, פתיח׳). ואם יאכל האדם במהרה ולא יטיב לטחון מאכלו בשיניו כי ימהר לבלענו טרם יטחון בטוחנותיו גם זה מוקש גדול הוא בכל הגוף (אסף הרופא 13). ויחלו (הילדים כשמתחילים השנים לצמוח) את מעיהם בהילוך הבטן עד צמות טוחנותיהם (שם 129). המוכר שור לחבירו שאין לו טוחנות והניחו הלוקח עם הבקר שלו (רמב"ם מכיר׳ טז י). שרשי הטוחנות למה הם ג׳ למעלה ולמטה הם ב׳ (ספ׳ שעשוע׳ לר׳ זכדא).

טוֹחֶנֶת, ש"נ, — אשה שאומנותה לטחן, ובהשאלה אשה נבעלת לאיש: מה אומרת הטוחנת לרעותה, ולקחת סולת ואפיתה אותה (עמנ׳, מחב׳ ו).

***טוּט**, ש"ז, — חקוי הקול של תקיעת שופר: טוט[1] אסר וטוט התיר (מו"ק יו.), ר"ל קול תקיעת השופר הטיל החרם על אדם וקול תקעה"ש שבהתרת החרם הוא מתיר את החרם.

טוֹטֶפֶת[1], טֹטֶפֶת, ש"נ, מ"ר טוֹטָפוֹת, — א) מין קשוט על המצח בין העינים מאזן לאזן, Stirnband; frontal; frontlet: והיה לאות על ידכה ולטוטפֹת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יי׳ ממצרים (שמות יג יו). וקשרתם (את הדברים האמורים שם) לאות על ידך והיו לטֹטפֹת בין עיניך (דבר׳ ו ח). ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפֹת בין עיניכם (שם יא יח). — ומצוי בתו"מ בפרט לקשוט אשה: ולא (תצא האשה בשבת) בטוטפות[2] ולא בסנבוטין בזמן שאינן תפורין (שבת ו א). יוצאה אשה בסבכה המוזהבת ובטוטפת (גמ׳ שם נז:). — ואמר הפיטן: אתי מלבנון כלה צעדי טוטפת מקשרת, לבבתיני חסן יקרי מזכרת (יוצ׳ שחוהמ"פ, שני שדיך). — ובמשמ׳ קשוט סתם: לנכבד אשר הוא צפת, על ראש הדת וטוטפת (מכת׳ ר׳ אגטולי להרמב"ם). ספרי יהי זכרי ואעדהו תמיד כטוטפת עלי מצחי (רד"ק מכלול, שיר, השכל וידוע). — ב) *כ"א מארבע האגרות שבתפלים: תן תפילין ביד תן תפילין בראש מה בראש ארבע טוטפות אף ביד ארבע טוטפות (מכי׳ כא יז). הורה להוסיף טוטפת חמישית בתפילין ויעשנה חמש טוטפות הרי זה חייב (רמב"ם ממרים ד ג). — והשתמשו קצת הסופרים במשמ׳ ציון וקשוט על הכובע, cocoarde: הוא היה הראשון אשר חבש הטוטפת הירוקה בכובעו (דבי"ע לק"ם 603). ועל כובעם התנוססה טוטפת חדשה אשר הוברה לה מצבע תכלת לבן ואדום (שם).

***טְוִיָּה**, ש"נ, — שה"פ מן טָוָה: (מי שעושה בשבת) ממזור חייב משום טויה (ירוש׳ שבת ז י ג). טוייה על גבי בהמה שמה טוויה (בבלי שם עד:). וכי דרך טוויה בכך (שם לד:). — וטוית קורי העכביש: שטוה (העכביש) ברוקה פעם או פעמים ביום ואין ברוק אלא כדי טויה אחת (ספ׳ חסיד׳, תתתשג).

טול[1], ממנו טוּל.

טוּל, פ"י, — קל לא נהוג. — הפע׳, הֵטִיל, הֵטַלְתִּי, וַיָּטֶל, הֲטִילוּנִי, — זָרַק, השליך, werfen; jeter; to throw: וההנית ביד שאול ויטל שאול את החנית ויאמר אכה בדוד ובקיר (ש"א יח י-יא). והטלתי אתכם מעל הארץ הזאת על הארץ אשר לא ידעתם אתם ואבתיכם (ירמ׳ יו יג). והטלתי אתך ואת אמך אשר ילדתך על הארץ אחרת (שם כב כו). ונטשתיך בארץ על פני השדה אטילך והשכנתי עליך כל עוף השמים (יחזק׳ לב ד). ויטלו את הכלים אשר באניה אל הים (יונ׳ א ה). ויאמר אליהם (יונה אל המלחים) שאוני והטילני אל הים וכו׳ וישאו את יונה ויטלהו אל הים (שם יב-יה).

הבית אלו הכסלים והצלעות והתעותו אנשי החיל אלו שוקים ובטלו הטוחנות אלו שינים וחשכו הרואות בארובות אלו עינים.

[1]) עצם המאמר בארמ׳, טוט אסיר וטוט שרי, בענין חרם בשופר.

[2]) לא נתברר מקור מלה זו ואין לה אח בלשונות האחיות, זולתי בארמ׳ טוטפתא, גם לאצעדה על הזרוע: טוטפתא דעל ידא (ת"י ש"ב א י). וסוברים רוב המדקדקים כי העקר היה טפטף ונבלעה פ ראשונה. — [2]) ופרשו בגמ׳ (שם נז:): מאי טוטפת א"ר יוסף חומרתא דקטיפתא וכו׳ איזו טוטפת ואיזו סרביטין א"ר אבהו טוטפת המוקפת לה מאזן לאזן סרביטין המגיעין לה עד לחייה.

[1]) רק בעבר׳ במשמ׳ זו, בערב׳ טול, טאל a) במשמ׳ היה ארוך, וי"א כי גם טול העברי הסתעף מן טול הערבי במשמ׳ עשה שישתטח בארך, וזה דחוק.

---

a) طول طال

— ובהשאלה, הֵטִיל רוּחַ, עשה שיתהיל רוח: ויי' הֵטִיל רוח גדולה אל הים ויהי סער גדול בים (יונ' א ד).

—הָפעָ', הוּטַל, יוּטַל, הוּטָלוּ, — שהטילו אותו: מדוע הוּטלוּ הוא וזרעו והשלכו על הארץ אשר לא ידעו (ירמ' כב כח). בחיק יוּטַל את הגורל ומיי' כל משפטו (משלי יו לג). כי יפל לא יוּטָל כי יי' סומך ידו (תהל' לז כד).

*טוֹל, טוּל,—עי' נָטַל.

*טוֹלטלת,—עי' טלטלת.

***טום**, ממנו *טוּם.

***טום**, פ"י, טָם, — כמו אָטַם: טם טפח וסילק אבניו מהו (ב"ק נא:).

*טוּמטוּם,—עי' *טמטם.

***טוס**[1], ממנו *טוּס, *טַיָּסָה.

***טוס**, פ"ע, טָס, טָסְתָּ, — עבר ממקום למקום באויר, מבלי לנגע באדמה, schweben; planer; float: חמשים ושתים שנה לא נראה עוף טס בארץ ישראל (ירוש' תענ' ד סט:). יש להם (להשֵׁדים) כנפים כמלאכי השרת וטסין מסוף העולם ועד סופו (חגי' טז.). יוד שנטל הקב"ה משרי היה טס ופורח לפני כסאו של הקב"ה (מד"ר בראש' מז). העוף הזה פורח וטס בכל העולם (שם ויקר' ג). יש מזיק שקושט כחץ וטס כעוף (שם דבר' ו). נטל הקב"ה ארונו של אהרן והעביר אותו מעל המחנה וראו כל ישראל ארונו של אהרן פורח וטס באויר (פרקי ר"א יז). אילו יכולתי להעלות אבר הייתי טס ונודד מפני עקת רשע (דונש על מנח', ואשא). ובזה יתבטלו דברי המכחישים במציאות הגלגלים ואומרים כי הכוכבים בעצמם טסים ורצים באויר העולם כעוף זה הפורח באויר (יסו"ע לר"י ישראלי ב יז). ולהיותם (השֵׁדים) מחלק האישיי והאוירי יטוסו באויר העולם ולא יורגשו בחוש העין (מנח' קנא' לר"י מפיסא 49). — ואמר הפיטן: טס וידא ועדן שנה, יקץ כישן וער כמשנה (ר"א קליר, שבת החדש, אתית עת). טסה מדי לאבד חמודי, ומשלה במחמדי, בקרעי מדי, ואין מנחם (הוא קינ', איך תנחמוני). אטוסה ואשכונה עד חצר מות, אטפל את המחכים למות (שם, אאדה). טסו חרגלי ילק, זמורי הבקק והבלק, כנץ על צפור דולק, גוזלי בתר והמלק (ר"ש הבבלי, שב' א חנכה, אין צור). טהר טבילות מקוה מהם החדיל, טסו קדושים מנשיהם להבדיל, טרחם סקרת נס להגדיל (שם, אודך).

לבני שלשת איתנים, אשר בשבילם טסת ממעונים, ברכוב כרוב ורוח עננים (יוצ' אחרון פסח, אומן). עטופים וצעופים לאחד שש כנפים, בם מכסים ובם טסים בפתע חוג שמים (שבת ד' אחה"פ, ידודון). זכור חנט מנו עמלקי, טס כילק לאבד חלקי (שבת זכור, זכור איש). אם תטוסנה רוחות עוללים ברחובות קריה תפוחים אללי לי (קינ' לת"ב, אם תאכלנה).

— הָפעָ', *הֵטִיס,—עשה שיטוּס: אפילו היה בסוף העולם הטיסו הקב"ה והביאו לשם (מד"ר רות, וכעז עלה). שהטיסן הקב"ה (את אדם וחוה) וקרא אותן אלוהות (שם ויקר' יא). מבין גלגלי המרכבה שמטן הקב"ה והטיסן על הים (שם שה"ש, לסוסתי).

***טַוָּס**[1], ש"ז, מ"ר טַוָּסִים,—א) עוף שלהנקבה יש זנב ארוך שנוצותיו מגונות בגונים ירקרקים ומזהירים בציורים יפים, Pfau; paon; peacock: אי זהו ירקרק שבירוקים ר"ל אומר כשעוה וכו' סומכוס אמר ככנפי טווס (ירוש' סוכ' ג נג ד). תרנגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה (ב"ק נה.). ואת כל עוף כנף זה הטווס (מד"ר בראש' ז). הכל קלקלו מעשיהן בדור המבול הכלב היה הולך אצל הזאב והתרנגול היה מהלך אצל הטווס (שם כח). בא וראה הטווס הזה שבו שלש מאות וששים וחמשה מיני צבעונין והוא נוצר מטיפה אחת של לובן (תנחומא תזריע ג). למלך שאמר לאוהבו מתאוה אני לראות טווס על שולחני הלך אוהבו מיד והביא את הטווס והעמידו על השולחן רץ להביא את המאכלת לשוחטו צווה המלך ואמר לו מה אתה עושה (אגד' בראש' לא). — ומ"ר: כמה טווסין וכמה פסיונין יש לי (מד"ר קהל', טוב אחרית). בשעה שהקב"ה אמר למשה על הקרבנות היה משה סבור שיקריב טווסים או פסיונים או אווזים (פסיק' רבתי, שור או כשב). —ואמר המליץ: והיה כראותו כי לפי סברתו דעת ותבונה סובבים אותו יסתכל בדבריו הנעימים כהסתכל הטווס בנוצתו יעיר על עצמו פקיחות גדולה (ר' קלוני', אבן בחן לג). הלובש בגדי רקמה והוא ערום משכל וערמה ידמה לטווס אשר יסירו נוצותיו וישאר כתרנגלת ערומה (שעשוע' לר' זכדה 24). וכן ידמה (האדם) לטווסים בכספו מעילים בעלי מראה יקרים (בתי הנפ' והלחשים). — ב) ״נוצות מגונות

---

[1]) בעבר' הקדומה טוש עי' זה.

[1]) מיונית ταώς, אך כבר נתאזרחה בלשון. וכן בסור' וערבית.

בראש קצת העופות: שהודו כפות שיש לו בראש כעין טווס וכפות (רגמ"ה חול' סג.).

··**טוסות**, ש"נ, — סגולת הטוס, וגון נוצת הטוס: ויש מהם שיסתפקו באינדי שירצו להחזירם (את השערות) במראה הטווס ולהצהיבם ושמה הינדיית הטובה יותר מהירה לצבוע אך היא יותר חזקת הטווסות וצהיבות (קאנון ד ז א יט).

***טוסת**, ש"נ, — נקבת הטוס: תרנגול עם הטווסת אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה (ירוש' כ"ק ה ה.).

··**טוע**, ש"ז, — כמו טעות: טיט נגרש תוכו תצליל, טוע זדון טמון ועליל, יודע יצר מה מעליל (סליח' יום ז, אם עונינו).

***טועה**, ש"ז, מ"ר טועים, — מי שטועה בדבר: אמר ר"י אפילו טועה שבטועין אינו טועה בדבר הזה (ירוש' ר"ה ב נח.). — ובפרט כנוי למי שטעו אחרי הנוצרים הראשונים: אמרו עליו על אחר בשעה שהיה עומד מבית המדרש הרבה ספרי טועין נושרין מחיקו (חגי' טו:). ואין כותבין גט מיאון אא"כ מכירין (מפני שחוששים) לב"ד טועין (יבמ' קו.).

***טוען**, ש"ז, מ"ר טוענים, — א) בינוני מן טען. — ב) מי שטוען על חברו, מי שתובע מחברו: ואם טען טוען איך נקרא אות שאיננו כתוב וכו' (ראב"ע, צחות ד.). ואם טען טוען למה הוצרכו לשום שו"א וכו' (שם). אם טען הטוען שבית דין חייבוך לשלם לי מאה דינרין משום שחבלת בי (רמב"ם טוען ונטען א יז). התחיל הטוען ואמר כור חטין יש לי בידך וקודם שישלים דבריו אמר כור שעורים יש לי בידך (שם ג יא). וכן אם טען הטוען ואמר זה חייב לי מנה וכו' ואח"כ הביא הטוען עדים שהלוהו בפניהם (שם ו א). שהביא הטוען עדים שזה ידוע שהוא עבדו וכו' ויחזור העבד לבעליו וישבע הטוען שלא מכר ולא נתן (שם י ד). — ג) "כמו עורך דין, מי שטוען לזכות פלוני: וכן הזהיר למדבר המליץ והטוען בפני הדיין בעד הבעלי דינים תובע או נטבע וכו' יש עוד בהם למוד טוב אל החכם המליץ והטוען וכו' כשיתברר לך שקרות דברי הטוען תתרחק ממנו ולא תקבלם (ר"י אברבנאל, משפט'). לא שכרת טוען שיטעון יפה כנגד אותו עורר (שטר מכיר', REJ XLVII, 56).

··**טופ**, פ"י, טפתי, — טף המשכב במור וכדומה, כמו נף: קרצתי דצתי באומרים, טפתי[1] נפתי במורים, קלקלתי שמנים שמרים (ר"ש בר"י, יוצ' א פסח, אור ישע).

טופס, — עי' טפס.

טור[2], ממנו טור.

טור, ש"ז, מ"ר טורים, — מה שמסדר בקו ישר אחד, Reihe; rang; range, row: ומלאת בו מלאת אבן ארבעה טורים אבן טור אדם פטדה וברקת הטור האחד והטור השני נפך ספיר ויהלם וכו' (שמות כח יז-יח). — ושורת אבנים או כרתות בבנין: ויבן את החצר הפנימית שלשה טורי גזית וטור כרתת ארזים (מ"א ו לו). — ועמודים עומדים ומסדרים בשורה: ארבעה טורי עמודי ארזים וכו' חמשה עשר הטור ושקפים שלשה טורים (שם ז ג-ד). — וקשוטים לנוי על עמודים וכדומה עשויים בשורה: ושני טורים סביב על השבכה האחת (שם שם יח). ופקעים מתחת לשפתו (של הים) סביב סבבים אתו שני טורים הפקעים (שם כד). שני טורים רמנים לשבכה האחת (שם מב). ודמות בקרים תחת לו (להים) סביב וכו' שנים טורים הבקר (דהי"ב ד ג). — "ושורה של כתב, Zeile; ligne; line: למי שיש בידו ספר רפואות והוא מיגע עצמו לספור כמה דפין בספר וכמה טורים בכל דף ודף וכמה אותיות בכל טור (ראב"ע, יסוד מורא א). ומביאה (החכמה) אל דרך נכונה והמליץ בין השכל והלבבות לא ישכחו אותותיה ולא ימחקו טוריה ולא יכבשו דבר אלא בידיעתה (מוסרי הפלסופ' א ז). כתב באגרת ארבעה טורים (מכת' הפניני, התקוה). — ובחשבון: והנה ראוי להיות האמצעי ה' עד שיהיה כל טור באורך ברוחב ובאלכסון במספר ט"ו ויהיו ככה כל הט' מספרים (ראב"ע, ספ' השם ו). גם בתקון הלבנה גם בתקון ה' המשרתים טור יקרא טור הערך וזה הערך הוא אל הס' כי אם היה כתוב בטור הערך ס' יהיה בטור

---

[1]) מכל הפרושים הרבים שנתנו מפרשי הפיוטים למליצה זו, היותר מתקבל על הדעת הוא הפרוש האומר כי מורים הוא מ"ר מן מור ואהלות, וטפתי הוא פעל נרדף לנפתי, אולי במקום הטפתי וכמו נפתי משכבי מור ואהלות.

[2]) שרש משותף, אך במשמ' שהוא משמש בערב' אין לו אח בשאר הלשונות. ויש מדמים לו משמ' פעם שיש לו לשרש זה בערב' טור a).

---

a) طور

אחריו שיקרא הטור החמשי או הכתוב בטור השביעי (הוא, המספר 58). כאשר תרצה לחבר מספרים כמה שיהיה ראוי שתכתוב כל מספר ומספר מהם בטור אחד ותחלק הטורים לאבנים וכו' ותעשה הטורים איש תחת אחיו (מעשה חושב לרלב"ג ב). כאשר תרצה להוסיף מספרים יותר מאחד קצתם על קצתם להשיבם אל מספר אחד הנה ראוי שתסדר כל טורי המספרים זה תחת זה (ר"א מזרחי, חכמ' המספר, הקבוץ). הנה נסדר הטורים ונתחיל מהאחדים וכו' (שם).—ובמלאכת השיר: הראשון הוא השיר השקול במספר הברותיו בשני טוריו מזולת שיסכים הטור הראשון עם השני (רמב"ת, הקד' דרכי נעם). וכן ראוי לדעת כי אין שיר פחות מארבעה טורים (שם). המכוון יהיה השיר השקול המסכים מכל צדדיו במספר תנועותיו והסכמת הטורים כל אחד עם חבירו בחרוז שוה (שם).

טוֹרַח,—עי' טֹרַח.

*טורחן,—עי' *טַרְחָן.

טוֹרֵף, בינוני מן טָרַף,—ושֵׁם, מי *שטוֹרֵף נכסי הלוה: הואיל ומכר הלוה או נתן אחר שנשתעבד בחוב זה הרי זה מוציא מיד הלקוחות או מיד בעלי המתנות וזהו הנקרא טורף (רמב"ם מלוה ולוה יח א). ישבע שמעון ויטול מלוי כדין כל טורף שאינו נפרע אלא בשבועה (שם א ו). ומשביעין את הטורף בנקיטת חפץ שלא נפרע חוב זה (שם כב י). בית דין ששמו לטורף בנכסי לוקח וטעו בכל שהוא מכרן בטל שהרי הן כשליח לטורף וללוקח ויש להן רשות לתקן אבל לא לעוות (שם טו). — "טוֹרֵף האדם, שֵׁם דג מהדגים: טורף האדם ארכו כט"ו אמה ומשקלו לפעמים ד' אלפים ליטרה והוא עצום מאד אמיץ לב ושובב (תוה"א לפינסק, הדגים ריג). הטורף אדם והוא היותר גדול מכל דגי האי (רא"ב' למודים א ו).

א. **טוּשׁ**, פ"ע, עת' יָטוּשׁ, — כמו *טוּס: כנשר יָטוּשׁ עלי אכל (איוב ט כו).

ב. ***טוּשׁ**, פ"י, טָשׁ, אָטוּשׁ,—טָשׁ בשמן, סָךְ אותו בשמן: הרק וטש בפניו כנגד חבירו ותלש בשערו (תוספתא ב"ק ט יא). אין טשין את התנור באליה ואם טש כל הפת כולה אסורה (פסח' ל:). אין סכין אותם (את הכירים) שמן ואין טשין אותן במטלת (כיל' לד.).

***טחב**[1], ממנו טַחַב.

[1]) רק בעבר', ולא ידוע מקורו, ואין לו חבר

***טַחַב**[1], טְחָב[2], ש"ז, — רטיבות[3]), Feuchtigkeit, humidité; moisture: אל תשתה צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני (ספרא, אחרי א ג). שאם יתנו זה הדג בשתן נער בטחב חמשה ועשרים יום טמון ברפת ואחר יבשלוהו באש עד שימחה כלו וישוב משיחה ימית בנגיעה (תולד' יצחק לר"י קארו, שמיני). — ואמר המליץ: ומצחו הרחב, ככר נם בטחב, ועל פניו נסחב, בתוך אש להבה (ספר המוס' לר"ז בן סעד', כ"י תימני' יב).

טחה[4], ממנו טֻחָה.

טֻחָה[5], ש"נ, מ"ר טֻחוֹת, — א) ענן דק מתרומם ומתעגל, dünne Wolke; nuage mince; thin cloud: הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ התרים לעב קולך ושפעת מים תכסך התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו מי שת בַּטֻּחוֹת[6]) חכמה או מי נתן לשכוי בינה מי יספר שחקים בחכמה ונבלי שמים מי

בשאר לשונות המזרחיות. בערב' טח'פ a) ענן קל.

[1]) כך הקריאה הרגילה וכך נקדו לוי ויסטרוב. —[2]) כך בוקשד', וכן נראה מהחרוז של ר"י בן סעדיה. —[3]) הערוך פרשו קור. ויש מפרשים טל של בֹקר, וכעין זה יסטרוב, והפרוש הרגיל הוא רטיבות, וכן נראה מהשמוש שהשתמשו בו במשמ' זו בשני המקומות המובאים בפנים.

[4]) בערב' טח'א' b).

[5]) בערב' טח'א' c), ועי' הערה לקמן. — [6]) מלה שנעלמה משמעתה האמתית כבר מהקדמונים. השבעים תרגמוה בשתי מלים שפרושן הוא מטוה של נשים, והוא תרגום זר ותמוה מאד. ובעלי התלמוד פרשוה במשמ' כליה, כליות: מי שת בטוחות חכמה אלו הכליות (ר"ה כו.), וכן התרג': בכוליין. וכעין זה גם הירונ' visceribus. הפשיטא: בכסיא, ורסע"ג: ות'אק. המפרשים הקדמונ' שלנו, ריב"ג, רש"י, ראב"ע, רד"ק וכו' פרשו לפי התרגום והתלמוד במשמ' כליות, ועל פי פרוש זה השתמשו במלה טוחות כל הפיטנים במשמ' המחשבה הטמונה ונסתרה שבלב, כמו כליות בהמליצה חוקר כליות, עי' ערך ב. "טוּחַ, ב. "טוּחָה. אך אין שום ספק בדבר כי פרוש זה אינו אמתי, כי אין שום ענין לכליות ומחשבות כאן, שהמליץ מדבר קודם על הענן והגשמים והברקים, ואח"כ עוד פעם על השחקים והעננים, וכליות ומחשבות מפסיקים את המליצה היפה והנהדרה בלי שום צרך ובלי שום שיכות, ומחלישים את כח המליצה ועז יפיה. וכל כרכוריו של קניג (Kö.2,61) לישב מליצת המקרא בפרוש טחות ושכוי

a) طخف b) طخا c) طخاء.

ישביב (איוב לח לג-לז). — ב) דבר לא ידוע ולא מובן, etw. ungewisses, unverständl.; chose incertaine inintelligible; uncertain: הן אמת חפצת בטחות[1]) ובסתם חכמה תודיעני (תהל׳ נא ח). — ועי׳ ב. טוחה.

טחו, ממנו מטחוי, טחה.

טחה, ש״ז, מ״ר טחוים, — כמו מטחוי: נראו רחוקים כשש מאות אלף טחוי קשת במנין (כרית מגוחה א).

***טחול[2]),** ש״ז, מ״ר טחולים, — אבר בשרי דמי מהאברים הפנימים של גוף בע״ח, Milz; rate; milt: ניטל הטחול ניטלו הכליות ניטל לחי התחתון (חול׳ ג ג). דם הטחול דם הלב דם ביצים (כרית ה א). קנה מוציא קול ריאה שואבת כל מיני משקין כבד כועס מרה זורקת בו טפה ומניחתו טחול שוחק קרקבן טוחן (ברכ׳ סא:). טחול יפה לשינים וקשה לבני מעים (שם מד:). כולן (כל הרצים של דוד) נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים היו (סנה׳ כא:). קרום שעל הטחול אסור (חול׳ לג.). אסרתי לך אשת איש התרתי לך את השבויה וכו׳ את הדם התרתי לך טחול (מד״ר ויקר׳ כב). הטחול יכון מכונו בצד השמאלי בתוך גוף האדם כספוג שהוא מלא מים קרים והוא עומד כאיש מלחמה בצד השמאלי להלחם בקרתו עם המוקשים הניצבים למולו בצד הימני שהם יכולים להמית בחומם (אסף הרופא 25). כי הטחול אויב הוא לכבד והוא כשוכן בתוך עיר מצור אשר נסגרו מבואותיה ואין לצאת ולבוא כי אם בשער אחד כן הטחול בזמן שהמים מגיעים אליו בעת צמאת האדם הוא שותה אותם כספוג (שם). כי כח הטחול חם (צ״ל קר) בקרח ובכפור והוא מקום המרה השחורה (שם 4). ולולי חומם של כליות לא היה הגוף עומד מפני קרתו של טחול (שם). וטחול העוף עגול כמו עינב ואינו כטחול בהמה (רמב״ס שחיט׳ י י). — עשב הטחול, הוא חרול: ורפואה פרטית בו (במי שחלה בחלי הטחול) היא אורטיקה וקראו אותו ההמון עשב הטחול (ר״י להלון, אולה״ת ט 7).

טחולי, ת״ז, לנק׳ טחולית, מ״ר טחוליים, — של הטחול: ואעפ״י שהשחור יהיה לפעמים מן הכבד אך השחור הטחולי יתר חזק השחרות (קאנון ג יח א ה). — ובמשמ׳ נגוע הטחול, חולה במחלת הטחול: הטחוליים שתבוא להם דיסינתיריאה טוב (פרקי אבוקרט ו מז).

טחון, ש״ז, — אבן הריחים: בחורים טחון נשאו ונערים בעץ כשלו (איכ׳ ה יג). — וכמו טחנה: שהיתה שם מרחץ או חנות או ריחיים ובא חבירו ועשה מרחץ אחרת כנגדו או טחון אחרת אינו יכול למנעו (רמב״ם שכנ׳ ו ח).

***טחון,** ש״ז, — כמו טוחן: נתחלפה קופתו אצל הטחון אם הוחזק עם הארץ להיות טוחן שם באותו היום חושש (ירוש׳ דמאי ג כג ג). כשטוחנין הולך ישראל עם הטחון לשמור (הרוקח סי׳ רעג).

במשמ׳ סתרי המחשבות, אינם מועילים כלום. וכדי שיהיה גם פסוק זה במקומו ובהסכמה למה שלפניו ולאחריו צריך שגם בו תהיה הכונה לדבר מהדברים השמימיים והאויריים, וכבר הרגישו בזה קצת החדשים, וראה G. Hoffm. בשתי המלים טחות ושכוי שבפסוק זה שמות לשני מזלות, אך כבר השיגו אחרים על זה שאדות הכוכבים והמזלות מדובר בפסקה שלפני הפסקה המתחלת בפסוק הידעת, ובפסקה זו אין מקום לכוכבים ומזלות. וכדי להציל את יפי המליצה הנשגבה ושלמותה על כרחנו אנו צריכים לאמר כי גם בפסוק זה דבר המליץ על המטר והעננים, וכבר ראה זאת Duhm, Dillman ואחרים, ותרגמו קצתם עננים חשכים, ודוהם תרגם Federwolken, ר״ל העננים המתהוים מפתילי גליד ופרושים כמו מעטה דק על השמים. ומשמ׳ זו של מין ממיני העננים להמלה טחות היא האמתית בלי שום ספק, כי מלבד הכרח הענין והמליצה יש עוד ראיה מפורשת לזה מלשון הערבית החיה, שיש גם בה מלה זו בצורתה ממש כמו בעברית, היא המלה טח׳א׳ הרשומה בהערה למעלה, ופרשוה הערבים: אלטח׳א׳ אלשחאב אלרקיק אלמרתפע, יקאל מא פי אלשמא טח׳א׳ אי שחאב (לשאן אלערב), ובעבר׳: אלטח׳א הוא ענן דק גבוה, יאמרו אין בהשמים טח׳א ר״ל ענן. ויש בערב׳ עוד משקלים אחרים משרש זה במשמ׳ זו: טחוה, וגם טחיה, ואמר אללחיאני, אומרים מא פי אלשמא טחיה אי שי מנ אלשחאב, ע״כ, ובעבר׳: אומרים אין בשמים טחיה ר״ל שום דבר מן ענן. ומשמ׳ זו של טחות מעידה גם על שכוי שפרושה האמתי גם הוא כמו״כ ענן, עי׳ זה הערך. — [1]) במקום זה, הפרוש המקובל במשמ׳ מחשבה נסתרה מתישב, ויותר בדיוק הוא מחשבה או דבור לא ברור ולא מובן, ובמשמ׳ זו משמשת מלה זו בעצמה גם בערב׳: ומנ אלכלאמ מא לא יפהמ, ובעבר׳: ובנוגע לדבור (משמשות המלים טח׳א וטח׳יה במשמ׳) מה שאינו מובן. והוא נרדף ממש להמלה סתם, וכן תרגם הירונ׳ incerta, ואולי יותר נאות להפסיק הכתוב לא אחרי בטחות אלא, כמו השבעים והירונ׳, אחרי חפצת, ולחבר בטחות עם סתם שלאחריה.

[2]) בערב׳ טחאל a).

a) طحال

***טָחוּף**[1], ת"ז, לנק' טְחוּפָה, מ"ר טְחוּפִים, טְחוּפוֹת, — מגון דומה לאפר, grau; gris; gray : היו לו שני מינים של (גִזּוֹת) טחופות [2]) ולבנות מכר לו טחופות אבל לא לבנות (חול' יא ב).

טָחוֹר[3], ש"ז, מ"ר טְחוֹרִים, טְחֹרִים, — א) כעין אבעבועות בפי הטבעת שגורמות מכאובים בעת הנקבים, hämorrhoid. Geschwülste ; tumeur hémorroid. tumors- : ויך את אנשי העיר מקטן ועד גדול וישתרו להם טְחֹרִים [4]) (ש"א ה ט). והאנשים אשר לא מתו הכו בַטְּחֹרִים (שם יב). יככה יי' בשחין מצרים וּבַטְּחֹרִים ובגרב ובחרס אשר לא תוכל להרפא (דבר' כח ז).— והשתמשו במלה זו הרבה בספרות הרפואית המאוחרת : ויצא האדם במידי צואתו כאשר יצא בימי קדם בימי שרותו בלא טחור ובלא מכאוב (אסף הרופא 143). על תחלואי הבטן והילוך המעיים והטחורים (שם 55). אז תכאבנה הכליות ויתגרו רוחות הטחורים לנגעי התחתוניות (שם 14). אם תחבוש הטחורים בקמח שעורים מולש בחלב בקר יסיר וישקוט ממנו הטחורים ועקיצתם (ראב"ע, ספ' הנסיונות ה ה). אמנם הטחור הוא בשר נוסף צומח ולפעמים יהי' בשר רך לבן אין בו כאב ולפעמים יהי' אדום או כהה חזק הכאב (קאנון ג ה ב ו). היותר טוב שיקשר בהדוק שרש הטחור בחוט משי או פשתן (שם יז א ג). ולפעמים תקשר מהרה בחוט קשירה באלכסון שישאר הטחור בחוץ (שם). והטחורים מתחלקים למין מהחלוקה הנראית אל היבלתיים ואל ענביים ואל תותיים (שם שם ב). דע כי הטחורים הם תוספות ובועות וצמחים בפי הנקב התחתון והוא בפי הרעי הנקרא בלשון חכמים ברכשא (שלמה בדרכי הרופא, כ"י, Magr. Berl. X,102). לרפאות הטחורים הישנים ולא ישאר אחד מהם סכנה (פרקי אבוקרט ו יב). והזיעה הקרה והפלצות והסערה הבאים מהקדחות יבא משם ויתילדו בהם הטחורים (מ' אלדכי, ש"א 7). ואמרו הרופאים שאם יהי' לו הטחורים פתוחים המקלחים דם שהוא דבר המצוי בבני אותה מדינה ויתרפא (שו"ת בשמים ראש רפ). — ב) *כנוי להמעי המחבר לפי הטבעת שממנו הרעי יוצא : עשה לו הטחור הוא מעי השרשור הנדבק בחור התחתון להוציא הגלל והדומן והצואה (ר"ש דונולו, חכמוני א).

[1]) רק בעבר' במשמ' זו, ועי' הערה לקמן.— [2]) גרסת הערוך, וכן בכ"י ר', וכן ברשב"א, ובנוסח' שחופות.

[3]) בסור' טחורא וטחרא, תרגם ב"ע אל-זחירה a) בערב', והוא יציאה בכאב בדם.— [4]) כך הקרי במקום עפלים בכתיב, וכן בכל המקומות המובאים כאן, זולתי ש"א (ו יא-יז), טחרי זהב גם בכתיב.

a) الزحيرة

טחח, ממנו טַח.

טַח, פ"ע, עת' יָטֹחַ, — טָחָה עינו, היתה עינו מכסה בדבר, היה דבר דבוק עליה ולא יכול לראות, verklebt s. : être couvert ; be covered : לא ידעו ולא יבינו כי טַח מראות עיניהם מהשכיל לבתם (ישע' מד יח). — ובל"ג, *מָחָה העין מראות : הגבירה מדת התאוה על שאר מדותיו עד שגברה על השכל שנוצר עליו האדם וטחה מראות עינו ואבדו סימני חמודותיו (חו"ה, עבוד' ה' ג). — ב) *טַח[2]) דבר בדבר, נגע בו בכח, הקיש בו, anstossen ; heurter ; knock against : קורעו (את הכחל) שתי וערב וטחו בכותל (חול' קט:). היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי וכו' יטוח ראשי אצבעותיו בכותל ויהא מיצן (ירוש' הור' ב מו ד). — ופָעוּל *טוּחַ, טוּחָה בדבר, נוגעת בו : האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע אבל לא האיש וכו' תרגמה ר"נ בר יצחק כגון שהיו פניה טוחות בקרקע (ברכ' כד.). ואסור לקרות קריאת שמע והוא מוטל ופניו טוחות בקרקע או מושלך על גבו ופניו למעלה (רמב"ם ק"ש ב ג). ואסור למברך לברך כשהוא ערום עד שיכסה ערותו במד"א באיש אבל באשה יושבת ופניה טוחות בקרקע ומברכת (הוא, ברכ' א ט).

— הפע', *הִטִּיחַ, — הִטִּיחַ בסלע וכדומה, כמו קל : היה חורש והטיח בסלע או בגדר (אהל' יז ב). אם הטיח צלוחיתו באבן חייב (ב"ק כח:). — והטיח ראשו בדבר : אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחים עליו (ברכ' לד :). התחיל מטיח ראשו לכותל אמר כל מה שעמלתי שבע שנים בא זה והושיטו לי בקנה אחד (מד"ר ברא' כ). אפשר שהיה צדקיה רואה אחרים שהיו

[1]) בערב' טח' a), זרק ורמה.

a) طخ

מנקרין את עיניו ולא היה לו דעת להטיח את ראשו בכותל עד שיצאת נשמתו (שם איכ׳, על אלה). — ובהשאלה, הטיח את האשה [1], באשה, בעלה: נתכוון להטיח בכותל והטיח ביבמתו וכו׳ (נתכוון) להטיח בבהמה והטיח ביבמה וכו׳ (יבמ׳ נד.). מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאינה והביאוהו לב״ד והלקוהו (סנה׳ מו.). — והטיח דברים כלפי פלוני, דבר עליו דברים קשים: אליהו הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר ואתה הסבות את לבם אחורנית (ברכ׳ לא:). חנה הטיחה דברים כלפי מעלה שנאמר ותתפלל על יי׳ מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה (שם). משה הטיח דברים כלפי מעלה שנאמר ויתפלל משה אל יי׳ אל תקרי אל יי׳ אלא על יי׳ (שם לב.). אל יטיח אדם דברים כלפי מעלה (תענ׳ כה.). הודיעו הקב״ה (למשה) כך וכך עתיד פרעה לעשות בזמן שתלך בשליחותי כדי שלא יטיח דברים כלפי מעלה ואעפ״כ הטיח דברים כלפי מעלה (מד״ר שמות ג). התחילה (הגר) מטחת דברים כלפי מעלה אמרה רבון העולם אתמול אמרת לי הרבה ארבה את זרעך והיום הוא מת (שם). מי שדורש המקרא הזה עושה לדניאל מטיח דברים כלפי מעלה שאמר לנבוכדנצר מרי חלמא לשנאך אין שונאו בעולם יותר מן הקב״ה שהחריב את ביתו והגלה את בניו (שם ל). ואלו יפורש הדבר בספר יביא רבים לדבר בו ויטיחו דברים כלפי מעלה (מלמד התלמיד׳, והרא). שהיו מטיחין בדברי תפלות וגנות דברים כלפי מעלה (מעין גניס לאיוב א ז). — והטיח עלי: מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגין כשורה עמד וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל מה עשה יונתן בן עוזיאל מכר שליש והקדיש שליש והחזיר לבניו שליש בא עליו שמאי במקלו ותרמילו אמר לו שמאי אם אתה יכול להוציא את מה שמכרתי ומה שהקדשתי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי אמר (שמאי) הטיח עלי בן עוזיאל הטיח עלי בן עוזיאל (ב״ב קלד.). — והטיח עם פלוני, במשמ׳ התקוטט עם פלוני: אמרו לו (רעיו של איוב) יכול אתה להטיח עם מיכאל (תנחומא ברא׳ יג). — והטיח קול: הטיח בגרונו קול כדי שישמע רב ספרא ויצא (רגמ״ה תמיד כז:).

*טְחִין, ש״ז, מ״ר טְחִינִים, — עדשים וכדומה טחונים ועשויים גריסים: כרשינין לעשות טחינין (תוספתא

—[1]) כן גם בערב׳: טח׳ אלמראה, ג׳אמעה.

דמאי א כד). קטניות של תרומה אין עושין אותה טחינין (שם תרומ׳ י ג).

*טְחִינָה, ש״נ, מ״ר טְחִינוֹת, — שה״פ מן טָחַן: חביתי כהן גדול לישתן ועריכתן ואפייתן בפנים ודוחות את השבת טחינתן [1]) והרקדתן אינן דוחות את השבת (מנח׳ יא ג). לא הותרה טחינה כדרכה (ירוש׳ שבת ז י:). בשעת קטיפה טחינה והרקדה (פסח׳ יא.). קצירה וטחינה (סנה׳ סב:). — ועי׳ רֵחַיִם, הפעלים והשמות השיכים למלאכה זו. — ובענין העכול במעים: ויאמץ כח הטחינה במעים אשר אחר הרחים (ר״י תריזי, איתיאל ב). — ופעולת השנים על המזון: אח״כ טוחן אותו (את המזון) הבטן יותר מן הטחינה שטחנו אותו השנים בתחלה (חו״ה, הבחינה ה). — ובהשאלה בלשון נקיה לבעילה: אין טחינה אלא לשון עבירה וכן הוא אומר תטחן לאחר אשתי מלמד שכל אחד ואחד הביא לו (לשמשון) את אשתו לבית האסורים כדי שתתעבר הימנו (סוט׳ י.).

*טחל, ממנו *טְחוֹל, ״טְחַל.

״טָחַל, — קל לא נהוג.

— פע׳, ״מְטֻחָל, — נגוע במחלות הטחול: כל המטוחלים והמפולגים נגע פרלסיאה אשר שבתו צדדיהם מצד אחד (אסף הרופא 126).

— הפע׳, ״הֻטְחַל, מוטחל, כמו מטוחל: וכאשר יהי׳ בשתן כעלוקה אדומה והחולה מוטחל יצטמק טחולו (קאנון א ב ג ו). ונקרא המוטחל מי שיהיה בטחולו קשי אם לעובי עצמו ואם שלא יגיע הגעת המורסא וכו׳ (שם ג טו ב ג). אמר אבוקרט אם ימצא המוטחל כאב פנימי הנה הוא יותר בטוח (שם).

״טַחְלַב [2]), ש״ז, — ירוקה שעל פני המים, Wassermoos, moss : mousse verte : וטחלב שהוא ירוקה שעל פני המים (ספ׳ רפואות, כ״י פלורנץ).

״טַחְלַבִּי, ת״ז, מ״ר טַחְלַבִּיִּים, — של טחלב, מטבע הטחלב: סרוחים בלתי טובים כביציים ר״ל מיני הביצה והטחלביים ר״ל מיני עדשי המים

[1]) כך במשנ׳ שבגמ׳, ובכ״י טחינה והרקדה, ובמשנ׳ שבמשנ׳: טוחנן, טחונן.

[2]) בערב׳ טַחְלַב a), אך לא ידוע מקורו לנכון.

a) طحلب

(קלון ג א א ט).

טחן[1], ממנו טחון, טחן, טחנה, *טחון, *טחינה, *מטחן.

טָחַן, פ"י, טחנו, יטחן, טחני, טחון, — טחן חטים וכדומה ברחים, דקק אותם בין אבנים סובבות זו על זו ועשה מהם קמח, mahlen; moudre; to mill: שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה (במד' יא ח). קחי רחים וטחני קמח (ישע' מז ב).—ובתו"מ: הבורר והטוחן והמרקד והלש והאופה (שבת ז ב). אלו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת מבשלת ומניקה את בנה (כתוב' ה ה). כברה לכבור בה חול ריחיים לטחון בה סממנין (ירוש' שביע' ה לו.). שכן דרך הכהנים להיות טוחנין מדומע לתוך בתיהן (שם ערל' א סא:). ואם אין לו מה יאכל קוצר ומעמר ודש וזורה ובורר וטוחן (מו"ק יב:). טוחנין במועד לצורך המועד (שם). המוליך חטים לטחון ולא לתתן ועשאן סובין (ב"ק לט:).—ובמשמ' כתת דבר לרסיסים דקים, zerstossen; pulveriser: ויקח את העגל אשר עשו וישרף באש ויטחן עד אשר דק (שמות לב כ). ואכת אתו טחון היטב עד אשר דק לעפר (דבר' ט כא).—וזיתים וכדומה: אף טוחן הוא (הזיתים) בבית הבד ומכנים לבודידה (שבי' ח ו). שלשה זיתים הן ובהן שלשה שלשה שמנים הזית הראשון מגרגרו בראש הזית וכותש וכו' חזר וטחן וטען זה שלישי (מנח' ח ד). דורכים את עבטו (של האבל) וזולפים את יינו וגפים חביותיו וזיתיו הפוכין ושנויין טוחנן כדרכן (ירוש' משק' ב א). וכונסו (את הזית) לבית הבד וטוחנו בריחים ונותנו בסלין ושמן היוצא ממנו זה היה ראשון (מנח' פו.).—והקבה את המזון: קנה מוציא קול ריאה שואבת כל מיני משקין כבד כועס מרה זורקת בו טפה ומניחתו טחול שוחק קרקבן טוחן (ברכ' סא:). שהמאכל הולך אל הבטן אל תעלה מוכנת על קו ישר אין בה עקום ולא עוות והוא הושט אח"כ טוחן אותו הבטן (חו"ה, הבחינ' ה). — והשנים את המזון: ואם יאכל האדם במהרה ולא יטיב לטחון מאכלו בשיניו כי ימהר לבלענו טרם יטחון בטוחנותיו גם זה מוקש גדול הוא בכל הגוף (אסף הרופא 13). — ובמליצה: הרואה את ר"ל בבית המדרש כאילו עוקר הרים

[1]) בערב' טחנ a).

a) طحن

וטוחנן זה בזה (סנה' כד.). צרעה ואשתאול שני הרים גדולים היו ועקרן שמשון וטחנן זה בזה (סוט' ט:). — ובמליצה ללמוד: רבי שמעון טוחן הרבה ומוציא קימעא וכו' ומה שמוציא אינו מוציא אלא סובין (גיט' סז.). — ובהשאלה, טחן פניו של פלוני, התנהג אתו בקושי, העליבו, חמסו: מלכם תדכאו עמי ופני עניים תטחנו (ישע' ג יה).—*טחוני פנים, ואמר המליץ: כי לא נכון להוכיח מרי נפש ולא לגעור בדוי לבב ולא לדחוף טחוני פנים כי במצוק ידברו ובמרירות יביעו (אגר' מנח' לחסדאי).—ובהשאלה להאשה הנבעלה: אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתי תטחן[1] לאחר אשתי ועליה יכרעון אחרין (איוב לא ט-י).—והאיש הבועל: ואדני זקן רב יהודה אמר טוחן ולא פולט (מד"ר בראש' מח). יש לך אדם טוחן ואינו פולט (פסיק' זוט' מה עג).

—נפע', *נטחן, — שטחנו אותו: אין נותנין חיטין לריחים של מים אלא כדי שיטחנו כל צורכן מבעוד יום (ירוש' שבת א ד). טחנו (את הלוז שבשדרה) ברחים ולא נטחן שרפו באש ולא נשרף נתנו במים ולא נמחה (מד"ר בראש' כח). החטים צריכים להטחן והחרדל והתרמוסין צריכין להמתק (שם אסת' א א). כל מה שנברא בששת ימי בראשית צריך תיקון וכו' החיטין צריכין ליטחן אפילו אדם צריך תיקון (פסיק' רבתי כג).

—הפע', *הטחין, — עשה שיטחן: יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו בריחים ומביאו לחיי העולם הבא (קדוש' לא.). סימא את עינו נותן לו דמי עינו ושבת רואין אותו כאילו הוא מטחינו בריחיים (ב"ק פה:). לכשיזקין מטחינו ברחיים בשבת (ע"ז טז.).

טחנה, ש"נ, — שה"פ, כמו *טחינה: וסגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה (קהל' יב ד).—והשתמשו במלה זו במשמ' זו: ויש לי אבן טחנה שטוחנין בה עפר הזהב והכסף ומטה של עץ הנקראת דכה (תשו' הגא', הרכבי 186). — ובמשמ' אבן הרחים: בפלח תחתית רוצה הטחנה התחתונה מפני שהיא בקע העליונה (השרש' לריב"ג, פלח).—ומצוי השמוש במלה זו בספרות החדשה במשמ' בית רחים, בית מוכן לטחינה.

***טיב**, טייב, פ"י, בכנ' טיבו, טיבה, — עשה טוב, ובפרט טיב את האדמה, התקין אותה בחרישה

[1]) אמרו בגמ' (סוט' י.) כי הכונה בפעל זה

כראוי לזריעה, d. Feld meliorieren; meliorer le sol improve a field : ט י י ב ה (את השדה) ומת בנו מותר לזורעה טייבה ומכרה אסור לזורעה (ירוש׳ שבי׳ ד לה:). ט י י ב בזמן זה מהו (שם). — ואמר הפיטן : זבדני זבול ארמון, טַיֵּב יושבי אמון, כפלח הרמון (יוצ׳ א׳ פסח, אהבוך). טַיֵּב מאורות אחד להמעט זמן, טבעו יצא להתחדש נאמן (שבת אחר שבוע׳, אדיר). טירתך הושמה לעיים, טַיְּבָהּ בחומות בנוים, כי טוב חסדך מחיים (סליח׳ צו״ג, אורך).

— נתפע׳, נִטַּיֵּב, נִטַּיְּבָה, — שֶׁנִּטַּיְּבוּ אותה : שדה שנקוצה תזרע במוצאי שביעית ש נ ט י י ב ה או שנדיירה לא תזרע (שבי׳ ד ב). שדה שנטייבה ב״ש אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית ובית הלל אומרים אוכלין (שם). שדה ש נ ט י י ב ה אין מקיימין אותה בשביעית איזו היא שדה ש נ ט י י ב ה כל שבני אדם חורשין חמש והוא חורש שש (תוספתא שם ג י).

*טִיבָה, עי׳ *טִיבוּת.

***טִיבוּת**, ש״נ, — סגולת מי שמֵטִיב : מ ט י ב ו ת ן[1] של (אלילים) קרובים אתה למד מה ט י ב ו ת ן של רחוקים וכו׳ כך אוכלת (העבודה זרה) כך שותה כך מ ט י ב ה כך מריעה (סנה׳ סא:).

***טִיגָן**[2], ש״ז, מ״ר טִיגָנִים, — מחבת שמטגנים בה, Tiegel poêle ; sauce pan : מיד נטלוהו ונתנוהו בתוך ה ט י ג ן וטגנו אותו (פסיק׳ רבתי מג). כגון ט י ג ן של חרס שאופין עליו עוגות (ר״ח פסח׳ ל:). — ומ״ר : היורות ומחמי חמין ו ה ט י ג נ י ן והקומקמיסין מדיחן ברותחין (תוספתא ע״ז ח-ט ב).

***טיד**[3], ממנו *טַיָּד, ״טִיד.

***טַיָּד**, ש״ז, מ״ר טַיָּדִים, טיידים, — מליץ טוב, מדבר בזכות אדם, Verteidiger; défenseur; defender : כל ימיהם של ישראל לא היה להם ט י י ד י ם[4] טובים כמשה ואליהו (מפרש המחזור, בשם מדרש).

״טִיד[1], פ״י, טָד, עת׳ יָטִיד, יְטִידוּךָ, — טָד אותו, הללו, פארו ורוממו, verherrlichen ; glorifier; -fy : כי טפסרי טוהר בטעמם י ט י ד ו ך[2], כי יודעי יראתך ביחולם ייחדוך (יוצר יוה״כ, כי אדוקי).

***טִיּוּב**, ש״ז, — שה״פ מן טִיֵּב : איזהו ה ט י י ו ב כל העם חורשין פעם אחת והוא חורש שתי פעמים (ירוש׳ שבי׳ ד לה.).

.:טִיּוּל, ש״ז, מ״ר טִיּוּלִים, — נהוג בעתונים ובדבור העברי בא״י.

טִיחַ, ש״ז, — מה שטחים על כותל וכדומה, Tünche plâtre; plaister : והנה נפל הקיר הלא יאמר אליכם איה הַטִּיחַ אשר טחתם (יחזק׳ יג יב). — ובמשנה : בית שחצצו בקנקנים וטח בטיח אם יכול ה ט י ח לעמוד בפני עצמו (אהל׳ ו ב).

***טִיחָה**, ש״נ, — שה״פ מן א. טוּחַ : שניהן חולצין שניהם קוצעין שניהן מביאין את האבנים אבל הוא לבדו מביא את העפר וכו׳ אין חברו מיטפל עמו ב ט י ח ה (נגע׳ יב ו). והנה הוא רואה תחת החומה בור אחד ואבן גדולה עליו והיא היתה מטוחה ב ט י ח ה של סיד ויתצו את ה ט י ח ה ויגוללו את האבן מעל פי הבאר (יוספון ג). הרי הן כחותם אחד ו ה ט י ח ה או הקשירה חותם שני (רמב״ם מאכ׳ אסור׳ יג ח). — וברפואה : ושירפא המקום שסביבו (סביב המורסא) בסמים מנגבים ויהיו קצתם ט י ח ו ת וקצתם תחבושות (קבוצי גליגוס ב, כ״י פריז). וכאשר עשינו רפואות משלשלות והרקנו החולה בקלוחים ובכניסת המרחץ אזי נשוב אל ט י ח ו ת ומשיחות מחוץ (מ׳ אלדכי, ש״א ז). ואחר כן נעשה ט י ח ו ת על הסדיקות מחוץ (שם).

טִיט, ש״ז, — ח ֹמֶר, עפר מעורב במים, Lehm; argile loam : ובבור אין מים כי אם טיט ויטבע ירמיהו

לבעילה, וכן משמש פעל זה בכונה זו גם בערב׳.

[1]) כך בנוסח׳, ובערוך טיבתן, וכן בילק׳ (ראה, רמז תתפ״ו), וכן ברש״י דפוס שונצינו.

[2]) מיונית , אבל כבר נתאזרח זה השרש גם בלשונות השמיות, בארמ׳ וסור׳ וגם בערב׳ ששאלתהו מארמ׳, ומצוי מאד בספרות הארמית, ונבנה ממנו גם פעל.

[3]) אולי כמו בערב׳ טודa), ועי׳ הערה לערך *טדי.

[4]) העיד בעל פסקי תוספות למדות א ג כי השם טַיָּד היה רגיל בדבור בבית ראשי הגולה במשמ׳ פיטן : הני ט י י ד י ופיוטי רגילי בהו קמי ריש גלותא. ע״כ. וכל זה אולי מהמשמ׳ העקרית של טוד במשמ׳ גבה ורוממות.

[1]) עי׳ הערה שלקמן. — [2]) כבר אמר המפרש הקדמון להמחזור וז״ל : לא ידעתי מהו יטידוך אך שמעתי אומרים שהוא לשון שער, שער הטדי בלשון המשנה ופתרון יטידוך יבאו שעריך פי׳ אחר מצא הרב זצל״ה בשם הר׳ יהודה מפריש מפזז ומכרכר תרגום ירוש׳ טדויי ופייטוי. ע״כ. ועי׳ הערה לערך טַיָּד עדות בעל פסקי תוספות. וכבר הבאתי בהערה לערך טדי השרש הערבי

---

a) طود

בְּטִיט (ירמ׳ לח ו). הצילני מִטִּיט ואל אטבעה (תהל׳ סט יה). ויבא [1]) סגנים כמו חמר וכמו יוצר ירמס טִיט (ישע׳ מא כה). ויגרשו מימיו (של הים) רפש וָטִיט (שם נז כ). מי מצור שאבי לך חזקי מבצריך באי בַטִּיט ורמסי בחמר (נחו׳ ג יד).— וטִיט חוּצות: ואשחקם בעפר ארץ כְּטִיט חוצות אדקם ארקעם (ש״ב כב מג). עתה תהיה למרמס כְּטִיט חוצות (מיכ׳ ז י). ותצבר (צור) כסף בעפר וחרוץ כְּטִיט חוצות (זכר׳ ט ג). כגברים בוסים בְּטִיט חוצות במלחמה (שם י ה).— ובתו״מ: אין שורין טיט ברשות הרבים ואין לובנין לבנים אבל גובלין טיט ברה״ר (ב״מ י ה). מקוה שיש בו מ׳ סאה מים וטיט וכו׳ באיזה טיט אמרו בטיט שהקנה יורד מאליו (מקוא׳ ב י). המסנק את הטיט לצדדין ומשכו ממנו שלשה לוגין (שם ו). השלג והברד והכפור והגליד והמלח והטיט הנרוק (שם ז א). הטביל בו את המטה אעפ״י שרגליה שקועות בטיט העבה (שם ז). טיט הנרוק משלים במקוה ואין מטבילין בו (ירוש׳ ברכ׳ ז יא.). בכבא שרגליו משוקעות בטיט (שם שבת ג ו.). טיט שעל גבי מנעלו מגררו בגב סכין (בבלי שם קמא.). לאדם שמגבל את הטיט אם יש לו מים רבים מים אינן כלין והטיט מגובל יפה (תענ׳ יט:). לאוהבו של מלך שהיה משתקע בטיט עבה הציץ המלך וראה אותו א״ל עד שאתה משתקע בטיט הלך עמי (מד״ר ברא׳ ל). בנוהג שבעולם פועל עושה עם בעה״ב ע״י שהוא מנבל עצמו בטיט הוא נותן לו שכרו (שם במד׳ י). והלך הסייד לסידו ויוצר לטיטו נפח לפחמו (שם קהל׳, בכל עת). —טִיט הַיָּוֵן: ויעלני מבור שאון מִטִּיט היון ויקם על סלע רגלי (תהל׳ מ ג). והמלמולין וטיט היון וטיט היוצרים וגץ יוני איזהו טיט היון זה טיט הבורות (מקוא׳ ט ב). טבעת שנתונה בלבינה של טיט טופח וכו׳ ואם היה טיט היון וחיברו כאלו לא טבלה (תוספתא שם ו יב).— ״ואחד ממדורי גהנום: המדור הד׳ נקרא טיט היון שם נדונים אותם גסי הרוח וכל אותם העונים עזות לעניים (ראב׳ חכמה, היראה יג). היכל ד׳ הוא הנקרא טיט היון ונקרא כנגד זה יצה״ר אבן מכשול היכל זה נקרא חובה מטעם שהוא כנגד היכל זכות (שם). האש של בור שחת היא חזקה ס״א מן האש של טיט היון האש של טיט היון היא חזקה ס״א מן האש של שערי מות (ספ׳ רזיאל לה:). —״טִיט ארמני: ומי שיפחד מהגרידה יקח טיט ארמיני במי הרמונים (קאנון א ד ה).

טוד במשמ׳ גבה ורוממות.

[1]) יש מגיהים ויב׳ס.

״טִיֵּט [1]), טייט, פ״י, עת׳ יְטַיֵּט, יטייט, — שטב הכתוב בקו או ב קודות של דיו על פניו, durchstreichen, raturer, biffer; to erase: ואפילו טייטוהו בדיו פסול (טוחו״מ מה ו). וכיצד יעשו יטייטנו בדיו (שם יא).

״טִיטִי, ת״ז, מ״ר טִיטִיִּים, — של טיט, מטבע הטיט: ואמנם התחלקות הארצות בעפר כי קצתם יהיו טיטיי מזוקק וקצתם סלעי וקצתם חולי (קאנון א ב ב ח). ולא כל זוחלים מגולים אבל אשר מקומותם טיטיים (שם שם יו). כי המימות אשר מקום הזלתם טיטיי יותר טובים מאותם אשר הם נוזלים על האבנים כי הטיט מנקה המים (שם). הנערים והחולים והלושי המזג הנרתעים אחור מפני הקור או החום או הגשמים וסכנת הדרכים הטיטיים (הקד׳ פי׳ סה״ש לר״י דון יחייא).

***טִיל** [2]), ממנו ״טִיּוּל, *טִיֵּל, *טַיָּל.

***טִיֵּל** [3]), א) פ״ע, עת׳ יְטַיֵּל, יטייל, -- הלך הנה והנה בחוץ, בשדה כדי לנוח, לשאף רוח צח, spazieren, se promener; to walk: ונקה המכה שומע אני יתן ערבים ויטייל בשוק ת״ל אם יקום והתהלך בחוץ מגיד שחובשין אותו עד שמרפא (מכי׳ משפט׳ ו). שהראהו (הקב״ה למשה) גן עדן וצדיקים מטיילים בו (ספרי דבר׳ שנז). מה עשה המלך נטלו (להפועל שעבד היטב) והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות (ירוש׳ ברכ׳ ב ה ג). רבן גמליאל ברבי ירד לטייל בתוך חצירו בשבת ומפתח של זהב בידו וגערו בו חביריו (שם שבת ו ח.). מעשה בשמעון בן קמחית שיצא לטייל עם המלך ערב יו״כ עם חשיכה (שם הור׳ ג מז ד). אמר (ר״ג) לשואל (ששאל אותו על נדרו)

[1]) בגמ׳ בארמ׳: דמטייט ליה (ב״ב קסג.). והביא הערוך גרסת ס״א דמדיית, ופרש: עושה נקודין של דיו. אך נראה כי זו גרסה עפ״י סברה מהשם דיו, והגרסה האמתית היא טייט בשתי טית. ואין לו חבר בשאר הלשונות, ולא נתברר מקורו. לפי דעת קצת מן טיט, אך זה דחוק, כי עקר הכונה בפעל זה העברת קו או נקודות בדיו על פני הכתוב.

[2]) עי׳ הערה להערך.

[3]) אולי באמת פעל זה נגזר מהשם טולא בארמ׳ במשמ׳ צל, ר״ל ישב או הלך בצל.

טויל עמנו עד שנפיג את יינינו (שם ע"ז א מ.). והיו ישראל אוכלין ושותין והיה אחד מהן יוצא לטויל בשוק וליקח לו חפץ וכו' (שם סנה' י כח ד). אמבטיאות של כרכים מטייל בהן ואינו חושש (שבת מ.). ופוקקין לה זוג בצוארה ומטיילת עמו בחצר (שבת נג.). לא יטייל אדם על פתח מדינה כדי שיכנס למרחץ מיד (ערוב' לט.). אוכל ושותה ומטייל בסוכה (סוכ' כח:). והיה (ר"א) רכוב על החמור ומטייל על שפת נהר ושמח שמחה גדולה (תעני' כ.). היה מטייל אחריו עד שהגיע לעירו וכו' אמר להם למי אתם קורין רבי רבי אמרו לו לזה שמטייל אחריך (שם:). חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן (סנה' קב.). למי שמהלך עם המלך ראה ליסטין הניח את המלך וטייל עם הליסטין כשחזר אצל המלך אמר לו המלך לך עם אותו שטיילת עמו שאי אפשר לך שתלך עמי (מד"ר במד' כ). רבן גמליאל היה מטייל מן עכו לכזיב והיה טבי עבדו מהלך לפניו (שם ויקר' לז). רוכב הייתי על הסוס ומטייל אחורי בית הכנסת ביום הכפורים שחל להיות בשבת (שם רות, ליני הלילה). והיו הפקחין מטיילין על פתח פלטין של מלך (שם קהל', בכל עת). מעשה בחסיד אחד שירד לטייל בתוך כרמו בשבת לידע מה צריך (פסיק' רבתי כג). ולא יטייל עד שיתעכל המזון שבמעיו (רמב"ם דעות ד ג).—ואמר הפיטן: השב ידידך למטתך וללון בצלך ולטייל בסגת גן ורדיך (ר"א קליר, קינ', ציון לפירת).— טַיֵּל בפרדס, בהשאלה במשמ' למד החכמות: שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כריסו לחם ובשר (רמב"ם יסוה"ת ד יג).—ובמשמ' בדיחת הדעת ותענוג: המשוררים לטייל לפני המלך וכו' הם שירות של חול שעשה לשורר לפניו לטייל (מיוח' לרס"י, דהי"ב ט יא). אמרתי להם בבעו מנכון תשבו עמי אטייל עמכם בדברים וכו' והיינו יושבים בפתח הפונדק כך לטייל בדברים (אגר' רמב"ם לפס, REJ 1882,174). והאנשים מורים תמיד בקשתות אל השערה ולא יחטיאו או מתאבקים זה עם זה לטייל והם ציידים [1]). ובתוך היער מקוה מים באים מנהר הדקל ובשעה שירצה לטייל עצמו בו ולשמוח ולשתות צדין לו עופות וחיות ודגים (מסע' ר' בנימין 50). ושם ספינות למלך מצופים זהב וכסף ויבא בהם המלך לטייל לנפשו ונשיו (שם 101). או היו (אנשי קריטה) נלחמים ביניהם לְטַיֵּל[1]) כעם ערוך מלחמה (יוסף הכהן, מליב גבולות ג ד, כ"י ברלין). — ב) ”פ"י, טַיֵּל את פלוני, נהגו לְטַיֵּל: ור' יהודה נשיאה לצורך גופו ולצורך מקומו (הוציאם) כגון לטייל בהם את התינוק או שאר עניינים (תוספ' ערוב' סט.).

—הִתפ', ”הִתְטַיֵּל, הִטַּיֵּל: ולא תמצא חומה במדינה תעמוד נגדך שלא תוכל לכבשה ולהכנס במדינה ולהתטייל בה עם הרואים פני המלך והמדברים עמו (ר"מ נרבוני, מו"נ עג א).ויקר להם מקרה העתים, להטייל בארץ החתים (ספ' המוס' לר"ז בן סעד' לב).

*טַיָּל, ש"ז, מ"ר טַיָּלִים, — מי שדרכו לְטַיֵּל תמיד, מי שהולך בטל, Müssiggänger; désœuvré; idler: הטיילין[2]) בכל יום הפועלים שתים בשבת (כתוב' ס ו). שמקצת העם אינם בעלי אומנות אלא בטלים כל ימיהם כגון הטיילין ושובתי קרנות שכל ימיהן שובתין ממלאכה (סמ"ג, לאוין סה).

א.*טִין[3]), ש"ז, ובצורה ארמית טִינָא, ש"נ,—כמו טִיט: עד כמה היא מתלעת עד שלשה ימים במקום הטינא אבל לא במקום הגריד (תוספתא כלא' א יו). עפר עושה לה טינא והיא גדילה מחמתו (ירוש' שביע' ב לג ד). הרי זה שותלו (את הקלח) במקום הטינא אבל לא במקום הגריד (שם תלה א כז ג). אסור לישב על גבי טינא ביום הכפורים אמר רבי יהושע בן לוי ובטינא מטפחת (יומ' עת.).—ומ"ר ”טינים: ואשר ראוי שתבינהו שכל הטינים וכו' וזולתן מן הטינים כאשר נעשה מהן כלים כל זמן שהן נאים ולא נקלו באויר הנה הן כלי אדמה ולא יקבלו טומאה (פי' המשנ' לרמב"ם, כלים ב א).—ובהשאלה, טינא היתה בלבו, העלה לבו טינא, היה בלבו, או נוֹלַד בלבו רגש של תרעומות על פלוני: טינא היתה בלבם (חגי' יח:). כי העלה לבם של תלמידים

---

[1]) נשמט המראה מקום.

— [1]) כך נקוד בגוף הכ"י.

[2]) ושאלו בגמ' (שם סב.): מאי טיילין אמר רבא בני פירקי וכו' כגון רב שמואל בר שילת דאכיל מדידיה ושתי מדידיה וגני בטולא דאפדניה ולא חליף פריסתקא דמלכא אבביה כי אתא רבין אמר כגון מפנקי דמערבא.

[3]) בארמ' טינא, בערב' טין a).

---

a) طين

טינא לאמר הלא טוב לנו לשמוע מפי חכמי הנוצרים (ר"י פרוביגללו, סו"ת בלמוד החכמ'). — והעלה לבו טינא, במשמ' נולד בו רגש של תאוה לאשה וכדומה: מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינא ובאו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שתבעל (סנה' עה.).

ב. *טִין, עי' *טָנַן.

***טִינָה,** ש"נ, — כמו טִין, טִינָא: מוליכין טינה אצל טינה וסריות אצל סריות (ירוש' קדוש' ג סה.). הנמלה הזו שלשה בתים יש לה ואינה כונסת בעליון מפני הדלף ולא בתחתון מפני הטינה אלא באמצעי (מד"ר דבר' ה). ואחר פטירתו העלה טינתם שרטון עד שהומלך די אלפונש (ספ' יוחס' ד). — ובמשמ' תרעומות וטענות: בדין היה שיהו קורין עשרת הדברות בכל יום ומפני מה אין קוראין אותן מפני טינת המינים שלא יהו אומרין אלו לבדן נתנו למשה בסיני (שרידי הירושלמי ברכ' א).

⁑טִיסָה, ש"נ, — שה"פ מן טוּס: זרע בכורי פתרוס מחצת בחצי הלילה, חולם לא מצאו בקומם בלילה, טיסת נגיד חרשת סלית בבוכבי לילה (יוצ' שבה"ג, אז רוב נסים). יש לשתי טיסות טסים עולם, ויש לטיסה אחת עפים עולם, וכל אחד ואחד במחנהו נעלם (סלוק שבת שקל', אז ראית).

⁑טִיעָה, ש"נ, — מ"ר טִיעוֹת, — כמו נטיעה, שה"פ מן נָטַע: טיעת חוצב גבעות וצורים, יולדו בו מראש צורים, כיושבי נטעים המה היוצרים (ר"א קליר, מוס' א' ר"ה, אפד). טיעת רבעי עברי לנכרי בממכריו, חצוצרות להריע למסע הכריו (אזהר' ר"א הזקן, אמת יהגה חכי). חדוש פני אדמה, טיעת עצי נשמה, יקבים וקמה, כרמים ושקמה (הושענ', אדם ובהמה). רחם עדת קהל מקשטים, טיעת שנים עשר שבטים (סליח' ב עי"ת, איתן). טיעת מטות שנים עשר, מזג מהם אל יחסר, ידידות משכנותיך תביאם, בהר נהלתך תטעם (סליח' ד' עי"ת, אזרחי). טלול הקריש, טיעתו השריש, טמונים להגריש (יוצ' שבת בראש', אל נשא). — ומ"ר: חשר טללים וגשמים, טיעות מגדל וצמחי תלמים, יוצר ובורא כל הנשמים (ר"א קליר, א' שבוע', אתו מלות). חשרת מים למלאות רקים, טיעות לרוות וירקים (מוס' החדש, הנה זה בא).

א. *טִיף, ש"ז, — תושבת לכירה, Basis; base: כירה שניתנה על גבי הטיף של אבן וכו' אם נוטלת כירה והטיף עולה עמה חיבור וכו' אם מטה את הטיף וכירה עומדת הרי זה חיבור (תוספתא כל' ב"ק ה ד).

ב. *טִיף, ש"ז, — חקוי קול המים כשנופלים טפה טפה: מי טיף טיף אין בו משום גילוי (ע"ז ל:). קמח שנפל לתוכו הדלף אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חמץ אמר רב פפא והוא שעושה טיף טיף [1] (הלכ' פסוק', פסח). שתן מעט ויצא טיף טיף רע (ספר השגיס, כ"י ברלין). — ⁑ובמשמ' טִפָּה: תרים תם יה נעלם, תרים תם תוריד לו טיף טל (רני ושמחי, יוטל עס אל). — ובהשאלה לשביב אור הברק: יראך טיף ברקים המבריקים לדעתך, יאמרו הננו בהשתלחם עשות משמעתך (יוצר יוה"כ, יראך). — ועי' *טִף.

ג. ⁑טִיף, ש"ז, — שה"פ מן הִטִּיף, במשמ' דבור: זעם מרבה ועצב ממהרת, חמת גבר ושנאה מעוררת, טיף נפת בשפתיה מדברת, יום אחריתה כלענה ממררת (יוצ' ב שבוע', אשת כסילות).

טִיפָה, — עי' טִפָּה.

טִיפּוּחַ, — עי' טִפּוּחַ.

טִיפּוּל, — עי' טִפּוּל.

***טִיר,** ש"ז, מ"ר טִירִים, — כמו טִירָה: ערים ולא טירים ערים ולא כרכים ערים ולא כפרים (ספרי דבר' קפ). ערים הללו אין עושין אותן לא טירים קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות (מכות י.).

***טַיָּר** [2], ש"ז, מ"ר טַיָּרִים, — חכמת הַטַּיָּר, החכמה להגיד עתידות לפי מעוף העופות: מה היתה חכמתן של בני קדם שהיו יודעים במזל וערומים בטייר (פסיק' דר"כ, פרה ד, מד"ר במד' יט, תנחומ' חקת יא). יודעין במזל וקוסמין בעופות ובקיאין בטייר (מד"ר קהל', כל זה). — ומ"ר טַיָּרִים, טיירין: כי עוף השמים יוליך את הקול אמר ירמיה בן אלעזר זה העורב וחכמת טיירין [3] (מד"ר ויקר' לב).

---

[1]) המקור בגמ' (פסח' לט:) בארמ': אמר רב פפא והוא דעביד טיף להדי טיף.

[2]) מלשון ערב' טיר a), עוף, וטאיר b), דבר שעל פיהו אדם מגיד עתידות, וטירה c) חכמת הגדת עתידות. — [3]) גרסת הערוך, ובנוסח' טאיירין.

a) طير b) طاير c) طيرة

טירה[1]), ש"נ, מ"ר טירות, — א) ישוב של אהלים יחד, Zeltlager; camp de tentes; ·of tentes: אלה הם בני ישמעאל ואלה שמתם בחצריהם ובטירתם[2]) (בראש' כה יו). ואת כל עריהם במושבתם ואת כל טירתם שרפו באש (במד' לא י). לכן הנני נתנך לבני קדם למורשה וישבו טירותיהם בך ונתנו בך משכניהם (יחזק' כה ד). תהי טירתם נשמה באהליהם אל יהי ישב (תהל' סט כו). — ב) בעין גב פחות או יותר גבוה בנוי באבנים וכדומה, Erhöhung; éminence; elevation: אם חומה היא נבנה עליה טירת[3]) כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז (שה"ש ח ט). ומבשלות עשוי מתחת הטירות[4]) סביב (יחזק' מו כג). — ובפרט *טירת התנור, בעין דוכן לפני התנור לשים עליו הלחם: טירת[5]) התנור בזמן שהיא גבוהה ארבעה טפחים (כלים ה ג). שלש אבנים שחברן זו לזו וכו' ולא חיברן לתנור הרי הן כטירה חפר בארץ ועשה להן טירה טהורה וטירת כירה טהורה (תוספתא כל' ב"ק ד ג). וטירת התנור והוא המקום הבנוי בצידו שמניחין בו את הפת בעת רדייתה (רמב"ם כלים יז ד). — ג) *היכל[6]), Palast; palais: טבעו טירותי ופי צר דמם, וכל עובר עלי שרק ושמם (ר"א קליר, קינ', איכה אספתו). אשרי עין ראתה הוד היכל והדרתו, והכבוד מחופף כמלך בתוך טירתו, והכהן מביא כף ומחתה ביקרתו (רשב"ג, מוס' יוה"כ, אשרי עין). אשרי עין ראתה טירת יקרת מלך, והכבוד מחופף כעטרה על ראש מלך (שם). קבץ נדחי עמך מטביעתם, ראה יושבי שלוה בשקוץ טירתם, רחומיך חטא מכל טומאתם (מנח' יוה"כ, אבינו מלך). טירת מצוקי נעזזים, תואר איתני חרוזים (יול' בחוהמ"פ, ההוכיך). טבע ערוך מקדמונים, טירתו מהלך אלפים ומאה שנים (שבת ה' אחה"פ, אגורה). — ואמר המשורר: בואי עפרת טירות אלי כי כל נ'עם בימינך בא (רמב"ע תרשיש ב י). טירת ששוני על עוני חרבה, וברב יגונותי כמדבר נצתה (ר"י חריזי, הענק ג).

טירוף, — עי' טרוף

*__טית__[1]), ש"ז, מ"ר טיתים, — שם האות ט: אלף דלת חית טית ריש מם תיו (ירוש' מע"ש ב נה:). כתב לאלפים עיינים וכו' לטיתים פיפים ולפיפים טיתים לכפופים פשוטים ולפשוטים כפופים ((ספרי דבר' לו). הרואה טית בחלומו סימן יפה לו (ב"ק נה.). מצא כלי וכתוב עליו קוף קרבן מם מעשר דלת דמוע טית טבל תיו תרומה שבשעת הסכנה היו כותבין תיו תחת תרומה (יבמ' קיה:). טית ראשון שנכתב בתורה לטוב נכתב ופתח בו הכתוב תחלה לטובה ומפני שסוף הדברות והלוחות להשתבר לא נכתב בהן טית שהוא טוב (תבו' הגא', גינזבורג 246). והמליך חט ספר, וחטא ניב שפר, וטית דלת הפר, מלאכתם בדברים (דונש על מנחם, לדורש החכמ'). ומהיסוד נבדל, יסוד טית שת גם דל, ומאן ויחדל, עשותם עקרים, למען טית נלוה, עלי צד במחוה, כמו טית נצטוה, וטית הצטירים (תשו' תלמידי מנח' על דונש, הכיבותי). ואמרת כי טית ודלת ימצאון משרתים ויתנהגו מנהג התיו כמו טית ויצטירו (שם, ערך ט' וד'). אות טית לעולם עיקר רק בשלשה מקומות הוא תחת תיו התפעל (ראב"ע, לחות ע:). צריך אדם להזהר ולהבדיל בין וו ובית רפה וכו' ובין תיו דגושה לטית שקריאתם קרובה (רד"ק, מכלול, דקדוק

1) דעת בעלי הלשון כי נגזר שם זה משרש טור במשמ' הקיף, אך אין זה מחור. — 2) פרשו הקדמונ' היכל. אך מלשון הכתוב וגם מהשם *טיר הקודם נראה יותר דעת החדשים כי הכונה בו ישוב של אהלים. — 3) גם מלה זו פרשו קצת הקדמונ' במשמ' א. ורד"ק פרש כותל. והחדשים פרשו קשוט על החומה. ולי נראה כי טירה זו היא כמו הטירה שבמשנה. — 4) כבר פקפקו בפרוש מלה זו הקדמונים. ת"י: מלרע לנדבכיא, פרש טירה כמו נדבך. וכן ריב"ג ורד"ק, אך אין זה מוכרע. — 5) אמר רה"ג: כמין חצר שעודפת חוץ לבירה ושמה טירה כמו שאמר בחצריהם ובטירותם. ע"כ. ובעין זה הרמב"ם אמר וז"ל: ויעמל בין ידי אלתנור מוצ'ע מבני מחיט בחיטאן יג'על פיה אלח'בז ענד ח'רוג'ה מן אלתנור יתסמי ד'לך אלמוצ'ע טירת התנור תשביה באלקצר מן קולה בחצריהם ובטירותם, — ובעבר': ויעשו לפני התנור מקום בנוי מוקף בכתלים להניח בו הלחם בעת יציאתו מהתנור וזה המקום יקרא טירת התנור שמדמין אותה להיכל מאמרו בחצריהם ובטירותם. ואין זה פרוש מקובל, אלא סברה עפ"י השם טירה שבמקרא. אך מעצם דברי המשנה והתוספתא נראה ברור כי עקר הכונה בהשם טירה הוא בעין שטח גבוה קצת לפני התנור. וכן הרמב"ם בהלכותיו. — 6) עפ"י פרוש הקדמונ' להשם טירה שבמקרא.

1) בתרג' השבעים שם האות ט בתוב θήτ. ולא נתברר מקור השם הזה. קצת החדשים אמרו כי פרוש שם זה הוא נאד, ואחרים אמרו כי ר"ל עקלקלות, או נחש. אך לכל זה אין מקור לא בעבר' ולא בערב', רק באתאפ' טיטא נחש, אך לפי זה היה צריך האות להיות נקראת טיט ולא טית.

הפעל׳).—ואמר הפיטן: אלף אות ראשונה וכו׳, טית טיט העולם הבא שחסידים מנו נצמחים, כתות ותבורות יקרים ומשובחים, וריח לבושיהם כריח ניחוחים (שבת לפני שבוע׳, אהלל).

טַיִת[1], טיית, ש״נ,—כדרך הערבים: אמר רב עיליש טיית[2]) פי׳ שהערביים מפשילין כליהן לאחוריהן (ר״ח שבת קטז:). — ובפרט לשון הערבית: בטיית אלמסאם (ר״ח שבת פ:). ואף בטיית אומר כתבה קלם חד (תשו׳ גאו׳ ליק יג). מצה שנקרא בטיית רק (ר״י ברצלוני, הלכ׳ ס״ת יג).

טִכּוּס[3], ש״ז,—שה״פ מן טִכֵּס: בקראי ענני יום טכוס לענות נפש דבקיך, טוב לי כי ענתי למען אלמד חקיך (רשב״ג, רשות לנשמת, אלהים). וירד טכוס המלך חפץ ביקרו, ויורד יראת אדני היא אוצרו (ר״י הלוי, רהוטה, וירד אים). אלה בטכוס ערכן, ואלה בטכסים צרכן, ואנחנו כאין בערכו ערכן (סליח׳ יוס ז, תננו). יהר לץ והעמיד מסלה, טכוס בחורי בזמה סלה (קרוב׳ פר׳ זכור, תמימים). טכוס עשר חפות טללו מגלה טמר, נאור צוהו ועבר ונתחיב להגמר (שבת ג אחה״פ, אמן דר).

טִכִּיסָה, ש״נ,—כמו טִכּוּס: הקשה עקלתון לשלה אום עמוסה, הטיח דברים כמוטל בעריסה, ופץ מי יי׳ להציל ארוסה, ובספר דתותי אין שמו בטכיסה, והשיבו שליש בשם דר מעונים, התיצב והכן לך מול נגף אבנים (יול׳ שחוהמ״פ, יפה וברה).

***טֶכֶס**, ש״ז, — סֵדֶר: טכס נגעים אינם באים על הבריות כשם שהם כתובים בתורה אלא בתחלה אמר הקב״ה ילקה בהונו וכו׳ (מדר׳ תדשא יז). ג׳ טכסים הם הקרבנות עולה שלמים וחטאת (שם יב). ג׳ טכסים בזבחי שלמים תודה נדבה נדר (שם יח).—ובמשמ׳ יפי וקשוט: וכולם הקוקים בטכסי שלהבת על כסא הכבוד (מדר׳ א״ב דר״ע). — ואמר הפיטן: אשרי עין ראתה טירת יקרת מלך, והכהן מחופף כטכס על ראש מלך (רשב״ג, מוס׳ יוה״כ, אשרי עין). טכס תבניתו הכנת בחותמך, טפח הכנתה חלדו גבלתו מהדומך (משול׳ בר׳ קלוני׳, עבוד׳, אתותה). דיל שמורים טכס פלאיך משירי הודאות נתיחדת (ליל ב׳ פסח,

1) מן טייעת, והעין נבלעה, והוא השם טייעא בארמ׳ לערבי. — 2) במקום טייעת שבנוסח׳ בגוף הגמ׳.

3) מן *טכסים, שהיא המלה היונית τάξις, ובנו ממנו הפיטנים כל השמות האלה.

ל״ב). טירת מצוקי נעוזים, תואר איתני חרוזים, טכס זרועי מפוזים, קרות בתינו ארזים (יול׳ שבת חוהמ״פ, אהוביך). טכס מצות נרות שבעה יערכו בקדש, כהנים קדושים לבושי בגדי קדש (שבת א׳ חנכה, אור כבודו). טיט נרמסתי בעוני, טפלו עלי מוני, טכס רוח המוני, טוב וישר ה׳ (ידע׳ בדרשי, המגיד יו). וזוינו שונה מפני מחרפים יום יום, חורקים שן ושוחחים אך זה היום, טכס ממשלתך גלה איום, כי עליך הורגנו כל היום (סליח׳ יוס ב, איה קנאתך).

טִכֵּס[1], פ״י,—טִכֵּס את פלוני, סדרו וקשטו וצינו: אלהי טכסת עם זה להבדילו, טהר וצהר יום זה להנחילו (רשב״ג, שחר׳ יוה״כ, ארץ אשפיל). טכוסי הוד, לך שהוד, ברביעית יעידו, ואמרתך וזמרתך, עם רפאל יגידו (ר״ש הקטן, שחר׳ יוה״כ, שנאנים). תלבשת הוד עדי עדים טכוסה, אור פניך עלינו אדון נסה (מוס׳ פר׳ שקל׳, גדי קשור). טעונה ברכה בתחילת עשייתה, טכוסה אחרת בשעת כניסתה (מחז׳ ויטרי, מער׳ לסכות, איומתך). נקמות אשר בלב מכוסות, נתכנו כמועד זה היות טכוסות (מוס׳ פר׳ החדש, ולירושלם).—ובמשמ׳ התנהג בטכסים: אלה (המינים) שהיו באותו זמן שעד אותה שעה לא טוכסין[2]) להן הטוכסוסין שהן עכשיו בידיהן אלא כתועין היו יש מהן שומרין התורה ויש מהן שאינן שומרין וכולן קוראין אותה (ר״ח שבת קטז.).

— פִּעֵ׳, *טִכֵּס,—סִדֵּר וקִשֵּׁט ויִפָּה: טכס[3]) חול לרהבים, טרוד אותם ברביבים, יען אלולי הוא עולם מחריבים (שבת ד׳ אחה״פ, אשיחה). טכס זוכר שמו יהודי, טבוח וקרוץ כמו גדי, טריה ובקרת להכביד בשלדי (שבת א׳ חנכה, אודך). זרז גבר חכם בעוז חסות באה לנחם, טכסה במשברת שלמה ידיד מבית לחם (שבת נחמו, אמת משל). טכסת מקדם אלו ימים עשרה, יהיד בה לשוב ולמצא כפרה, כל השנה כלה לרבים מסורה (סליח׳ צו״ג, אמנת). טכסת והקדמת תשובה ליצורים, ידות רוע מעש ולברור מעשים הברורים (סליח׳ ג עי״ת, אליך האל). טבעו יצא להתהדש ולהתקדש נאמן, טכסו

1) עי׳ הערה שלפני זו. — 2) כך נראה פרוש פעל זה לפי הנוסחה שבפרוש הר״ח בש״ס ווילנה.

3) בכל המחזורים הנדפסים נקוד בבנין פִּעֵל, ולא נתברר לי אם הנקוד הזה קדום, או היה כתוב בכתיב העקרי בכל מקום י אחרי הטית.

בכפרה ובלגיון לציון סימן (שבת אחר שבוע', אדיר). לזכותו לחיותו לטכסו בטכס אורה (רשות לחתן תורה). — ובהשאלה, טִכֵּס עצה: טכסנו עצות מה לעשות, יועץ בקרבנו אין, כוננו בלב מחשבות, למרחוק שאת דעה (סלית' תעני' ב', אפפונו מים).

— פע', טֻכַּס: טוכס והואפד בחשב האפודה, טכס שהומים מכותף ברפדה (מסול' כר' קלוני', אסותח). שמיני טוכס לברך קהל מלכם, בשלח את העם לדרכם, ביום השמיני (ליל שמע"צ, שמיני אספוך לב).

***טַכְסִיס**[1], ש"ז, מ"ר טַכְסִיסִים, טַכְסִיסֵי, — סדר ומערך מלחמה: כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות לך למוד טכסיסי מלכות (שבת נא.). אמר לו הקב"ה (למשה) בטכסיס הזה הבא עליו את המכות (מד"ר שמות ח). בטכסיס של מלכים נהג הקב"ה עם ישראל (שם כח). א"ר יוסי בר חנינא בטכסיס של מלכות בא הקב"ה על המצריים (פסיק' רבתי, ויהי בחצי הלילה). אחד עשר מזמורים שאמר משה בטכסיס של נבואה אמרן (מדר' תהל', שוח"ט ל). — ובכלל סדר ומנהג: לטכסס עצמם בטכסים הראוי (פרקי משה יז). אבל הבריחה מרוצת אותו הטכסים הרע והתאמצה לקראת המניאים והמונעים (מ' אלדבי, ש"א ט). די לה שנשמרה היא מהפסד בעד הפסד אותם הטכסיסים הרעים (שם). מטכסיסי המוסר להזהר בכך כל אדם שהוא חוץ מביתו (המאירי יומ' א). כי המשרתים אשר הם עומדים בהיכל המלך הם מובדלים מן ההמון בכל מדות וטכסיסיהם על אחת כמה וכמה (מנוה"מ א א ג ב). — ואמר הפיטן: טירת ביתו נאצלת, יתנני רון מצהלת, טכסים התונה מצלצלת, אני חבצלת (יוצ' א' פסח, אור ישע). טכסים נוי תהלתך, יתאוו לאמים לראותך, זאת קומתך (יוצ' שחוהמ"פ, אלה וכאלה). מעת לעת זוכרת, אהבת נוער נטהרת, ערבה מדבש כוורת, ובקולה מתרמרת, בוכה עת שמחתה, טכסים אבל זוכרת, מצויה דמעתה (רני ושמחי, עגו הבת).

טִכְסֵס, פ"י, — כמו טִכֵּס: לטכסס עצמם בטכסים הראוי (פרקי משה יז).

— פע', טֻכְסַס, — כמו טֻכַּס: בבגדי ישעם מטוכססת, ובמעלות סולם חכמתם עולה ומטפסת (תשב"ץ א כח).

[1]) מיונ' עי' הערה לטכוס, וצורתו משק' סגריר, וכבר בנו ממנו הפיטנים שמות ופעלים.

טַל[1]), ש"ז, בהפס' טָל, מ"ר טְלָלִים [2]), — טפות דקות של מים שמתהוה על פני האדמה, הצמחים, וכדומה בלילה אחרי יום חם, Tau; rosée; dew: הנה אנכי מציג את גזת הצמר בגרן אם טל יהיה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב וכו' וישכם ממחרת ויזר את הגזה וימץ טל מן הגזה מלוא הספל מים (שופט' ו לז-לח). הרי בגלבע אל טל ואל מטר עליכם (ש"ב א כא). אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי (מ"א יז א). כחם צח עלי אור כעב טל בחם קציר (ישע' יח ד). פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קוצתי רסיסי לילה (שה"ש ה ב). היש למטר אב או מי הוליד אגלי טָל (איוב לח כח). בדעתו תהומות נבקעו ושחקים ירעפו טָל (משלי ג כ). ובבקר היתה שכבת הַטָּל סביב למחנה ותעל שכבת הַטָּל (שמות יו יג-יד). וברדת הַטַּל על המחנה לילה ירד המן עליו (במד' יא ט). ונחנו עליו כאשר יפל הַטַּל על האדמה (ש"ב יז יב). שרשי פתוח אלי מים וְטַל ילין בקצירי (איוב כט יט). והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כְּטַל מאת יי' כרביבים עלי עשב (מיכ' ה ו). יערף כמטר לקחי תזל כַּטַּל אמרתי (דבר' לב ב). אהיה כַּטַּל לישראל יפרח בשושנה (הוש' יד ו). נהם ככפיר זעף מלך וּכְטַל על עשב רצונו (משלי יט יב). כְּטַל חרמון שירד על הררי ציון (תהל' קלג ג). ויתן לך האלהים מִטַּל השמים ומשמני הארץ (בראש' כז כח). משמני הארץ יהיה מושבך וּמִטַּל השמים מעל (שם לט). ממגד שמים מִטָּל (דבר' לג יג). על כן עליכם כלאו שמים מִטָּל והארץ כלאה יבולה (חגי א י). כי טל אורת טַלֶּךָ (ישע' כו יט). הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טַלָּם (זכר' ח יב). — ואמר בן סירא: מרפא כל מערף ענן טל פורע לדשן שרב (ב"ס גני' מג כב). — ובתו"מ: מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות (סוט' ט יב). המלקט עשבים כשהטל עליהם (מכשיר' ג ה). חש"ו שהעלו פירותיהן לגג ללותתן בטל ובגשמים (תוספתא שם ג ב). ואם היתה העצרת ברורה זרעו חטים וכיתן ולא יודעין אם ברורה בטל ואם ברורה בשרב (ירוש' סנה' י כט:).

[1]) מלה משותפת לרוב לשונות השמיות. בארמ' טלא. בערב' טַל a). — [2]) ר"י חיוג. וסבר שאפשר

a) طل

הטל הזה סימן ברכה לעולם (מד"ר שמות לט). מה טל זה פורח אף עונותיך פורחים (שם). שושנה זו יוצאה עליה שרב הרי היא כמושה יצא טל הרי היא מפרחת (שם ויקר' כג).—ובהשאלה, טל הילדות: בהדרי קדש מרחם משחר לך טל ילדתך [1] (תהל' קי ג).—*טל של תחיה: הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם (שבת פח:). רוחות ונשמות שעתיד להיבראות וכו' וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים (חגי' יב:). — ואמר הפיטן: כטל חיים במושבו, כיורה ומלקוש בעונתו, בן כהן גדול בצאתו מן הקדש (סדר עבודה, J. Elbogen 115). תבור וכרמל כהרי גלבוע בלי טלך ומטרך ולא אור ענניך (קינ' לת"ב, ציון במשפט). — ואמר המשורר: בנימין יזיל טלי בין ויהודה יערוף מטרותם, בנימין מגן למבינים ויהודה נושא צנתם (עמנ', מחב' יב).—ומ"ר טללים, עי' *טלל.

טלא[2]), ממנו טלא, טלוא, *טלי, ¨טלא.

טלא, —קל לא נמצא במקרא. — ופעול טלוא, עי' ערך טלוא.

— פע', טלא, מטלא, — שטלאו עליו, שמו עליו טלי, geflickt; raccommodé; patched: ונעלות בלות ומטלאות ברגליהם ושלמות בלות עליהם (יהוש' ט ה). ואל יצא (הת"ח) במנעלים המטולאים ואל יספר עם אשה בשוק (ברכ' מג:). — ואמר המשורר: הפקיד בידי מתמול מחט לתפור בגדי המטולאים (ר"י חריזי, איתיאל ח).—ובהשאלה: ושיר בלתי כמו בגד מטולא, ומאמריו כנוד צרור מבוקע (הוא, תחכמ' יו).

— קל, *טלא, פ"י,— טלא את הבגד או הנעל, שם עליו טלא: טלא[3]) עליו את המטלת מלמטן (כליס כו ב). אוזן חמור שטלאה לקופתו (חול' קכב:).

—הפע', ¨הטליא: טאלצה מתקנת להם את הפוזמקאות וטריינה מטליאה להם הכתנות טלאי על גבי טלאי (מסע' בנימין השליחי י). ואל יסתום השבירה בחתיכת נחשת מחובר ביתידות כרגילין להטליא כלי נחשת (מהרי"ל, הלכ' הגעלה).

¨טלא, ש"ז,—כמו טלי: רעי שתו כי הסתו עבר גם מחלצות זקן זמן פשט, אבן בחול שמש בטלא סות נוער עלי עמק והר פשט (רמב"ע, תרשיש ב ל). ואשחה בדמעות את מטתי, אולי אכפרה בעד חטאתי, ומשערות ראשי חוטים אשזור, למצוא לטלאי נפשי מזור (תוכח' מוס' לעזר' הבבלי קד:).

טלה, טלה, טלה, ש"ז, מ"ר טלאים, טליים,—א) הקטן של הכבשים, junges Lamm; petit d'agneau; young lamb: זאב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן (ישע' סה כה). ויקח שמואל טלה חלב אחד ויעלה עולה כליל ליי' (ש"א ז ט). כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל (ישע' מ יא).—ובתו"מ: הגונב טלה מן העדר והחזירו ומת או נגנב חייב באחריותו (ב"ק י ח). אין אומר בקרו גמל בקרו חזיר אלא בקרו טלה (חגי' ט:). אין מעברין את השנים לא מפני הגדיים ולא מפני הטלאים ולא מפני גוזלות שלא הגיעו (תוספתא סנה' ב ד). — ומ"ר *טליים: בימי מלכות יון היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להם שני טליים פעם אחת שילשלו להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים באותה שעה האיר הקב"ה עיניהם ומצאו שני טליים מבוקרים בלשכת הטלאים (ירוש' ברכ' ד ז:). — ואמר הפיטן: טוב ערה מנוצלת, עגלה גוי מפצלת, טלאיו סך כבחוצלת (יוצ' ב פסח, אפיק רנן). איכה טרחת בטרחך לטרוף ביד זרים טלאיך, ולא זכרת יקר ידידות יושר אשר יחדת ליודעיך (קינ' לת"ב, איכה אלת). טלאיך דופקים כים הומים, אנוסים חמוסים ביד אמים (סלית' ד' עשי"ת, אתה חלקי). טלאי ממכלה, גזורים עד תכלה, והייתי לאכלה, בפי מדהבה (סלית' מוס' יוה"כ, אני אני). — ב) *שם מזל מהמזלות, Sternb. Widder; constel. belier; Aries: מאי עש א"ר יהודה וכו' זנב טלה (ברכ' נח:). הלך (יעקב) בהרים וחצב שנים עשר אבנים והעמידן שורה וכתב על כל אחת ואחת שם שבטו ושם מזלו ושם ירחו היאך הוא על האבן האחת ראובן טלה ניסן וכן לכל אבן ואבן (סופרים כא ט). וכולם משרתים לי"ב מזלות שהן כנגד י"ב חדשים ואלו הן טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה (פדר"א ו). טלה אריה קשת פונים צפונה (ילקוט מ"א קפה). חדש ניסן מנהגו מזל טלה ראש המזרות (אסף 9). הנקודה אשר החמה נוטה ממנה לפאת צפון היא הנקראת ראש טלה ומסמנת ראש ימי הקיץ (ר"א בר"ח הנשיא,

---

גם כן שהרבוי הוא טללים.—[1]) רגלים לדבר כי נשתבשה הנוסחה, וכבר הגיהו החדשים הגהות מתחלפות. אך לפי הנוסחה המקובלה השתמשו גם הסופרים במליצת טל-ילדות.

[2]) רק בעברית.

[3]) גרסת הערוך, ובנוסח' טלה.

לוה"א א ד). כשהיום והלילה שוים והיום מתחיל להוסיף על הלילה והחמה בעת ההיא בראש טלה על גוף גלגל השוה (הוא, העבור ב). גלגל חמה עגול הוא וכו' ושנים עשר מזלות קבועים בו וזה סדרן טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה וכו' (רש"י ר"ה יא:). טלה מזל אש זכר מתולדות היום מזרחי מזמן החום וכו' והוא מן המזלות הטובים המעודנים (ראב"ע, ראש' חכמ' ב). והנה המחברת השניים העליונים במזל טלה היא בכל תשע מאות וששים שנה ושניהם סובבים ממזל התחברותם אל מזל תשיעי בכל כ' שנה (הוא, תבא לג כג). והם המזלות ששמותם טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים (רמב"ם יסוה"ת ג ו). תקופת ניסן היא השעה והחלק שתכנס בו השמש בראש מזל טלה (הוא, קדוה"ת ט ג). אם היתה השמש מחצי מזל דגים עד חצי מזל טלה תניה אמצע הירח כמות שהוא ואם תהיה השמש מחצי מזל טלה עד תחלת מזל תאומים תוסיף על אמצע הירח ט"ו חלקים (שם יד ה). בעת שתחול השמש במזל סרטן יתגבר החום ובעת שיהיה במזל גדי תתגבר הקרה ובעת שתחול במזל טלה ובמזל מאזנים יהיה הזמן בינוני לא חם ולא קר (ספ' מוסר לר"י בן יהודה, אבות ב טז). והחמה הוסיפה אורה ויגלה וחנתה במזל טלה (ר"י חריזי, תחכמ' ה). ומזל טלה, בחבלי שכלי יתלה, וקרני השור, בלי עבות אקשור (שם כב). ישמח אנוש בראות ערוגות גן צצו ושמש חנתה טלה (הוא, הענק ג). ידמה בהתחבר זמן אליו כזאב אשר נחבר אלי טלה (שם). ולפי שהשווי נבחר בכל דבר היה ראוי להניח טלה או מאזנים שראשיהם על השווי (מלמ' התלמיד', בוא). בהגיע מרכז החמה עפ"י מסיבתה המזרחית לחנות נוכח ראש מזל טלה (יסו"ע לר"י ישראלי ב ו). וכל החכמים בהסכמה מהם ראו לשום ראש מזל טלה ולקרוא אותו ראש המזלות (שם שם א). שלפעמים המזלות עולים על האופק נזורים שור לפני טלה וטלה לפני דגים (נחמ' ונעים ה קז).—ואמר המקונן: חשך השמש וירח קדר וכוכבים אספו נגהם, טלה ראשון צועק במר נפש על כי כבשיו לטבח הובלו, יללה השמיע שור במרומים על כי בכור שור שחו קרניו (ליל ת"ב, אז בחטאינו). — והמשורר אמר: אל מעלה נשיאים, להחיות לב נדכאים, בטלה יראה לנו פלאים, ובזרועו יקבץ טלאים, בניסן יעלה אד והשקה, להשביע נפש שוקקה (רמב"ע, שמע"צ, אל חי). מן הבתולה שם צדה יקח לו לדרך, כי סרטן ודג חיים נושאת בדלי מים, ובשר שור טלה וגדי תשקול במאזנים, ובנסעו ומצאו עקרב וארי בדרך, וימלטוהו מפיהם התאומים בקשת, כי הוא פה בארץ כאלהים בשמים (אדס, או"ת, מחזה ה).

***טָלָה**, פ"י, עת' יִטְלֶה, בינ' טוֹלֶה, טוּלִים, —כמו טָלָא: כיס של שנצות וכו' טלה עליו את המטלת מלמטן (כלים כו ב). הטולה מן המוסגר בטהור וכו' שורף את המטלית (נגע' יא ו). אין סכין אותן בשמן ואין טולין אותן במטלית (ירוש' מו"ק א פא.). ציפן (את התפלים) זהב או שטלה עליהן עור של בהמה טמאה (סנה' מח:). ותרנגולת היתה לו לר"ש בן חלפתא שניטלה נוצה שלה והניחה בתנור וטלה עליה במטלית של טרסיים וגידלה כנפים (חול' נז:). שאם אין לו תפילין של יד ויש לו שתי תפילין של ראש שטולה עור על אחת מהן ומניחה (מנח' לד:). וספר שהוא נקרע טולה עליו מטלית מבחוץ (מס' ס"ת ב יב). היאך טולה עליו (על הס"ת) מטלית מכוין קרעים וכתב שבהם זה בעד זה ועושה מטלית ממין הספר ושורה קימוס במים ונותנה על המטלת ומדביקה על הקרע (ר"י ברצלוני, הלכ' ס"ת מב). טולה עליה עור עד שתעשה אחת וקושרה על ידו (רמב"ם תפילין ג יז). שיהו כותבין בעורות בדיו מסורגל וכורכין בשיער וטולין במטלית ודובקין בדבק (שבלי הלקט, תפלה לא).—ובכנ': מטלית שטלויה על הקופה וכו' טלויה על הבגד (כלים כח ו). (מטלית) מהוהה שטלויה על הבריה וכו' כף מאזנים שטלויה על שולי המיחם מבפנים (שם כד יז). ומטלית שטלויה על השפה (שם כז ו). בין שהבינה לטלותה בין שלא הבינה לטלותה (ירוש' שבת ב ד ד).

טָלוּא, ת"ז, מ"ר טְלֻאִים, — שיש בעור מקומות מגון אחר לא כמו גון הכללי, gefleckt; tacheté; spotted: הסר משם כל שה נקד וְטָלוּא וכל שה חום בכשבים וְטָלוּא ונקד בעזים (בראש' ל לב). כל אשר איננו נקד וְטָלוּא בעזים וחום בכשבים (שם לג). ויסר ביום ההוא את התישים העקדים וְהַטְּלֻאִים ואת כל העזים הנקדות וְהַטְּלֻאֹת (שם לה). — ובגד וכדומה: ותקחי מבגדיך ותעשי לך במות טְלֻאוֹת ותזני עליהם (יחזק' טז טז).

טָלוֹל,—עי' טלל.

א.**טְלוּל, ש"ז, — שה"פ מן א.טלל: חבצלת וערבה תגלנה בפריחת טל, מדבר וציה יְשֻׂשׂוּם בטלול טל (ר"א קליר, תפ׳ טל, תחת אילת).

ב.**טְלוּל, ש"ז, — שה"פ מן ב.טִלֵּל: יושב בסוכה תמור נוה אהלו, טלול עצי עדן יאהילו (ר"א קליר, ב סכות, תכורת שי). — ובמליצה: טלול ידידות שכני, ישכון לבטח לשכני (תפל׳ טל, אליס כיוס). חופפתם בטלול שבעת עננים, מעלה ומטה ומארבע רוחות גנונים (יול׳ אחרון פסח, גבורותיך).

*טִלְטוּל, ש"ז, — שה"פ מן טִלְטֵל: טלטול מן הצד שמיה טלטול (שבת מג:). הנה ארחיק נדוד נדנוד טלטול אחר טלטול (מד"ר ברא״ש׳ לט). הטלטול קשה לאדם יותר מכל (פדר"א כו). שלא יהא טילטול השבת כטילטול החול כדי שלא יהא השבת כיום החול בעיניו (סמ"ג, לאוין סה). — ואמר הפיטן: טלטול שער בגדידה וקרחה ומרדית פרך ירא מבוראך טוהר בכורות לאסור בגזיזה ועבודה ופן תתור אחר יצר משיאך (אזהר׳ ר"י ברצלוני, אחוה). הביטה וראה את טלטולנו, האזינה ושמע את יללתנו (הוספ׳ ותקונ׳ לסדר רע"ג 30).

טִלְטֵל, פ"י, — הניד הדבר, נשאהו ממקום למקום, bewegen, tragen; remuer, porter; to move carry: הנה יי׳ מְטַלְטֶלְךָ טלטלה גבר ועטך עטה (ישע׳ כב יז). — ומצוי הרבה בתו"מ: המפקיד חבית אצל חבירו ולא יחדו לה הבעלים מקום וטילטלה ונשברה (ב"מ ג ט). מטלטלין נר חדש (בשבת) אבל לא ישן (שבת ג ו). ספינות קשורות זו בזו מטלטלין מזו לזו אם אינן קשורות אעפ"י שמוקפות אין מטלטלין מזו לזו (שם יא ה). חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים אם התקינן למאכל בהמה מטלטלין אותן ואם לאו אין מטלטלין אותן (שם יח ב). שאין מטלטלין מרשות לרשות (תוספתא שם יט). מעשה היה וטילטלו קרון של בית רבי בשבת (ירוש׳ שם יז יו.). גשרין המפולשין מטלטלין תחתיהן בשבת (שם א ב ד). מטלטלין את השופר להשקות בו את התינוק (שם ו ז ד). קשרו לכם ראשי גיזיות ואתם מותרין לטלטלן למחר (שם ד ו.). הניחו (את הלולב) בארץ אסור לטלטלו (שם סוכ׳ ג נד.). מטלטלין עצי בשמים להרית בהן לחולה בשבת (שם). שמעתי מאביך תרנגולת מותר לטלטלה (שם ביצ׳ א סא.). ככלי שבא חוץ לתחום משחשיכה שמותר לטלטלו בתוך ארבע אמות (שם ר"ה ב נח.). שבח ארנקי בחצר מניח עליה ככר או תינוק ומטלטלה (שבת קמב:). הלוקח פשתן מחבירו לא קנה עד שיטלטלנו ממקום זה למקום אחר (ב"ב פו:). קופה שנשתמשו בה טהרות בזוית בית זו וטלטלוה בזוית אחרת (נדה ד.). אמר הקב"ה לאברהם טלטל עצמך ממקום למקום ושמך מתגדל בעולם (מד"ר ברא״ש׳ לט). — ובמשמ׳ זעזע: הניעמו בחילך טלטלימו והורידמו מגדולתן (מד"ר ברא״ש׳ לח). — ובהשאלה: אם דל הוא ממצות וטלטל מעשיו כדלת נצור עליה לוח ארז (מד"ר שה"ש, אם חומה). אל תתן לנשים חילך שתהא רודף אחר זמה שהן מטלטלין דעתו של אדם (שם במד׳ י).

— פע׳, *טֻלְטַל, מְטֻלְטָל, — שטלטלו אותו: שכל זמן שעכו"ם שרויין בטוב הם דחופים ונזופים ומטולטלים (אדר"נ כ). לצלוחית של אפופילסימון מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזוית ולא היה ריחו נודף כיון שהיתה מטולטלת היה ריחו נודף (מד"ר ברא״ש׳ לט). אעפ"י שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחים (ר׳ משה הדרשן בפרושו עה"ת). אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן או מטולטלות (רש"י תרומ׳ כו כד). — ואמר הפיטן: עדיו נעו לודה ונום טוּלטל, עול ברזל שם עלימו להטל (תפי׳ טל, אאגרה). מטולטלים בכל פאה, נפוצים במדינות, סחובים מנוי עוז, עטויים בסדינות (סמא"ל, נעי׳ יוה"כ, אמר לו). — ובהשאלה, *דעת מטלטלת: היין נכנס בכל אבר ואבר והגוף מתרשל והדעת מטולטלת (תנחומא שמיני ז).

— נתפ׳, *נִטַּלְטֵל, הִטַּלְטֵל: חבית שנתרועעה ואינה יכולה להטלטל בחצי קב גרוגרות (כלים ד ב). ובור ספינה קטנה והארון וכו׳ שאינן עשויין ליטלטל אלא במה שבתוכן (שם יה א). כל הנרות מיטלטלין חוץ מן הנר הדלק בשבת (משנ׳ ירוש׳ שבת ג ו). תנור וכיריים חדשים הרי הן ככל הכלים המיטלטלין בחצר (שם מו"ק א פא.). מעין המיטלטל טהור וזהו בארה של מרים (שבת לה.). דבר המטלטל וגופו ממון (ב"ק סב:). מה שק מיטלטל מלא וריקן אף כל מיטלטל מלא וריקן (בכור׳ לח.). מה הדרבן מטלטל יכול אף הם ת"ל וכמסמרות

נטועים (פסיק' רבתי, כיוס השמיני). עד יום גלות הארץ וכי ארץ גולה או מטלטלת (מד"ר קהל', והארץ לעולם). אלכסנדרוס מוקדון שנטלטל בכל העולם כלו כארבה שטס ופורח באויר (ילקוט משלי תתקסד).— ובהשאלה, נטלטלה דעתו: ואומר דברים רעים בשכרות ואינו מתבייש לפי שנטלטלה דעתו (תנחומא שמיני ז). שלא ישתה (הכ"ג) יין בשעת העבודה שלא תטלטל דעתו (שם).

***טַלְטֵל**, ש"ז,—דבר מִטַּלְטֵל: ואם יש לה אם ויתברר היטב שאותו הממון היה מאשר נתנה לה האם בשעת נישואיה והיא אלמנה או גרושה והיה הממון קרקע או טלטל אחד שיודע בברור שהאלמנה נתנתו משלה (אדם לדרך ג ב יה). ואם ימות הבעל תקח מחצית הנכסים כולם או טלטל וישאר מחצית הנותר לזוכה בירושת הבעל (שם). במטלטלין אשר חילק אותם לשני סוגים בטלטל טבוע ובלתי טבוע (הקד' כללי שמואל).

טַלְטֵלָה, ש"נ,—פעולת הטלטול: הנה יי' מטלטלך טַלְטֵלָה גבר ועטך עטה (ישע' כב יז).

***טַלְטֶלֶת**, ש"נ,—ערלת הגרון: הטולטלת היא ערלת הגרון אם תכריתנה יועיל (אסף הרופא 146). וגם מזה יהיה שחין צומח מתחת לחיין ומחוץ לגרגרת ועד הלקת הצואר ותאריך עד הגרון והטלטלת ויתעבו ויתנפחו הרקתיים (שם 43). נימוק הלשון עד הטולטלת היא ערלת הגרון (הרוקח שלח).

***טְלַי**, טלאי, ש"ז, מ"ר טְלָאִים, טְלָיִים,—חתיכת בגד וכדומה שנותנים על בגד במקום הבלוי, Fleck, pièce (de raccommodage); piece: גנאי הוא לת"ח שיצא במנעלים מטולאים וכו' בטלאי על גבי טלאי (ברכ' מג:).—ומצוי בספרות המאוחרת: והעולם נהגו שלא להגעיל כלי שיש בו טלאי ולא שמעתי טעם (אור זרוע, הלכ' פסח). וידקדק היטב אם יש טלאי בכלי שנדבק בו מאז שנשתמש בכלי אין להגעילו אך בהסרת הטלאי (האגור, הלכ' הגעלה).

***טְלִי**[1], ש"ז, — כל כלי תשמיש השלחן בסעודה, Tischgeschirr; vaisselle; table requisites: (רבי חנינא היה רגיל לשלוח לעני אחד ארבעה זוזים כל ערב שבת, יום אחד שלחם לו ע"י אשתו שבה אשתו ואמרה לו אין צרך, אמר לה מה ראית אמרה לו שמעתי שאמרה לו אשתו) במה אתה סועד בטלי[1]) כסף או בטלי זהב (כתוב' סח.).

***טַלִּית**[2]), טַלֵּית[3]), ש"נ, מ"ר טַלִּיּוֹת, טַלֵּיתוֹת, — מין מעטה מבגד להתעטף בו, Hülle; manteau; cloak: שנים אוחזין בטלית זה אומר אני מצאתיה וכו' (ב"מ א א). נפל לו עליה ופירש טליתו עליה (פאה ד

---

[1]) לא נתברר מקור מלה זו ומשמ' בדיוק, ועי' הערה לקמן.—[1]) מלה זו באה כאן ועוד במקום אחר, ושם בסגנון ארמי: ההוא דאמר להו אבזקא במילתא דמלכא אמרו ליה במאי בטלי כסף או בטלי דהב איכא דאמרי בטלי כסף אמר וקטלוה איכא דאמרי בטלי דהב אמר ושבקוה (ב"מ עת:). ופרש הערוך: פי' טלי כסף בגדי פשתן כלומר טליתות לבנות ככסף שאין דרכן להרקב וקטלוה מפני שבפשיעה אירע לו ואיכא דאמר בטליתות של צמר דהן אדומות כזהב ודרכן להרקב ולא פשע ושבקוה פ"א אחד שהתנה עם חברו אני אקלל משי של מלך ותן לי כך וכך ועשה כן שאלוהו עבדי המלך בכמה דמים אמרת זה הדבר אמר להן בטלי כסף שהן קערות כסף אמר הואיל ובדבר מועט זילזל משי של מלך חייב מיתה וקטלוה איכא דאמר בטלי דהב בקערות של זהב שהן דבר יקר. ע"כ. וגם רש"י פרש: במפות של פשתן לבנות או בשל משי צבועות. ע"כ. ואמר בנימין מוספיא: פי' בל"י כלי עגול כמין קערה. ע"כ. אך לא ידוע לאיזו מלה יונית נתכון מוספיא. ובעל כ' כהונה פרש כפרוש הראשון של הערוך במשמ' בלי, ואמר: שזו היא המלה היונית ηλυτ. וכן לוי. אך גזרה זו רחוקה, ולכן לא הביא ש' קרוים מלה זו בין המלים השאולות מלשון יונית ורומית. והנה בסור' הביא בר בהלול מלה טולתא במשמ' טיגן, והובאה מלה זו גם אצל כסתלי, ולא ידעתי אם יש איזה יחס בינה ובין המלה טלי. עכ"פ מכל הענין ומהלשון במה אתה סועד בטלי כסף או בטלי זהב נראה ברור כי הכונה לכסף וזהב ממש, ור"ל כלי תשמיש השלחן, אך לא נתברר מקור המלה.

[2]) כך, בלמד דגושה וצרויה, הנקוד בת"י (שמות כט כו), במהד' ראשונה, והכתיב הסר בלי יוד: היא טַלֵּת דמתכסי בה. וכך לפי מ"ר טַלֵּיוֹת שבמשנ' מנוק' כ"י פרמה, עי' לקמן. וכך קריאת הספרדים בלמד צרויה, וכך נקוד בצ"ד, טַלֵּית.—[3]) כך קריאת האשכנזים בטית פתוחה ולמד חרוקה, וכך לוי וקוה'. בוקשד' הביא את שני הנקודים: טַלֵּית, טַלִּית. ולא נתברר עד כה מקורה האמתי של מלה זו. הערוך הביא את דברי רב מצליח וז"ל: פי' רב מצליח ז"ל טלית הוא רריד ולמה נקרא שמו טלית שהוא למעלה מכל הבגדים כמו שאמר התרגום וישאו אותו בניו ונטלו יתיה בנוהי, ועוד טלל שהוא סיכוך למעלה. ע"כ. אך שתי הגזרות האלה אינן נכונות, כי מלבד שאין המושג של רדיד שמעטף בו כל הגוף מסתעף יפה מן מושג של נטילה או אפילו של טלל,

ג). ואם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר השבת (שבת כג א). העביר טליתו ממנו פרע ראש האשה בשוק נותן ארבע מאות זוז (ב"ק ח ו). טלית של עני שבלת אם היו רוב שפתותיה קיימות (תוספתא כלים ב"ב ו ג). זה שהוא מתמני בכסף אין עומדין מפניו ואין קורין אותו רבי והטלית שעליו כמרדעת של חמור (ירוש' ביכו' ג סה ד). עתיד עשו הרשע לעטוף טליתו ולישב עם הצדיקים בגן עדן לעתיד לבוא והקב"ה גוררו ומוציאו משם (שם נדר' ג לח.). היוצא בטלית מקופלת ומונחת על כתיפיו בשבת (שבת נח.). טלית כפולה לא יעשה (שם קלח.). הנותן דינר לעני ליקח לו חלוק לא יקח בו טלית טלית לא יקח בו חלוק מפני שמעביר על דעתו של בעה"ב (ב"מ עח:). טלית של ת"ח ביצד כל שאין חלוקו נראה מתחתיו טפח (ב"ב נז:). כל המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה (שם לח.). שם התחיל במצוה תחלה ובא יפת ונשמע לו לפיכך זכה שם לטלית ויפת לפוולא (מד"ר ברא' לו). היתה לו טליתו חגורה לו על מתניו (ברכ' כד:). היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק מבליעו בטליתו ואם טלית נאה הוא מבליעו באפרקסותו (שם). היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצינה חוצץ בטלית על צוארו וקורא ק"ש (שם). היתה טליתו של בגד ושל עור ושל שק (שם). המנער טליתו בשבת חייב חטאת (שבת קמז.). כיון שפירש טליתו עליה שוב אין רשאי למוכרה (קדוש' יח:). ראה עבדו ביד אומן וטליתו ביד כובס אומר לו מה טיבו אצלך (ב"ב מה:). נתעטף בטליתו ועמד בתפילה לפני הקב"ה (מד"ר ויקר' כח). מעשה באדם אחד שנגנבה טליתו והלך לקבול לדיין עליה ומצאה פרושה על מטתו (שם דבר' ג). וכיון שנתעסק בתורה אפילו טליתו לא היה יכול לסבול (שם שה"ש, ידיו). וקודם שיכנס (למרחץ) כיצד יעשה חולץ מנעליו ומסלק את כובעו ומסלק את טליתו (מס' דא"ר י). ומצא לאה אשתו שוכבת עם שמעון אחיו בטלית אחת וגער בה ואמרה באונס השינה נתגלה הטלית ונתכסיתי בטליתו כמדומה אני שהוא טליתך וכו' עד שראה אותה נכנסת עם שמעון בטלית אחת (צו"ת הרי"ף סג).—ואמר הפיטן: מלך טַלֵּיתוֹ כשלג מצוחצח, צח ובצהצחות יצחצח (יוצ' א ר"ה, מלך אזור).—ומ"ר טליות: עשר טליות[1] זו על גב זו ישב על גבי העליונה כולן טמאות (זבים ד ה). היה יושב על גבי המטה וארבע טליות תחת ארבע רגלי המטה (שם ז).— ומ"ר טַלִּיתוֹת[2]: סוחרי כסות היוצאים בטליתות מקופלות ומונחות על כתיפן בשבת (שבת קמז.). היו עושין (התלמידים) חותמות לטליתות שלהן בעין עבדים להראות שהן כפופין לריש גלותא (רש"י שבת נח.). שהרבה טליתות מידותן שוות (רשב"ם ב"ב קכח.). — ובפרט טלית של ציצית שלובשים היהודים בשעת תפלה: הלוקח טלית מצוייצת מן השוק מישראל הרי היא בחזקתה (מנח' מג.). אין אדם רשאי למכור טלית מצוייצת לעכו"ם עד שיתיר ציציותיה (שם). טלית שכולה תכלת כל מיני צבעונין פוטרין בה חוץ מקלא אילן וכו' כאן בטלית בת ארבעה חוטין כאן בטלית בת שמונה חוטין (שם מא:). עמד (קרח) ועשה טליות שכולן תכלת (בא לפני) משה אמר לו משה רבינו טלית שכלה תכלת מהו שתהא חייבת בציצית (ירוש' סנה' י כז ד). צוה (משה) ועשו ר"נ טליתות תכלת ונתעטפו בהן אותן ר"נ ראשי סנהדראות שקמו על משה וכו' עמד קרח ועשה להם משתה נתעטפו בטליתות

גם המשקל החיצוני של המלה הוא זר, כי אין לנו במשקלי השמות הקדומים משקל פֵּלֵת, פֵּלִית, או עַלֵת, עֲלִית, וגם במשקלי השמות שבתלמוד רק השם דקיתא דומה בצורתו, כמו שהעיר ע"ז ד' גינזב' במחקרו על אדות מקור השם טלית בקבץ REJ XX,17. ויש גוזרים טלית מן טלה כמו מטלית, אבל גם זה רחוק, ועוד שלפי זה צריך לנקד טְלִית במשק' פְּעִית, ולו היה כך נקודה האמתי, היו האשכנזים אומרים tolis ולא talis. ולכן רגלים לדבר, כמו ששער ד' גנזבורג במאמר הנזכר למעלה, כי התו הסופית שבמלה טלית היא שרשית, אעפ"י שמ"ר טליות מורה שהיא באמת מנל"ה, אבל במשנ' מנוק' כ"י פרמה, שהוא עכ"פ קדום, נקוד טַלִּיּוֹת, ואין זה נקוד של מ"ר מן פְּעִית, ולכן אין מזה ראיה שהתיו היא ת המשקל. אך השערת ד' ג' שהיא המלה תליש a) בערב', גם היא רחוקה מאד, כמו שהשיג עליו א' אפשתין באותו הקבץ דף 301. ועוד לא נתברר מקור מלה זו שהיתה בזמן המשנה השם להמעיל שהיה אז נהוג בקרב היהודים והיה לבוש יהודי בפרט, כמו התוגה להרומאים (S. Kr. Archl. II, 167).

a) تليس

---

[1]) במשנ' מנק' כ"י פרמה מנקד טַלִּיּוֹת. — [2]) אם טלית הוא משק' פעית, מ"ר טליתות הוא כמו שחיתות.

תכלת (מד"ר במד' יח). — ועל סמך דרשה זו נהגו להשתמש במליצה פלוני לבש טלית שכלה תכלת, לאדם צבוע שמחמיר בדברי הדת יותר מהראוי, כדי להתראות צדיק וחסיד.

א. טלל, ממנו טַל, *טלָל, א. *טלַל, א. *טִלּוּל.

***טְלָל**, ש"ז, מ"ר טללים, סמי' טַלְלֵי, — כמו טַל: אמר רשב"ג תדע שנתארו טללים בראשונה כשהיה הטל יורד על הקש ועל התבן היה מלבין שנאמר דק מחספס עכשיו משחיר בראשונה כל עיר שטליה מרובין מחברותיה פירותיה מרובין ועכשיו פירותיה מועטין (תוספתא סוט' טו ב). אם היו טללים אומרים בטללי ברכה (ירוש' ברכ' ד ח.). מורידן (הקב"ה את הגשמים) כדי הארץ ומשיב עמהן טללים ורוחות כדי שתיהנה הארץ מהן (שם ר"ה א נז.). אמר לו הקב"ה לאליהו לך והתר נדרו של טל שאין המתים חיים אלא בטללים (שם (תענ' א סג ד). מפני ארבעה דברים יורדין (הגשמים) מלמעלן מפני בעלי זרוע ומפני טללים הרעים ושיהא העליון שותה כנמוך (שם ג סו ג). שמראשית השנה נגזר עליהם כמה גשמים כמה טללים כמה יתירה כמה רוחות נושבין עליה (ספרי דבר' מ). לפי ששותה מי שלגים אבל אינו שותה מי טללים (שם לט). השמים מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים ועליית אגלים (חגי' יב:) הגשמים אינן יורדין אלה בזכותה (של אמת ישראל) הטללים אינם יורדים אלא בזכותה (מד"ר בראש' סו). הארץ שלו והפירות שלו והוא מוריד גשמים ומפריח טללים כדי לגדלה (שם שמות מא). אמר לו משה (להקב"ה) אם אתה מוריד גשמים הוא (העגל) מפריח טללים אתה מוציא את הרוחות והוא את הברקים (שם דבר' א). ישמר לנו משרב ישמר לנו מהטללים רעים (שם קהל', מה יתרון). שהוא מבטיח ע"ג חיינו להוריד גשמים בעונתם ולהפריח טללים בזמנם בשביל חיינו (פסיק' רבתי א). משיב רוחות ומעלה ענגים ומוריד גשמים ומזיל טללים (שם כג). זה הלילה כל העולם כלו אומרים בו הלל ואוצרות טללים נפתחים בזו הלילה (פדר"א לב). —ואמר הפיטן: צגתי במסלולים, להזכר בפלולים, שוע גבורות טללים (תפי' טל, ארשה). המזריח מאורות רמים, ומנהיגם לילות וימים, זיקים עושה ורעמים, חשר טללים וגשמים (יוצ' א שבוע', באמלו בתקים). צחצוח זבול נטוי ברוח סערה, צמודים בו גנזי גבורה, ואוצרות טללים ונהרי אש ומים מזה ומזה בעברה (שבת לפני ר"ה, אל אלהים). בהכרעת צדק תכריע שנה, אסומה טלולה גשומה אם שחונה, אטומים להחיות בטללים שנה (מוסף א' ר"ה, עולם בנקרן). וברך שנתנו בטללי רצון ברכה ונדבה (תפל' י"ת, ברכנו). — ואמר המשורר: ואם תסור אלי, להתעדן באשנבי צללי, ובמשאבי נחלי, תרוה בנוזלי טללי, והיית קרוב אלי (ר"י חריזי, תחכמ' מט). ודמעת טללים בלחיה שחרים ותשחק ותבכה ואין לה הפוגה (שם).

א. *טָלַל, פ"י, קל עבר לא נמצא. —ופעו' טָלוּל, טְלוּלָה, שיש בו טל: שתהא השנה הזאת שנת זול שנת שובע שנת משא ומתן שנת גשומה ושחונה וטלולה ושלא יצטרכו עמך ישראל אלו לאלו (ירוש' יומ' ה מב ג). אם שחונה תהא גשומה וטלולה (תענ' כד:). — ואמר הפיטן: זרב ושרב ושמש והרב וחמת טל, קמות לא יקדירו בגיא טלולת טל (ר"א קליר, תפל' טל, תחת אילת). בהכרעת צדק תכריע שנה, אסומה טלולה גשומה אם שחונה (מוס' א ר"ה, עולם בנקרן). — ובמשמ' מלחלח בטל: גת שפקקה גוי מבפנים אסורה ומבחוץ מותרת שאי אפשר שלא היה שם שיפה אחת טלולה ונוגע בה ומנסך כל הבור (ירוש' ע"ז ד מד.).

— הפע', *הִטְלִיל, — הוריד טל: טל יבולי אל הטלילה, בעל המחנה לילה (ר"א קליר, תפ' טל, אלים). טל אורות לנוססן, להטלילם בעצם ניסן (שם). מטי הרג הסליל והטלילם בטל, משם צדק נחול לילדותיו טל (שם, אאגרה). חתומים התומי חשבה תתפש הדרתם בשופר, טמאים טבוע טמון תטליל טניפתם בשופר (מטמוני המבורג, המגיד יו).

—פע', *טִלֵּל, — כמו הפעיל: טל שובע לטללם, צו לשמים תת טלם (ר"א קליר, תפ' טל, אלים).

— פע', *טֻלַּל, —שירד עליו הטל: טרח מטרות עוז עד עתה לא הוטל, טוללה עד דור עשירי מתנובבת בטל (ר"א קליר, תפ' טל, אאגרה).

ב. טלל, ממנו ב. טָלַל, ב. *טִלּוּל.

ב. טָלַל[1], פ"י, —קל לא נמצא.

— פע', טִלֵּל, —טִלֵּל את הבית, סככו בסכך, עשה לו כעין

---

[1] לפי דעת החכמים כמו צֵל, עשה לו סכך לצל, בדרך לשון ארמית.

גג, to cover ;überdachen; couvrir d'un toit: הוא יבננו (את השער) ויטללנו ויעמידו דלתתיו מנעליו ובריחיו (נחמ' ג יה).—ואמר הפיטן: טכום עשר חפות טללו מגלה טמר, נאור צוהו ועבר ונתחיב להגמר (שבת ג אחר פסח, אמן דר).

***טלע**[1]), ממנו *טלע.

***טלע**[2]), — קל לא נמצא.

— נפע', *נטלע, — נעשה צלע: רגליך בכל טומאה יתגלעו, ומרוב חטאתיך נפלו ונטלעו, לעמקי שאול ירדו ונבלעו, לכן דברי עמך לעו (תוכח' מוסר פח.).

***טלף**[3]), ממנו *טלף, *טלפה.

***טלף**[4]), ש"ז, מ"ר טלפים, טלפים, טלפי,—פרסה שלקצת בע"ח, כמו הבקר, הסוס וכדומה, Klaue, Huf sabot; hoof: והעצמות והגידין והקרנים והטלפים (חול' ט א). השוחט את הזבח לאכול כזית מן העור וכו' מן הטלפים מן הקרנים (זבח' ג ד). כל שיש לו קרנים יש לו טלפים ויש שיש לו טלפים ואין לו קרנים (נדה ו ט). נטלו טלפיים וזכרותן עמהן (בכור' מד.). אלו הן סימני חיה שחלבה מותר כל שיש לה קרנים וטלפים (חול' נט:). אפילו בהמה שהיא כולה של מצרי ויש בה טלף אחד לישראל איני מניח אותה (מד"ר שמות יח). ביצד במסירה אחזה בטלפה בשערה באוכף שעליה (ב"ב עה:). פרה שקרניה וטלפיה שחורים יגוד (פרה ב ג). ראיתיה מלקטת שעורים מבין טלפי סוסים בעכו (ירוש, כתוב' ה ל ג). אמר לו (זמרי למשה) אין צפורך מדינית ואין טלפיה סדוקות (שם סנה' י כח ד). חזיר הזה בשעה שהוא רובץ הוא מפשיט את טלפיו כלומר שאני טהור (מד"ר בראש' סה).—ואדם, *הראה טלפיו, ר"ל התחסד, מראה א"ע חסיד אף שבאמת אינו כן: וגם מן הצבועים המחפים ראשיהם ומראין טלפיהן וציציותיהן ומאריכין בד' של אחד (ספ' שעשוע' לר'

[1]) בארמ' טלע כמו צלע בעברית.

[2]) בגמ' בארמ': ואם לא איטלע לך ריגלא דימינא ואטלע לה (יבמ' לט:), והוא כמו צלע בעבר', צלע על ירכו.

[3]) בערב' ט'לף a).

[4]) בערב' ט'לף b).

a) ظلف b) ظلف

זבדא 21). והנה הראב"ע עם היותו פושט טלפיו בענין הזה וכו' (ר"י אברבנאל, בראש'). אם יאמרו בחלקת לשון לכה אתנו וכו' שיורו לך טלפים במתק לשונם ולבם לא נכון (ר"מ אלשיך, רב פניני' א יא). זורע צדקה מאשר יקבץ להראות טלפים שיראוהו שהוא טהור (הוא, משלי יא יח). שאומרים (הרשעים) כי הצדיק אדרבה יכסה חמסו בהכריזו מוסרים למען יחשבו שככל היוצא מפיו יעשה והוא מראה טלפים (שם י יא).

***טלפה**, ש"נ, מ"ר טלפות, סמי' טלפות,—כמו טלף: שהיה עמוד הענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד אש מרתיחו וטלפות סוסיו משתמטות (מכי' בשלח ב ה).

טמא[1]), ממנו א.טמא, ב.טמא, טמאה.

א. טמא, ת"ז, לנק' טמאה, סמי' טמא, מ"ר טמאים, טמאות,—ההפך מן טהור, מי שאינו טהור, unrein; impure unclean: או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא (ויקר' ה ב). איש צרוע הוא טמא הוא וכו' ועל שפם יעטה וטמא טמא יקרא וכו' טמא הוא בדד ישב מחוץ למחנה מושבו (שם יג מד-מו). ואת החזיר וכו' טמא הוא לכם (דבר' יד ח). והיה שם מסלול ודרך ודרך הקדש יקרא לה לא יעברנו טמא (ישע' לה ח). סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו (איכ' ד יה). ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים וכו' כימי נדתה תהיה טמאה היא (ויקר' יה כה). את הגמל את הארנבת ואת השפן וכו' טמאים הם לכם (דבר' יד ז). אם יגע טמא נפש בכל אלה היטמא (חגי ב יג).— והארץ וכדומה: ואך אם טמאה ארץ אחזתכם עברו לכם אל ארץ אחזת יי' (יהוש' כב יט). ואתה על אדמה טמאה תמות (עמו' ז יז). הקרבות והרחקות ממך יתקלסו בך טמאת השם רבת המהומה (יחזק' כב ה). ערות אב גלה בך טמאת הנדה ענו בך (שם י). — ומצוי מאד בתו"מ ובסהמ"א.

ב. טמא, פ"ע, טמאה, טמאת, עת' יטמא, יטמאו,— היה טמא, unrein s.; être impure; be unclean: וכל הנשא מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב (ויקר' יא כה). אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים (שם יב ב). בדמך אשר שפכת אשמת

[1]) רק עברית וארמית. בערב' משמשים שרשים אחרים למשמ' זו.

ובגלוליך אשר עשית טמאת (יחזק׳ כב ד). ורחצו במים וטמאו עד הערב (ויקר׳ יה יח). כל הנגע בנבלתם יטמא עד הערב (שם יא כד). כימי נדת דותה תטמא (שם יב ב). ויאמר חגי אם יגע טמא נפש בכל אלה היטמא ויענו הכהנים ויאמרו יטמא (חגי ב יג). וישפכו דם נקי וכו׳ ויטמאו במעשיהם ויזנו במעלליהם (תהל׳ קו לח-לט). זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה (ויקר׳ טו לב).

— נפע׳, נטמא, נטמאה, נטמאת, נטמאתם, נטמאים, — נהיה טמא: כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל (הוש׳ ה ג). והשקה (הכהן את הסוטה) את המים והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים המאררים וכו׳ ואם לא נטמאה האשה וטהרה הוא ונקתה (במד׳ ה כז-כח). איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל ושכב איש אתה וכו׳ ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה (שם יב-יג). איך תאמרי לא נטמאתי אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך בגיא (ירמ׳ ב כג). כי שטית תחת אישך וכי נטמאת (במד׳ ה כ). על אשר נטמאת בגלוליהם (יחזק׳ כג ל). כי בכל אלה (התועבות) נטמאו הגוים אשר אני משלח מפניכם (ויקר׳ יח כד). וזכרתם שם את דרכיכם ואת כל עלילותיכם אשר נטמאתם בם ונקטתם בפניכם (יחזק׳ כ מג). אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ וכו׳ ונטמתם בם (ויקר׳ יא מג). הבדרך אבותיכם אתם נטמאים ואחרי שקוציהם אתם זנים (יחזק׳ כ ל). מדוע נחשבנו כבהמה נטמאנו [1]) בעיניכם (איוב יח ג). — ובתו״מ: מימיהם של כהנים לא נמנעו מלשרוף את הבשר שנטמא בוולד הטומאה עם הבשר שנטמא באב הטומאה (פסח׳ א ד). אמר עד אחד אני ראיתיה שנטמאת לא היתה שותה (סוט׳ ו ב). — וע״י מחלה מדבקת: ביום ד ד׳ לחדש תמוז שנת תכו וכו׳ וביום א׳ שלאחריו נטמא הבית בדבר ב״מ וכו׳ ונסגר ביתו של יצחק (מנהגי וירמייזא, תהל׳ לדוד XXIX).

— פע׳, טמא, פ״י, מקו׳ בכנ׳ טמאו, טמאכם, — טמא את הדבר, עשהו טמא: ויעקב שמע כי טמא (חמור בן שכם) את דינה בתו (בראש׳ לד ה). כל הנגע במת וכו׳ ולא יתחטא את משכן יי׳ טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל (במד׳ יט יג). ואת הבמות אשר על פני ירושלם וכו׳ טמא המלך (מ״ב כג יג). את מקדשי טמאת בכל שקוציך (יחזק׳ ה יא). ויבזו (בני יעקב) העיר אשר (חמור ושכם בנו שאנס את דינה) טמאו אחותם (בראש׳ לד כז). עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא (יחזק׳ כג לח). אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך (תהל׳ עט א). ואשפך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה (יחזק׳ לו יח). עשיתן תועבה ואיש את אשת רעהו טמאתם (שם לג כו). ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם (שם כ כו). ולא תטמא (בשפיכת דמים) את הארץ אשר אתם ישבים בה (במד׳ לה לד). ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ (ויקר׳ יא מד). ותבאו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה (ירמ׳ ב ז). צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכו׳ ולא יטמאו את מחניהם (במד׳ ה ב-ג). ויבאו אליה בני בבל למשכב דדים ויטמאו אותה בתזנותם (יחזק׳ כג יז). וישרף (יאשיהו את העצמות) על המזבח ויטמאהו (מ״ב כג טז). כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי (ויקר׳ כ ג). שמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו (ירמ׳ ז ל). ולא ימתו בטמאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם (ויקר׳ טו לא). ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אתה (שם יח כח). ויאמר אליהם טמאו את הבית ומלאו את החצרות חללים (יחזק׳ ט ז). — ובמשמ׳ החליטו לטמא: וראהו הכהן (את המצורע) וטמא אתו (ויקר׳ יג ג). וטמאו הכהן צרעת הוא (שם ח). איש צרוע הוא טמא הוא טמא יטמאנו הכהן (שם מד). וטמאתם את צפוי פסילי כספך ואת אפדת מסכת זהבך תזרם כמו דוה (ישע׳ ל כב). — ובתו״מ: מה נדה מטמאה במשא אף ע״ז מטמאה במשא (שבת ט א). הרי הוא אומר מטמאיך לא טמאוני ואתה טמאתני (פרה ח ג). מעין אחד הוא התורה טמאתו והתורה טהרתו (נדה לה:). — ובהפלת האלף: שיצא (הכהן) לדבר עם האשה על עיסקי קינה ונתזה צינורה של רוק מתוך פיה על בגדיו וטימתו (ירוש׳ חגי׳ ג עט ד). הואיל ויש כאן מטמים [1]) ויש כאן מטהרין נעמוד על המיניין (שרידי הירוש׳ ברכ׳ א ב). מה מצינו עד אחד שנאמן לטמותה [1]) כך עד אחד נאמן להפסידה מכתובתה (שם סוט׳ ו ב).

— פע׳, טמא, בינ׳ מטמא, מטמאה, — שטמאו אותו:

---

[1]) כך הקרי, והכתיב נטמינו.

— [1]) כך בשרידי הירושלמי הוצא׳ גינצבורג, ובירוש׳ דפוס ויניציה: מטמאים, לטמאותה.

ואמר אהה אדני יי׳ הנה נפשי לא מטמאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד אתה (יחזק׳ ד יד).

—התפ׳, הטמא, —טמא א״ע: ועל כל נפשת מת לא יבא (הכהן) לאביו ולאמו לא יטמא (ויקר׳ כא יא). אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם (שם יא מג). ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם יטמא (שם כד). איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו (יחזק׳ כ ז). למען לא יתעו עוד בית ישראל מאחרי ולא יטמאו עוד בכל פשעיהם (שם יד יא). כלחם אונים להם כל אכליו יטמאו (הוש׳ ט ד).—ובתו״מ: הכל מיטמאין בנגעים (נגע׳ ג א). אלו מיטמאין ומטמאין ולא מצטרפים (עוקצ׳ א ג). כל הגלעינין מיטמאות ומטמאות (שם ב ב). לקרוע ולהתאבל כר׳ אחא שלא להיטמאות כרבי יוסי (ירוש׳ מו״ק א פ ד). — ובהפלת האלף: אם מטמים אתם בהם נפסלים אתם מאחרי (ספרא אחרי קנא). לקרוע וליתאבל כר׳ אחה ושלא ליטמות (פרידי הירוש׳ מסק׳ א ח).—ובאות תיו בכתב: הדברים שחוצצים על הגוף אינם בעור הבשר לא לטמא ולא להתטמא (רמב״ם, טומא׳ מת א ד). כשם שאדם מתטמא בנגיעתו בטומאה כך הכלים מתטמאין בנגיעת הטומאה בהן (שם ה). כל המתטמאין מחמת המת בין אדם בין כלים טמאים טומאת שבעה (שם ה א). צמיד פתיל ואהלין מצילין על הטהורים שלא יתטמאו (שם כ א).

—הפע׳, הטמא, הטמאה, —הניח שיטמאו אותו: לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה כי תועבה הוא לפני יי׳ (דבר׳ כד ד). אם המוטמאה טומאה קלה עשה בה אונס כרצון סוטה חמורה דין הוא שנעשה אונס כרצון (ספרי במד׳ ז).

טמאה, ש״נ, סמי׳ טמאת, טמאתך, טמאתו, מ״ר טמאות, טמאותיכם, טמאתם, —סגולת דבר הטמא, Unreinheit; impureté; uncleanliness: אם לא שכב איש אתך ואם לא שטית טמאה תחת אישך (במד׳ ה יט). טמא יהיה כטמאת נדתה (ויקר׳ יב כו). כטמאת הנדה היתה דרכם לפני (יחזק׳ לו יז). וכל הנבדל מטמאת גויי הארץ (עזר׳ ו כא). וזאת תהיה טמאתו בזובו רר בשרו וכו׳ טמאתו הוא (ויקר׳ יה ג). כל הנגע במת וכו׳ ולא יתחטא וכו׳ טמא יהיה עוד טמאתו בו (במד׳ יט יג). וכפר (הכהן) על המטהר מטמאתו (ויקר׳ יד יט). כל ימי זוב טמאתה כימי נדתה תהיה (שם יה כה). טמאתה בשוליה לא זכרה אחריתה (איכ׳ א ט). והיא מתקדשת מטמאתה (ש״ב יא ד). והתמתי טמאתך ממך (יחזק׳ כב יה). בטמאתך זמה יען טהרתיך ולא טהרת מטמאתך לא תטהרי עוד (שם כד יג). והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימתו בטמאתם בטמאם את משכני (ויקר׳ יה לא). בתועבתיהם אשר מלאוה מפה אל פה בטמאתם (עזר׳ ט יא). כטמאתם וכפשעיהם עשיתי אתם (יחזק׳ לט כד). וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל (ויקר׳ יו יו). וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם (יחזק׳ לו כה). וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם בתוך טמאתם (ויקר׳ יו יו).—ובמשמ׳ דבר טמא: ואל תאכלי כל טמאה (שופט׳ יג ז). ויבאו הכהנים לפנימה בית יי׳ לטהר ויוציאו את כל הטמאה אשר מצאו בהיכל יי׳ (דהי״ב כט יו).—ובתו״מ: שמוסיפין טומאה על טומאתו (פסח׳ א ו). כהן ששמש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לבי״ד (סנה׳ ט ו). קורה שהיא נתונה מכותל לכותל טומאה תחתיה (אהל׳ יב ו). כל דבר שהוא בחזקת טומאה לעולם הוא בטומאתו עד שיודע לך טומאה היכן היא (נדה ט ה). אין דברי תורה מקבלין טומאה (ברכ׳ כב.). שהיה (סומכוס) אומר על כל דבר ודבר של טומאה ארבעים ושמונה טעמי טומאה (ערוב׳ יג:). חמשה דברים מביאים את האדם לידי טומאה ואלו הן השום והשחלים והלגלוגות והבצים והגרגיר (יומ׳ יח.). אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה (כתוב׳ מו.) גבים הללו מעלין את האדם מטומאה לטהרה (סנה׳ לד:). פעם אחת מצאו עצמות בלשכת דיר העצים ובקשו לגזור טומאה על ירושלם עמד ר׳ יהושע על רגליו ואמר לא בושה וכלימה הוא לנו שנגזור טומאה על עיר אבותינו (זבח׳ קיג.).—רוח הטמאה: והיה ביום ההוא נאם יי׳ צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד וגם את הנביאים ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ (זכר׳ יג ב).—ובתלמ׳: המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה (סנה׳ סה:). והלן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה (נדה י.). — *אב הטמאה, *ולד הטמאה, עי׳ אב, ולד. —ובמחלה מדבקת: וביום א׳ שלאחריו נטמא הבית בדבר וכו׳ ונסגר ביתו של יצחק מכח טומאה הנ״ל (מנהגי וירמייזא, תהל׳ לדוד XXIX).

טמה[1], ממנו טמה.

טמה[2], — קל לא נמצא.

— נפע׳, נטמה, נטמו, נטמינו. — נטמה בעיני פלוני, נחשב בעיניו אויל, חסר דעת: מדוע נחשבנו כבהמה נטמינו[3] בעיניכם (איוב יח ג). — ואמר המשורר: ומהם אין קול אין קשב אין עונה, כי נטמו כלם באלפים וכצנה (יל״ג, לבעל המסביר). — "נטמה בצללים וכדומה, נחשך, נהיה בער: יפעת השחר עלינו נגלתה, וננהות בקר חיש לראות קוינו, סור סרו הצללים במו נטמינו, פתאם הה שבו ועלטה היתה (יל״ג, הסתר נדמה).

טמון, ש״ז, — מקום שטומנים שם: טמנם בעפר יחד פניהם חבוש בטמון (איוב מ יג).

:טמוע, ש״ז, — שה״פ מן טמע: ומה טימוע שייך במה שנישאת לספק חלל (תוספ׳ כתוב׳ יד.).

***טמטום**, ש״ז, — שה״פ מן טמטם, טמטום העיסה, אחת ממלאכות הלישה, המלאכה שאחר הגלגול: ושאר כל הדברים את מהלך בהן אחר הטימטום עשה עיסה מן החטים ומן האורז אחר מי את מהלך אחר הגילגול או אחר הטימטום (ירוש׳ חלה ג נט.).

***טמטם**, טמט׳ם[4]), טומטום, ש״ז, מ״ר טמטמים, טומטמין, מי שאבר המין שלו לא נפתח או עלה עליו קרום ולא נכר אם הוא זכר או נקבה: והעבד והאשה וטומטום ואנדרוגינוס (ביכור׳ א ה). אנדרוגינוס בריה בפ״ע הוא ולא יכלו חכמים להכריע עליו אם הוא איש או אשה אבל טומטום אינו כן פעמים שהוא איש פעמים שהוא אשה (שם ד ה). המפלת טומטום ואנדרוגינוס תשב לזכר ולנקבה (נדה ג ה). לא אמרו טומטום ספק אלא באדם הואיל וזכרותו ונקבותו במקום אחד (בכור׳ מב:). טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נוטל פי שנים (ב״ב קכו:). אברהם ושרה טומטמין היו (יבמ׳ סד.).

***טמטם**, פ״י, — א) טמטם את העיסה, לש אותה וגבלה ועשאה עבה וקשה, fest zusammen-kneten; pêtrir (la pâte) solidement; knead into a cohesive mass: גלגלה (את העיסה) וטמטמה בשעורים (חלה ג א). — ב) בהשאלה, טמטם את הלב, עשה שלא יוכל להבין כלום: שלשה דברים נאמר בכותח הבבלי מטמטם את הלב ומסמא את העינים ומכחיש את הגוף (פסח׳ מב.). עבירה מטמטמת לבו של אדם (יומ׳ לט.). — "וטמטם את העינים, סגר, עצם: חפן כל הקטרת ונתן על הגחלים וממנו נתמלא הבית כלו עשן, טמטם עיניו ופסע לאחוריו ומתפלל בהיכל תפלה קצרה (יוסי בן יוסי, עבודה).

— התפ׳, *הטמטם, יטמטם, — תטמטם העיסה, תולש ותוגבל בחזקה: אוכלין עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחטים ותטמטם בשעורים (חלה ג א). האשה שהפקידה עיסתה או שמכרתו או שנתנתו במתנה עד שתיגלגל בחיטין ותיטמטם בשעורין אין חייבת בחלה עד שיהא בדגן כשיעור (תוספתא שם א יא). — ובמשמ׳ "נסתם: ותכרע האשה כמתה עד שלא יהיה לה נשימה אלא הכאת גידים ושמא תטמטם ותמות (מ׳ אלדבי, ש״א ד).

— פע׳, "טמטם, מטמטם, — אטום: ריאה שנופחין אותה ויש בה מקום שמטומטם ואין הרוח נכנס בה (הלכ׳ פסוק׳, שחיט׳). — ובהשאלה, מטמטם בשנה, שאין דעתו צלולה עליו מפני השנה: ולא יבדוק כשהוא שתוי ולא כשהוא מטומטם בשינה (פלא יועץ, בודק). שתהא דעתו צלולה באותו פרק ולא יהא מטומטם בשינה (שם, אות זיין).

***טמינה**, ש״נ, — שה״פ מן טמן: (לסלק הקדרה) מכירה ולשימה) לטמינה אסור מטמינה לכירה אסור מטמינה לטמינה צריכה (ירוש׳ שבת ה ז.). וזו הלפת טומנה להתרכך כגון טמינת פגא בתבן (ר״ת שבת נא.). — "וטמינת לב, מה שטמון בלבו, במחשבתו של אדם: טמינת לב ונקימת קץ, נדחים לאסוף בו בקץ (מוס׳ א ר״ה, אף ארת). והלא אין אדם יודע טמינותיו של חברו (רש״י דבר׳ כט כח).

:טמיעה, ש״נ, — שה״פ מן טמע, במשמ׳ התבוללות עם בעם, נהוג בספרות החדשה.

---

[1]) עי׳ הערה להערך.

[2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) כך במעט בכל הספרים. בקצת כ״י נטמאנו, ובמשמ׳ טמא מבארים פסוק זה קצת המפרשים הקדמונים. התרגומים הקדמונ׳ וקצת החדשים רואים במלה זו צורה משובשה אולי מן אטם או טמם. ריב״ג לא פרש, רק אמר כי הוא מנל״י: עלי זנה נגלינו. ראב״ע אמר: נטמינו בעיניכם וטעמו כאדם שאין לו דעת (ראב״ע ויקר׳ יא סד). וכעין זה רד״ק: ענין סתימת הלב ואין דעת. ובמשמ׳ זו רוב שאר המפרשים.

[4]) כך נקוד בקטע משניות מנוק׳ (REJ 1887 Avr. 274). וכן הברת הספרדים.

טָמִיר, ת"ז, — כמו טמון, נסתר: צייר במחשבתו כביכול באיזה ציור יהיה העולם כדרך האומן כשנופל במחשבתו לעשות איזה דבר אבל עדיין הוא טמיר וגנוז במחשבתו באיזה ציור שיהיה (קדוש' לוי, בסלח).

***טָמַם**, פ"י, — טמם את החפירה, סתם אותה, verstopfen; boucher; to stop: היתה לו גומא וטממה בבית חייב משום בונה בשדה משום חורש (שבת עג:). למוצא בור מגולה וטממה וחזר וחפרה (ב"ק כט:). —ופעול ״טמום, כמו אטום, ובהשאלה, טמום הדעת: נחשבנו בעיניכם טמומים (רש"י איוב יח ג). —ואמר הפיטן: יום יום נצרה גלוי סודיך, טמום ועמום ובלה בשר חסידיך (סליח' לו"ג, תשוב תרחמנו).

טמן, ממנו טמון, טמן, מטמון, *טמינה, *הטמנה, ״טמן.

טָמַן, פ"י, עת' יטמן יטמנהו לטמנו, טמנהו, — טמן דבר, שם אותו במקום שאיש לא יראהו, verbergen, cacher; to hide: ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר אשר בידם וכו' ויטמן אתם יעקב תחת האלה (בראש' לה ד). ויך (משה) את המצרי ויטמנהו בחול (שמות ב יב). העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ (יהוש' ב ו). קח את האזור אשר קנית אשר על מתניך וקום לך פרתה וטמנהו שם בנקיק הסלע ואלך ואטמנהו בפרת (ירמ' יג ד-ה). קום לך פרתה וקח משם את האזור אשר צויתיך לטמנו שם ואלך פרתה ואחפר ואקח את האזור מן המקום אשר טמנתיו שמה (שם ו-ז). קח בידך אבנים גדלות וטמנתם במלט במלבן וכו' ושמתי כסאו ממעל לאבנים האלה אשר טמנתי (שם מג ט-י). טמנם בעפר יחד (איוב מ יג). וירצו האהלה והנה (האדרת) טמונה באהלו (יהוש' ז כב). והנם טמנים בארץ בתוך האהלי (שם כא). ושפני טמוני חול (דבר' לג יט). או כנפל טמון לא אהיה (איוב ג יז). — וטמן רשת, פח או חבל לפלוני, שם רשת או חבל בדרך שלא יראהו פלוני וילכד בו ויפול בו: כי כרו שיחה ללכדני ופחים טמנו לרגלי (ירמ' יח כב). תוציאני מרשת זו טמנו לי (תהל' לא ה). טמנו גאים פח לי וחבלים (שם קמ ו). כי חנם טמנו לי שחת רשתם חנם חפרו לנפשי תבואהו שואה לא ידע ורשתו אשר טמן תלכדו (שם לה ז-ח). טבעו גוים בשחת עשו ברשת זו טמנו נלכדה רגלם (שם ט טז). טמון בארץ חבלו ומלכדתו עלי נתיב (איוב יח י). יספרו לטמון מוקשים אמרו מי יראה למו (תהל' סד ו). —ובהרחבה, הכניס במקום: טמן עצל ידו בצלחת גם אל פיהו לא ישיבנה (משלי יט כד, כו טו). —ודברים מפשטים, טמן עון וכדומה, הסתירו: אם כסיתי כאדם פשעי לטמון בחבי עוני (איוב לא לג). — ובתו"מ, טמן באדמה, תחב באדמה: תינוקות שטמנו תאנים לשבת ושכחו לעשרן (מעשר' ד ב). הטומן את הלוף בשביעית ר' מאיר אומר דרך ארץ טומנו בעציץ כדי שלא יצמח (תוספתא שבי' ד ב). זהב מזוקק וכו' שהיו טומנין אותו בזבל ז' שנים (ירוש' יומ' ד מא ד). השליא הזאת בשבת עשירין טומנין אותן בשמן והעניים טומנין אותן בתבן וחול אילו ואילו טומנין אותן בארץ כדי ליתן ערבון לארץ (שם שבת יח יו ג). —ושם במקום נסתר: הטומן לפת וצנונות תחת הגפן (כלא' א ט). ריחיים לטחון בה סממנין תנור לטמון בה אונין של פשתן (ירוש' שבי' ה לו.). —ובבלל שם בתוך דבר: אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה מעותיו בנכרי ומלוה אותם לישראל ברבית וממי שטומן משקלותיו במלח (ב"מ סא:). — והסתיר: מה היו בנות ישראל הכשרות והצנועות עושות היו נוטלות בניהן וטומנות אותם במחילות (מד"ר שה"ש, אחזו לנו). אברהם אבינו היה טומנו (את אליעזר) בכף ידו (סופרים כא ט). —ושם דבר חם בתוך דבר השומר חמו: מעשרין את הדמאי ומערבין וטומנין את החמין (שבת ב ז). במה טומנין ובמה אין טומנין אין טומנין לא בגפת ולא בזבל (שם ד א). אין טומנין את החמין מיו"ט לשבת (עדי' ג י). אין טומנין חמין משחשיכה אבל מוסיפין עליהן כסות וכלים (ירוש' שבת ד ז.). אין טומנין בדבר המוסיף הבל (בבלי שם לד:). טומנין בגיזי צמר ובציפי צמר ובלשונות של ארגמן ובמוכין (שם מח.). פגה שטמנה בתבן וחררה שטמנה בגחלים (שם קכג.). מי שלא הניח ערובי תבשילין אופין לו פת אחת וטומנין לו קדרה אחת ומדליקין לו את הנר (ביצ' כב.). —ופעול: וכל הטמונים בארץ כגון הלוף והשום והבצלים (פאה ו י). נמצא טמון בגל או תלוי באילן או צף על פני המים (סוט' ט ב). שלא ילך ויביא מן האסור ויאמר מן הטמון הבאתי (ירוש' שבי' ה לו.). בשדה פרט לטמונה (ספרי דבר' רפג). כאן במעות טמונים כאן במעות שאינם טמונים (ב"ב נא:). היה טמון בתבן או בצרורות הרי זו טומאת התהום (מד"ר במד' י). —ודבר מפשט: טומאה טמונה בוקעת (חול' קכו.). —ושם, ״המאכלים שטומנים בבירה ליום

השבת וכדומה: ראיתי בצרפת בבית מורי ר׳ יהודה בר׳ יצחק שפעמים מקררים צלנ״ט שלהם דהיינו טמון ובשבת טרם עת האוכל מדליקין העבדים אש סמוך לקדרות (אור זרוע, ע״ש ח).

—נִפע׳, נִטְמַן, הִטָּמֵן,—שטמנו אותו או שטמן א״ע: בוא בצור והִטָּמֵן בעפר מפני פחד יי׳ (ישע׳ ב י).—ובתו״מ: בכלי גורן שדרכן ליטמן (ירוש׳ ב״ק ו ה ג). רואה קרובו נטמן מפניו שהוא מתבייש להשיח עמו לפי שהוא עני (מד״ר שמות לא). לאחר נעשה גבאי והיו בני המדינה נטמנים[1]) מפניו בתוך החדרים ובתוך המערות (שם ברא׳ כד).

—הִפע׳, הִטְמִין, יַטְמִין,—כמו טָמַן קל: וישאו משם כסף וזהב ובגדים וילכו וַיַּטְמִנוּ[2]) וישבו ויבאו אל אהל אחר וישאו משם וילכו וַיַּטְמִנוּ (מ״ב ז ח).—ובתו״מ: וכולן שאמרו להטמין אסור (ב״ק י ט). ולא יטמיננה (את הביצה) בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה (שבת ג ג). שלא הטמינה ושלא הערימה (ירוש׳ כתוב׳ יג לה ד). התחיל לתקוע תקיעה שלישית סילק המסלק והטמין המטמין והדליק המדליק (שבת לה:). אסור להטמין את הצונן (סנה׳ כד.). איבדה כתובתה הטמינה כתובתה נשרפה כתובתה (כתוב׳ יו:). שלא יטמין משקלותיו במלח (ב״מ סא:). אני הוא שבניתי את המערות ומפני מה אתם מטמינים עצמכם בהן (מד״ר ברא׳ כד). כיון ששמעו כנענים שישראל באים עליהם עמדו והטמינו ממונם בבתים ובשדות (שם ויקר׳ יז). כיון שראה אוהבו את כל הכבוד התבייש והטמין את כל מה שהתקין לו (שם במד׳ טו). מי שהוא שומע סבור שהטמינה אותה חי (פסיק׳ רבתי כט). והיו מטמינים ולא היו אומרין (תנחומא לך לך י).—ובמשמ׳ הסתיר וכחד מעיני רואים: יכולה היא אשה להטמין עצמה ולומר לא נתארסתי ואינה יכולה להטמין עצמה ולומר לא נשאתי (ירוש׳ יבמ׳ יג יג ג). יכולה אשה להטמין את עצמה ולומר גויה אני ואין האיש יכול להטמין עצמו ולומר גוי הוא (שם ע״ז ב מ ג).

—הָפע׳, *הָטְמַן, מוטמן,—שהטמינוהו: היה אבינו יעקב מוטמן בא״י י״ד שנה ומשמש את עבר (סעו״ר ב). כל ארבע שנים היתה אסתר מוטמנת בשושן הבירה (שם כט).—ואמר הפיטן: עניבת האפוד בשני ושש

[1]) כך בהוצ׳ דר׳ תאודור, ובנוסח׳ מטמינין.—[2]) כך הקרי, ואולי הכונה וַיִּטְמְנוּ יוד הרוקה ומם שואית.

משזר, כפרה על פשע עבודת זר, פעמוני פז ורמוני ארגמן, צחצוח רשע מלשני בם יוטבע ויוטמן (סלית׳ מוס׳ יוה״כ, אבל אנחנו).

—פִּע׳, *טִמֵּן, מְטַמֵּן, מְטַמֶּנֶת,—כמו קל והִפע׳: לאחד שהיה עובר לפני פרדסו של מלך ראה חבילה של קוצים וירד ונטלה והציץ המלך וראה אותו התחיל מטמן מפניו אמר לו מפני מה אתה מטמן כמה פועלים הייתי צריך שיקושו אותה עכשיו שקששתה אותה בא וטול שכר (מד״ר ברא׳ מד). שכן אשה כוחלת אחת מעיניה ומטמנת חבירתה ויוצאת לשוק (ירוש׳ שבת ח יא:).

˙˙טֶמֶן, ש״ז,—כמו מטמון, מקום שטומנים בו: חנכו וכבדו היכל להעלות נר באמן, הפשו ומצאו בשיתין פך שיש בטמן (שבת ב׳ חנכה, אודך).

***טמע**, ממנו *טָמַע, ˙˙טִמּוּעַ, ˙˙טְמִיעָה.

***טָמַע[1])**, פ״י,—קל לא נמצא.

—נִפע׳, *נִטְמַע,—נטמע בדבר, שקע בו, נבלע בו ונאבד, : sich vermischen; être absorbé; be mixed up ארבעת אלפי עבדים היו לו לפשחור בן אימר וכולם נטמעו בכהונה (קדוש׳ ע:). מה אעשה שהרי גדולי הדור נטמעו בה (שם עא:). משפחה שנטמעה נטמעה (שם). איזהו אלמנת עיסה כל שנטמע בה ספק חלל (כתוב׳ יד:). לאחר שנמכר לעכו״ם אעפ״י שעבר ועשה שלא כהוגן מצוה לפדותו ולא יטמע בהם (רמב״ם עבד׳ א ד). שמעה שבתה המירה דתה ואמרה ביון שנטמעה בין הישמעאלים שיחזירו לה הממון (טוחו״מ רפג ז). אבל משפחה שנטמעה מחמת שלא נודע פסולם יניחה בכשרותה (רע״ב עדי׳ ח ז).

—הָפע׳, ˙˙הָטְמַע, יוטמע: שלא יוטמעו בנכרים וילמדו ממעשיהם (רש״י גיט׳ מז.).

—פִּע׳, ˙˙טִמֵּעַ, מְטַמֵּעַ: לברר ספק משפחות המטומעות מי נטמע ומי לא נטמע (רע״ב עדי׳ ח ז).

—הִתפ׳, הִטַּמַּע: קשים (הגרים) שמטמעים בישראל (תוספ׳ נדה יג:).

˙˙טמר, ממנו ˙˙טָמִיר, ˙˙טֹמֶר.

˙˙טֹמֶר, ש״ז,—דבר נסתר: טכוס עשר חפות טללו מגלה טֹמֶר, נאור צוהו ועבר ונתחיב להגמר (שבת ב׳ אתה״פ, אמן דר).

[1]) בארמ׳ טְמַע וטומעא. בערב׳ שרש זה משמש

טנא, ממנו טנא.

טנא[1], ש"ז, מ"ר טנאים, בכנ' טנאך, —א) סל של נצרים גדול להוליך בו פרות וכדומה, gr. Korb; grand panier; basket: ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וכו' ושמת בטנא והלכת אל המקום אשר יבחר יי' וכו' ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח יי' אלהיך (דבר' כו ב-ד). ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך וכו' ברוך טנאך ומשארתך (שם כח ד-ה). —ואמר הפיטן: טנא בבורים למאה חננתו, לקרבן ניחות השקתו (סלית' ד עי"ת, איתן למד). —ומ"ר: הסלים כטנאים וכדודים והסלסלות בענפים ובזלזלים (דונש על מנחם, סלסלות). —ומ"ר טנאות, טנאותיה: יטמא השרץ במגע כל כלי ואדם פקוד, ומשקה ותנור וכירים וזרע זרוע במים שקוד, טנאותיה וכל אוכל ולשבור כלי חרש הסקוד (אזהר' ר"א הזקן, אמת יהגה חכי). — ב) *כמו טני, קערה: רעה רעך כנפשך ובכל ששנאת התבונן מקום יביט אל תושיט יד ואל תיחד עמו בטנא (ב"ס גני' לד יד).

***טנוף,** ש"ז, מ"ר טנופים, —שה"פ מן טנף, ובפרט יציאת דם ומים ופרש מבהמה בשעת לדה, Lochien, Reinigung; lochies, vidanges; (lochia, purgamenta[2]): סימן הולד בבהמה דקה טנוף[3] ובגסה שליא (בכור' ג א). אין טינוף פחות משלשים יום (גמ' שם כ.). —ובכלל לכלוך, ובהשאלה לכלוך מוסרי: רחצתי את רגלי מטינוף ע"ז (מד"ר שה"ש, פשטתי). כשנעיין במה שיש תוך גוף האדם מן הלכלוכים והטנופים ומה שנראה עליו מחוץ (תו"ה, עבוד' ה' א). —ואמר הפיטן: יבא אפר פרה, להלבין טנוף בן פרה, היות כפרה, לסורדה כפרה (יול' שבת פרה, אלורה). —וכנוי לאלילים ועבודה זרה: והכנענים היו עובדין ע"ז ומתדבקים ברוח הטומאה והיו בונים בתיהם לשם טינופיהם (תולד' יצחק לר"י קארו, מצורע).

***טני,** טני, ש"ז, —כעין קערה גדולה של מתכת וכדומה, gr. Schüssel; grand plat; large bowl: מי שזכה בדישון מזבח הפנימי נכנס ונטל את הטני[4] והניחו לפניו והיה חופן ונותן לתוכו (תמיד ג ט). באו ועמדו על מעלות האולם עמדו הראשונים לדרום אחיהם הכהנים וחמשה כלים בידם הטני ביד אחד והכוז ביד אחד והמחתה ביד אחד והבזך ביד אחד (שם ז ג). כסוי טני של מתכת של בעלי בתים (כלים יב ג). כסוי טני של מתכת שעשה בו מראה (שם יד ו). היה בוקע (השמיר) ויורד מה היו עושין לו להעמידו היו כורכין אותו מוכין של צמר ונותנין אותו לתוך טני של אבר מלא סובין של שעורים (ירוש' סוטה ט כד.). — ואמר הפיטן: במעלות אולם עלות במרוצה, מדשן פנימי טני נטל ויצא (סלית' ער"ה, תפלה תקת). על מחתה ומזרק, אויב שן חרק, אויה טני גם כוז זרק, ואת חרבו הבריק (קינ' לת"ב, אלבעותי).

***טניפה,** ש"נ, — שה"פ מן טנף: חתומים חתומי חשכה תחפש הדרתם בשופר, טמאים טבוע טמון תטליל טניפתם בשופר (מטמ' המכורג, המגיד יו).

***טנן,** ממנו *טנן.

***טנן**[1], פ"ע, — נהיה רטוב, feucht werden; devenir humide; become moistened: המרבץ את ביתו ונתן בו חטים וטננו וכו' המכבס את כסותו בעריבה ונתן בה חטים וטננו (מכשיר' ג ד). המרבץ את גרנו אינו חושש שמא נתן בה חטים וטננו (שם ה).

—פע', *טנן, מטנן, — עשה שיטנן: המטנן בחול הרי זה בכי יותן (מכשיר' ג ד). המטנן בטיט הנגוב ר"ש אומר אם יש בו משקה טופח בכי יותן (שם ה).

—פע', *טנן, מטנן, מטוננת: כשאמרו אסור להשקותן במועד לא אמרו אלא בזרעים שלא שתו מלפני המועד אבל זרעים ששתו לפני המועד מותר להשקותן במועד ואם היתה שדה מטוננת מותר (מו"ק ו:).

—הפע', *הטן, מטין, —כמו פעל: המלקט עשבים כשהטל עליהם להטן בהם חטים (מכשיר' ג ה). מעשה באנשי המחוז שהיו מטינין בחול אמרו להם חכמים

---

[1]) רק בעבר'. בארמ' צנא.

[2]) תרגום דר' מזיא. — [3]) ושאלו שם בגמ' (כא:): היכי דמי טינוף אמר רבא כדאמרי רעותא דצלתא אצר חיותא ושמואל אמר בעבועי דדמא.

[4]) ופרשו שם במשנה: הטני דומה לתרקב גדול במשמ' אחרת.

של זהב מחזיק קבין וחצי. והוסיף הרמב"ם (עדי' ג ט): טני מין כלי כחצי סאה מנחשת ויבשלו בו בעלי בתים דברים הנגרים והרופאים ישימו בו הרטיות.

[1]) לפי דעת קצת מן טון, טין, לאמר מורטב בטיט. ובערב' ההמונ' משמש התאר נאט a) מהשרש נטי b) במשמ' רטיבות.

---

a) ناط b) نطي

אם כך הייתם עושים לא עשיתם טהרות מימיכם (שם ד). החציר וירקות שדה שליקטן להטין בהן רשאי להטין בהן למאכל בהמה אין רשאי להטין בהן (תוספתא שבי' ה יו).

טנף[2]), ממנו טִנֵּף *טִנּוּף, ״טְנִיפָה, ״טֶנֶף, ״טִנֹּף, *טִנֹּפֶת.

טִנֵּף, פ״י, —טִנֵּף דבר, לכלך אותו, עשהו לא נקי בטיט וכיוצא בזה, beschmutzen ; salir ; to soil : פשטתי את כתנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם (שה״ש ה ג). — ובתו״מ : אכל ושתה יותר מצרכו והקיא וטינף את בני המסיבה (ספרי דבר' מג). נתחככה בבותל להנאתה וטינפה פירות (ב״ק ג.). משל לבן שפחה שטינף פלטין של מלך אמר המלך תבא אמו ותקנח את הצואה (מד״ר במד' יט). למלך שהיה לו בן וכו' והרכיבו על כתפו טינף עליו מיד השליכו לארץ (שם איכה, איכה יע״ב). למלך שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן הגדול מכובד והקטן מטנף אעפ״כ הוא אוהב את הקטן יותר מן הגדול (שם קהל', את הכל). —ואמר הפיטן: אל תתערב במנאפים, במגלי עריות גופים, גוים בתועבות מטנפים, דורשי רע ומבקשי כשפים (יוצ' א' שבוע', באמלו שחקים). הוגוני מוגי בתלאה, וטנפוני ברבת חלאה, ואמרו הנה מתלאה (שבת ב אחה״פ, אל אל חי ארכן). —וביחוד בענין בהמה שיצא ממנה הטנוף: עז שטינפה בת ששה יולדת בתוך שנתה רחל שטינפה בת שנתה יולדת בתוך שתים (בכור' כ.). מטנפת אינה חוזרת ויולדת בתוך שנתה (שם כא.).

—פע', *טֻנַּף, מְטֻנָּף, מטונף, —שטנפו אותו : יכול יהיו אוכלים (את המן) מטונף ומלוכלך ת״ל והנה על פני המדבר דק מחוספס (ספרי במד' פט). מהו לענות אמן במקום מטונף (ירוש' שבת ג ז.). מימיי לא קדמני אדם לבית הכנסת וכו' ולא הזכרתי דברי תורה במקום מטונף (שם תענ' ג סז.). מזכיר דברי תורה במקום מטונף (שם סנה' י כז ד). היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק״ש (ברכ' כד:). כזה שהוא עובר במקום המטונף ועוקם הוטמו (מד״ר ויקר' יב). מעשה באדם אחד שאכל קיטנית ולא נטל ידיו וירד לשוק וידיו מטונפות מן הקיטנית (שם במד' כ). —ואמר המליץ : עצור ברחם מטונף, סגור בבטן מלוכלך, ילד בצירים והבלים, לראות עמל והבלים (תוכח' לר' בחיי, ברכי נפשי). — ובהשאלה, בחטא : היאך אנו נגאלין וכל מצרים מטונפת מע״ז שלנו (מד״ר שה״ש, קול דודי). שהנפש הנקיה הטהורה אשר לא נטמאה ולא טונפה בטינוף הגוף היא העולה אל עולמה (המעל' לרש״ט פלקירא ב).

—נתפ', *נִטַּנֵּף, — נתלכלך : ניטנפו רגליו מטבילן במים ואינו חושש (ירוש' יומ' ח מד ד). שהרביץ גללים ונטנפו כליו של בעל הבית (ב״ק מח.). —ובהשאלה, בחטא: ואהרן ובניו מקיפין את אהל מועד שאם ניטנפו ישראל בדבר והפורענות באה לצאת מאהל מועד מפני השכינה ומיד בני קהת שהם שרויים אצל אהל מועד עומדים וכלים אותה (מד״ר במד' ה). —ובתו מפ׳רש : מעין שמימיו נובעים אשר נתטנף ברפש עד שנשחת המקור שמשם נובעים (רלב״ג משלי כה). והנפש היא אשר תתטנף במעשיה הרעים ותקבל ענשה באש של גהינם אשר שם תתלבן (מנח' קנא' לר״י מפיסא 73).

—קל, ״טָנַף, וממנו פָּעוּל, טָנוּף, טְנוּפָה : מלוכלך בליתה טנופה מאוסה סרוחה (ספ' מוסר לר״י בן עקנין ג א).

״טֶנֶף, ש״ז, —לכלוך, ובפרט בהשאלה חטא: טנף צחוני רשע, בשובם מפשע, טרייתם תשעשע, בקול שוע שופר (ר״א קליר, מוס' ר״ה, אשא דעי). טנף רחץ ועון כבש תלונות וסרות טעם (רסע״ג, עבודה). טהורים וזכים בגללו נוססים, טנף מוסיף בלי היות ששים (סלית' שחר' יוה״כ, ה' אלהי). טנף צחנתם מאנתי בם להשתתף (קינ' לת״ב, אמרתי שעו). וכל טנף רחץ, ותנינים לחץ, וראשימו מחץ, ודשם בעפרים (תבו' תלמידי דונש). רחץ טנף והתם שמצה, קבל אנק וגדור פרצה (קרוב' ב' ר״ה, תמים פעלך). קדש גופך מטנף חטא ועלי ראשך מי בור הזה (רמב״ע, תרשיש ת). אם לי סבב עון גלות גם מרבצי חטא הדיה, בנדודי יש תמרוק פשעי גם טנף לב הוא הדיה (שם ט). טיף העקר סרוח ומתוכו מתליע, טנף תבלין שאור שבעיסה מבליע (סלית' מנח' יוה״כ, ארת לדקה). טנף טהר ותדיה כתמים, יוצלל בצלול כובד אשמים (סלית' ער״ה, אך במתח). טנף גוף טורחת, ומנבלה סורחת,

---

[1]) באשור' טַנָפ. בארמ' טנף. בערב' דנש a), בחלוף פ בשין, עי' הערה לאות פ. ויש מדמים לזה נטף b) בערב' שממשמש גם במשמ' טנף, אך יש לפקפק אם איננו שאול מארמית (S. Fr. Aram. 23).

---

a) دنش b) نطف

אנכי בורחת (רשב"ג, ערכ' ליוה"כ, שער עלי). ומגנת ומצלת מכל טנף וזרות, נותנת לוית חן לראש ופאר וצפירות (מחז' ויטרי תפד). שדי הנקדש בשבע כתות צדיקים, שמורים מכל טנף ומכל חטא מנוקים (סמא"ל, ערכ' יוה"כ, אגוש).

*טֹנֶף, טונף, ש"ז, — כמו טַנֵּף: ויראה מן התשוקה כפי כח קיבול המקבל כפי זכותו ונקיותו מן החונף ומן הטונף [1] (מוסרי הפלסופ' א יט).

*טִנֹּפֶת, טינופת, ש"נ, מ"ר טִנּוֹפוֹת, — דבר לא נקי, פסולת, Unrat; ordures; rebut: המוכר פירות לחבירו הרי זה מקבל רובע טנופת לסאה (ב"ב ו ב). אין טנופת של תרומה מצטרפת עם תרומה לאסור על החולין (ירוש' תרומ' ה מג ד). סאה תרומה שנפלה למאה אין אתה מוציא זונין טנופת שבה (שם). טנופת של חולין מצטרף עם החולין להעלות את התרומה (שם ערל' א סא:). גדולה חיבתן של ישראל שנגלה הקב"ה במקום ע"ז ובמקום טנופת ובמקום טומאה בשביל לגאלן (מד"ר שמות טו).—ומ"ר: למלך שהיו לו גרנות הרבה והיו כולם טינופות ומלאות זונים ולא דקדק במנינן והיה לו גורן אחת ראה אותה נאה אמר לבן ביתו אותן הגרנות טינופות ומלאות זונים לפיכך אל תדקדק במנינם אבל זה דע כמה כורים יש בו (מד"ר במד' ד). — ובמשמ' לכלוך, Schmutz; saleté; filth: שעשה לה (להאשה) דדים במקום בינה וכו' כדי שלא יינק (הילד) ממקום הטנופת (ברכ' י.). ת"ח אסור לו לעמוד במקום הטנפות (שם כד:). לצלוחית של פלייטין שהיתה מונחת במקום הטנופת במקומה ריחה נודף וכ"ש במקום הבוסם (סנה' קח.). — ומ"ר: אתה ממקום הטנופות באת ומהלך במקום טהרה (פסיק' רבתי, מתן תורה).—ובהשאלה, לא נקיות מוסרית: אברהם מקפיד על טנופת ע"ז לפיכך הקדים רחיצה ולוט אינו מקפיד על טנופת ע"ז (מד"ר ברא' נ). על ידי שהיתה רבקה בת כומרים לא היתה מקפדת על טנופת ע"ז וזה (יצחק) ע"י שהיה בן קדושים היה מקפיד על טנופת ע"ז (שם סה).—ואמר הפיטן: זרם מים לא ישטפך, ורוח כביר לא יהדפך, אף כל טנופת לא תטנפך, אש אוכלה אש לא תשרפך (שהי"ת ליוס ג).

[1]) כך נוסח' הכ"י, ובנדפס הנוטף.

*טנר, ממנו *טֹנֶר *טִנֳּרָה.

*טִנָּר[1]), טינר, ש"ז, מ"ר טִנָּרִים, טינרים,—אבן קשה מאד דומה לצ"ר: כשהיו ישראל במצרים והיתה אשה מבנות ישראל מבקשת לילד והיתה יוצאת לשדה ויולדת שם וכו' היה יורד הקב"ה וכו' והיה נותן ב' טינרין בידו אחד מניקו שמן ואחד מניקו דבש (מד"ר שמות כג).

*טִנֳּרָה[2]), ש"נ, מ"ר טִנֳּרוֹת,—בועות קשות על הגוף, Verhärtung; induration [3]): רוב הבועות והטנרות בכלל מראות טרפות (שו"ת רמ"א ו).

*טַס, ש"ז, מ"ר טַסִּים, — לוח דק של מתכת, Platte, Blech; toile; foil: השן שבטס שבפותחת ושבמפתח (כלים יג ו). מלמד שהן (השמים) עשויין כטס (ירוש' ברכ' א ב ג). ואין כל דבר יכול לעמוד בו (בהשמיר) אפילו נתון על גבי האבן או לתוך טס של מתכת מיד היה בוקע ויורד (שם סוט' ט כד:). כתבו (את הגט) על טס של זהב (שם גיט' ב מד:). טס של זהב יש לה (להאשה) על ראשה בחול הולקת בה שערה בשבת מניחתה כנגד פדחתה (שבת ס.). מר לעשות לו טס ולחפור (שם לד:). ציץ דומה כמין טס של זהב ורחב ב' אצבעות ומוקף מאזן לאזן (סוכ' ה.). הביא לו אפרכס נתן עליה טס של זהב ולא עמדו מים טס של כסף ולא עמדו מים כיון שנתן אצבעו עמדו מים (מד"ר ברא' ד). נשתייר טס אחד דמות שור בידו (שם שה"ש, הולא' גרינה' א). שכן מנהג מרקעי פחים כשמניחים הטס על הסדן מבין תחלה בקורנס על הסדן (ר"ח שבת קג:). כי כאשר תעשה טס מברזל עשות ותלטשהו עד שתסור קדרותו וכו' אז יראה לך מן הצורה העליונה (חו"ה, חשבון הנפ' ד). וטס של ברזל כמו סייף גובהו אמה על גבי המעקה סביב (רמב"ם, בית הבחי' ד ג).—ומ"ר: העושה כלים מן העשת ומן החררה ומן הסובב של גלגל

[1]) בתלמוד טינרא: כריא ליה בירא ומליא ליה מיא ומיכסיא בטינרא (גיט' סח.). בסור' טרנא, ותרגם ב"ע אלטראנ והו חג'ר צמד אצלב מא יכונ פי אלחג'ארה והו אלחג'ר אלדי' יצ'רב עליה אלנחאש, ע"כ, ובעבר': והוא אבן קשה היותר קשה שיש באבנים והוא האבן שמכים עליה הנחשת.

[2]) בגמ' בארמ': ר' אמי ור' אסי הוו חלפי בשוקא דטבריא חזי הנך דקיימי טינרי טינרי (חול' מח:). — [3]) תרגום דר' מזיא.

ומן הטסין ומן הצפויין (כלים יא ג). הטסים והצפויים ושאר כל המסמרות (שם יד ה). שכן מרדכי טסי משכן עושין כן (שבת קג.). והם מרקעין הטסים לחפות בו פסל העץ ליפותו (רד"ק ירמ' י ט). טסי הכסף וזהב יחזקו אותם על העץ במסמרות והמקבות שיכו בהם עליהם (שם ד). והאזורות שיש בראשם טסים של כסף או של זהב נחשת וברזל (אבן ירחי, המנהיג, הלכ' שבת).

טעה[1]), ממנו טעה, *טועה, *טעות, טוע, טעיה, הטעאה, הטעאי, הטעי.

טָעָה,—קל לא נמצא במקרא.

—הפע', הטעה פ"י,— הטעה את פלוני, עשה שיטעה, שיחשב לא כמו שהוא על פי האמת, או שיעשה לא כמו שראוי, z. Irrtum verführen; enduire qqn. en erreur; to lead astray: יען וביען הטעו את עמי לאמר שלום ואין שלום (יחזק' יג י). — ומצוי מאד בתו"מ: השוכר את האומנין והטעו זה את זה אין להם זה על זה אלא תרעומת (ב"מ ו א). ראיתי אותם מבקשין להטעות את חכמים (ירוש' ר"ה ג נח.). הזהרו שלא יטעה אתכם יצר הרע ותפרשו מן התורה (ספרי דבר' מג). קין בשעה שאמר הקב"ה אי הבל אחיך בקש להטעות כביכול היה צריך לומר רבש"ע הנסתרות והנגלות לפניך גלויות (מד"ר במד' כ). הלך קרח כל אותו הלילה והיה מטעה את ישראל (שם יח). זו מלכות הרשעה שמסיתה את העולם ומטעה אותו בכזביה (שם שה"ש, התחלה). בני אל יטעה אותך יצרך הרע לומר אינו מצוה אותנו כל שעה על הקרבנות אלא שיש אכילה מלפניו (פסיק' רבתי, שור או כשב א). שלא יטעה אותך יצרך לומר שהוא צריך אורה (תנחומא בהעלותך ז).—ובכנ' הטעו, מטעו, הטעהו, הטעתו: על מנת שאני כהן ונמצא לוי וכו' אינה מקודשת וכן היא שהטעתו (קדוש' ב ג). המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לויה וכו' עשירה והרי היא ענייה הרי זו מקודשת מפני שלא הטעתו (שם ג ה). הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים וכו' הרי זו בחזקת בעולה עד שלא תתארס והטעתו (כתוב' א ו). מי שהיה יינו בתוך הבור ואירעו אבל או אונס או שהטעוהו פועלים זולף וגומר וגף כדרכו (מו"ק ב א). שכר את החמר ואת הקדר וכו' והחזרו בהן מקום שאין שם אדם שוכר עליהן או מטען (ב"מ ו א). בדבר האבד שוכר עליו ממקום אחר ומטעו ואומר לו סלע פסקתי לך שנים אני נותן לך (ירוש' שם ו יא.). אין מוכרין נבילות וטריפות לנכרי אחד מפני שמטעהו ואחד שמא יחזור וימכרנה לישראל אחר (חול' לד:). וכל ע"ז שבעולם אבדו חוץ מבעל צפון שלהם למה בשביל להטעותן (מד"ר שמות טו). ואם היה יצר הרע בא להטעותי שלא לילך ולנחם את האבלים לומר שאני אדם גדול לא הייתי שומע (פסיק' רבתי לג).— והטעתו עינו, ר"ל טעה במה שראה: וקרח שפקח היה מה ראה לשטות הזו אלא עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו שמואל ששקול כמשה ואהרן וכו' אמר אפשר הגדולה הזו עתידה לעמוד ממני (מד"ר במד' יח).

—קל, *טעה, פ"ע, טעיתי, אטעה, טעו,—חשב בדעתו לא כמו שהוא באמת, irren; se tromper; to err: קרא וטעה יחזור למקום שטעה (ברכ' ב ג). העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו (שם ה ד). איזהו ערים הנוטע שורה של חמש גפנים בצד הגדר וכו' א"ר יוחנן בן נורי טועים כל האומרים כן אלא אם יש שם ד"א מעיקר גפנים ולגדר וכו' (כלא' ו א). הורו ב"ד וידע אחד מהן שטעו ואמר להן טועין אתם (הור' א ד). טעה והשמיט פסוק אחד ותירגמו המתרגם יצא (ירוש' מגי' ב עג.). אמר ר' אבהו כל ימינו היינו טועין בה כמקל הזה של סומא עד שלמדנוה מן חשבון גימטרי' (שם תרומ' ה מג ג). ואין בני אדם טועין לומר שמביאין תרומה מחו"ל (שם חלה ד ס:). כוי דרך בני אדם לטעות בו (שם ביצ' א ס:). טעה בדבר משנה חוזר טעה בשיקול הדעת אינו חוזר (סנה' לג.). אמר להם צאו ואמרו לו לעקיבא טעית וכי מלאכי השרת אוכלין לחם (יומ' עה:). כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה (שבת נה:). כל האומר מלכת שבא אשה היתה אינו אלא טועה (ב"ב יה:). שהכיר בו מנוח שהוא מלאך ואעפי"כ היה מזמנו לו לאכול שטועה היה כסבור שיש אכילה למעלה (מד"ר במד' י). אמר לו הקב"ה (למשה) אף אתה טועה בעגל (שם דבר' א).— ועב' לנק' טעת במקום טעתה: שלא יהו אומות העולם אומרים טעת מדת הדין היה יודע שמבקש לשחטן במדבר ושחטן במדבר (שם שה"ש, הגידה לי).—ובמשמ'

---

[1]) כמו תעה עי"ש.

תעה בדרך: הרי שהיה טועה בכרמים ובשדות מקדד ויוצא עד שהוא מגיע לדרך (ירוש׳ כתוב׳ יג לו:). תכין לך הדרך תכוין לך הדרך שלא יהיו טועים (מד״ר במד׳ כג).

—הפע׳, *הִטְעָה, הוטעה, — שהטעו אותו: ולא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה (ספרא קדוש׳ ח י). לא אנוסה ולא שוגגת ולא מוטעת (ספרי דבר׳ קמט). אתם אפילו מזידין אתם אפילו מוטעין (ר״ה כה.). חלוצה מוטעת כשרה איזו היא חליצה מוטעת כל שאומרים לו חלוץ ובכך אתה כונסה (יבמ׳ קו.), ובאמת אינו יכול לכונסה אח״כ. וכמו שהטעה (בלעם) הוטעה בעצה שנתן בה נפל (מד״ר במד׳ כ).—ומוטעית: יחוש שמא אותה החכמה מוטעית היא ואין בה ממש (ספ׳ מוסר לר״י בן עקנין ב יח). ואשר יראה אדוננו בחלק השלישי קצת הגהות בקצתם הגהתים מנוסחא שנית שהגיע לידי מקצת החלק ההוא ולא היתה מוטעית בראשונה (אגר׳ ר״מ א״ת, קובץ אגר׳ בוקסד׳ 374).

דמיון.—"הזיה.— חזון=שוא.—חטא.— חלום.— כזב. — כשל, נכשל. — מכשול.— עִוֵּר.—*רמאות. — רמה. —*שבוש. —*שבש, נשתבש. — שגה. — שגיאה. — תעה.

***טְעוּן**, ש״ז, מ״ר טְעוּנִים, — א) מי שטֹּעַן, שנשֵׂא דבר: בשר ודם שהוא רוכב על טעונו על דבר שיש בו ממש אבל הקב״ה אינו כן טוען את רכובו ורוכב על דבר שאין בו ממש (מד״ר שה״ש, לססתי).—ב) "משא שאדם טֹעֵן ונֹשֵׂא, Bürde; charge; burden: המקבץ עצים או פשתן וכיוצא בהן ועשה מהן טעון גדול שאי אפשר להגביהו וכו׳ אבל אם היה טעון של אגוזים או של פלפלים או של שקדים וכיוצא בהן והיה גדול שאין אחד יוכל להגביהו (רמב״ם מכיר׳ ג ב). טעון של פירות שהיה מונח ברשות הרבים ומשכו לוקח לרשותו (שם ד ה). — ואמר הפיטן: מארבים על דרכים יושבים, לגזול לכל עוברי נתיבים, כלי זין עליהם מלהיבים, יחד גם להרגם רוהבים, טעונו ובגדו שוללים כאויבים, חוטפים וטורפים כזאבים (יוצ׳ א׳ שבוע׳, אתו מלות). — ג) "מין ממיני המורסות בעור: והמובט שבטעונים [1]) הממיתים מה שהוא אדום וכו׳ והטעונים ירבו בעת הדֶבר ובארצות הדבריות (קאנון ד ג א יז).

****טִעוּן**, ש״ז,—שה״פ מן ב.טִעֵן: וענינו (של הפעל בתק) הנהירה והטיעון (השרש׳ לריב״ג, בתק).

***טָעוּת**, ש״נ, מ״ר טְעֻיּוֹת, טָעוּתִים, טָעוּתֵיהֶם,—א) פעולת מי שטָּעָה בדבר, Irrtum;erreur; error: אם נישאת למי שאין לו אשה ובנים תצא שלא בכתובה מפני שנישואיה נשואי טעות (תוספתא יבמ׳ ח ד). המוכר שור להבירו ונמצא נוגחן רב אמר מקח טעות הוא (ירוש׳ בבי׳ ה לו.). פלוגין בטעות משנה שר׳ יוחנן אמר בטעות משנה שקול הדעת ר״ש בן לקיש אמר טעות משנה דבר תורה (שם כתוב׳ ט לג.). יאוש של טעות היה (שם סנה׳ ו כג:). דברים שאמרתי לכם טעות הם בידי (שבת סג:). קניין בטעות הוא וכל קניין בטעות חוזר (גיט׳ יד.). במקום שיש חילול השם אפילו אבידתו (של הגוי) אסור ואמר שמואל טעותו מותרת (ב״ק קיג:). זה הרב שהוא מחזיר להם (להתלמידים) טעותן (מד״ר קהל׳, טובים השנים). ומצאתי בדונש בשירו אשר שר טעות גדול בבנין הזה (תלמידי מנח׳ על דונש, טעות בשיר). וזאת טעות גדולה כי אין הדעת סובלת שיפסוק הוא דברי השם (ראב״ע שמות לד ח). הבטחון על האלהים בזה טעות וסכלות כי הבורא יתברך הניח ברשותנו בחירת עבודתו והמרותו (חו״ה, הבטחון ד). —וטעות הבנה: ושמא טעות סופר הוא באלו המקומות או טעות הבנה (רשב״ל דורן, מג״א ה). — ומ״ר טעיות: שתי טעיות טעה יואב באותה שעה (מכות יב.). שלש טעיות עתיד שרו של אדום לטעות (שם). שהוא מחוור להם טעיותיהן (מד״ר בראש׳ לח). בדתי העובדי כוכבים טעיות הרבה יש (תנחומא קרח יא). על כן טעה שתי טעיות ר׳ אדונים הלוי ז״ל (ראב״ע, לחות כד.). וגם על גירסת שמא ישחט בן עוף ומנה שנים ובין אחיו בין תנור לכירים שהם טעיות גדולות (תשו׳ ר״ת מו). כמה טעיות טעיתם (שם מח). כי לא שמעתי יוצא מבית מדרשך אלא טעיות וקולות לנשים ולטפשים (שם מט). ועל

---

[1]) ושם מ״י טאעון, לפי הכתיב הערבי, ופרש מהותו וז״ל: פרק יז בטאעון הנה קדמוני הקדמונים היו קוראים בשם הזה מה שיפרשהו לשון הערבי במורסא תהיה באברים הגדריים מהבשר או במקום אחר והבשר המרגיש כמו הבשר הגדריי ושרש הלשון ואשר אין חוש בהם כמו הבשר הגדריי ואשר באצילים והאורבים וכיוצא בהם וכו׳ ואחר נאמר לכל מורסא ממית בהשתנות ליחתה לעצם ארסיו מפסיד האבר.

ההיא דהמפקיד אצל חברו בשטר טעית טעיות רבות (שם סו). ואותו שהכנים פרוסה בתוך השלמה ובירך על הפרוסה היה טועה כמה טעיות כי על השלמה יש לבצוע (שם קג). — ומשל: לא תתקן לבעל הטעות טעותו כי ילמד ממך חכמה וישוב לך לאויב (סקראט, מוסרי הפלסופ׳ ב א). כפי שימעטו דברי האדם ימעטו טעיותיו (מבח׳ הפניני, השתיקה). —וטעות בספר, שבוש: אין מדקדקין בטעיותיה (של המגלה) (ירוש׳ מגי׳ ב עג.). אחריות טעות סופר הוא בין בשטרי הלוואה בין בשטרי מקח וממכר (ב"מ קו:). ס"ת שיש בו שתי טעיות בכל דף ודף יתקן (מנח׳ כט:). ספר התשובות שהשיב ר׳ אדונים וכו׳ והיו בו טעיות סופר הרבה (שפת יתר לראב"ע). יש נוסחאות מן הגמרא שכתוב בהן שהאומר לחבירו אל תפרעני אלא בעדים ואמר לו פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים אינו נאמן וטעות ספרים הוא ולפיכך טעו המורים על פי אותן הספרים (רמב"ם מלוה ולוה יה ב). —ומ"ר טְעֻיּוֹתִים: שנעשו שני טעותים אלו בזדון או בשגגה (שו"ת חות יאיר סא). — ב) כנוי להאלילים: מעשה בשלטון אחד שבא ממדינת הים להשתחוות לפעור אמר להם הביאו פר אחד וכו׳ אמרו לו אין אנו נזקקים בכך אלא שתגלה עצמך לו גירה בהם סנגדודים והיו מפצעים את ראשיהם אמר להם אוי לכם ולטעותיכם (ספרי דבר׳ קלא). אמר הקב"ה למשה לך והכה את אלהיהן לפניהן וכו׳ הכה לטעות ויבושו הכומרים (תנחומא וארא יד).

***טְעִיָּה,** טעייה, ש"נ, —שה"פ מן טָעָה: וכל היום ראה עמל והבט שערוריה, והתאבל למכריע במחלוקת ובטעיה (ר"ש הנגיד, הספד על רה"ג, השמות פליליס). טעית רבים בלי להיות אחרימו ומשמע שוא להתרחקם (אזהר׳ ר"י ברצלוני, איסרה). שלא תהיה (חכמת הרפואה) על האדם למכשול עון אם יעסוק בה בבחרותו להתלמד שהרי אין בזו החכמה חשש טעייה לאדם (ר"י פרוביגללו, שו"ת בלמוד החכמ׳).

***טְעִימָה,** ש"נ, — שה"פ מן טָעַם, ובהשאלה כמות קטנה מצבע וכדומה לבחינה אם הוא עשוי כהגן: טעימה (בצבע התכלת של ציצית) פסולה (מנח׳ מב:). גזירה משום טעימה (שם מ.). נסיון שמנסין את הצבע של תכלת שלוקחין מעט צמר ומטבילין בצבע לידע אם יהיה לו מראה יפה של תכלת וזו היא טעימה ואותה טעימה פסולה שלא נצבעה לשום ציצית (רגמ"ה שם). — ובמשמ׳ העקרית: כי המאכל הערב יטעמנו האוכל אותו בחכו ולא יבלע ממנו מאומה בלי טעימה (הקד׳ מלמד התלמ׳). ואם צפון ותימן גן יפיהון יניפון שבלי בשם וקמה, כמו עשו ימי חרפי ואפלי דבש ארדה וממתקי טעימה, ועתה יבשה נפשי ואין קול והייתי כיונה נאלמה (תשו׳ ר"ת, שאל׳ לר׳ אליעזר נח). פירש רבינו חננאל טעימה זו בחיך (הרוקח, סי׳ רי). —ובמשמ׳ ״לקיחת מעט אכילה: חשק עידונים מסך וטעימה, חשתה לברא יצור מאדמה (מסול׳ בר׳ קלוני׳, עבוד׳, אתוחה). טעימת בג לא יטעמו הוצה, ישן תחתיה באהל אחר לא יצא (הושע׳ ליום א, ענה אומני). אם צריך שיטעום המוהל (מהיין) או תינוק שהגיע לחינוך כדי שלא תהא ברכה לבטלה או נאמר שטעימת התינוק הנמול פוטרתו וכו׳ שנוכל לברך על הכוס בטעימתו בלבד (שו"ת ר"נ גירונדי נב). לאסור הטעימה קודם ההלל זו לא שמענו וכו׳ שגם בתפלת שחרית אין איסור הטעימה ברור שלדעתי אינו אלא מדת חסידות בלבד (שאלת יעבץ א מ). הקריבו לפניו כוס יי"ש והתיכת לעקיך דגניי ואחר טעימתו הלך בבית (ספורי מעשיות יג). —ובהשאלה ברוחניות: לסבול צער הסגופים למרק טעימת עבירות שעברת (ספ׳ מוסר לר"י בן עקנין, סוף נב). —ובעניני דקדוק, ״קביעת הטעם, ר"ל נתינת הנגינה על אות מהאותיות: והנה בחכמת הדקדוק אין לי יד ושם וכו׳ אבל בדבר פשוט כזה אפילו תשב"ר יודעים שרוב המלות מלרע זולת אם לא תהא אחרונה ראויה לקבל הטעימה או שאר טעמים אחרים ידועים למדקדקים (שו"ת נודע ביהוד׳, או"ח ב).

א. ***טְעִינָה,** ש"נ, — שה"פ מן א.טָעַן: פריקה בחנם טעינה בשכר (ב"מ לב.). —ובמשמ׳ נשיאה: לפי שמניינם (של בני קהת) היה לשם טעינת הארון צירף הקב"ה שמו עמהם כדי שלא יכלו (מד"ר במד׳ ו). — ואמר הפיטן: טעינת עצים אשר על המזבח נעמסה, יקוד אש ומאכלת אשר אב נשא (סלית׳ מנח׳ יוה"כ, אמוניס). —ובמשמ׳ מה שהתרנגלת טוענת ביצים: תרנגולת שפלטה מן חתול או נץ או מן הדורס כל הבצים שתלד מאותה טעינה ראשונה אסורין עד שתפסוק ותטעון טעינה אחרת (והזהיר, ויקר׳ מז:). ובנקבה עד שתלד כל הביצים של טעינה הראשונה (רמב"ם שחיט׳ יא א).

ב.*טְעִינָה, ש"נ, — שה"פ מן ב.טָעַן: טעינת ריב פן תענה ודל לא תהדר ונקי וצדיק אל תהרוג להצדיקם (אזהר' ר"י ברצלוני, איסרה).—ובמשמ' הכאה ברמח וכדומה: כי בלשון הערבית לא נמצא דקירה וטעינה כי אם ברומח (הכרע' ר"ת, דוגש על מנח', ערך מטועני).

טעם[1]), ממנו טַעַם, טָעַם, מַטְעָם, *טְעִימָה, ¨הַטְעָמָה.

טַעַם, ש"ז, בכנ' טַעְמוֹ, טַעַמֵךְ, מ"ר טְעָמִים[2]), טַעֲמִים[3]), — א) איכות דבר שאדם חש בהחך, Geschmack, goût; taste, flavour: והוא (המן) כזרע גד לבן וטַעְמוֹ כצפיחת בדבש (שמות יו לא). ובשלו (את המן) בפרור ועשו אתו עגות והיה טַעְמוֹ כטעם לשד השמן (במד' יא ח). היאכל תפל מבלי מלח אם יש טַעַם בריר הלמות (איוב ו ו).—ובתו"מ: תנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת הפת מותרת שאין טעם כמון אלא ריח כמון (תרומ' י ד). ארץ זבת חלב ודבש כדי שתתן טעם בפירות (מע"ש ה יג). מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות (סוט' ט יב). טיפת חלב שנפלה על החתיכה אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה אסורה (חול' ח ג). אמרו לו (ישראל למשה) המן הזה שנתן לנו המקום אנו טועמין בו טעם הפת טעם בשר טעם דגים טעם חגבים טעם כל המטעמים שבעולם (מכי' יתרו, עמלק א). נותן טעם לפגם אסור (ירוש' תרומ' י מז:). מכיון שנתנה טעם בקדירה בטלה (שם יא מז ג). עץ שפריו הדר ועצו הדר טעם פריו כטעם עצו טעם עצו כטעם פריו (שם סוכ' ג נג ד). מים שאין מפיגין טעמן (פסח' מא.). אינו דומה טעם דג העולה מעכו לעולה מצידון (מד"ר בראש' ה). אמר לו (יצחק לעשו) בתחילה הייתי נהנה מן הראייה ועכשיו איני נהנה אלא מן הטעם (שם סה). אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח (שם ויקר' ל). הדסה ריחה מתוק וטעמו מר (שם אסת', ויהי אומן). — ומ"ר: ג' נותני טעמים הן כל שההדיוט טועמו ואומר קדירה זו אינה חסירה וכו' (ירוש' ערל' ב סב:). מה שד זה תינוק טועם בה כמה טעמים אף המן כל זמן שישראל אוכלין אותו מוצאין בו כמה טעמים (יומ' עה.). — ובמליצה: שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על כן עמד טַעְמוֹ בו וריחו לא נמר (ירמ' מח יא). — ומליצה, ¨אין לדבר פלוני טַעַם וָרֵיחַ: ומי יתן וידום ואז טוב לו כי אין לפי' זה טעם וריח (שפת יתר לראב"ע 17).—והמתיק הזמן טַעְמוֹ, נעשה יותר טוב: והחביא הזמן כלי זעמו, והשקיט רעמו, והמתיק טעמו (ר"י חריזי, תחכמ' יו). —ומשל: א"ר לוי מי שאכל את התבשיל הוא יודע טעמו (מד"ר דבר' ב). — ¨והטעמים המתחלפים: ואמנם הטעמים השמנה אשר זכרום הם המתיקות המרירות החריפות המליחות החמיצות והעפיצות והקביצות והדשנות (קאנון ב א ג).—ובהשאלה, איכותו הרוחנית והמוסרית של אדם: ויאמר דוד לאביגל ברוך יי' אלהי ישראל אשר שלחך היום הזה לקראתי וברוך טַעְמֵךְ וברוכה את אשר כלתני היום הזה מבוא בדמים (ש"א כה לב-לג). וירא (דוד) מאד מפני אכיש מלך גת וישנו את טַעְמוֹ בעיניהם ויתהלל בידם (שם כא יג-יד). נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טָעַם (משלי יא כב).—והחכמה ודעת: מסיר שפה לנאמנים וְטַעַם זקנים יקח (איוב יב כ). טוב טַעַם ודעת למדני כי במצותיך האמנתי (תהל' קיט סו). חכם עצל בעיניו משבעה משיבי טָעַם[1]) (משלי כו יז). — ובמשמ' ¨רגש האדם לפי מה שמוצא חן בעיניו שהוא לרצון לו: בצביונם בטעם כל אחד ואחד (רש"י ר"ה יא.). — ¨איש טַעַם, שיש לו חוש הטעם, במשמ' מוסרית, ששופט בדיוק מה נאה ומה לא נאה: איש טעם יאכל במדה וישתה במשורה ישכב ושנתו ערבה עליו (ב"ס, תרג' ב"ז לא כא). — *דברים של טַעַם, לפי הדעת, מה שהשכל מחייב: אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו (ע"ז יח.). שדברים אלו שהורו דברי טעם הם (רמב"ם בלות' ו ה). שמא מפני הפחד נסתתמו טענותיו וכשיחזור לבית דין תתיישב דעתו ויאמר טעם (הוא, סנה' יג א). —ב) פקודה, מצוה: ויזעק (יונה) ויאמר בנינוה מִטַּעַם המלך וגדליו לאמר האדם והבהמה הבקר והצאן אל

[1]) משותף לכל הלשונ' השמיות. בערב' טעמa).

[2]) כך לפי הדקדוק, וכן נראה קריאת הקדמונ' כנראה ממשקל שירי ראב"ע ואחרים.—[3]) כך הקריאה של הספרדים, וכן גם האשכנזים, והעיד ע"ז גם אד"ם הכהן ביתרון לאדם בהער' לתל"ע מאמר בהברת האותיות.

a) طعم

—[1]) אולי זה כנוי מיוחד לשבעה יועצי המלכות וכדומה.

יטעמו מאומה (יוב׳ ג ז). — ג) *טַעַם הדבר, סִבָּתוֹ, היסוד שבשבילו נאמר הדבר, Grund; raison; reason: מפני מה אמרו בעל הבית אחד מעשרים וארבעה ונחתום אחד מארבעים ושמונה אלא שהנחתום עינו יפה בעיסתו ובעל הבית רעה בעיסתו וחכמים אומרים לא משם הוא זה ולא מטעם זה אלא ונתתם ממנו את תרומת ה׳ לאהרן הכהן עשה שיתנו לכהן בכהונתו (ירוש׳ חלה ב נח ד). שיהו כולם מורין מטעם אחד (שם ר״ה ב נח:). (מפני מה) מציאת בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העברים הרי אלו שלהן שאינו יכול לשנותן למלאכה אחרת וכו׳ הרי אשתו אינו יכול לשנותה למלאכה אחרת ואת אומר מציאתה שלו א״ר יוחנן טעם אחר יש באשה מהו טעם אחר באשה א״ר חגיי מפני קטטה (שם כתוב׳ ו ל ג). זה נוען טעם לדבריו וזה נותן טעם לדבריו (יומ׳ נט.). דבר שהראשונים לא אמרו בו טעם תשאלני בביהמ״ד כדי לביישני (ב״ב פח:). שהרי כמה שנים נשנית משנה זו בביהמ״ד ולא נתגלה טעמה עד שבא ר״ח בן עקביא ופירשה (שבת פג:). שנכתב במקומו לידע מאיזה טעם נאסר להם (חול׳ קח:). תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים (ערוב׳ יג:). שהיה (סומכוס) אומר על כל דבר ודבר של טומאה ארבעים ושמונה טעמי טומאה ועל כל דבר ודבר של טהרה ארבעים ושמונה טעמי טהרה (שם). מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהן גדול העולם (סנה׳ כא:). אלו ואלו מביאין טעם לדבריהם (מד״ר ויקר׳ לו). אמר לו אלולי לא יצאתי לעולם אלא לשמוע טעם זה מפיך דיי (שם במד׳ יב). על כל פסוק ופסוק ג׳ אלפים משל ואלף וה׳ טעמים על כל משל ומשל (שם קהל׳, כל זה). חכמים נכנסים לתלמוד ועוסקים בתורה זה אומר טעמו וזה אומר טעמו זה אומר טעם אחד וזה אומר טעם אחר (פסיק׳ רבתי ג). ולפי דעתי שמלת גד מגזרת גדוד מבעלי הכפל והטעם שיש לה בנים רבים (ראב״ע, שמות יתר יג). ויתכן המשכיל הבא אחרי שיוציא ג״כ הוא טעמים לאשר הזכרתי יותר נכונים מהטעמים שלי (הוא, צחות ט.). אבל אפוד ירד בידו יש לי בו טעם נכון (השרש׳ לרד״ק, אוה). —*מה טַעַם, ר״ל מה הסבה והיסוד לדבר: השביע עליהן חמשה פעמים בפני בית דין וכפרו אינן חייבין אלא אחת אמר ר׳ שמעון מה טעם הואיל ואינן יכולין לחזור ולהודות (שבוע׳ ד ג). ארץ שמתיה חיין תחילה לימות המשיח ומה טעם נותן נשמה לעם עליה (ירוש׳ כלא׳ ט לב ג). וכיון שהן (המתים שבחו״ל) מגיעין לארץ ישראל נפשן חוזרת עליהן ומה טעם והנחתי אתכם על אדמת ישראל ונתתי רוחי בכם וחייתם (שם). והלוקח פירות מחוברין מן הגוי מפריש תרומה ותרומת מעשר מהלכה ונותנן לשבט ואינו נוטל דמים מן השבט מה טעם כי תקחו מאת בני ישראל וכו׳ ואין את מוציא מיד הגוי (שם דמאי ה כד ד). קול באשה ערוה מה טעם והיה מקול זנותה ותחנף הארץ (שם חלה ב נח ג). (מעות שנמצאו) בירושלם בשעת הרגל מעשר בשאר ימות השנה חולין ואמר ר״ש בר זעירא מה טעם הואיל ושוקי ירושלם עשויין להתכבד בכל יום (פסח׳ ז.). הלמד על מנת לעשות זוכה להקביל רוח הקדש מה טעם למען תשמור לעשות ככל הכתוב בו כי אז תצליח דרכך ואז תשכיל ואין תשכיל אלא רוח הקדש (מד״ר ויקר׳ לה). נביא כופף ידיו ורגליו ויושב לו לפני כהן מה טעם דכתיב שמע נא יהושע הכהן הגדול וכו׳ (שם במד׳ ו). כיון שנכנס עשו הרשע אצל אביו נכנס עמו גיהנם מה טעם בא זדון ויבא קלון (שם שה״ש, נפת). —מה טַעַם אמרו: מה טעם אמרו (חכמים) אדם לובש תפילין וקורא את שמע ומתפלל כדי שיקבל עליו מלכות שמים תחילה (ירוש׳ ברכ׳ ב ד:). רבי יעקב אומר מוחל הרי הוא כמשקה ומה טעם אמרו מוחל היוצא בתחלה טהור לפי שאינו רוצה בקיומו ר״ש אומר מוחל אינו כמשקה ומה טעם אמרו מוחל היוצא מעיקול בית הבד טמא לפי שאי אפשר לו בלא ציחצותי שמן (שבת קמד:). —מאיזה טעם, כמו מה טעם: מאיזה טעם אינו מביא משום שנאמר ראשית בכורי אדמתך (ביכור׳ א ג). —ד) *חליפות קול הקריאה בחבור והפסקה לפי הענין והכונה: ושום שכל אלו הטעמים ויבינו במקרא זה המסורת (ירוש׳ מגי׳ ד עד ד). כשישראל נכנסין לבתי כנסיות וקורין קריאת שמע בביוון הדעת בקול אחד בדעה אחת בטעם אחד הקב״ה אומר להם היושבת בגנים (מד״ר שה״ש, היושבת). וטעמי התורה, בקול נעים קרא, ותושיה הורה, פתיים נמהרים (דונש על מנח׳, לדורש החכמ׳). ונאמר למלך אחד היאך לא ערבה לך קריאת פלוני והיה קולו ערב ובקי בטעמים של קריאה (תו״ס, יתוד המעש׳ ה). —והסימנים המיוחדים שנקבעו לזה: **Akzente**

accents: לימד דעת את העם (שלמדם) בסימני טעמים (ערוב׳ כא:). רב אמר (השכר שמקבל מלמד התינוקות בעד למוד המקרא הוא) שכר שימור ור׳ יוחנן אמר שכר פיסוק טעמים (נדר׳ לז.). הטעם באלף (מסור׳ שופט׳ ט כא). סדר סוד הטעמים, שנים עשר רשומים, כמאורות מקוימים (קונט׳ המסור׳, מיות׳ לב״א). ויען כי בא לידי דברת קמץ ופתח וענין הטעמים הנה אבאר לכל אוהבי שכל ודורשי לימוד ענין מלעיל ומלרע וכו׳ ויש (מלים) אשר הטעם באות השניה והוא הנקרא מלרע (תשו׳ תלמידי מנח׳ על דונש 52). צריך אתה לפסוק הטעם של ויעלו עולות באתנחתא וכו׳ צריך אתה לקרותו באחד משאר טעמים שאין מפסיקין כגון פשטא או רביע (רש״י חגי׳ ו:). הנגינות קרויין טעמים (הוא, מגי׳ ג.). וניקוד טעם מקרא זה מוכיח על דרש זה שאין לך טעם זרקא במקרא שאין סגול בא אחריו (שם יב.). והחרוזים שיש להם טעם נגינות ראויים להיות משקל כל חרוז וחרוז שוה (ראב״ע, צחות ז:). קחה מלים בכור דעת צרופים, ולרעבים מתוקים הם בצופים, טעמים בספרים הם פזורים, ראה כלם בספרי נאספים (שם, בסוף הספר). התבונן בתכונת כלי הקול ומוצאי הדבור הקנה נבוב להוצאת הקול והלשון והשפתים והשנים לחתוך האותיות והטעמים (חו״ה, הבחינ׳ ה). שער טעמי המקרא ומשרתיהם (מ׳ ג׳יקטיליה, בספ׳ ר״י חיוג). הטעמים והם מיני הלחנים (מג״א לרשב״ג דורן, ח״י ד). את ה׳ זכרתי, ואת הנדר אשר נדרתי, בספרי הקדומים, לחבר חבור בטעמים, ולבאר דרכים במשפט המלכים, ובדיני משרתיהם (ר״א בחור, הקד׳ טוב טעם). כבר בארתי וברורתי בספר מסורת המסורת בראיות גמורות וברורות כי הטעמים והנקודות לא היו מושמים עם האותיות עד אחר חתימת התלמוד (שם). — ו) בדקדוק, מלות הטעם [1]), אותן מלות הלשון שאינן לא שם ולא פעל אלא משמשות לקשור השם והפעל ונותנות טעם המשפט, Partikel; particule; particle: דע כי התהלות הדבור כלו עברי וערבי וזולתם מן הלשונות שלש והם שמות ופעלים ומלות הטעם אין לשון חסר מהם וכו׳ ומלות הטעם כמו גם כי רק את והדומה להם (הרקמה, שער א). הפעלים השלמים והפעלים העלולים והפעלים בעלי הכפל ומלות הטעמים (שם, הקד׳ המחבר). וחברו אליהם דעת שמוש הלשון ודקדוקו ודעת השמות והפעלים ותיבות הטעם והסמוך והנפרד (חו״ה, עבוד׳ ה׳ ד). שער מלות הטעם וכו׳ ודע כי מלת את ממלות הטעם וכו׳ והנה מלת הטעם שיסמכו אל אחרים כמו אל משה הנה יאמרו אלי אלינו אליך (ראב״ע, צחות, שע׳ מלות הטעם). מלת הטעם היא חלק המאמר המגביל את השם או הפעל בדרכי הוראותיהם וכו׳ הוכרח מניח הלשון להניח מלות תורינה על טעמי הדרכים הנזכרים ולכן קראו אותן המדקדקים מלות הטעם (ר״א בלמשי, מקנ״א ו).

טָעַם, פ״י, טָעֲמוּ, עת׳ יִטְעַם, יִטְעֲמוּ, — א) לקח אל פיו מעט מן האכל או משקה, kosten; goûter; to taste: ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב ונקמתי מאיבי ולא טָעַם כל העם לחם (ש״א יד כד). כי טעמתי מעט דבש (שם כט). ויאמר (יונתן) טָעֹם טָעַמְתִּי בקצה המטה אשר בידי מעט דבש (שם מג). וישבע דוד לאמר כה יעשה לי אלהים וכה יסיף כי אם לפני בוא השמש אֶטְעַם לחם או כל מאומה (ש״ב ג לה). האדם והבהמה הבקר והצאן אל יִטְעֲמוּ מאומה אל ירעו ומים אל ישתו (יונה ג ז). — ובתו״מ: שאיני אוכל לך שאיני טועם לך (נדר׳ ח א). לא יטעום אדם כלום עד שיברך (ירוש׳ ברכ׳ ו י.). מסובין אסורין לטעום כלום עד שיטעום המברך (שם). אמר ר׳ אבהו יבא עלי אם טעמתי כלום כל אותו היום (שם מו״ק ג פג:). השרוי בתענית מהו שיטעום (ברכ׳ יד.). לא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידיו (ערוב׳ כא:). לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום כל אותו היום (סנה׳ סג.). — ב) לקח מעט אל הפה לדעת מה טעמו, schmecken; déguster; try the flavour: בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע אם יִטְעַם עבדך את אשר אכל ואת אשר אשתה (ש״ב יט לו). הלא אזן מלין תבחן וחך אכל יִטְעַם לו (איוב יב יא). וחך יִטְעַם לאכל (שם לד ג). — ובתו״מ: באין האומות וצדין מהם ואוכלים אותן וטועמים בהם טעם מן שהיה יורד לישראל (מכי׳ בשלח ד ד). היו נותנין המטתינו על גבי קבוטין של מוריים והיו טועמין בה טעם מוריים (ירוש׳ תרומ׳ י מז.). ביום שלישי הקדיחתן (את הפולים) במלח כיון שטעמתי משכתי ידי

—[1]) על פי לשון ערב׳ חרף מעני a).

a) حرف معنى

מהן (ערוב׳ נג:). טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך (סוט׳ מא:). דגים הללו גדלים במים כיון שיורדה טפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון כמו שלא טעמו טעם מים מימיהן (מד״ר בראש׳ לז). אלו זכית היית נוטל עשבים מתוך גן עדן וטועם בהם כל מעדנים שבעולם (שם כ). אמר לו (עשו ליצחק) עיקרו של דבר מה האכילך (יעקב) אמר לו איני יודע אלא טועם הייתי טעם פת טעם בשר טעם דגים טעם חגבים טעם כל מעדנים שבעולם (שם סז). שהמן היה יורד לישראל וכל אחד ואחד היה טועמו לפי חכו (פסיק׳ דר״כ, בחדש השלישי). זקנתי יותר מדי ועתה חיים של ניוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משתה (ילק׳ במעוני, משלי ח). ומי יטעום את התערובת אם היה המעורב תרומות עם החולין טועם אותו הכהן (רמב״ם מאכ׳ אסור׳ טו כט). — ובהשאלה: כל ימים של שמחת בית השואבה לא היו טועמין טעם שינה כל עיקר (ירוש׳ סוכ׳ ה נה:). שלא טעם (שאול) טעם חטא (יומ׳ כב:). אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא (פסח׳ פז.). שלא טעמו טעם ביאה (סנה׳ יט:). ביקש לטעום טעם בתולה טעם טעם בעולה טעם (מגי׳ יג.). תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעין לדרוש את התורה (מד״ר במד׳ יט). ראוי היה אדם הראשון שלא לטעום טעם מיתה (שם בראש׳ ט). כמאמר החכם כי לא טעם טעם שמחה מי שלא טעם שמחת ספיקות והתרתם (שו״ת רמ״א ה). — ג) ״צוה [1]: טעם (אחשורוש) עשות רצון כל איש ויצרו ואין אונס לאיש יין עברו (ר״י הלוי, שבת לפני פורים).

— הִפע׳, *הִטְעִים, — עשה שיטעם, במשמ׳ העקרית ובהשאלה: מלמד שהטעימו הקב״ה לאיוב מעין העולם הבא (ב״ב טו:). שלשה הטעימן הקב״ה בעולם הזה מעין העולם הבא אלו הן אברהם יצחק ויעקב (שם טז:). לשבעת הימים שהטעימם מעין העולם הבא כדי שידעו מה טובה מנעו מהן (סנה׳ קח:). קונם שאי אתה נהנת לי עד שתטעימי תבשילך לרבי יהודה ולר״ש (נדר׳ סו:). הייתי סבור שהוא מטעימני מאותן הברכות (מד״ר בראש׳ לד). חייך שאני מטעימך משררותו ואין אתה יכול לעמוד בה (שם ויקר׳ יב). איני תובע ממך דבר אלא בשעה שהנטיעות הללו מבכרות תהא מביא לפני מהן ומטעימני כדי שאראה מעשה ידי ואשמח (שם שה״ש, מה יפו). מותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית כדי להטעימן טעם רבית (שבת קמט:). — והטעים דבריו, נתן להם טעם, עשה שיבינום יותר, שישמעו יותר: להזהיר בעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו (ספרי דבר׳ קל). רשע ערום א״ר יוחנן זה המטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו (סוט׳ כא:). ביד רב אחא הטעימו תשובה זו לאומרה לרבה משמו (רש״י פסח׳ מז.). רבינו חננאל הטעים דבריו ופירש (תוספ׳ סוט׳ ה:).

— נִפע׳, ״נִטְעַם, — שטבעו הוא שטועמים אותו: המוחשים חמשה נטעמים נראים נשמעים מורחים וממוששים (תו״ד לרסע״ג י יח). כי הרבה מהדברים הנטעמים הם רעי הטעם מאד מצירים לחיים (אמונה רמה א ו). וזה החוש (של הטעם) הוא מימי ולא ירגיש בדבר הנטעם עד שידבק בו (מ׳ אלדכי, ש״א ד). — ובדקדוק, שיש בו טעם נגינה: אותיות הסתר והמשך שלש והן או״י מראה האותיות האלה נחלק בלשון העברים לשני ענינים שונים בטעמם הענין האחד תנועה נראת ונטעמת ונוח נראה ונטעם כאשר כל האותיות בנועם ונוחם והענין השני נוח נסתר ונחבא ולא נטעם (ר״י חיוג, אותיות הנח).

— פִּע׳ *טֵעֵם, מְטַעֵם: למלך שאמר לעבדו אל תטעום דבר עד שאבא מן המרחץ אמרה לו אשתו טעום אתה תבשיל הזה שלא יהא מבקש ליתן לתוכו או מלח או מוריים בא המלך ומצאו מטעם בשפתותיו (מד״ר דבר׳ ד). — ובהשאלה בדקדוק, טֵעֵם את התבה, קרא אותה בטעם, שָׂם הנגינה עליה: לפיכך אם נמצאת או לא נמצאת (הגעיה) יטעם הקורא התיבה (סור׳ הקורא 98).

— הָפע׳, ״הָטְעַם, הוטעם, — שיש בו טעם: פירות שבהרים יותר טובים מפירות העמקים ויותר מוטעמים והתמרים במישור ובעמק יש בהם יותר דבש (פי׳ המשנ׳ לרמב״ם, ביכור׳ א י). דרך בני מלכים ושרים לאכול בשר צלי שהוא מאכל טוב ומוטעם (ספ׳ חינוך, בוא ז). אם הפת נקיה ומוטעם או מתובל בתבלין או מלוח כעין שלנו (הלבוש או״ח קסז ה). — ובמשמ׳ שטועמים אותו: והמורה גם כן גשם ואם לא היה גשם לא היה ריח וכן המוטעם והממושש כי כל חם וקר ולח ויבש גשם וכל מרגיש גשם (זרחיה הספרדי, תרג׳

[1]) פעל נגזר מהשם מטעם המלך.

מאמ׳ במהות הגפ׳ לאבוגלר אלפרבי).

א. טען, ממנו א.טַעַן, א.*טעינה, *טָעוּן.

א. טָעַן, פ״י, עת׳ יִטְעַן, צווי טַעֲנוּ,—א) שָׂם משא על בהמה וכדומה להוליכו ממקום למקום, beladen charger ; to load : זאת עשו טַעֲנוּ את בעירכם ולכו באו ארצה כנען (בראש׳ מה יז).— ובתו״מ : אין מוכרין לעובד כוכבים ואין טוענין עמו ואין מגביהין עליו (שבת א ז). ושוין אלו ואלו שטוענים קורות בית הבד ועגולי הגת (שם ט). פרק (החמור) וטען פרק וטען אפילו ד׳ וה׳ פעמים (ב״מ ב י). מצוה מן התורה לפרוק אבל לא לטעון רבי שמעון אומר אף לטעון (שם). מי שהפך זיתיו ואירעו אבל או אונס או שהטעוהו פועלים טוען קורה ראשונה ומניחה לאחר המועד (מו״ק ב א). הזית הראשון מגרגרן בראש הזית וכו׳ טען בקורה ר׳ יהודה אומר באבנים זה שני חוזר וטחן וטען זה שלישי (מנח׳ ח ד). פורקן (את הזיתים) וטוחנם שגית וטוענם בקורה (ספרא אמור כג יז). טענו אבנים וציערו הטיל שלג על ראשו וצננו הרי זה נותן לו דמי צערו (מכי׳ משפט׳ ח). שהיה (המצרי) עומד ולא היה יכול לישב יושב ולא היה יכול לעמוד פורק אינו יכול לטעון טוען אינו יכול לפרוק מפני שהוא מש באפלה (שם בשלח ב ד). סוקרין את האילן בסיקרא וטוענין אותו באבנים (תוספתא שבי׳ א י). — ופָעוּל, טָעוּן, טְעוּנָה, טְעוּנִים, טְעוּנוֹת, שטענו עליו משא: גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברה״ר (ב״ק ו ו). גמל טעון פשתן או חבילי זמורות (ב״ב ב יד). אין עושין חלל תחת רשות הרבים וכו׳ כדי שתהא עגלה מהלכת וטעונה אבנים (שם ג ח). ועצר את השמים שיהו עננים טעונים גשמים ואין מורידין גשמים אפילו טיפה אחת (ספרי דבר׳ מג). היה אחד ריקן ואחד טעון מעבירין את הריקן מפני הטעון אחד פרוק ואחד טעון מעבירין את הפרוק מפני הטעון היו שניהן טעונין שניהן פרוקין יעשו פשרה ביניהן (ירוש׳ ב״ק ג ג ד). היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה (שבת קנד:). גמל שמהלך לפנינו סומא באחד מעיניו וטעונה שתי נודות אחד של יין ואחד של שמן (סנה׳ קד:). ומצאן לעניים שהיו טעונין ירק ועומדין על פתח הגינה (פסח׳ נז.). אין דרכן של ישמעאלים להיות טעונים אלא עורות ועיטרן (מד״ר בראש׳ פד). וישראל היו משוררים שהיו טעונים בזת שונאיהם (שם במד׳ ג). ויצחק היה טעון עצים כאדם שטעון את הצלוב שלו (פסיק׳ רבתי לא). — ובדרך טבעי, רחל טְעוּנָה, שצמרה עליה, שלא נגוזה: גזל פרה מעוברת וילדה רחל טעונה וגזזה משלם דמי פרה העומדת לילד דמי רחל העומדת ליגזז (ב״ק ט א).—גפן טְעוּנָה, שהענבים עליה, שלא נקטפו: עשר גפנים טעונות מסרתי לך והלה אומר אינן אלא חמש (שבוע׳ ו ו). — ובהשאלה, טָעוּן במשמ׳ מוטל עליו, חַיָּב: דם חטאת שניתז על הבגד הרי זה טעון כבוס (זבח׳ יא א). קדשי קדשים שחיטתן בצפון וכו׳ ודמן טעון הזיה על בין הבדים (שם ה א). ואעפ״י שכתובים (כתבי הקדש) בכל לשון טעונים גניזה (שבת טז א). כל המנחות טעונות שמן ולבונה וזו (של הסוטה) אינה טעונה לא שמן ולא לבונה (סוט׳ ב א). יום טוב ראשון שהוא טעון חגיגה (מכי׳ בא, מס׳ דפסח׳ ז). אם יו״ט הראשון ואחרון שאין לפניהם ולאחריהם מקודשין הרי הן טעונין חגיגה חולו של מועד שהוא מקודש לפניו ולאחריו דין הוא שיהא טעון חגיגה (שם). שמעשר שני קונה את הקנקן וכו׳ וטעון חומש וטעון וידוי ואסור לאונן (תוספתא שבי׳ ז ו). פת הבאה בכסנין אחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה (שם ברכ׳ ה יג). אבני היכל שנפגמו אין להן פדיון וטעונין גניזה (שם מגי׳ ג ה). בא הכתוב ולימד על העוסקים בפרה מתחילה ועד סוף שיהו טעונים תכבוסת בגדים ורחיצת הגוף (ספרי במד׳ קכד). ושמת בטנא מלמד שטעונים כלים (שם דבר׳ רלא). והתודו ר׳ נתן אומר זה בנה אב לכל המתים שטעונים וידוי (שם במד׳ ב). קודש הילולים מלמד שהוא טעון ברכה לפניו ולאחריו (ירוש׳ ברכ׳ ו י.). הקיש תורה למצוה מה תורה טעונה ברכה אף מצוה טעונה ברכה (שם). אם מזון שאין טעון ברכה לפניו טעון ברכה לאחריו תורה שהיא טעונה ברכה לפניה אינו דין שתהא טעונה ברכה לאחריה (שם ז יא.). כל המצות טעונות ברכה בשעת עשייתן (שם ט יד.). ישן טעון טבילה נתנמנם טעון קידוש ידים ורגלים (שם יומ׳ ג מ:). מלך בתחילה טעון משיחה מלך בן מלך אינו טעון משיחה וכו׳ אבל כה״ג בן כה״ג אפילו עד עשרה דורות טעונין משיחה (שם שקל׳ ו מט ג). הטעון היטוי חייב על ביאת מקדש ושאין טעון היטוי אינו חייב על ביאת מקדש

(שם נזיר ז נו ד). ויי׳ יסלח לה מגיד שטעונה סליחה (שם ד נג:). דבר שנהנה וטעון ברכה (ברכ׳ לה.). שכן טעון (הלולב) ארבע מינים (שבת קלא:). מה חג המצות טעון לינה אף חג הסוכות טעון לינה (חגי׳ יז.). בן פקועה טעון שחיטה (בכור׳ יב.). מה לזכר שכן טעון פריעה ופרימה (נדה לד:). מטעמת אינה טעונה ברכה (ברכ׳ יד.). עולה שהקריבו ישראל במדבר אינה טעונה הפשט וניתוח (חגי׳ ו:). עכו״ם שהתנדב קורה ושם כתוב עליה וכו׳ טעונה גניזה (ערכ׳ ו.). הביאו לפניהם תאנים וענבים בתוך הסעודה וכו׳ טעונים ברכה לפניהם ואין טעונים ברכה לאחריהם (ברכ׳ מא:). והניהם שם מלמד שטעונין גניזה (יומ׳ יב:). מניין לביכורים שטעונין שירה (ערכ׳ יא.). מה הגפן הזו טעונה שלש ברכות כך ישראל מתברכין שלש ברכות בכל יום (מד״ר ויקר׳ לו). מנחת סוטה שטעונה תנופה והגשה (שם במד׳ ט). דגים טעונין שחיטה (שם ברא׳ ז). ואף בנגעים כן בתחלה הן באין על ביתו אם חזר בו מוטב ואם לאו הרי הן טעונין חליצה וכו׳ אם חזר בו מוטב ואם לאו טעונין נתיצה חזר בו מוטב ואם לאו באים על הבגדים וטעונין כיבוס חזר בו מוטב ואם לאו טעונין קריעה (שם רות, וימותו). כלה זו טעונה חסד בעיני כל רואיה (פסיק׳ דר״כ קמט:). אין בכל הקרבנות קרבן שטעון הזיית דם באצבעו אלא חטאת בלבד (רמב״ם מעש׳ הקרב׳ ה ט). ואם לא נועד בכך אלא יחיד כותב גט בלשון אחר טעון מחקר ואינו מוחזק בזה (תשו׳ הגא׳, הרכבי רנה).—ב) היה טָעוּן, נשא וסבל דבר: טען (צמר או פשתן) והזיע והיה ריחו קשה אמר קונם צמר ופשתים עולים עלי (נדר׳ ז ג). מקבלין עגלין וסייחין למחצה ומגדלין אותן עד שיהיו משולשין והחמור עד שתהא טוענת (ב״מ ה ד). משל מי היו הבהמות שהיו טוענין המרכבות (מכי׳ בשלח ב א). בידיו אוגד ברגליו מסמיך אפילו על כתיפו טוען (ירוש׳ מעשר׳ ב ג.). שתהא עגלה מהלכת וטוענת אבנים (שם ביכור׳ א סג ד). וכמה גמל הרכה אמר עולא אמר ריב״ל כל זמן שלא טענה וכו׳ הגיעה זמנה לטעון ולא טענה מהו (חול׳ קכב.). בשר ודם העבד טוען את רבו והקב״ה אינו כן (מד״ר שמות כה). מי שהוא קונה עבדים קונה אותם על מנת שיהיו מרחיצין אותו וסכין אותו ומלבישין אותו וטוענין אותו ומאירין

לפניו (שם כ). כבר יש להם טכסים מיעקב אביהם כמו שטענו אותו והקיפו את מטתו כך יקיפו את המשכן (שם במד׳ ב). אמר להם בני יהודה יששכר וזבולן יטענו מטתי מן המזרח ראובן ושמעון וגד יטענו מטתי מן הדרום אפרים ומנשה ובנימן יטענו מן המערב דן אשר ונפתלי יטענו מן הצפון יוסף אל יטען שהוא מלך ואתם צריכין לחלק לו כבוד לוי אל יטען למה שהוא טוען את הארון ומי שהוא טוען ארונו של חי העולמים אינו טוען ארונו של מת ואם עשיתם וטענתם את מטתי כשם שצויתי אתכם האלהים עתיד להשרות אתכם דגלים כיון שנפטר טענו אותו כשם שציום (שם). ומשפחת קהת היו טוענין הארון והשלחן והמנורה והמזבחות (שם ה). בנוהג שבעולם אדם יש לו בן והוא טוענו אם מצער אותו מיד הוא משליכו כביכול הקב״ה אינו כן אלא היו ישראל במדבר ארבעים שנה והיו מכעיסין אותו והוא טוענן (שם דבר׳ ז). חכם גדול היה קרח ומטועני הארון היה (תנחומא קרח ה).—ואמר המליץ: טוענים חריטים על זרועותם ויושבים בשוקים, שחים בסחורה וכל מיני עסקים (יפת הקראי, לקו״ק נספח׳ 22).—ובענין טבעי בהשאלה, נקבה טֹעֶנֶת: נקבה זו טוענת ופורקת טוענת ופורקת וחוזרת ופורקת ושוב אינה טוענת (מד״ר שה״ש, שחורה אני), לאמר היא הרה וי׳לדת. — וכמו טָעוּן במשמ׳ היה חיב דבר: ניתז מן הצואר על הבגד יכול יטעון כיבוס ת״ל ואשר יזה עליה תכבס (ספרא צו ו ו).

— נפע׳, *נִטְעַן,—שטענו אותו, או שנהיה טעון בדרך טבעי: גזל פרה ונתעברה אצלו וילדה רחל ונטענה אצלו וגזזה (ב״ק ט א). — ובדרך מלאכותי: המשכן הזה שאתם עושים פורח הוא באויר עשו לו עגלות כדי שיהא נטען בהם (מד״ר שה״ש, יפה את). ברוך בן נריה אדם גדול וישיש היה ואפילו בגלקטיקא לא היה יכול להטען (שם, קמתי אני).—ואמר הפיטן: בתועפות ראם רמים ועליונים, ועל כנפי נשר נטענים, שיר ושבח והלל רוננים (יוצ׳ אחרון פסח, אמץ).—ובמשמ׳ היה צריך לדבר: אם למדת על יו״ט הראשון והאחרון שהן קרויין מקרא קדש הרי הן טעונין חגיגה חולו של מועד שהוא קרוי מקרא קדש דין הוא שיטען חגיגה (מכי׳ בא, מס׳ דפסח׳ ז).

—הפע׳, *הִטְעִין,—כמו טָעַן: לאחד ששילח את חמורו ואת כלבו לגורן והטעינו לחמורו לתך ולכלבו ג׳

סאים (ספרי דבר׳ שמג). מאימתי תורמין את הזיתים משיטעינו ור״ש אומר משיטחינו (תוספתא תרומ׳ ג יג). אילן שהוא מנבל פירותיו סוקרין אותו בסיקרא וממטעינין אותו אבנים (ירוש׳ מע״ש ה נה ד). מה לי הטעינו חבירו מה לי הטעינו שמים (שבת ה.). שאם החזיק בעל החצר בבעל הגג משתמש בו ובונה וממטעין עליו כל מה שיכול לפי רוחב הזיז שהחזיק בו (טוח״מ קנג י, בשם ר״י ברצלוני). — ובהשאלה: ולא הטעין המצות אלא לאחר שנתן הכח והיכולת יתעלה שמו לנצח (ר״נ גאון, הקד׳ על התלמוד). ולמה ייחד הקב״ה את ישראל לתת להם התורה ולהטעינם במצותיה הם לבדם ואין אומה אחרת זולתם (שם).

ב. טען[1]), ממנו ב. טָעַן, *טֹעַן, *טַעֲנָה, ״טוֹעֵן, ״טְעוּן, ״טַעַן, ב. ״טְעִינָה.

ב. טָעַן, — קל לא נמצא במקרא.

— פֻּעַ׳, טֹעַן, מְטֹעָנִי, — מְטֹעַן חֶרֶב, שהכוהו בחרב [2]), שדקרוהו בחרב, be pierced; percé; durchbohrt s.: ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב לבש הרגים מְטֹעֲנֵי חרב יורדי אל אבני בור כפגר מובס (ישע׳ יד יט).

— קל, *טָעַן, — בהשאלה, טָעַן, את פלוני דבר, תבע ודרש ממנו ואמר שהוא חַיָּב לו הדבר הזה, Anspruch erheben; réclamer; to claim: הטוען את חבירו כדי שמן והודה בקנקנים (כתוב׳ יג ד). המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל או לבית המשתה יוציא ויתן כתובה מפני שנועל בפניה ואם היה טוען משום דבר אחר רשאי (שם ז ה). במומין שבגלוי אינו יכול לטעון ואם יש מרחץ באותה העיר אף מומין שבסתר אינו יכול לטעון מפני שהוא בודקה בקרובותיו (שם ח). טענו חיטין והודה לו בשעורין (שבוע׳ ו ג). טענו כלים וקרקעות והודה בכלים וכפר בקרקעות (שם). אמר לו מה אתה טועניני רצוני שתשבע לי (שם ז ח). טענו שני מחטים והודה לו על אחת מהן (ירוש׳ קדוש׳ א נח ג). עומד הייתי על אבא בשעת מיתתו וטענך מנה והודיתה לו (שם גיט׳ ה מז.). הטוען טענת גנב באבידה משלם תשלומי כפל (ב״ק נז.). בטוען טענת לסטים מזויין (שם:). אין נשבעין על העבדים אמר רב בטוענו דמי עבד גדול (ב״מ ק.). שאין לו ממון אצל חבירי וטוענו ומשביעו (שבוע׳ לט.). לנושה בחבירו מנה שלא יאמר אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה (שם לא.). לעולם אינו חייב עד שיטעננו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין ויודה לו (שם מג.). אם אתה טועננני כלום ואם תקבל שבועתי הריני נשבע אבל מה שאני טוען אותך ואינך מודה בו במה תדחני מלהשבע לי (תשו׳ הגא׳, הרכבי נו). המלוה טוענו חמשה סלעים ועדי השטר מעידין שחייב לו סלעים לא פחות משתים (ר״ח ב״מ ד:). — ובהחלט, טָעַן, ערך דברים של תביעה, או להפך של התנצלות: האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בעדים אינו יכול לטעון טענת בתולים מפני שמתייחד עמה (כתוב׳ א ה). לעולם אינו חייב עד שיכנוס ויבעול ויטעון טענת בתולים (ירוש׳ שם ד כח:). אם טען ואמר לפירות ירדתי נאמן (ב״ב לג:). אמר לו אם לא תמכרנו לי אכבוש שטר שכירות ואטעון שהוא לקוח בידי (רמב״ם מכיר׳ י ד). טען העד ואמר תלם אחד הוא שעשיתי סימן ולא כל השדה (הוא, טוען ונטען יו ב). טען שמעון שיש לו שטר שמכרה לו וראובן כופר ואומר ששטרו מזוייף (טוחו״מ, חזק׳ קרקע׳ קמ ב). — וטָעַן על דבר, בנוגע להדבר: או שטען על הסחורה שהיא שלו לבדו וזה אומר משל השותפות היא (טוחו״מ, שבוע׳ לג יט). — ״וטָעַן על פלוני, דבר דברי חובה עליו, האשימו: וקצתם טוענים עלינו בהם וקצתם מיחשים אותם אל אומר שאיננו נמצא (הרקמה, שער כח). ואלהים אשאל להצילני מטעות הטוענים עלינו בסכלותם ולחסום פי מקנאינו באולתם (תמה״נ לרשב״ג, מדת הנפש). על כן מי שיטעון שהוא יותר מאחד לא יתקיימו דבריו אלא בראיה (חו״ה, היחוד ז). — ובמשמ׳ ״שאל והקשה: ואם יטען טוען והלא אברהם נביא היה ואיך בא נביא אל נביא רק אם היה גדול ממנו בנבואה כמשה ואהרן (ראב״ע בראש׳ יח יג). ואם יטען טוען ויאמר כי הנה כתוב ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש וכו׳ (שם מו כג).

— נִפְעַ׳, *נִטְעַן, — א) שטענו אותו, תבעו ממנו דבר: הנטען על השפחה ונשתחררה או על הנכרית ונתגיירה (יבמ׳ ב ח). הנטען על אשת איש והוציאוה

[1]) בערב׳ טען a).

[2]) כך בערבית.

a) طعن

מתחת ידו אעפ"י שכנס יוצא (שם). אפילו קטנים נטענין להן בבית דין (ירוש' כ"ק י ז:). יאמר לנטען הרי זה העיד עליך (רמב"ם סנה' כא י). היתה נטענת ממנו בעוד היתה תחת בעלה הראשון וכל זמן שהיתה תחת בעלה השני לא היתה נטענה ממנו (הלבוש, אישות יא ב).—"ובמשמ' שהקשו עליו קושיות, שהשיגו עליו: ואם אמר הנטען לי והיך תוכל לצרף עשיתיני כדבריך והיא סלת שקרנית ריקנית (דונש על רסע"ג 102).—ב) נחלה [1]: וכשהיה ר"ש בנו של ר' עקיבא חולה ולא ביטל בית מדרשו אלא פקדו (את בנו החולה) ביד שלוחו בא הראשון ואמר לו נטען אמר להן (לתלמידיו) שאלו עד שבא השני ואמר לו הכביד החזירן לת"ת בא השלישי ואמר לו גוסס אמר להם שאלו ובא הרביעי ואמר לו השלים (מס' שמחות ח).

—פע', "טֵעֵן, יְטַעֵן, וַיְטַעֵן, — טֵעֵן את הסוס, הכהו בפריש הברזל שברגליו, וכדומה: ויחת האב שערותיו סמרו, וַיְטַעֵן את סוסו אף טש כנשר, ובנו בימינו ויאנק מר יצריח, ובחצי הליל אתא הביתה, ובזרועו הה הנה מת הילד (מיכ"ל, מלך בלהות).

—הפע', "הֻטְעַן, יוטען, — כמו נִטְעַן: ונשוב אל מה שיוטען מן החלוף (אמונה רמה ה ב).

***טַעַן**, טוען פ"ז, — שה"פ מן ב. טָעַן: כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לטעון טוען [2]) אחר שהוא בענינו יצא להקל ולא להחמיר וכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לטעון טוען אחר שלא בענינו יצא להקל ולהחמיר (ספרא, ברייתא' די"ג מדות).

"טַעַן, ש"ז,—כמו *טַעֲנָה: מען טַעַן בפיצה, להשיב מה אמצא, נתעבתי ונאלחתי כי מלאתי דופי ושמצה (סלית' ער"ה, איככה אפלה). אל סרחון כתב עד הנחתם, ספרו זיף טַעַן הסתתם (סלית' יוס ז, אס עונינו). — ואמר המשורר: ואם תוכל לגלות את סתמיו בלא משנה ותלמוד והלכה, אני אשוב לטענך ואודה ואומר כי לך תאות מלוכה (ר"י חריזי, תחכמ' יז).

***טַעֲנָה**, ש"נ, מ"ר טַעֲנוֹת,—א) מה שאדם טוען ותובע מחברו שהוא חַיָּב לו, Rechtsanspruch; réclamation; claim: האונאה ארבעה כסף והטענה שתי כסף (ב"מ ד ז). שבועות הדיינין הטענה שתי כסף וההודאה בשוה פרוטה ואם ההודאה ממין הטענה פטור (שבוע' ו א). הטוען את חבירו כדי שמן והודה בקנקנים אדמון אומר הואיל והודה במקצת הטענה ישבע וחכ"א אין הודאה ממין הטענה (כתוב' יג ד). היה לו טענת בתולים היה משכים לב"ד (שם א א). הואיל והודה מן הטענה ישבע (ירוש' שם ב כו.). פעמים שאדם נשבע על טענת עצמו (בבלי שם יח.). אין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן (שם). אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע (שם). אינו יכול להזור ולהשביעו בטענת ספק אבל אם היתה טענת ודאי משביעו עליה ומגלגל בה כל מה שירצה (רמב"ם שלוח' ט ז). — "טענה ריקנית, שאין לה יסוד: אבל טענה רקנית אין מחייבין את הנטען לצאת כלל אלא נשבע במקומו ונפטר (רמב"ם סנה' ו ח). — ומ"ר: זה אומר חבלת בי וזה אומר לא חבלתי הרי זה כשאר הטענות (ירוש' שבוע' ז לז ד). וצריך הדיין לשנות טענותיהן מפיו (מד"ר דבר' ה). — ב) מה שיש בו כח לחזק התביעה וכדומה: כל חזקה שאין עמה טענה אינה חזקה (ב"ב ג ג).—ג) דברים של אשמה בכלל על אדם: בדין היה שיהו קורין עשרת הדברות בכל יום ומפני מה אין קורין אותן מפני טענת המינין שלא יהו אומרים אלו לבדם ניתנו לו למשה בסיני (ירוש' ברכ' א ג ג). אל יתיחד אדם עם כל הנשים בפונדק אפילו עם אחותו ואפילו עם בתו ועם חמותו מפני טענת הבריות לא יספר עם אשה בשוק אפילו עם אשתו ואין צריך לומר עם אשה אחרת מפני טענת הבריות (מד"ר במד' י). — ;בכלל "תביעה: לאל יתברך הטענה הנצחת על האדם ואין טענה לאדם על האלהים יתברך (חו"ה, עבוד' ה' ח). — והתנצלות: וכאשר עיינתי מצאתי שאנו חייבין בו תמיד כל ימינו בלי הפסק ושאין לנו שום טענה בהנחתו כמו יחוד אלהינו בלבבנו ועבדו במצפונינו (הקד' חו"ה).— ובמשמ' "שאלה וקושיה: ור"א אמר שלא יתכן היות ככה רק בתנועת האלף בשוא ופתח וזאת איננה טענה (שפת יתר לראב"ע יד). שאם ישמע דברי המשנים וטענותם אפשר שתשתנה דעתו ויטעה (חו"ה, היחוד ב). — ואמר המשורר: ואיך יוכל ראות מוכה בסנור ועין לבו בפוך סכלות כחולה, וחולש טענתו היא לאות לו הכי טענת מריבו היא מעלה (ר"י חריזי, תחכמ' כד).

---

[1]) כך גם בארמ': ויאנש (ש"ב יב טו) ת"י ואיטען.

[2]) ראב"ד גורס טעון.

טַף[1]), ש"ז, בכנ' טַפּוֹ, טַפְּם,—שֵׁם כללי, ילדים קטנים, :kleine Kinder; petits enfants; little childerns ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הַטָּף (ברא' מז יב). כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מִטָּף (שמות יב לז). הרגו כל זכר בַּטָּף וכו' וכל הַטַּף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם (במד' לא יז-יח). ונחרם את כל עיר מתם והנשים וְהַטָּף לא השארנו שריד (דבר' ב לד). וישימו את הַטַּף ואת המקנה ואת הכבודה לפניהם (שופט' יח כא). את הגברים ואת הנשים ואת הַטַּף ואת בנות המלך (ירמ' מג ו). וכי הפקיד אתו אנשים ונשים וָטָף (שם מ ז). להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טַף ונשים ביום אחד (אסת' ג יג). — ובכנ': ולא נמות (ברעב) גם אנחנו גם אתה גם טַפֵּנוּ (ברא' מג ח). ולמה יי' מביא אתנו אל הארץ הזאת לנפל בחרב נשינו וְטַפֵּנוּ יהיו לבז (במד' יד ג). לבקש ממנו דרך ישרה לנו וּלְטַפֵּנוּ ולכל רכושנו (עזר' ח כא). אנכי אכלכל אתכם ואת טַפְּכֶם (ברא' נ כא). קחו לכם מארץ מצרים עגלות לְטַפְּכֶם ולנשיכם (שם מה יט). ואת כל חילם ואת כל טַפָּם ואת נשיהם שבו ויבזו (שם לד כט). וישאו בני ישראל את יעקב אביהם ואת טַפָּם ואת נשיהם בעגלות (שם מו ה). — והשתמשו גם במ"ר ממלה זו אעפ"י שהשם טַף בעצמו הוא לרבים: עתיד ר"ע לחייב את כל העניים בדין שאם אומר להם מפני מה לא למדתם וכו' והם אמרו מפני טפינו אומרים להם והלא ר' עקיבא היה לו בנים ובנות (אדר"נ ו). טפי לוי בחרת למשכן כבודך יובלים (סד' עבוד' לרסע"ג, J. Elbogen 123). והטפים נתחייבו בעון יולדיהם (ר"י הדסי, האשכל שעג).

*טִף, ש"ז, מ"ר טִפִּים, טיפין,—עי' *טִפָּה.

***טִפָּה,** ש"נ, מ"ר טִפִּים, טִפּוֹת,—א) כמות קטנה מאד של מים או של כל משקה, וצורתה כדורית, Tropfen; goutte; drop: בור סיד שאינו מאבד טפה (אבות ב ח). טיפת חלב שנפלה על החתיכה (חול' ח ג). אמרו לא טפת גשמים הוא אין אנו צריכים לו (מכי' בשלח, שיר' ב). שיהו העננים טעונים גשמים ואין מורידים גשמים אפילו טיפה אחת (ספרי דבר' מג). היה (הכלי) טורד טפה אחר טפה בידוע שהוא כבונס משקה (תוספתא כל' ב"ק ז ג). יתגדל ויתקדש ויתברך ויתרומם שמך מלכנו על כל טיפה וטיפה שאת מוריד לנו (ירוש' ברכ' ט יד.). כל טיפה וטיפה שהיה הקב"ה מוריד עליהן (על אנשי דור המבול) היה מרתיחה בתוך גיהנם ומורידה עליהן (שם סנה' י כט:). טוב אתה לישראל מטיפה של גשמים שטיפה של גשמים בעולם הזה ורבי בעוה"ז ובעוה"ב (בבלי שם קא.). כלום צריכין אנו לו אלא לטיפה של גשמים יש לנו נהרות ומעינות שאנו מסתפקין מהם (שם קח.). בשעת פטירתו של חולה עומד (מלאך המות) מעל מראשותיו וחרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלויה בו (ע"ז כ:). בשעה שאמר הקב"ה יהי רקיע בתוך המים גלדה טיפה האמצעית ונעשו השמים התחתונים ושמי שמים העליונים (מד"ר ברא' ד). וכיון שאתה נותן עליה (על האדמה) טפה של מים מיד היא נשרית (שם יז). דגים הללו גדלים במים כיון שיורדה טפה אחת מלמעלה מקבלין אותה בצמאון (שם לז). מדת ב"ו כל זמן שהספוג בידו פותח ידו אין טיפה יורד' קפץ ידו הוא מוריד מים (שם שמות כה).—ומשל: מטיפה לטיפה נתמלא ההין (תנחומא שלח יט, הוספה). — וטפת דם: לטיפה של דם שהיא נתונה על גבי חדה של סיף נחלקה הטיפה לכאן ולכאן (ירוש' ברכ' א ב:). הרואה טיפה כעין החרדל יושבת ומשמרת עליו ז' נקיים (שם ה ח ד). נכשל באצבעו הקטנה ויצא ממנה טיפת דם (מד"ר קהל', ראה זה). — וקצת במשמ' כמות מועטה בכלל: היה מסרב בחבירו שיאכל אצלו אמר קונם לביתך שאיני נכנס טיפת צונן שאיני טועם לך (נדר' ח ז). טובה טיפת צונן שחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית מכל קילורין שבעולם (שבת קח:). — ובפרט טִפָּה של זרע: מאין באת מטיפה סרוחה (אבות ג א). שלא ראה (אלישע) טיפת קרי מימיו (ירוש' יבמ' ב ג ד). אני הוא שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור (ב"מ סא:). אותו מלאך הממונה על הריון לילה שמו ונוטל טיפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע טיפה זו מה תהא עליה גבור או חלש וכו' (נדה יז:). כדי שיצא יצחק מטיפה קדושה (מד"ר ברא' מו). אני עשיתי פ' שנה אפילו

[1]) רק בעברית. בארמ' טפלא, בערב' טפל a), ואולי נתקצרה בעברית.

a) طفل

טיפת קרי לא ראיתי וכו׳ אתה היית טיפה ראשונה שלי (שם לט). הבריות מפקידין אצל נשותיהן טיפה של לבנות והקב״ה מחזיר להם אותה טיפה בריה נאה שלימה (שם קהל׳, ברכות הטובה). —ואמר המליץ: קרוץ ממעין נרפש וממקור משחת בנוי מטפה סרוחה שרופה באש בסוחה (תוכחה לר׳ בחיי, ברכי נפשי). — ומ״ר טִפִּים: המערה (שמן או יין של תרומה) מכד לכד ונוטף שלש טפים ונותן לתוך החולין (תרומ׳ יא ח). המטיל טפין עבות מתוך האמה טמא (מקוא׳ ח ג). לבשה המשה חלוקין הבדוקין לה וראת עליהן שלש טיפין לשלשה ימים (תוספתא נדה ג ה). הטורף את גגו והמכבס את כסותו אימתי יודע אם רבו גשמים אם לאו בתחילה הוא מנטף טיפין טיפין דקות ועכשיו הוא מנטף טיפין עבות (שם מכשיר׳ א ח). רואין שתי עיניו (של העובר בבטן אמו) כמין שתי טיפין של זבוב (ירוש׳ נדה ג נ 7). הרבה טיפין בראתי בעבים וכל טיפה וטיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה כדי שלא יהו שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד שאלמלא שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות (ב״ב טז.). הרקיע דומה לבריכה ולמעלה מן הבריכה כיפה ומחמת הבריכה כיפה מזעת טיפים עבות והן יורדין לתוך מים המלוחים ואינן מתערבין (מד״ר ברא׳ ד). וא׳ מכם מטמא למת מזין עליו שתים ושלש טיפין ואתם אומרים לו טהרת (שם במד׳ יט). מים יורדין טיפין טיפין ונעשות נחלים (שם שה״ש, כי טובים). שמטפטף תדיר והטיפים רודפות זו את זו ותכופות (רש״י ע״ז ל:). וכיון שנטפו שלש טיפים זו אחר זו דיו (רמב״ם תרומ׳ יא טו). שהיה משים עור בעין כים במכנסים שלו בנגד ערלתו מפני טיפי מי רגלים שמא יהיו נוטפים על בגדיו (ספ׳ חסידים תתרסה). לחיי כנחל ירוצו טיפין (בסוף שו״ת חות יאיר, אלי בואי).—ושל דם וכדומה: הדבר דומה לארבע כוסות של חלב אחד נפלו לתוכו שתי טיפין של דם ואחד נפלו לתוכו ארבע טיפין של דם וכו׳ שכולן מראות לובן הן (שבוע׳ ו.). אמר ר״א בר׳ יוסי אני ראיתיה (את הפרוכת) ברומי והיו עליה כמה טיפי דמים של פר (יומ׳ נז.). — ומ״ר טִפּוֹת: ר״א חסמא ור״י בן גודגדא שיודעין לשער כמה טפות יש בים (הור׳ י.). — ומ״ר טִפַּיִים: שאמרו חז״ל אין טפה[1] יורדת מלמעלה אלא א״כ טפיים עולות מלמטה כנגדן (נועם אלימלך, תזריע). — ב) כנוי למחלה[2], כאב בפרקים, Gicht; goutte; gout: (אסף[3] הרופא 157).

א. **טְפוּחַ**, ש״ז, מ״ר טְפָחִים, טְפוּחִים, — שה״פ מן א. טִפַּח משמע׳ א: אם תאכלנה נשים פרים עללי טפחים (איכ׳ ב כ).—ובהרחבה ילדי טפוחים: רובים ופרחים, לחצים ושלחים, אויה, בכורות וטפוחים, ביגון נאנחים (קינ׳ לת״ב, אלבעותי). — ב) שה״פ מן א. טפח משמ׳ ב: ולא מטפחין טיפוח שהוא לרצונו (ירוש׳ ביצ׳ ה סג.). הספד על לב וכו׳ טיפוח ביד קילוס ברגל (מו״ק כז:). ועל זה נהגו להקל בכל טיפוח וריקוד (הלבוש או״ח שלט ג).

ב. **טִפּוּחַ**, ש״ז, — שה״פ מן ג. טִפַּח: ורוב הסתלקה (של הקדחת היומית) יהיה בזיעה ובטפוח דומה לזיעה טבעית (קאנון ד א ז ג).

טִפּוּחַ, ש״ז, מ״ר טִפּוּחִים, — כנוי פיטני להשמים[4]: פעל בם תפוח, שכר לא קפוח, פקוד טפוח, עד שיפוח (יוצר א׳ פסח, אור ישע). צרוף שטוה פני טפוח, כמעלה אפר על גב תפוח (סליח׳ ער״ה, תפלה תקח). חכמי חידות יחסנו בקול ה׳ מלך, טפסרי טפוחים יטכסו בקול ה׳ ימלוך (יוצ׳ א ר״ה, אדירי איומה). טפה הגליד, טפוחים הפליד, טרק והקליד, טוען ומוליד (יוצ׳ שב׳ ור״ת, אילת השחר).

טִפּוּחָה, ש״נ,—כמו טִפּוּחַ: הללי ברורה מאוצר חיים לקוחה, בבשר ודם מאת שדי נפוחה, בראך לכבודו שוכן טפוחה (סמא״ל, ערב׳ יוה״כ, אנוש עלל).

***טִפּוּי**[5], ש״ז, מ״ר טִפּוּיִים, טפויין,—ביצת החרוקים, Ei d. Insekts; œuf d'insecte; egg of insect: הטפויין[6] וביצי כינים (שבת קז:).

---

[1]) בגמ׳ (תעג׳ כה:) טפח, טפחיים. — [2]) לפי השם בלעז. — [3]) לא נמצא בפתקה אלא המראה מקום בלבד.

[4]) ע״ש הכתוב וימיני טפחה שמים.

[5]) עי׳ הערה לקמן.—[6]) כך הנוסחה בר״ח וכן בכ״י (ד״ס), וכן גם ברש״י. ובנוסח׳ טפויי, דרך לשון ארמ׳. אך גרסת הערוך וכ״י מכרעת, וזו איפוא צורה עברית, וכן הלשון של ביצי כינים שהוא בעבר׳ מוכיחה כי גם המלה שלפניה היא בלשון עברית. וממה שמלה זו כתובה אצל וביצי כינים בוו החבור מוכח כי טפויים אינם ביצי כינים אלא דומים לביצי כינים, ונראה שהם ביצי שאר החרוקים.

א.***טְפוּל**, ש״ז, — שה״פ מן טִפֵּל: אל הכהן מלמד שהוא חייב בטיפול הבאתם (ספרא ויקר׳ י יח). שיהא חייב בטיפול הבאתם עד שיביאם אל פתח אהל מועד (ספרי, נשא). חייבת אשה בטיפול בנה כל עשרים וארבעה חדש (תוספתא נדה ב ד). לא דומה טיפול שנה אחת לשתי שנים (ירוש׳ כ״מ ה י:). אווזין ותרנגולין וכל דבר שטיפולו מרובה משכרו (כ״מ כח:). השם בהמה לחבירו עד מתי חייב לטפל בולדות וכו׳ בדקה ג׳ חדשים מפני שטיפולה מרובה מאי טיפולה מרובה מפני ששיניה דקות (שם סט.). הנוטע במקום שאינו יישוב פטור והוא שלא יהיה עושה כדי טיפול שמטפל בפירותיו עד שמביאן ליישוב אבל אם היה עושה כדי טיפולו חייב בערלה (רמב״ם מע״ש ונטע רבעי י ו).

ב.***טְפוּל**, ש״ז, — מה שטָפֵל לדבר: הנוגע בטפולו של תנור (כלים ג ו). זה טיפולן של בנות עשירים שמשיירות אותו לבנות עניים (פסח׳ מג:). טיפולי נשים (שם).

ג.****טְפוּל**, ש״ז, — כמו טֹפֶל במשמ׳ ילדים, טַף: למי שיש לו טפול ובנים ומאווין להוציא (ממון) לשם שמים (כוזרי ב ג). אין בני הישוב יכולין לעכב בידם מלהלוות ומלהרויח כשיעור חיותם וכפי טיפול ביתם (מרדכי ב״ב תקי״ט). מעשה בעני אחד שהיה עליו עול גדול וטפול מרובה (ר׳ יחיאל בר׳ יוסף, REJ XLIX, 233). וכמה בני אדם חלושי כח הממון אין להם פרנסה ויש להם טיפול גדול (סלה סלת לרפא׳ מגורלי, הכנע׳ הלב). שרצה (יוסף) לידע מספר טפול הבית אם מרובה או מועט ולידע עושר כל אחד כדי ליתן אוכל לפי הטף ואנשי הבית (פענח רזא, ויגש).

***טָפוּף**[1], ת״ז, לנק׳ טפופה, מ״ר טפופים, טפופות, — מדה טפופה, לא גדושה ולא מחוקה: מלא חפניו שאמרו לא מחוקות ולא גדושות אלא טפופות (יומ׳ מח.). כגון שהחזירו (את הקֹמץ) לביסא טפופה (מנח׳ ז.). כל ימות השנה מודדין להקדש במדה מבורצת טפופה ולא מחוקה והמקריבן מוחק המדה (רש״י כתוב׳ קו:). (אפר לא מנפה) אינו נכבש וכל

1) בערב׳ טפאנ a) מן טפף, מלא שפתו.

a) طفان

שעה הוא טפוף ואינו קשה (הוא, חול׳ נח:). והופן ממנה מלא חפניו לא מחוקות ולא גדושות אלא טפופות (רמב״ם יוה״כ ד א). — והשערות וכדומה, מרובות ומלאות: היו (בנות ציון) קושרות פאות נכריות קליעת שערות תלושין כורכות עם קליעותיהן שיראו גסות וטפופות (רש״י ישע׳ ג טז). —ובהשאלה בבנין וכדומה, שאין בו לא גרעון ולא תוספת: אלף גנות טפופות שבנויות בנין משווה שאין בו תוספ׳ ולא גרעון זה מזה (תש׳ הגא׳, הרכבי לו).

****טַפּוּת**, ש״נ, — ימי חייו של אדם כשהוא טַף: וכמו שהבחרות יש בו מדרגות מהטפות והילדות והנערות בגדול והבחרות בעמידה כן בזקנה יש מדרגות (ר״י אברבנאל, חיי שרה). אך שני החדוש (והם עד קרוב לשלשים שנה) מתחלקים לשני הטפות והם שיהיו אברי הנולד עדין בלתי מוכנים אל התנועה וההלוך וכו׳ ר״ל שני הטפות עד הבחרות וכו׳ (קאגון א א, במזגי השנים). וכ״ש אם יעברו שני הטפות עם הנערות (שם ג ב, בהנהג׳ היונק). ימי האדם ו׳ ימי הטפות נערות בחרות זקנה שיבה ישישות (נוה שלום י ח). שהאדם ישתנה בזמן גדולו בג׳ פנים האחד נקרא ימי הטפות והם קודם התנועה וההלוך וא׳ שני הנערות והם אחר ההליכה והתנועה והאחד שני הבחרות והוא אחר שצמח זקנו (אורי וישעי, התשובה י).

א.**טפח**[1]), ממנו א.טִפּוּחַ, טֹפַח, טֶפַח, א.טִפֵּחַ, **טְפִיחָה.

א.**טֹפַח**, טֶפַח, ש״ז, מ״ר טְפָחוֹת, טְפָחִים, מ״ז טְפָחִים, — מדת רֹחַב היד, רֹחב ארבע האצבעות מחוברות יחד, Handbreite; largeur de paume; handbreadth: ועשית לו (להשלחן) מסגרת טֹפַח סביב (שמות כה כה). וביד האיש קנה המדה שש אמות באמה וָטֹפַח (יחזק׳ מ ה). ועביו טֶפַח (מ״א ז כו). — ובהשאלה, נתן את הדבר טְפָחוֹת, ר״ל במדה קטנה: הנה טְפָחוֹת נתתה ימי וחלדי כאין נגדך (תהל׳ לט ו). — ומצוי מאד בתו״מ: אילן שנגמם והוציא חליפין מטפח ולמטה כנטיעה מטפח ולמעלה כאילן (שבי׳ א ח). תבואה בתבואה בית רובע ירק בירק ששה טפחים (כלא׳ ב י). ערוגה שהיא ששה טפחים על ששה טפחים זורעים בתוכה חמשה זרעונים (שם ג א). המבריך את הגפן בארץ אם אין עפר על גבה ג׳ טפחים

1) רק עברית וארמית.

לא יביא זרע עליה (שם ז א). דיה לקורה שתהא רחבה טפח כדי לקבל אריח לארכו (ערוב׳ א ג). ואריח חצי לבנה של שלשה טפחים (שם). ושאינה גבוהה (הסוכה) עשרה טפחים ושאין לה שלש דפנות (סוכ׳ א א). בגויל זה נותן שלשה טפחים וזה נותן שלשה טפחים בגזית זה נותן טפחיים ומחצה וזה נותן טפחיים ומחצה בכפיסין זה נותן טפחיים וזה נותן טפחיים בלבנים זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה (ב״ב א א). נותן ארכו (של לחם הפנים) כנגד רחבו של שלחן וכופל טפחיים ומחצה מכאן וטפחיים ומחצה מכאן (מנח׳ יא ה). יד מקבת של מפתחי אבנים טפח חוט מאוניים של צמרים ושל שוקלי זכוכית טפחים יד המקור טפחים וכו׳ יד הקורנס של זהבים טפחים ושל חרשין שלשה טפחים (כלים כט ה-ו). מותר הוא אדם לעשות בתוך שדהו גומא קטנה עמוקה טפח ולזרע בתוכה ארבע זירעונין (ירוש׳ כלא׳ ג כח ד). וכמה גשמים ירדו ויהא בהם כדי רביעה מלא כלי מחזיק שלשה טפחים דברי ר״מ ר׳ יהודה אומר בתחילה טפח ובשנייה טפחיים ובשלישית ג׳ טפחים (שם תענ׳ א סד:). הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה והיה משה תפוש בטפחיים והקב״ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע (שם ד סח ג). כשהוא נפנה מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחיים (ברכ׳ כג:). אמר ר׳ יצחק טפח (גלוי) באשה ערוה (שם כד.). שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ששה טפחים (מו״ק ד:). עושה לו טפח שוחק ומעמידו בפחות משלשה טפחים סמוך לדופן (סוכ׳ ז.). אצבע שאמרו אחד מארבעה בטפח של כל האדם (בכור׳ לט:). לדברי האומר טפחיים ומחצה קופל נמצא שלחן מקדש חמשה עשר טפח למעלה (מנח׳ פז:). התחיל ממדד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחיים ומחצה עד ששקעה כולה (מד״ר איכ׳, פתיח׳). מעשה בדואג בן יוסף שמת והניח בן קטן לאמו והיתה ממדדת אותו בטפחים ונותנת משקלו זהב לשמים בכל שנה ושנה (שם, רבה ה׳). וכל טפח האמור בכל מקום הוא ארבעה אצבעות (רמב״ם ס״ת ט ט). — ואמר הפיטן: והזרת מותחת עד שנים בסיט, וארבע אצבעות הוא הטפח והסיט (יוצ׳ שבת שקל׳, אז ראית). אם תבשלנה נשים רחמניות ילדים המדודים טפחים (קינ׳ לת״ב, אם תאכלנה). — ובכנ׳: כשהוא מזה אינו מזה על הכפורת אלא כנגד טיפחה [1] של כפורת (יומ׳ נה.). ולא תמצא בכל המקרא כלה מלשון מדידה וישלח את אמתו או את זרתו ולא את טפחו אלא וישלח ידו וכו׳ (דונש על רסע״ג א). ולא נאמר אמתם ולא זרתם ולא טפחם (שם). — ומשל: ר׳ יוסי אומר טוב עשרה טפחים ועומד ממאה אמה ונופל (אדר״נ א).

ב.*טֹפַח[2], ש״ז,—מין ממיני הקטניות: קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה וכו׳ אפילו היא של טופח רואים אותה כאילו היא ענוה של שעורים (פאה ו ז). הפול והספיר הפורקדן והטופח ופול הלבן (כלא׳ א א). בראשונה היה גרים של פול ושל טופח [3] ושל צפורי טמא מפני ששורין אות במים בשעה שגורסין אותו (תוספתא מכשיר׳ ג ו).— ועי׳ *קטניות.

א.טִפַּח[4], —קל לא נמצא במקרא.

—פע׳, טִפֵּחַ,—א) טִפֵּחַ את הילד, גִּדֵּל וטפל בו, pflegen hätscheln; soigner (enfant); to care (a child): אשר טִפַּחְתִּי[5] ורביתי איבי כלם (איכ׳ ב כב).—ואמר המשורר:

---

[1]) גרסת הערוך, וכן בכ״י ב׳ וא״פ, ובנוסח׳ עוביה של כפורת.

[2]) לא נתברר לא מקור המלה ולא משמ׳ בדיוק. בירוש׳ (כלא׳ ה כז.) פרשו טופח מילותא. ולא נתברר מהו. רה״ג תרגמו בגולבאן, הערוך ערך פול לעז טופח בנרבולו, וכבר הגיהו זה בערבולו, והוא ervolo באיטלק׳, ורמב״ם בפרוש המשנה תרגמו בקורטמן, ונוטה לו (J. Löw Pflm. § 127) לראות בטופח המין Lathyrus cicera. — [3]) כך בתוספתא שבש״ם וילנה, ובהוצ׳ צוק״מ טופיה.

[4]) עי׳ הערה שלקמן. — [5]) פרשורוב המפרשים במשמ׳ גדול וטפול ופנוק, אך ריב״ג בחר לו דרך אחרת ופרשו עפ״י לשון ערב׳ במשמ׳ ילד, אמר וז״ל: וקד ימכנ אן יכונ מג׳אנשא לקול אלערב טפחת אלקדר בזבדהא אי רמת בה ואלמעני אלד׳י ולדתהם כמא קיל ותסג ולא תפליט ואשר תפלט פי מעני אלולאדה וחקיקה אללפט׳ה אלקד׳פ ואלטרח וקד אשתעמלת אלערב איצ׳א לפט׳ אלטפח פי מעני אלולאדה יקולון טפחת אלמראה בולדהא אי נפצ׳תה מן רחמהא פתרג׳מה אשר טפחתי עלי הד׳א אלמד׳הב והד׳א הו אלדי׳ אמיל אליה הי אלד׳ינ טפחתהם ורביתהם אי אלד׳ינ ולדתהם, ע״כ, ובעבר׳: ויהיה דומה למה שאומרים הערב טפחת אלקדר בזבדהא, ר״ל השליכה אותו והכונה (בעוללי טפוחים) מה שילדתם כמו שאמרו ותסג ולא תפליט ואשר תפלט במשמ׳ לדה

טִפֵּחַ קרוץ מעפריו, והכין שבילי אשוריו, לשלוט ולמשול על יצוריו (ר"י הלוי, מי כמוך). אלד עלי ברכיו בכל יום רבבות בנים וטפחתי וגם רביתי, אוחיל לפרוד אוהבי הוך והראשון ועליו יום וליל בכיתי (ר"י חריזי, תחכמ' יג). — ב) *טִפֵּחַ בידיו, הכה בכף ידיו, klatschen ; claquer ; to slap : ולא שטין על פני המים ולא מטפחים ולא מספקים ולא מרקדין (ביצ' ה ב). נשים במועד מענות אבל לא מטפחות וכו' נקבר המת לא מענות ולא מטפחות (מו"ק ג ח-ט). שהיה מטפח על פי החבית מרותחת (ע"ז ד י). תנוק שנמצא בצד העסה והבצק בידו ר"מ מטהר וחכמים מטמאים שדרך התנוק לטפח (טהר' ג ח). זובח קיטר ניסך היה מת בבי"ד טיפח ריקד שיחק היה נבדק בסוטה (ירוש' סוט' ג יט.). התחיל אדם הראשון מטפח על פניו אמר כך היא כחה של תשובה ואני לא הייתי יודע (מד"ר ברא' כב). שהיתה (תמר) מטפחת על כריסה ואומרת מלכים אני מעוברת (סס פה). בנות ירושלם חוזרות ורואות בחורים יושבים בחוץ ומטפחות ומקשות ברגליהם (פסיק' רבתי כז-כח). התחילו כל אותם חייבים מטפחים על פניהם ואומרים למה לא עשינו כך (מד"ז שה"ש, כוכר 19). הרוצה להקנות אפרוחים וביצים אלו לחבירו מטפח על השובך שיפרחו האמהות ויגבהו מעל הארץ (רמב"ם מכיר' כג י). שחוק אגוזים אסור שהוא מספק ומטפח ומונה (הרוקח, סי' קל).—ובהרחבה, היונה באגפיה: מה עשתה היונה התחילה צווחת ומטפחת באגפיה כדי שישמע לה בעל השובך ויבא ויצילה (מד"ר שה"ש, יונתי).

—קל, *טָפַח,—כמו טפח משמעה ב': טפח על אזנו והרשו על עינו וסמא אותו (מכי' מכפט', מס' דנזק' ט). מרים בת בלגה שנשתמדה וכו' ובאה וטפחה על גגו של מזבח אמרה לו לוקוס לוקוס אתה הרבתה נכסיהן של ישראל (ירוש' סוכ' ה נה ד). (ראו את) שניהם טופחות על יריכה במרחץ כאור הדבר (סס כתוב' ז לא ג). פעם אחת היה (דמא בן נתינה) לבוש סירקון של זהב והיה יושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו ממנו וטפחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא הכלימה (קדוש' לא.). וכיון שהטילוהו (את משה) ליאור עמד אביה וטפחה (למרים) על ראשה אמר לה בתי היכן נבואתיך (סוט' יג.). מהו מכרכר שהיה מקיש ידיו זו על זו ומטפח ואומר כירי רם (מד"ר במד' ד). התחיל טופח על פניו (פסיק' דר"כ, סוכה).—ובהרחבה גם לא בהיד: הנכנס לחנותו של נגר שלא ברשות ונתזה לו בקעת וטפחה לו על פניו ומת (ב"ק לג:). הנכנס לחנותו של נפח ונתזה ניצוצות וטפחה לו על פניו ומת (סס). אמר לו הקב"ה ליחזקאל לך והחייה מתים בבקעת דורא כיון שהחייה אותן באו עצמות וטפחו לו לאותו רשע על פניו (סנה' לב:). ואף הוא (הנואף) עלה לישב ערום כנגדה באו ד' ציציותיו וטפחו לו על פניו נשמט וישב לו ע"ג קרקע (מנח' מד.). הלך רבי יהושע וטפח על הדלת (דא"ר ה). העצמות שהיו טופחין זה לזה (רש"י יחזק' לז).

—הפע', *הִטְפִּיחַ, כמו פע' וקל: ולא יספוק ולא יטפיח ולא ירקד (ספרא אחרי עג). או שהיה (הגוי) מטפיח[1] על פי חבית מרותחת (ע"ז ד י). פגע בו (בקין) אדם הראשון אמר לו מה נעשה בדינך אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי התחיל אדם הראשון מטפיח[2] על פניו (מד"ר ברא' כב).

ב. **טפח**[3]), ממנו ב.טֶפַח, טִפְחָה, ־טִפּוּחַ, ־טִפּוּחָה.

ב. **טָפַח**, — קל לא נמצא.

— פִּע', טִפַּח,—כונן הכפה וכדומה על הַטְּפָחוֹת: אף ידי יסדה ארץ וימיני טִפְּחָה[4]) שמים (ישע' מח יג).— ואמר הפיטן: טוב שוכן עד, טובו לעד, טִפַּח שמי עד (מוס' ה' ר"ה, מלך עליון). בימין טרם טפחם (את השמים) מימינו אש דת טפחני, ובזרת טרם תכנם בה תכנני (יוצ' ה' שבוע', יי' קנני).

ג. ***טפח**[5]), ממנו ג.*טֶפַח, ב.־טִפּוּחַ.

ג. ***טָפַח**, פעו"י, עת' יִטְפַּח,— הרטיב קצת, לִחְלֵחַ, או היה רטוב קצת, מלחלח, anfeuchten, feucht w.

ואמתת הדבור הוא השלכה וזריקה וכבר השתמשו הערב כמו"כ בהדבור אלטפח במשמ' לדה יאמרו טִפחת אלמראה בולדה ר"ל פלטתהו מרחמה ופרוש אשר טפחתי ורביתי על ענין הזה והוא שדעתי נוטה אליו אשר ילדתים.

—[1]) כך במשנ' שבגמ', וכן גרס' הערוך, ובמשנ' שבמשנ' מטפח. — [2]) כך בהוצא' י' תיאודור, ובנוסח' מטפח.

[3]) רק בעבר'. ועי' הערה לערך טפחה.

[4]) למדנחאי טִפָּחָה, ופרשו רוב המפרשים הקדמונ' והחדשים פעל זה מהשם טֵפַח במשמ' מתח והרחיב. ואולם היותר נראה לפי ההקבלה להפעל יסד שהוא מן טִפְּחָה המקביל למסד.

[5]) רק בעברית וארמית.

משקה: humecter, être humide; to drip, be moist טופח שבשולי החבית (כלים ח ג). היה בה (בהקדרה) משקה טופח (שם ה). הרוטב והגריסין והחלב בזמן שהן משקה טופח הרי אלו תחלה קרשו הרי אלו שניים (טהר׳ ג א). עריבה שהיא קטפרס והבצק מלמעלן ומשקה טופח מלמטן (שם ח ח). היה שמן טמא מתחילתו ב״ש אומרים כדי סיכת אבר קטן ובה״א משקה טופח (עדי׳ ד ו). ונוטל אשכול ענבים לסוחטו ומזלף על גבי ענבים ובשעת בצירה עדיין משקה טופח עליהם (שבת יז.). שהיתה פרה של זבחי שלמים והעבירה בנהר ושחטה ועדיין משקה טופח עליה (פסח׳ כ.). שצריך ליתן המים על ידיו שני פעמים הראשונים מטהרין את הידים והשניים מטהרין את המים הטופחים על ידיו (רש״י סוט׳ ד:).

—הפע׳, *הִטְפִּיחַ,—הרטיב: משקה טופח וכו׳ ומטפיח (עדי׳ ד ו). צואה עד שתיבש כעצם מים כל זמן שהן מטפיחין וכו׳ כל זמן שרישומן ניכר (ירוש׳ ברכ׳ ג ו ד). בטופח על מנת להטפיח (בבלי שם כה:). לוקח צמר מלובן ומנופץ ושוטחו על גבי בגד ונותן מוך על מוך עד שנעשה עבה ומטפיחו במים וכורכו עם הבגד ומהדקו עד שמתחבר (השג׳ ראב״ד על רמב״ם, שבת ט טו). ויגגב היטב קודם שיבצע שיש בו מיאום אם יאכל בידים מטפיחים (הלבוש או״ח קנח יב).

—פע׳, *טִפַּח, מְטַפֵּחַ, — א) נגע בידו לדבר רטוב, למקום רטוב, כדי שתדבק הרטיבות בהיד, ובכלל גרף משקה וכדומה בידו מהמקום שהוא שפוך שם: חבית של שמן שנשפכה אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין (תרומ׳ יא ז). שמרה (את האשה עד שראה אותה) עומדת על פתח חצרה ושבר את הפך בפניה ובו כאיסר שמן גילתה את ראשה והיתה מטפחת ומנחת ידה על ראשה (ב״ק ח ו). לא יספוג ביין ולא יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול (שבת קמג:).—ב) כמו קל: אסור לישב על גבי טינא ביוה״כ אמר ריב״ל ובטינא מטפחת (יומ׳ עח.). משחזת של עץ שמשחיז בה את הסכין ועושין לה בית קבול שמן שמטפחים המשחזת להשחיז את הסכין כמו שאנו עושין במשחזת של אבן במים (ר״ש כלים יז יז).

—נפע׳, *נִטְפַּח,—נרטב: אם נתזו לאדם מי רגלים על בגדיו בשבת ורוצה לברך או להתפלל ואינו יכול מפני שנטפח בגדו במי רגלים וכו׳ שמותר לתת מים על בגדו בשבת באותו מקום שנטפח במי רגלים (אור זרוע, שבת סג). והבלתי נקי (השחין) אם נטפח כלומר יש בו ליחה רבה ולחות מותרות (קאנון ד ד ג א).

—פע׳, *טִפֵּחַ, מְטַפֵּחַ,— כמו נטפח: אין מכניסין פועלין בשדה לקוצרה כשהיא מטופחה ומרובצת במים שהעניים אינם יכולים לבוא (ר״י מלכי צדק, פאה ה ג).

—הָפע׳, *הֻטְפַּח, יוטפח: וגם יודע (משקל המים) שיוטפחו שתי חתיכות בגד בשני מימות מתחלפים וכו׳ ואחר ינוגבו נגוב נמרץ ואחר יושקלו (קאנון א ב ב יו).

ד.*טָפַח, פ״ע,—טָפַח רוחו של פלוני עליו, נתגאה ונתיהר: עשו לי בימה גדולה והושיבו אותי עליה וטפח [1]) רוחי עלי (ירוש׳ יבמ׳ יב יג.).

*טפחא,—עי׳ טְפָחָה.

טְפָחָה[2]), ש״נ, מ״ר טְפָחוֹת, — במלאכת הבנין, דבר בראש גֹבה הכותל, ולא נתברר בדיוק מהותו, ואמרו שהוא זיז של אבן וכדומה בולט מהקיר ישימו עליו קורות התקרה, console; Kragstein: כל אלה אבנים יקרת כמדות גזית מגררות במגרה מבית ומחוץ וממסד עד הַטְּפָחוֹת [3]) ומחוץ עד החצר הגדולה (מ״א ז ט).

---

[1]) כמו בערב׳ טפח׳ a) במשמ׳ נמלא, נהיה נפוח כמו קדרה רותחת ונשפכו המים החוצה. ואומרים בערב׳ טפח׳ עקלה, ארתפע. — טפח שכלו, נתרומם. וכן בסגנון ארמי בפע׳: טיפח רוחי׳ עלי׳ (שם יו יח ד). [2]) אין בעלי השרשים מודים בשם מיוחד זה, ועי׳ הערה לקמן.—[3]) הניחו רוב הקדמונ׳ והאחרונים כי זהו מ״ר מן טפח. ת״י: בפושכיא, שהוא תרגום של טפח. ריב״ג אמר: פתפשירה ענדי מן אלאשאש אלי אלחיטאן קיאשא בקולה פי בית אלת׳אני ויבן וכו׳ מן הקרקע ועד הקירות. ובעבר׳: פרושו אצלי מן היסוד עד הכותלים בהקשה לאמרו בבית השני ויבן וכו׳ מן הקרקע ועד הקירות. ע״כ. והוסיף רד״ק: מן היסוד ועד הכותל למעלה שהיה בנוי במדת הטפח. ע״כ. ואמר ר״י אברבנאל: וממסד עד הטפחות ר״ל מן היסוד עד שמי הקורה ונקראו טפחות לפי שבטור העליון מהכותל אשר עליו תושם התקרה יוציאו האבנים יותר מהשאר כמדת טפח לתפארת המלאכה וישימו אותם נוספות מבפנים וזה מבואר בבנינים היפים והשלמים. ע״כ. אך כל זה דחוק, שהעקר הרצוי במלה זו כאן לעומת מסד, אם פרושו הוא יסוד, הוא העליון של הכותל, וזה לא נאמר בטפחות אם זה מ״ר מן טפח. ולכן יותר נראה

---

a) طفح

טִפְחָה[1], ש״נ, מ״ר טִפְחָאוֹת, — שם אחד הטעמים בן זוגו של המאריך וצורתה ֖, ונרדף עם השם טרחא: תחלה היא הטפחה אשר לאחור מתוחה במהרה בה לשיחה וסמוך לה אתנחה (דה״ט, סי׳ 17). תלשא תברא טפחה אתנחה (שם 16). שני מאריכין לטפחה (שם 22). הששי הוא אתנחה רווחת ומרויחה השביעי הוא טפחה נקודה ופשטה לא מזיחה (הור׳ הקורא ג, 74). ומיני העלוי ששה והם זרקא ולגרמיה ורביע ותביר וטפחא וסליק שהוא סוף פסוק (ר״י חיוג, שער הטעמ׳). והנרדפים אצלם הם טרחא וטפחא שהם דבר אחד (טעמי המקר׳ של ר׳ קלוני׳ בר״ד, בספ׳ מקנ״א). תלישא תביר טפחא רביע יתיב פשיטא (ר״א בחור, טוב טעם). ודע כי לא נמצא פסוק בלי טפחא לעולם ואחר כל טפחא אתנח או סוף פסוק ובפסוק שיש בו אתנח יש בו שתי טפחאות אחת לפני אתנח ואחת לפני ס״פ (שם).

טִפְטוּף, ש״ז, — שה״פ מן *טִפְטֵף: טפטוף השתן יורה על חולשת הכח המחזק אשר לאברי השתן (המפרש לפרקי אבוקרט ה נח). — ובהשאלה: לפי קוצר לשוני ודעתי אכתוב בזה מעט מזער מה ששאבתי מטפטוף מטרו (של הרמב״ם) ואאיר להמון עמי באור נפשי ההולכת לאורו (רס״ע אבן דנאן, ע״ד האגוסים). שאותו המועט המטפטף מספירת בינה אינו בא דרך הצנורות לספירת המלכות שהרי נתקלקלו כל הצנורות ונמצאת ספירת המלכות יבשה ואותו הטפטוף המועט מטפטף לכאן ולכאן (שערי אורה לר״מ ג׳יקטיליה). — ואמר הפיטן: טפש עוד מדון מגרה, טפטופי אשר לא ימרה, טימוסי יוני החי יקרא (שבת א׳ חנכה, אודך).

***טִפְטֵף**, פ״ע, — א) טִפְטְפוּ הגשמים וכדומה, ירדו טפות טפות, tröpfeln; tomber à goutte; to drop: מעשה שירד ר״י בן נורי אצל ר׳ יוחנן בן ברוקא אבא לבית שריו והראהו גובי שלא היה בו אלא שלשה לוגין מים והיו הגשמים מטפטפין ויורדין ושתה ושתה (ירוש׳ תרומ׳ ח מו.). ראינוהו רודף אחריו וסייף בידו נכנס לחורבה אחריו נכנסנו אחריו ומצאנוהו הרוג ראינוהו יוצא והסייף מטפטפת דם (שם סנה׳ ד כג:). מסתפק מן הנר הכבה ומן השמן המטפטף ואפי׳ בשעה שהוא דולק (שבת מד.). בריכה שנוטפת מים משדה בית השלחין וכו׳ אמר ר׳ ירמיה ועדיין היא מטפטפת (מו״ק ד.). ראיתי אחד שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו ומצאתי סייף בידו ודם מטפטף והרוג מפרפר (שבוע׳ לד.). וטעונה שתי נודות אחד של יין ואחד של שמן של יין מטפטף ושוקע (בקרקע) ושל שמן מטפטף וצף (סנה׳ קד:). — ב) בהשאלה, אור מִטַפְטֵף, נוצץ ושב: עד הנץ החמה וכו׳ כדי שתהא החמה מטפטפת על ראשי ההרים (ירוש׳ ברכ׳ א ג:). — ולהבת הנר וכדומה, קופץ, מתרומם ויורד[1]: משל לנר שהוא מטפטף[2] כיון שנגע בו אדם מכבהו (שמחות א ד).

— נתפ׳, *נִטְפְטֵף, — התחיל לטפטף מעצמו, פתאם: חלב שחלבה נכרית בשבת ואפילו נטפטף מדדי הבהמה ממילא בשבת אסור ביו״ט משום הכנה (אור זרוע, הלכ׳ יו״ט שכט).

***טְפִי**[3], טֶפִי[4], ש״ז, בכנ׳ טְפִיו, — כלי צר הפה מאד לשמן וכדומה: הפך והטפי[5] שיעורן בשמן (כלים ג ג). המקדש בשוקת והטפי בתוכה אעפ״י שפיו צר כל שהוא המים שבתוכה מקודשין (פרה ו

כדעת החדשים שזו מלה מיוחדה במלאכת הבנין, וכבר הביאו קצת החכמים דמיון לזה את המלה טפת שבאה במכתבי עמרנה במקומות אחדים בנוגע לבנין, אך יש מפקפקים בשרש מלה זו וסוברים שהיא מהכפולים והוא כמו טף דומה לדף. והיותר נאות לפי הענין הוא זיזי האבנים הבולטים מן הקיר למעלה שעליהם סמוכות קורות התקרה.

[1]) לא נתברר טעם שם זה, כי אין בצורתו שום דבר דומה לטפח. וכבר אמר ר״א בחור בספרו טוב טעם וז״ל: אכן מי יגיד לנו פי׳ של טפחא או טרחא והיתיב והתלישא והמאלייא ודומיהן. — ובאה מלה זו בתוך סגנון ערבי בצורה עברית: אלטפחה מן אלאלחאן אלתי יתע׳ייר שכלהא (טעמי אמת, מיות׳ לבן בלעם).

[1]) בערב׳ ההמונ׳ טפטף a) דעכה הפתילה. — [2]) ויש גורסים מתפתף תו במקום טית.

[3]) כך הנקוד בקטע משנ׳ מנק׳ בכ״י (REJ 1887, Avr. 274). — [4]) כך בכ״י פרמה. — [5]) אמר רה״ג: טפי זה דומה לפך אלא שהפך פיו רחב והטפי פיו צר שיוצא השמן ממנו טפה אחר טפה (פי׳ רה״ג כל׳ ג ב, וכעי״ז נגע׳ יב ה). וכך רמב״ם: טפי ופך אניתין ללזית גיר אן טפי אניה צ׳יקה אלפם ג׳דא לא יסיל מנהא גיר נקטה ולד׳לכ תסמי טפי לאן אסמ אלנקט טפה, ובעבר׳: טפי ופך שני כלים לשמן אלא שטפי הוא כלי צר הפה מאד לא יזל ממנו אלא טפה ולכך נקראת טפי. ע״כ. אבל

a) طفطف

ג). על מה חסה התורה על כלי חרסו ועל פכו ועל טפיו [1]) אם כך חסה התורה על ממונו הבזוי ק״ו על ממונו החביב (נגע׳ יב ה).

*טְפִי [2]), ס״ז, — כמו ב.טפיח: ו ט פ י [3]) שהתקינו לענבים (כליס ב ג).

א.*טְפִיחַ [4]), ס״ז, מ״ר טפיחים, — מין פול: אוכלין על הטפיחין [5]) ועל הדופרא (סבי׳ ט ז). גריס של פול וגרים של טפיח הרי אלו מין אחד (תוספתא תרומ׳ ו יח).

ב.*טְפִיחַ, ס״ז, מ״ר טפיחים, — א) כלי ישמש לצוק ממנו מים על הידים לנטילת הידים, Kanne, cruche; pitcher: ומורה שהיא קשורה בטפיח ממלאין בה בשבת (סבת יז ו). ויושב במקומו ונוטל שתי ידיו ומחזיר הטפיח[1]) על האורחין (יומ׳ ל.). כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נצרך אחד מהם לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה אלא האדים (הענן) היו יודעין ששקעה החמה הלבין היו יודעין שזרחה החמה מסתכל בחבית ויודע מה שבתוכה בטפיח ויודע מה שבתוכו מפני ענן שכינה שביניהם (כ׳ פרק׳ האחרונים של ברייתא דמלאכ׳ המשכן). — ומדה של יין: האומר תנו חלק לפלוני בבור סומכוס אומר אין פחות מרביע לחבית אין פחות משמינית לקדרה אין פחות מי״ב לטפיח אין פחות מששה עשר (ב״ב סג.). טפיחים שמודדין בהן את היין (תשו׳ הגא׳, הרכבי מז). במקומו של רב יהודה היו נותנין (שמנה וארבעים) טפיחין של יין בחבית והיו קונין החבית והיין שבתוכו ו׳ זוזים וכאשר היה היין מתיישן ושוקעין שמריו בתחתיתו היה מצוה רב יהודה לקונים למכור ו׳ טפיחים לזוז ל״ו טפיחין בו׳ זוזין (ר״ח ב״מ מ.). — ב) כלי חרס וכדומה קבוע בכותל להצפרים לקנן שם: הצד יוני שובך ויוני עלייה וציפרין שקינו בטפיחין או בבירה (תוספתא שבת יב-יג ד).

ג.*טְפִיחַ [2]), ס״ז, — אדם שחור ביותר: שחור לא ישא שחורה שמא יצא מהן טפיח [3]) (בכור׳ מה:).

גזרה זו אינה מחורת, כי מן טפף או טפה אין משקל פעי. עכ״פ בעצם משמ׳ המלה כנראה אין ספק והסכמת כל המפרשים מכרעת. — [1]) כך במשנ׳ מנק׳ כ״י פרמה.

[2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) כך גרס׳ הספרים, ורה״ג גרס טפיח. והרמב״ם, שהיתה לפניו גרסת הספרים שלנו טפי, אמר כי הוא מקצר מן טפיח: וטפי הוא שם חסר והשלם הוא טפיח והוא כלי חרס חד השולים ושמו המפורסם בערבי קאדס.

[4]) לא נתברר מקורו ומשמ׳ בדיוק, בערב׳ אולי טחפ a), ועי׳ הערה לקמן. — [5]) במשנ׳ שבירוש׳ טפחין. והביא הערוך בשם אחיו ר׳ דניאל פרוש תמוה: מה שמשימין העופות בטפיחין שהן כלי חרס הבנויין בכותלים לקנן בהן העופות וי״מ אוכלין על הטפיחים על מה שבין העשבים. ע״כ. ורמב״ם אמר: וטפיחים קבוץ טפיח והם הגרגרים הקשים ממיני התבואה והקטנית שאינם נזרעים אבל צומחין מכח הארץ וישארו בארץ ימים רבים לרוב יבשותם וחוזקתם. ע״כ. והנה מהתוספתא המובאה כאן נראה בפרוש שהוא מין קטניות, אך דבר תמוה הוא שלא הובאה תוספתא זו בערוך ולא הזכירה גם הרמב״ם. ורה״ג בתשובותיו (תשו׳ הגא׳, הרכבי רכב) אמר כי טפיח הוא מין ממיני עשבים, והביא סעד לזה את המשנה פקקו את המאור בטפיח, שלפי דעתו גם שם הכונה למין עשבים. והנה בלשון ערב׳ יש השם טחפ a) שנזכר בהערה הקודמת, והביא לשאן אלערב בשם אלאזהרי ואללית: אלטחפ חב יכונ באלימנ יטבח׳ קאל אלאזהרי הוא אלטהפ באלהא, ע״כ. ובעבר׳: טחפ הוא גרגר יהיה בתימן ויבושל ואמר אלאזהרי טחף הוא טהף בהא. ובערך טהפ אמר: אלטהפ נבת ישבה אלדח׳נ אלא אנהו ארק מנה ואלטפ וכו׳ אבנ אלאעראבי אלטהפ אלד׳רה וכו׳ ואלטהפ בשבונ אלהא׳ עשבה חג׳אזיה ד׳את ע׳צנה וורק כאנה ורק אלקצב ומנבתה אלצחרא׳ ומתונ אלארצ׳ ות׳מרתהא חב פי אכמאם חמרא׳. ע״כ. ובמחיט אלמחיט: אלטהפ עשב צעיפ לה חב יוכל פי אלמג׳הדה. מכל זה נראה כי יש מין ירק או זרעון ששמו בערב׳ דומה להשם טפח או טפיח. אך בכ״ז לא נתברר לאיזה מין היתה הכונה בשם הזה.

[1]) כך בנוסח׳ הדפוס, ובכ״י: והטפיח חוזר, וכן בבה״ג, ובכ״י ב׳ וטפיח מחזיר על האורחין וכן גרסת הערוך. אך בכ״י ל׳ ומחזיר מפה לפני האורחין, (ד״ס), וכן גם בתוספתא (ברכ׳ ד ט) כ״י אר״פ הוצא׳ צוק״ם.

[2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) כך בערוך וברש״י, ובנוסח׳ טפוח. ופרשו המפרשים שחור כמו כלי חרס הנקרא טפיח, אך זה קצת דחוק, כי אין הטפיח דוקא מחרס שחור, ואפילו אם נאמר שהיה דרכו להיות מכלי חרס שחור אין שחרותו כל כך עזה. ואולי ב.טפיח הוא מין גרעין שחור מאד. ותמוה הוא פרושו של רה״ג בתשובותיו שפרש טפיח בקצר, אמר שם וז״ל: הקצר שמו טפיח כמו שאמרו חכמים שחור אל ישא שחורה שמא יצא מהן טפיח ופירושו בלשון ישמעאל קציר (תשו׳ הגא׳, הרכבי רכב), וזה תמוה מאד, כי אדות הקצר מדובר שם קודם: ננס לא ישא ננסת שמא יצא מהם אצבעי. ע״כ. ופה מדובר אדות שחור ואיך אפשר שמשני שחורים יולד קצר?

---

b) طحف

∴טְפִיחָה, ש"נ, — שה"פ מן א.טפח: ואפשר שיהיה דומה ללשון הערב שמפילין הטפיחה על ההפלטה (הפרש' לריב"ג, פרש טפח). —ובמשמ' הכאה, דפיקה: אין אדם יכול לעמוד מן האגף ולפנים בלתי קחת הרשות או טפיחה על הפתח (פאר' הגאלה נ). — ובמשמ' מדידה בטפח, ואמר הפיטן: תמונה גבל משובחה, תבנית אנוש בטפיחה, יצרו בכפו היות דרכו צלחה (שבת ב' אחה"פ, ארנן).

∴טַפִּיל[1], ש"ז, — חיה דבקה לגוף חיה זולתה ונזון ממנה, כמו הכנים על האדם וכדומה, Parasit, parasite, —נהוג בדבור העברי בא"י.

א.***טְפִילָה**, ש"נ, — שה"פ מן א.טפל: נפלו לה עבדים ושפחות וכו' בשאינן עושין כדי טפילתן אבל אם היו עושין כדי טפילתן לא תמכור שעדיין כבוד בית אביה קיים (ירוש' כתוב' ח לג:). גפן שעלת במקום חורשין פטורה מן הערלה וכו' בשאינה עושה כדי טפילתה אבל אם היתה עושה כדי טפילתה חייבת (שם ערל' א ס ד).

ב.*טפילה, —עי' *טפלה.

א.**∴טְפִיפָה**, ש"נ,—שה"פ מן טפף: גגות טפופות שבנויות בנין משווה שאין בו תוספה ולא גרעון זה מזה כי כן לשון טפיפה (תשו' הגא', הרכבי לו). נמצאת מדתם מחוקה מטפיפתה וטוב היה להם להיות מדתם טפופה (רש"י שבת קנז:).

ב.**∴טְפִיפָה**, ש"נ,—מלוא ושטיפה: בטמון פניו (של פרעה) חבש ושלישיו לא אמון, טפיפת[2] ים לעם ייבש והנוגשים בחשך טמון (רסע"ג, עבודה).

*טפיפית, מ"ר טפיפיות, —עי' קפופית.

א.**טפל**[3], ממנו טָפַל, א.טָפֵל, *טִפּוּל, *טְפִילָה, *טִפְלָה, *טְפֵלוּת, ∴טִפְלוּת, ∴טְפֵלִי.

---

[1]) יצר דר' מזיא עפ"י לשון ערב' טֻפֵילִי a).

[2]) המפרש שם רואה במלה זו כמו"כ שה"פ מן הלוך וטפוף, אבל כבר הודה שם בהערות כי זה דחוק ואמר כי לפי הענין הכונה היא שטיפת מי הים, ואולי השתמש רסע"ג כאן עפ"י שגירת הלשון הערב' שבפיו, שבלשון ההמונ' טפיפ b) הוא מה שנשפך מכלי מלא יותר מדי.

[3]) רק בעבר' ובארמ'. בערב' רק השם טפאל c) במשמ' טיט יבש קצת דומה לזה.

---

a) طُفَيْلِي b) طفيف c) طفال

א.**טָפַל**[1], פ"י, עת' יִטְפֹּל, —א) טָפַל דבר על פלוני, חבר והדביק בו דבר, ובהשאלה טפל עליו שקר וכדומה, אמר עליו כי יש לו הדבר הזה, Jem. andichten, attribuer à; imput to: טָפְלוּ עלי שקר זדים אני בכל לב אצר פקודיך (תהל' קיט סט). ואולם אתם טֹפְלֵי[2]) שקר רפאי אלל כלכם (איוב יג ד). —ב) *טָפַל כלי בטיט וכדומה, הדביק בו הטיט, bestreichen, bekleben; enduire; to paste, line: הבית שנתרועעה וטפלה בגללים (כלים ג ד). הטופל כלי חרס הבריא (שם ה). יבלית שטופלין בה את הפטסין (שם ו). מיחם שטפלו בחומר ובחרסית (שם ז). היקירן שטפלן להיות זופת בהן (תוספתא כלים ב"ק ג ב). בנות ישראל שהגיעו לפירקן ולא הגיעו לשנים עניות טופלות אותן (את מקומות השערות על עורן) בסיד עשירות טופלות אותן בסולת (מו"ק ט:). ומודה ר' יהודה בסיד שיכולה לקלפו[3]) במועד שטופלתו במועד שאע"פ שמצירה היא עכשיו שמחה היא לאחר זמן (שם). מולגין את הראש ואת הרגלים ומהבהבין אותן באור אבל אין טופלין אותם בחרסית ולא באדמה ולא בסיד (ביל' לד.) — ג) *טָפַל דבר לדבר, שׂם דבר אצל דבר, על צדו: אדם טופל בהמות לבהמה ואין אדם טופל מעות למעה (ירוש' פאה א טו:). —טָפַל אותו, התחבר אתו ועמד אצלו, על צדו: ישראל שנזדמן לו עכו"ם בדרך טופלו לימינו ר"י בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר בסייף טופלו לימינו במקל טופלו לשמאלו (ע"ז כה:). — ולווי: (קח גרעיני תמרים וכו') וצואת קטן נגובה ושחוק וטפול (ירוש' ע"ז ב מ ד). אם אתה מבקש להתרפאות בדבר קל אתה מתרפא טפול לך גללי בהמה (מד"ר שה"ש, כתפות). —ופעול טָפוּל, מחבר ודבוק בו: מתניתין (שאמרה שמצילין התיק עִם הספר הוא) בשאינו טפול לו אבל אם היה טפול לו כגופו הוא (ירוש' שבת יו יה ג). א"ר יוחנן (מה שאמרו שמציאת הבן והבת הגדולים היא להם) בשאין טפולין לאביהן אבל אם היו טפולין לאביהן מציאתן שלו (שם כתוב' ו ל ג). —ואמר הפיטן: זמוריהם שתתו ובקקום בוקקים,

---

[1]) עי' הערה להשרש. —[2]) אולי טופלי זה במשמ' העקרית של טפילת טיט או סיד לגוף בע"ח לרפואה, כמו בנות ישראל טופלות אותן בסיד. —[3]) כך בכ"י (ד"ס), ובנוסח' לקפלו.

 טפל

חמוסים נגושים ביד מדיקים, טפוליך שעשעת כילדים רכים, ימים רבים לחוצים ודפוקים (סליח׳ יוס כ, אויתיך).

— פע׳, *טִפֵּל, —א) כמוקל משמע׳ ב: הקנונים הגדולים שטיפלן ביבלות ובאדמה (תוספתא כלים ב״ק ג ב). כלי חרס שטיפלו להיות מבשל בו וכו׳ מיחם שטיפלו עד מקום שהאור שולט בו (שם). — ב) טִפֵּל בדבר, עסק בו: המקבל שדה מחבירו ולא עשתה אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב לטפל בה (ב״מ ט ה). שומע אני אף ברחוק מקום יהיה הובה עליו לטפל בו (בהבכור) ולהביאו בבית הבחירה (ספרי במד׳ קיח). ומה אם מדת פורענות המטפל בהם בעוברי עבירה הרי הוא כעוברי עבירה המטפל בעושי מצוה על אחת כמה וכמה (שם דבר׳ רפו). כל דבר שעושה ואוכל כגון פרה וחמור מטפל בהן עד י״ב חדש מכאן ואילך שם דמיהן ומניחן עגלים וסייחין מטפל בהן ג׳ חדשים (ב״מ כח:). השכמתי ומצאתי הרוג אחד והייתי מטפל בו בג׳ תחומי שבת עד שהבאתיו למקום קבורה (מס׳ שמח׳ ד). אני שאיני חייב לבריה אני מטפל בך ואקברך (מד״ר שמות ב). יצתה בת קול ואמרה לו (למשה) אל תתירא אני בעצמי מטפל בך ובקבורתך (שם דבר׳ יא). כל הבריות כשהן מתים מטפלין בהן קרוביהן ושכניהם (שם ט). וכיון שהיו נכנסין מוצאין כל בני העיר מטפלים עם ראש העיר (תנחומ׳ שלח י, הוספה). תרומת מעשר שהיה בה אחד משמונה בשמינית מוליכה לכהן פחות מכן אינו מטפל להוליכה אלא משליכה באור ושורפה (רמב״ם תרומ׳ ג טז). התקינו חכמים שיטפל בה (בתרומה) ויביאנה לעיר ויטול שכר הבאתה מכהן (שם יב יז). שאינו דומה המטפל בהולכת הספינה ליושב ובטל (הוא, שכיר׳ ה ג).

—נפע׳, *נִטְפַּל, —שטפל את עצמו לדבר, נתחבר אליו: וא״כ ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ״ו שישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה (מכות א ז). בדין הוא שלא ישבע ולמה אמרו ישבע שלא יהו בעלי בתים נטפלין לגנבים (ירוש׳ ב״ק י ז ג). שני דברים נתנבא בארי ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעיהו (מד״ר ויקר׳ יה). אם זקנים הן חביבין הם אם נערים הם נטפלה להן ילדות (שם יא). זה יהוידע הכהן הגדול שנטפל עם יואש לבדק הבית (שם רות א, ר׳ סימן). כל הנטפל לשם מלפניו מותר למוחקו כגון למד מליהוה ובית מבאלהים וכו׳ וכל הנטפל לשם מאחריו כגון ך של אלהיך וכ״ם של אלהיכם וכיוצא בהם אינם נמחקים וכו׳ ואע״פ שנתקדשו ואסור למוחקם המוחק אלו האותיות הנטפלות אינו לוקה (רמב״ם יסוה״ת ו ג). —ואמר הפיטן: אטוסה ואשכונה עד חצר מות, אֶטַּפֵּל את המחכים למות, אנהה מי גבר יחיה ולא יראה מות (קינ׳ לת״ב, אאדה). —ובמשמ׳ קרב אליו והלך אתו: ישראל שנטפל לו עכו״ם בדרך טופלו לימינו (חול׳ נא.). —ובמשמ׳ התחיל לדבר אתו ולהתוכח אתו: אמר לו (ר״ח לאותו המין) רצונך יטפל לך תלמיד אחד נטפל לו רבי אושעיא וכו׳ (פסח׳ פז:). שאלה בלוריא הגיורת את ר״ג כתוב בתורתכם אשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה׳ פניו אליך נטפל לה ר׳ יוסי הכהן אמר לה אמשול לך משל וכו׳ (ר״ה יז:). שהיו בייתוסין אומרים עצרת אחר השבת ניטפל להם ריב״ז ואמר להם שוטים מנין לכם ולא היה אדם אחד שהיה משיבו (מנח׳ סה.). ר״ג היה מטייל מן עכו לכזיב והיה טבי עבדו מהלך לפניו ור׳ אלעאי מאחוריו ראה כִּכר אחד מושלך בדרך וראה גוי אחד אמר לו מבגי טול את הככר הזה ונטלו נטפל לו ר׳ אלעאי אמר לו מה שמך אמר לו מבגי (מד״ר ויקר׳ לז). — ונִטְפַּל בדבר, במשמ׳ עסק בו, attend; s'occupper de; sich befassen: רבי צווה ג׳ דברים בשעת פטירתו מן העולם אל תזוז אלמנתי מביתי ואל תספדוני בעיירות ומי שניטפל בי בחיי יטפל בי במותי (ירוש׳ כלא׳ ט לב.). המקבל שדה מחבירו ולא עשת אם יש בה כדי להעמיד כרי חייב להיטפל בה (שם מעש׳ ב״מ ט ה). אמר לו נחונייה בני עד כאן הייתה חייב ליטפל בי מיכן ואילך צא שאין אדם מיטמא על אבר מן החי מאביו (שם נזיר ז נה ד). פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה וניטפלתי בו כארבעת מיל עד שהבאתיו למקום הקברות וקברתיו (שם נו.). אני טהור ואברהם טהור נאה טהור להטפל בטהור (מד״ר בר״ש, עד סיפות). מת יוסף במצרים מי ראוי להטפל בו לא השבטים שהשביע אותם (שם קהל׳, טוב ללכת). והלכו בניו (של איוב) ועשו משתה ר״מ אומר שכן דרך בני מלכים להיות קורים לאחיהן ולאחיותיהן עמהן בסעודה ר׳ תנחום ב״ר חייא אמר להיטפל בהם הלכו שקדשו להם נשים (שם ויקר׳ ז). כאשר עשיתן עם המתים שנטפלתם בתכריכיהן (שם רות, ותאמר נעמי). אין

ישראל חייבין להטפל בתרומה ולהביאה מן הגורן לעיר (רמב"ם תרומ' יב יז). ועד מתי חייב להטפל ולזרוע פעם אחרת אם לא צמחה כל זמן שראוי לזריעה (הוא, שכיר' ח ה). בעת ינקותו השליכתו אמו במסילה ועבר אדם אחד וראה אותו וחמל עליו ואסף אותו אל ביתו ונטפל בגדולו עדאשר גדל והשכיל (תו"ה, תשב' הנפ' ג). ואמרו לשמעון ולוי שיסלקו עצמן מהטפל בענין (שו"ת שמש לדק' ב לח:). לא מצינו באבות הקדושים ע"ה מי שנטרד ונטפל כל כך בעניני קניני הגוף כיעקב (ראש' דעת לר"מ אלביגה ג ד).—ובהשאלה ״מדבק לפלוני, במשמ' שִׁיךְ לפלוני: שמעון שכר בית מראובן ואומר שמעון ששכרו בתנאי שאם ירצה ושכיר מהבית לאחרים שידורו עמו וכו' וראובן כופר בתנאי ואומר שלא השכירו אלא שידור הוא והנטפלין עמו (שו"ת הרא"ש א ז).

—התפ', *הִטַּפֵּל,—נִטַּפֵּל בו, כמו נִטְפַּל בו: אין חברו מיטפל עמו בטיחה (נגע' יב ו). השמה תרנגולת מחבירתה מיטפלת באפרוחין כל זמן שצריכין לאימן (ירוש' ב"מ ה י:). מלמד שהבעלין מיטפלין בנבילה (שם ב"ק א ב:).—מִטַּפֵּל במקום, עסק וישחק והתהלך שם: עיסה בתוך הבית ושרצים וצפרדעים מיטפלין שם ונמצאו התיכות בעיסה (קדוש' פ.).

—פע', ״טִפֵּל,—היה טרוד: לאיש אשר חננו אלהים זכרון טוב וטרדות הזמן הציקוהו או מטופל מאד בעסקים או עיונים רבים (א' מודינא, לב הארי' א יב).

—הפע', ״הִטְפִּיל,—הטפילו לפלוני, עשהו טפל לו: אבל בהיות דבר אחר שצריכה שנה עיבור בעבורו יש לשום את אלו סעד לו ולהטפילם עליו כטפלה ולמנותן עם המדות שבעבורן עיברו את השנה (תשו' גאו', הרכבי שנט). ואותי הטפיל לגדור גדרים ולתקן להם תקנות ועל פי בקשת רבותינו וכו' (זכרונ' יוסלמן של רלד, REJ 1888,92).

ב.*טפל, ממנו ב.*טַפֵּל, *טֶפֶל, ג.״טִפּוּל.

ב.*טָפַל,—קל לא נמצא.

—פע', טִפֵּל, מטפל, מטופל,—שהיו לו טפלים, ילדים: אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל איזהו רגיל ר"י אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיע בשדה וביתו ריקם (תעני' טז.).

א.*טָפֵל, א) ת"ו, לנק' טפלה, מ"ר טפלים, טפלות,—טפל לדבר, שאינו כל כך חשוב כמו הדבר השני, nebensächlicher; d'importance secondaire; of secondary imp.: את שדרכו להמדד בגסה ומדדו בדקה טפלה דקה לגסה את שדרכו להמדד בדקה ומדדו בגסה טפלה גסה לדקה (דמאי ב ה). את שהוא טפל לדקה כדקה ואת שהוא טפל לגסה כגסה (שם ב כג.). לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שיעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו (ברכ' יב:). ישראל יהיה שמך לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו (שם יג.). מכאן אתה למד שהיה אברהם טפל לשרה בנבואות (מד"ר שמות א). כשהמלכות במדי פרס טפילה לה כשהמלכות בפרס מדי טפילה לה (שם אסת', בשנת שלש). אמר לו הקב"ה (למשה) מן הדבר הזה אתה מתיירא חייך אפילו הם (האומות) עושים כל מצות שבתורה הם טפילין בפניכם (שם דבר' א). שתעשה תלמוד תורתך עיקר וכל עסקיך טפלים לה (ספ' מוסר לר"י בן עקנין א טו). — ״וטָפֵל ליום פלוני, ערב יום ההוא: טפל לעשר אור כהזריח, טהורים יציגוהו בשער מזרח (מבול' בר' קלוני', עבוד', אשוחח).—ובמחקר ״כמו תאר: לא משיגים לו איך וכמה, לא מוצאים לו דבר דומה, מקרה וערער ושנוי וטפל, וחבר ומסמך אור וגם אופל (שהי"ת ליוס ה). לממש וגודש לא נשערהו, לטפל ותואר לא נדמהו (שם). — ובדקדוק, במשמ' ״אות השמוש: ויש להם (להמלים) טפל בתחלה ובסוף גופל (דה"ט סי' 71). אני אומר לך וי"ו ואמר טפל בפתרון (דונש על מנח', ערך בנס). והמלאים והחסרים היתרים הכרותים הסמוכים והטפלים והקלים והכבדים (שם, הקד' דונש). — ב) ״מטבע קטנה: וכל איש הרוצה לילך במרחץ של גויים מחוייב ליתן מקודם לבעל המרחץ היהודי או לשומר שלו (אחד) טפל ואם לאו מחויב ליתן ב' גדולים לקנס (פנק' קראקא, שנת שנ"ה). יתן לשמשים א' טפל והשמשים הנ"ל מחוייבים לבא בכל יום וכו' לגבות הטפלים והחלקים והרוחים (שם, שע"ג). קבענו בחוק ולא יעבור שכל אחד מבעלי בתים דפה שיתחיל בנו ללמוד חומש יתן נדבה לחברה זו ח"י טפלים וכן אם יעשה לבנו סעודת בר מצוה יתן ג"כ נדבה ח"י טפלים (שם, שנ' של"ח). בימי ילדותו היה נוהג שהיה לוקח איזה גדולים והחליפם על טפלים ונכנס לביהכ"נ בהצנע דרך החלון וכו' ולקח טפל אחד והשליכו לתוך המתן בסתר (שבחי הר"ג, מגיד ביחות ד).

ב. *טָפֵל, ת"ז, לנק' טְפֵלָה, מ"ר טְפֵלִים, טְפֵלוֹת,—כמו תפל, שאין לו טעם, שאינו מתוק ולא מלוח וכדומה: הנודר מן הגבינה אסור בה בין מלוחה בין טפילה (נדר' ו ה). — ובהשאלה ברוחניות, אדם טָפֵל, שאין לו דעת, חכמה: ומי יאמין לדברי הנשים הטְּפֵלוֹת, האומרות כי בת שוע בוכה בלילות (יל"ג, קוצו של יוד).

*טָפֵל, ש"ז, מ"ר טְפֵלִים, — כמו טַף, ילד: אם אנשים באו ללמוד נשים באו לשמוע טפלין[1]) למה הן באין כדי ליתן שכר למביאיהן (תוספתא סוט' ז ו). אין מקיימין את הטפלין (ספרי דבר' לד). לאלה תחלק הארץ בנחלה לאלה כאלה להוציא את הטפלים (ב"ב קיז.). יש לו טפלים ואין לו במה להתפרנס (רש"י תענ' טז.).

*טְפֵלָה, טפילה, ש"נ, מ"ר טְפֵלוֹת,—א) מה שטופלים ומדביקים על דבר או מוסיפים לו, Anstrich Ansatz; platrâge; paste, plaster: עשה לו (להתנור) טפלה או מוסף של טיט (כלים ה יא). תנור שנטמא כיצד מטהרין אותו חולקו לשלשה וגורר את הטפלה עד שיהא בארץ (שם ז). הרחיק ממנו את הטפלה ונתן חול או צרור בינתיים (שם ח). מחט או טבעת שהיו מובלעין בטפילת התנור (רמב"ם טומא' מת ב ד).—ב) דבר טָפֵל לדבר, שאינו חשוב כמהו: הביאו לפניו מליח תחלה ופת עמו מברך על המליח ופוטר את הפת שהפת טפלה לו זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה (ברכ' ו ו). המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי פטור אף על הכלי שהכלי טפלה לו (שבת י ה). מפני שבטל העיקר ובטלה הטפלה (כלים יט י). שלא לעשות עיקר טפלה וטפלה עיקר (מכי' בא ג). הדד הזה לתינוק עיקר והכל טפילה לו (ספרי במד' פט). עשם (את דברי התורה) עיקר ואל תעשם טפילה שלא יהיה משאך ומתנך אלא עליהם שלא תערב בהם דברים אחרים (שם דבר' לד). לא שיעקר יציאת מצרים אלא מצרים מוסף על המלכיות מלכיות עיקר ומצרים טפילה (ירוש' ברכ' א ד.). האשה עושה פסח הראשון לעצמה והשני טפילה לאחרים (שם חלה ד ס:). ריבה על הראשון וביטלו נעשה עיקר טפילה וטפילה עיקר (שם ערל' ב סב.). הוציאה (את הטבעת) לשם תכשיט פטור אף על החותם שאף החותם טפילה לתכשיט (שם שבת ו ח:). שאפילו יהויריב עולה מן הגולה שלא ידחה את המשמר שלפניו אלא יעשה טפילה לו (שם תעג' ד סח.). הנודר מן העיקר אסור בטפילה הנודר מן הטפילה מותר בעיקר (שם נדר' ז מ:). לעיקר אין מקדדין ולטפילה מקדדין (שם סוט' ה כ ג). המה (נח ובניו) עיקר והכל טפילה להם (מד"ר ברא' לב). ישני בני אדם היו עיקר ועשו עצמן טפילה ונעשו טפילה אברהם וברק וכו' אברהם היה עיקר ויקח אברהם את שרי אשתו עשה עצמו טפילה אמרי נא אחותי את ונעשה טפילה לה ולאברם היטיב בעבורה (שם מא). הסוס טפול לרוכב ואין הרוכב טפילה לסוס (שם סח). בא וראה עד היכן חיבב אבינו יעקב את רחל אפילו בשעה שבא לברך את בנה עשאו טפילה לה (שם לח). אתה הוא שהקרבת אחרון שכך כתיב וקרבנו עשה אותך טפילה לאחיך (שם במד' יג). לפי שהיה (קרח) גדול שבשבט נעשו אחיו טפלה לו (שם יח). ביום השני הקריב נתנאל קרבנו ולמה עשה יהודה טפלה שלא יתגאה וכו' (שם שה"ש, כלך יפה). המוציא תינוק חי וכיס תלוי בצוארו חייב משום הכיס שאין הכיס טפילה לתינוק (רמב"ם שבת יח יז). וכאשר נשמע אליו (אל היצר) במזון אשר לא יתכן לעמוד בלתו וייפה לנו המותרים שהם טפלה למזונות (חו"ה, יחוד המעש' ה). —ובדקדוק, *אות השמוש: כתב אלף דלת מיי' וכו' צדי בית מצבאות הרי אילו נמחקין ומוחק את טפילותיהם לאלהים מוחק את למד לייי' מוחק את למד (ירוש' מגי' א עא ד). עשה הב' (במלת בצרת) טפילה והוא מיסוד המלה כמו על דברי הבצרות (דונש על רסע"ג 9) שהמשרתים הם טפילה לשרים והם מחזקים המלות (הור' הקורא 93).

*טַפְלוּת, ש"נ,—סגולת מה שהוא טָפֵל: שמכר דבר שאין צריך למכרו או שקנה דבר מה שאין צריך לקנותו ובית דין מתאמצין הרבה עליו לידע כל משאו ומתנו וכל העיקר ורוב הטפלות (תשו' הגא', הרכבי קעח).

*טַפְלוּת, ש"נ,—שה"פ מן טפל שקר על אדם: וזוממים און ומרמה יועצים, חנפים ולרכל אצים, טפלות עדות שוא פוצים, יהירים ובעין קורצים (יוצ' ל שבוע', באמצו שתקים).

[1]) כך בתוספתא שבש"ס וילנה, ובהוצ' צוק"מ טף.

***טְפֵלִי**, ת"ז, לנק' טפלית, מ"ר טפליים, טפליות, —מה שהוא טפל לדבר: וחלקי מלאכת המאמר הטפליי מצד מה שהוא מחקה שני חלקים (כאור ספ' הסירים לאריסטו ח).—ובסגנון הפלסופי במשמ' ״תאר[1]: שמות הבורא כולם חוץ מהמפורש הם מדות ותבניות טפליות נלקחות מהפעלות הברואים לו וכו' כי המדות מתחלקות זולתי השם המפורש יתברך לשלשה חלקים שתהיינה מעשיות או טפליות או שולליות וכו' והטפליות כמו ברוך ומבורך מהולל קדוש רם ונשא נלקחות מרוממות המדברים לו (כוזרי ב ב).

***טֹפֶס**[2], טופס, ש"ז, מ"ר טֹפסים, טֹפסי, טופסי, — כלל הנוסח הקבוע של שטר או מעשה בית דין, שיש בו מקום פנוי להתרף לכתוב בו הפרטים המשתנים לפי האיש והמקרה, Formel; formule; -la : הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש ומקום האשה ומקום הזמן (גיט' ג ב). היה כתוב (בגט) טופס לכל אחת ואחת והעדים מלמטה את שהעדים ניקרין עמו כשר (שם ט ה). טופס שטרות מקושרין כך הוא (ירוש' שם ח מט ד). כתב תרפו בטופס כשר (שם ג מד ג). אמר ר"א מחלוקת בששניהם אדוקים בטופס ושניהם בתורף אבל אחד אדוק בטופס ואחד אדוק בתורף זה נוטל טופס וזה נוטל תורף (ב"מ ז:). החזרנו הנה טופס גט חליצה להחזירו בסדר השטרות (הסטר' לר"י ברללוני יג). סופר שבא לכתוב טופסי שטרות כדי שיהיו מצויים אצלו הרשות בידו (שו"ע חו"מ, הלוא' מח א).—ונוסח ברכות וכדומה: א"ר מנא טופס ברכות כך הוא (ירוש' ברכ' א ג ד). שלמדנו מטופס ברכה שני דברים שבה שאין קביעותה עליו בלבד וכו' (חידושי פסח' לרמב"ן ז.). והרמב"ם ז"ל בספר זמנים כשהביא טופס ההגדה כך הביאה (ר"י אברבנאל, זבח פסח, ויכד מלרימפ).—״ובהרחבה במשמ' העתקה: שהיה השטר בנייר שאינו חזק והעמיד על טופסו שלשה עדים וכתב בנייר חזק אות באות (ספ' הסטר' לר"י ברללוני י). ראובן נתן כל נכסיו לבית הכנסת וזהו טופס השטר (שו"ת הרי"ף כג). לא כמו שמוצא שטר ומעתיקו דאין אדם יכול לגבות באותו טופס אלא כחומר כל השטרות שהן עיקר (רגמ"ה ב"ב מד:). על שאלותיך השיבותיך ולכבודך הריצותים לוויטרי והטופס אני שולח לך עתה (תשו' ר"ת פה). והנה טופס השטר נשלח בטופסים רבים אחרים (שו"ת ריב"ש קב). כאשר תראה אדוננו מטופס פתקא אחת אשר כתב רבי אברהם הנ"ז מכתיבת ידו (שם קעט). ושלחתם לי טופס השטר כדי שאוכל לדקדק בו ולראות אמתת הענין (שם רג). וכן בקשו מהגזבר וצוה לסופר הקהל שיתן להם טופס ההסכמה (שם רמט). כי בא לידי כמו ב' חדשים טופס כתב ידך שלוח לנאבארא לר' יוסף (נוסח כתב שאלת יהושע אלורקי לדון שלמון הלוי, ד"ת מא). ואם כתבו לאדם טופס שטר ובא לפני ב"ד אין בית דין גובין בו עד שיוציא גוף השטר (טות"מ מא, בשם הרא"ש). שכתב אז משה טופסים מספר התורה (ר"י אברבנאל, מפע' ה' א ב).—וגם לא בכתב, לדברים שבע"פ: וכאשר המלך שמע טופס דבריו השיבו כן משפטך (ר"י אברבנאל, מ"א כ). עד כאן טופס דברי העדים אות באות תיבה בתיבה מבלי שנוי ותמורה כלל (שו"ת פרי הארץ, אה"ע ג).—וקצת במשמ' תמצית: והנראה לי כי החכם הנזכר עמד על אלה הדברים שכתב מורנו ז"ל וע"כ כתב בזה הענין דברים זה טופסם (מורה המורה יב). ועל דרך זו פסק כן בתשובותיו של הרי"ף ז"ל וזה טופס שאלתו ותשובתו (התרומות ב א ו). וכן כתב הרי"ף בתשובה וזה טופסו (שם ג א ג). — ובמשמ' ״צורה ודמיון גם לדברים רוחניים: הנה הדברים הרוחניים תמיד נלמוד אליהם מן הגשמיים מפני שהצורה הגשמיית טופס הרוחנית (ר"מ קורדוביירו, אילימה, עין הבדולח ג כא). שהיתה התורה מצויירת בחכמתו העליונה ודברי משה היו טופס אותו ציור אלהי (ר"י אברבנאל, מפע' ה' א ב). שהתורה היתה טופס המציאות ונמוסו וסדרו כפי מה שעברו בו הדברים ראשון ראשון ואחרון אחרון (שם).

א.*טפס, ממנו א.*טפס *טפס.

א.*טָפַס[1], — קל לא נמצא.

—פע', *טִפֵּס, פ"ע,—עלה על הר וכדומה או ירד ממנו מעט מעט מתאחז בו גם בידיו, klettern ; grimper, to climb : אחד האילן ואחד הבהמה ואפילו בור

---

[1]) בערב' אצ'אפיה a).

[2]) מקורו ביונ' τύπος, אך נתאזרח ונשתנה ונהיה עברי לגמרה.

---

a) اضافيه

---

[1]) רק בעברית, כמו תפש.

ושיח ומערה וגדר מ ט פ ס ועולה מ ט פ ס ויורד אפילו מאה אמה (תוספתא ערוב׳ ג יד). מבואות היורדין לים או לנהר אעפ״י שגדורין מכאן ומכאן ורבים מ ט פ ס י ן ועולין בהן (שם טהר׳ ז י). לא הותרו פסי ביראות אלא לבהמה בלבד אבל אדם מ ט פ ס ועולה מ ט פ ס ויורד (ערוב׳ כא.). לול של תרנגולין יש לו ארבע אמות וכו׳ (התרנגול) מ ט פ ס[1]) ועולה מ ט פ ס ויורד (ב״ב יא:). — ובהשאלה: והנפש העלובה מ ט פ ס ת ועולה על הגוף תוך קברו (שבט מוסר לר״א כא).

ב.*טפס, ממנו *טֹפֶס, ב. ״טפס.

ב. ״טָפַס, — קל לא נמצא.

—הפע׳, ״הטפיס,—עשה טֹפֶס משטר וכדומה, העתיקו, kopieren; copier; -py: ולכך ה ט פ ס נ ו לו אותו השטר אות באות תיבה בתיבה והצנענו תחת ידינו אותו השטר הראשון (ספ׳ השטר׳ לר״י ברצלוני כה). ששאל ממני החכם השלם כמה״ר דוד בן שושן שאצוה ל ה ט פ י ס השטר הנזכר (שו״ת רלב״ח לו). ואם יש חשש שמא י ט פ י ס החכם התובע השטר הנזכר לפני איזה בית דין הנני גוזר עליו בגזרת התורה שלא י ט פ י ס אותו בפני שום בית דין בעולם (שם). והנה זה טופס הפתקא הנזכרת בחתימתו אשר ה ט פ י ס ו ה בהיות החכמים הנכבדים וכו׳ בכאן (שו״ת ריב״ש קעט). אנו העדים חתומי מטה ה ט פ ס נ ו הפתקה הנזכרת אות באות תבה בתבה ונתאמת אצלנו שהכתב כתב יד החכם ר׳ אברהם (שם). נאבד השטר ש ה ט פ י ס כשהוא הולך לו אצל הלוה (שו״ע חו״מ מא ג). אין מ ט פ י ס י ן שום שטר ללא צורך (רמ״א שם, בשם תשו׳ הרא״ש סח). ומכאן אנו למדים ל ה ט פ י ס כל שטר שאינו ש״ת וכו׳ מה לנו אם מ ט פ י ס י ן אותו ב״ד על דרך אחרת בכל ענין יש לנו ל ה ט פ י ס וכשר (התלומות נז כ ג). שאם הלוה במדינת הים והמלוה חושש שמא יוליך שטר חובו בידו שלא יאבד אותו בדרך בא לבי״ד ו מ ט פ י ס י ן אותו אות באות תיבה בתיבה (שם שם 7).

—הפע׳, ״הטפס, מוטפס, — הֶעתק, מֻעתק: וכשגובה משמעון באותו השטר ה מ ו ט פ ס מחזיר אותו השטר לשמעון וכו׳ ואם היתה נאבדת מיד ראובן השטר ה מ ו ט פ ס שמוליך בידו והיה יודע דבר זה בעדים היה חוזר לפני בי״ד ומחזירין לו אותו השטר שהוגה בידם (ספ׳ השטר׳ לר״י ברצלוני כה).

א. **טִפְסָר**[1]), ש״ז, מ״ר טפסרים, טפסרי, טפסריך,—שם תאר לשר משרי אשור: פקדו עליה (על בבל) טפסר העלו סוס כילק סמר (ירמ׳ נא כז). מנזריך כארבה וטפסריך כגוב גובי (נחום ג יז).—והשתמשו הפיטנים, המליצים והמשוררים הרבה במלה זו בכסהמ״א בכנוי להמלאכים: כי ט פ ס ר י טוהר בטעמם יטידוך, כי יודעי יראתך ביחולם ייחדוך (יוצ׳ יוה״כ, כי אדוקי). ט פ ס ר י מרומים, לרם על רמים, אומרים קדוש (מוס׳ יוה״כ, אמיץ שחקים). ט פ ס ר י קלל כעין נחושת יצפצף, טהור עינים עליהם יחופף (שם, אילי מרום). זוכרי זמירות יזמרו בקול יי׳ מלך, חכמי חידות יחסנו בקול יי׳ מלך, ט פ ס ר י טפוחים יטכסו בקול יי׳ ימלוך (יוצ׳ א ר״ה, אדירי איומה). טכוסי הוד לך סהוד יסהדון כי אתה צורם, יהודוך ויודוך במהללם וטוב שירם, כגבריאל קדוש האל וסנדלפון ט פ ס ר ם (שבת א אחה״פ, אראלים). טפוחי שמים, ט פ ס ר י אש ומים, טרמני יומים, נכבדי מים (יוצ׳ א שבוע׳, אדון אמגני).—ובמשמ׳ ״שר גדול, אדם נכבד: וממבחר אצילי צובה וגדוליה, ופאר כל קהליה, רופא המלך רבי אלעזר, הוא לעם הקדש ט פ ס ר ומנזר, במלוכה נאזר, ובאזור המשרה נאזר (ר״י חריזי, תחכמ׳ מו). ומכל נדיבי עולם, ושרי תבל כולם, בחרתי בבחיר האל, השר ה ט פ ס ר רבינו שמואל (הוא, אגר׳ לשון הזהב).

ב. ״**טִפְסָר**, ש״ז,— כמו חידה: אשא משל ואחוד ט פ ס ר[2]) אותות ומופתות, אשר לא נבראו בכל כתות, ובריותות כרותות עלי גלילי שוהם חרותות (רסע״ג, תשו׳ תלמידי מנח׳ על דונש, ערך תרון).

—[1]) גרסת הערוך, וכן ברש״י. ובנוסח׳ מטפים.

[1]) לפי דעת החכמים באשור׳ טפשר, מרכב מן טפ-דף, ושר-שר, ר״ל שר הדף, הלוח, במשמ׳ שר הסופרים וכדומה.

[2]) את הבית הזה הביאו תלמידי מנחם בשם רסע״ג, והעיר שם המו״ל כי הטורים האלה הם בודאי לקוחים מאחת מאזהרותיו, אך לא מאזהרותיו שנתפרסמו בקבץ מעשי גאונים. והנה תלמידי מנחם נושאים ונותנים שם בשמוש המלה ש׳הם שבאה בטורים האלה, אך אודות טפסר אינם מזכירים כלום, ולא ידעתי מקור משמעה זו לטפסר, כי במקרא בודאי אי אפשר לפרש טפסר במשמ׳ זו וגם רסע״ג לא פרש כך, וגם בלשון ערב׳ אין פעל זה במשמ׳ זו.

א.טפף[1]), ממנו טַפַּף, ״טְפִיפָה.

טָפַף[2]), פ״ע, מקו׳ טָפוֹף, — הלך בפסיעות קרובות ומהירות זו אחר זו, trippeln; marcher à petits pas; to trip : כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטוות גרון ומשקרות עינים הלוך וְטָפוֹף [3]) תלכנה וברגליהם תעכסנה (ישע׳ ג יו).—ואמר הפיטן : אשרי עין ראתה טירת יקרת מלך, והכבוד מחופף כעטרה על ראש מלך, והכהן טופף וכה וכה מתהלך, והסגנים אחריו ברוב עם הדרת מלך (רשב״ג, מוס׳ יוה״כ, אשרי עין). אוזלת וטופפת להרבות חלליה, בביתה לא ישכנו רגליה, גלוית מצח כלענה אחריתה, דרכי שאול ביתה (ר״י הלוי, רהוטה, וירד איש). ישמח (שירי) כל קשי לבב וזעף, עדי כי יהיה הולך וטופף, ולו סהר יהי רואה מאורו, לרגליו ראש יהי משפיל וכופף (ר״י חריזי, תחכמוני יו). והיא (היונה) מצפצפת, וסביבם מעופפת, והולכת וטופפת, ויתבוננו אליה והנה ספר קשור באברתה, ותלוי בנוצתה (שם יב). ובכרמי עין גדי במחולת מחנים, תצא בת ישראל יפת פעמים, בת עמי-נדיב מעדנות טופפת, כשושנה היה לעין נשקפת (יל״ג, הכת הסוככה). — ובעב׳ ״טִפֵּף, כמו כפול חסר : נטוי גרון אחי שכל מהלך ואט עבר ברגל בין וגם טף, עדי קמו לפניו כל ישישים ונחבאו אחי נ׳ער וכל טף (רמב״ע, תרשיש י). — והצעד יְטַפֵּף : קול צעדך כי יטפף על רצפת בית, קול רוח מתדפק על עלי זית (אד״ס הכהן, כלה נאה וחסודה).

—פוע׳, טוּפַף, בינ׳ מְטוּפָף, מְטוּפֶּפֶת : וכל אחת מהן מקוטרת בקנה וקדה, לובשת שביות החמדה, מטופפת בשדה, כאלו היופי עגולה והיא בתוכו נקודה (ר״י חריזי, תחכמ׳ כ).

ב.*טפף[1]), ממנו *טָפוּף, עי״ש.

טפש[2]), ממנו טָפַשׁ, *טִפֵּשׁ, ״טֶפֶשׁ, *טִפְּשָׁה,

---

[1]) בערב׳ זפפ a).

[2]) עי׳ הערה לקמן—[3]) רסע״ג תרגם תח׳טרנ, ר״ל תלכנה בגאוה ותתנדנדנה מצד אל צד. מנחם אמר : ופתרון הלוך וטפוף תלכנה כה הוא לפי הענין הולכות בנות ציון נטופות בושם רקוחות במרקח׳ וראוי להיות טפוף מגזרת נטף ושחלת וחלבנה וגמול המפעל יוכיח והיה תחת בשם מק יהיה וגם יתכן להיות טפוף מגזרת והטף אל דרום וכה יהיה פתרונו הלוך וטפוף ואמור תלכנה מדברות גדולות ויוצא עתק מפיהן המלה נוטה הנה והנה נכונה לשתי פנים ראויה לשני ענינים. ע״כ. אך שני הפרושים יחד גזרתם דחוקה ואינם לפי הענין. גם ריב״ג פרש מלה זו בשני פרושים, הראשון במשמ׳ דומה לתרגום רסע״ג והשני במשמ׳ פסיעות שוות ונכונות, אמר וז״ל : ומענאה עלי חשב אלמעני תמשינ בתהזע אי באצ׳טראב יקאל תהזעת אלמראה פי משיתהא אד׳א אצ׳טרבת פיהא וכאנה מג׳אנש לשריאני אלד׳י יקול פי אשר הציף את מי ים סוף דאטוף לאנ אלעום אצ׳טראב וחרכה ואלערב תצפ אלאבל פי משיהא באלעום וקד יחשנ ענדי ג׳דא אנ ישתק מנ קול אלאואיל רצ׳י אללה ענהם פי קול אללה תבארכ ותעאלי ומלא חפניו וכו׳ חפניו שאמרו מחוקות או גדושות א״ל רבה לרב אשי לא מחוקות ולא גדושות אלא טפופות אי מעתדלה משתויה לאנ אלשי אלמעתדל אלמשתוי הו בינ אלחואשי פכאנ משיתהנ כאנת באשתוא ואתקאנ תצנעא מנהא ללרג׳ל, ע״כ, ובעבר׳ : ופרושו לפי הענין תלכנה הליכה מהירה בנדנוד יאמרו בערב׳ תהזעת אלמראה פי משיתהא כשהיא מתנדנדת בה, ויהיה דומה לארמ׳ שהוא אומר באשר הציף את מי ים סוף דאטוף מפני שהשיטה היא נדנוד ותנועה, והערב יתארו את הגמל בהליכתו בשיטה וכבר טוב אצלי מאד שיהיה נגזר מדברי קדמונינו עה״ש במה שאמר הקב״ה ומלא חפניו וכו׳ חפניו שאמרו מחוקות או גדושות אמר לו רבה לרב אשי לא מחוקות ולא גדושות אלא טפופות, כלומר מכוונות שוות מפני שהדבר המכוון והשוה הוא בין שני הקצוות והיתה הליכתם כאלו היתה מכוונת ושוה ומתוקנת היו עושות זאת למצא חן בעיני האנשים. והנה בתוך המלים הרבות שיש בלשון הערבית למינים המתחלפים של ההליכה יש מלה אחת קרובה מאד גם בצרופה ומכוונת מאד להענין פה, והיא זַפ a), והשם זפיפ b) אמר אבן שידה באלמחמץ (ג קג) : וקד זפ וזפ זפיפא והו משי מתקארב אלח׳טו פי עג׳לה ושרעה,—ובעבר׳ : זף זפיפא והוא הליכה בפסיעות קרובות במהירות. וכן בלשאן אלערב : אלזפיפ שׁרעה באלמשי מע תקארב אלח׳טו וקיל הו אול עדו אלנעאם וקיל הו כאלד׳מיל וקאל אללחיאני אלזפיפ אלאשראע ומקארבה אלח׳טו וכו׳ יכונ ד׳לכ פי אלנאש וע׳ירהם, ע״כ, ובעבר׳ : זפיפ מהירות ההליכה עם קרוב הפסיעות וי״א שהוא הריצה הראשונה של הנעמה וי״א שהוא כמו ד׳מיל (בערב׳, שהוא הליכה רכה) ואמר אללחיאני אלזפיפ המהירות והקרבה של הפסיעות וכו׳ ויהיה באדם ובזולתו.

[1]) בערב׳ טפ c) מלא עד שפתו.

[2]) אולי כמו בערב׳ טפש d) במשמ׳ זהם.

---

a) زَفّ b) زفيف c) طف d) طفس

b) زفف

״טפשון, *טפשות, ״טפשי, ״טפשן, ״טפשת.

טָפַשׁ, פ״ע, — היה שמֵן, טפַש הלב, נתכסה הלב בשומן, ובהשאלה חדל להבין, נסתלקה ממנו דעתו: טָפַש כחלב לבם אני תורתך שעשעתי (תהל׳ קיט ע). —ואמר הפיטן: ט פ ש לבו (של פרעה) ונבער אחרי זאת, יעץ רדוף אחרימו לבוז בזות (יוצ׳ אחרון פסח, אימת נוראותיך).—והפעל טָפַש בלבד בלי השם לֵב, טפַש, היה סורר ומורה, היה בלי דעת: זכור ט פ ש מהערימה, ירד וכתת עמי עד חרמה (שב׳ זכור, זכר אים). יען ועד סוסי פלדות, במו רוכבים שנוסי לפידות, מופת הראות בתוך עיר נכבדות, ט פ ש עוד מדון מגרה, טפטופי אשר לא ימרה (שבת א׳ חנכה, אודך). מה נאמר לפניך טהור עינים ומה נספר לפניך כי ט פ ש נ ו בעונינו (הוספ׳ ותקו׳ לסדר רע״ג). ט פ ש ת י ולא שמעתי להוזה, יקשוני צרים מזה ומזה (סמא״ל, סליח׳ י׳ טבת, אריה עלה). טעינו מדרך החיים ט פ ש נ ו וסרחנו, לכן אבדנו וכמת מלב נשכחנו (סליח׳ שחר׳ יוה״כ, אנא זכור). ט פ ש ו דריה וגאו באיד טל, טרחות גשמים מה צרך דיינו בטל (תפל׳ טל, אאגרה). ט פ ש ו בני כנען כי נכרים הם באדמת בני שם זרע מלוכה, טבחם בן נון עד פנה ארץ לפני ארון הברית אדון המלוכה (מוס׳ ב ר״ה, אהללה).

—פִּע׳, *טִפֵּש,—א) פ״ע, כמו קל: חרב על שונאיהן של ת״ח שעוסקין בד בבד בתורה ולא עוד אלא ש מ ט פ ש י ן שנאמר נואלו (תענ׳ ז.). ולמען יעלו לשם ולתהלה על כל הגוים שכחי אלהים ה מ ט פ ש י ם ומעבטים אורחותם ללכת אחרי אלהים אחרים (שו״ת בשמים ראש רנא).—״ודבר דברי שטות: וכמו שטען הגאון וזכרו בעל ספר הכוזר כנגד הקראים ה מ ט פ ש י ם בזה (ר״י אברבנאל, מפעלות).—ב) פ״י, עשה שיהיה שוטה: שיש אויר מחכים או מ ט פ ש ואוירא דא״י מחכים (תולד׳ יצחק לר״י קארו, נצבים). מים עבים כבדים מזיקים לשותים ומעבים שכלם ו מ ט פ ש י ם אותם (צרור המור, ברא׳).

—פֻּע׳, *טֻפַּש, מְטֻפָּש, מטופש,—נעשה חסר דעת: מי גרם להם לישראל שיהיו מנוולים ו מ ט ו פ ש י ם שלא היו בונים בדבר תורה (ספרי דבר׳ שט).

—נִפְע׳, *נִטְפַּש,—כמו *טָפַש: ולמי שיבאב בו הטחול ו ל נ ט פ ש מדעתו (אסף הרופא 60). והותר הדבר מחמת עוצם קטנות דעתנו בדברי התורה והמצות ורוב הטפשות אשר נ ט פ ש נ ו בגלותנו (שו״ת בשמים ראש רנא). — ובהשאלה: אשר נפזרנו מקצה הארץ עד קצהו ונפלה עטרת ראשנו ו נ ט פ ש הלב ואבדה חכמת הכמינו (שם).

***טִפֵּשׁ**, ש״ז, מ״ר טִפְּשִׁים,—שוטה, חסר דעת, Tor sot, stupide; dull: ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל הרשעים ו ה ט פ ש י ם שבהם היו אומרים מפני דווין וכסופים הללו אנו בורחין (מכי׳ בשלח ב ה). כנגד ד׳ בנים דיברה תורה בן חכם בן רשע בן ט י פ ש בן שאינו יודע לשאל (ירוש׳ פסח׳ י לז ד). יפה שתיקה לחכמים קל וחומר ל ט י פ ש י ם (שם ט לז.). שעושין (המלוים ברבית) התורה פלסתרן ואת משה ט י פ ש ואומרים אילו היה יודע משה שכך היינו מרויחין לא היה כותבו (שם ב״מ ה י ד). כל אותן ארבעים יום שעשה משה בהר היה למד תורה ומשכחה ובסוף נתנה לו במתנה כל כך למה בשביל להחזיר את ה ט י פ ש י ם (שם הור׳ ג מח:). אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא ט פ ש אתה (ברכ׳ סא:). למלך בשר ודם שהלק בגדי מלכות לעבדיו פקחין שבהן קיפלום והניחום בקופסא ט פ ש י ם שבהן הלכו ועשו בהן מלאכה לימים ביקש המלך את כליו פקחין שבהן החזירום לו כשהן מגוהצין ט פ ש י ן שבהן החזירום לו כשהן מלוכלכין שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת ט י פ ש י ן (שבת קנב:). למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן פיקחין שבהן קישטו את עצמן וישבו על פתח בית המלך אמרו כלום חסר לבית המלך ט י פ ש י ן שבהן הלכו למלאכתן וכו׳ פיקחין שבהן נכנסו לפניו כשהן מקושטין ו ה ט י פ ש י ן נכנסו לפניו כשהן מלוכלכין (שם קנג.). רבש״ע טיפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או ט י פ ש עשיר או עני (נדה יו:). עושה כולם ה׳ מי שעשאו חכם לזה עושה אותו ט י פ ש ט י פ ש לזה עושה אותו חכם (תמור׳ טז.). אמר לו הקב״ה (לפרעה) רשע מי שנתן העצה הזאת ט פ ש הוא היה לך להרוג את הנקבה אם אין נקבות זכרים מהיכן ישאו נשים (מד״ר שמות א). ה ט י פ ש הזה נכנס לבית הכנסת והוא רואה אותן שנושאים ונותנים בתלמוד והוא אינו יודע מה הן אומרין הוא מתבייש (שם דבר׳ ח). לככר שהיה תלוי באויר ט י פ ש אומר מי יוכל להביאו ופקח אומר לא אחד תלה אותו מביא סולם או קנה ומוריד אותו כך כל מי שהוא

טיפש אומר אימתי אקרא כל התורה (שם). לטרסקל נקוב ששבר בעליו פועלים למלאותו מי שטיפש מהו אומר מה אני מועיל מכנים בזו ומוציא בזו מי שפיקח מהו אומר ולא שכר כל חבית וחבית אני נוטל (שם ויקר׳ יט). הרי אמרתי לכם לא טפשים היו שכך התרה להם וקבלו עליהם (שם במד׳ יח). וכעס (המלך) על הטפשין שלא קיימו את דבר המלך (שם קהל׳, בכל עת). ואלה בוני המגדל לא היו טפשים שיחשבו לעלות אל השמים גם לא פחדו מהמבול (ראב״ע נח יא ג). וכן לא יהיה שטוף בנשים אפילו לא היתה לו אלא אחת לא יהיה מצוי אצלה תמיד כשאר הטפשים (רמב״ם מלכ׳ ג ו). אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה״ע ורוב גולמי בני ישראל (שם תשוב׳ ה ב). בשעת מתן תורה שכל ישראל חכמיהם וטפשיהם וקצרי הקומה עם רמי הקומה ורכי הלבב עם הגבורים ועשיר ורש כלם הגיעו למעלת הנבואה (העקר׳ א יט).—ומשל: כל מי שהוא דן את טיפש הוא עצמו נדון (מד״ר איכ׳, פתיח׳).—ואמר הפיטן: נרגן דבריו כמתלהמים חשים, שפת אמת יכון בישישים, עד ארגיעה לשון טפשים (יוצ׳ ב שבוע׳, אמרי כזב). אם זדונות השיאו לב טפש ונשחץ, נא כל מדה נכונה הליץ אותם וי׳ ממחץ (סליח׳ ער״ה, שלם עטרה).—ועי׳ אויל, שוטה.

טֶפֶשׁ, ש״ז,—מעשה זדון ושטות: זכר טעם שופטים, ואות קציר חטים, טפש שוטים, יחתל מלזכר (ר״א קליר, מוס׳ א ר״ה, זכר תחלת). דינך לפסול זבחי טפש, העורים והפסחים שנואי נפש (אזהר׳ ר״א הזקן, אמת יהגה חכי). בצלו חמדתי שבת מצוא נופש, בקשתיו ולא מצאתיו ופצתי בטפש, חמק עבר מלהדריך לי חפש (מוס׳ שבת שקל׳, אשכול). הסדיך יקדמונו יצורים בורא, טפשנו העבר ואפך אל יחרה, כי עמך הסליחה למען תורא (סמא״ל, סליח׳ צו״ג, דרוש נא). צויתם לענות בצום נפשם, ויספת להעביר כתם טפשם (ר״י גיאת, מוס׳ יוה״כ, אגר׳ שד״ל 518). — ומ״ר טפשים, סמי׳ טפשי: טפשי לבי בל יהיו נמצאים, יום יפתחו בו ספרים מלאים, כחשי להיות נקראים, לפני המלך (מער׳ ב ר״ה, אתיתי ירא).

***טִפְּשָׁה**[1], ש״נ,—אשה שאין בה דעת: וסתם (הקב״ה) פי הבהמה שאלו היתה מדברת לא היו יכולין לשעבדה ולעמוד בה שזו הטפשה שבבהמה וזה (בלעם) החכם שבחכמים כיון שדברה (האתון) לא היה יכול לעמוד בה (מד״ר במד׳ כ).

טִפְּשׁוֹן, ש״ז, — כמו טֶפֶשׁ: למען גדודי תמימים בלי טפשון, בדרכם תדרוש שופכי לך לב רחשון (מחז׳ ויטרי, הושע׳, למענך).

***טִפְּשׁוּת**[1], ש״נ,— סגולת הטִפֵּשׁ: ועמי הארץ כל זמן שמזקינין טפשות ניתוספת בהן (שבת קנב.). כל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו וכו׳ משכח תלמודו ומוסיף טיפשות (נדר׳ כב:). עשרה חלקים של טפשות בעולם תשעה בישמעאלים ואחד בכל העולם (מד״ר אסת׳, בשנת שלש). הוללות זו הולדה של מינות וסכלות זו הטפשות (שם קהל׳, ופניתי).—ואמר הפיטן: על חטא שחטאנו לפניך בטומאת שפתים ועל חטא שחטאנו לפניך בטפשות פה (תפל׳ יוה״כ, על חטא). טפשות לב וגאונו, שאר בדיו גם גאונו, נהפך לטוב כל יגונו, אם תמיד ינצור התורה (אול׳ השחר, פזמ׳ לשבוע׳, אביעה שיר).—ומצוי מאד בסהמ״א: עתה שים לבך והבן טפשות המפרשים (ראב״ע שמות טז כה). היש טפשות כזאת איך יאמר האומר ואשמעתי רק יאמר ואשמע אם הוא לעתיד (הוא, לחות, אות גימל). והוא נכון מטפשות ר׳ אדונים כי מה טעם לומר שהשתטו אנשי מצרים (שם פא). ואל תשים את לבך לדברי הטפשות והסכלות שאומרין החוזים בכוכבים שמזל האדם העולה בעת יציאתו מרחם אמו וצורת הכוכבים וכו׳ היא העלה המסבבת להיות הילוד חכם או סכל (ספ׳ מוסר לר״י בן עקנין ב טז). ואל יעלה על לבו טפשות ההמון שאומרים שהכונה בזה ידיעת השמות וכו׳ (רמ״ע שפרוט, פרד׳ רמונ׳, סד׳ נפים). כי חריפותו וחדודו נהפך לגסות וטפשות וקרה לו כמי שרוצה להתוך עמוד של שיש בחרב הבדיל (נפול׳ יהודה ט). וכל דבר שלא ידעוהו מצד טפשותם יגנו את מי שידענו ובהכרה ישוב זה להיותם מהללים הסכלות (רמב״ת, הקד׳ מרפא לשון).

טִפְּשִׁי[1], ת״ז, לנק׳ טִפְּשִׁית,—של טִפֵּשׁ, מטבע הטפש: עבר עליו דרך כבושית ולבשה אותו רוח

---

[1]) הקריאה הנהוגה של מלה זו וכן המלים טפשות וטפשי, בין אצל הספרד׳ ובין אצל האשכנז׳ היא כמו שנקוד פה פ דגושה, וכן בארמ׳ בתרגום טפשא, טפשותא, ומלבד ההשפעה של הארמ׳ אין ספק עוד כי גם ההרגל של הברת השם טִפֵּשׁ השפיעה על הנגזרים ממנו.

[1]) עי׳ הערה הקודמת.

טפשית עד שמסר ועבר שארו (שו"ת רמ"א יז).

·טַפְשָׁן, ש"ז, —כמו טִפֵּשׁ: מושל טפשן (ספ' המוס' לר"ז בן סעד' ג).

·טַפְשֶׁת, ש"נ, —כמו טִפְּשָׁה: שנפש עם הארץ היא חסרה וטפשת מפני שלא התעסקה בתורה ואלו התעסקה בתורה היה בו נפש חכמה לצייר הדברים (רש"ט פלקיירא, אגר' הויכוח).

טרד[1]), ממנו טָרַד, ·טֹרֵד, ·טְרָדָה, ·טֵרוּד, ·טְרִידָה.

טָרַד, טֹרֵד, — א) פ"ע, טָרַד הדלף וכדומה, טפטף בלי הפסק, ירדו ובאו הטפות זו אחרי זו, בתמידות, unablässig rinnen; couler sans interruption; run continually: הות לאביו בן כסיל ודלף טֹרֵד[2]) מדיני אשה (משלי יט יג). דלף טוֹרֵד[2]) ביום סגריר ואשת מדונים נשתוה (שם כז יה). — ומצוי בתו"מ: היה (הכלי) טורד טפה אחר טפה בידוע שהוא ככונס משקה (תוספתא כל' ב"ק ז ג). בתחילה הוא (הגג) מנטף טיפין מתונות ועכשיו טורד טפה אחר טפה (שם מכשיר' א ח). עיניו תרוטות וצירניות דומעות דולפות טורדות (בכור' מד.). — ואמר הפיטן: טיען העליונים במאמר לתלות, טיבע התחתונים בעמקי מצולות, טורדים בצינורות למולם לעלות (מחזור ויטרי תעת). ואיך ארבה אומר, ואשיר ואזמר, וגבי גב חומר, לזאת טורד דלפי (ר"י נגארה, הקד' עולת תמיד). — וברקים טורדים, מבריקים בלי הפסק: על הברקים ועל הרעמים וכו' אם בטורדין דיו (לברך) פעם אחת ביום אם במפסיקין מברך על כל אחת ואחת (ירוש' ברכ' ט יג ג). — ב) פ"י, ·טָרַד את פלוני, גֵּרֵשׁ אותו ממקום שהיה בו פלוני, vertreiben; banir qqn.; to banish: לאדם שכעס על בנו וטרדו מביתו (מכי' בשלח ב ג). יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו בריחים ומביאו לחיי העוה"ב (קדוש' לא.).

מוצאי שבת ניטל ממנו (מאדם) זיוו וטרדו מגן עדן (מד"ר בראש' יא). אמר ריב"ל כשבראו (הקב"ה את אדם) בראו במדת הדין ובמדת הרחמים וכשטרדו טרדו במדת הדין ובמדת רחמים (שם כא). שהיה (אברהם) שונא לישמעאל על שיצא לתרבות רעה ושלחו הוא ואמו הגר וטרדו מביתו על כך (שם שמות א). למלך שקדש מטרונה בשתי מרגליות וכו' כיון שידע המלך שאיבדה אותן טרדה מביתו (שם מב). האריך הקב"ה אפו עם ישראל שלא טרדם (מן העולם) וגבה מהם קמעה קמעה בגלות כדי לנקותם ולא ביקש למחותם (שם במד' ה). לא כשאת סבורה להנהיל הממזר שלך נכסי בעליך אני מכיר הממזר ואני טורדו מן העולם (שם ט). וכיון שחטא (שלמה) טרדו אשמדאי (שם יא). למלך שנשא למטרונה וכו' לימים כעס עליה המלך וטרדה חוץ לפלטין (שם איכ', פתיחתא כי). מהטבאל שהיו מטיבין אותה לבעלה ואח"כ טורדין אותה מבעלה (שם בראש' פג). — ואמר הפיטן: חנפים מרדו במלכם, והשחיתו נתיבם ודרכם, עזב ככפיר סכם, ותבער בם אש, טרדם מתוך היכליו, ונגרש נעו מעגליו, כנהמת ים נהם עליו, בקול להב אש (ר"י הלוי, אל נעלה). — ובמשמ' האיץ בו לצאת מהרה: שהיו (המצריים) טורדין אותן (את ישראל) לצאת בבהלה (מכי' בא, מס' דפסח' יג). — ובהשאלה, טְרָדוֹ מן העולם, אִבֵּד אותו: הלכתי למלאות מים מן המעיין ונסתכלתי בבבואה שלי ופחז עלי יצרי וביקש לטורדני מן העולם (נדר' ט:). — והוריק כלי וכדומה: טורד אדם חבית של יין יינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת (שבת קלט:) — ודחף והעתיק ממקום למקום: גל טרדני לחבירו וחבירו לחבירו עד שהקיאני ליבשה (יבמ' קכא.). — ובהשאלה, עשהו יגע ועיף: ששתה כדי רביעית (יין) אבל שתה יותר מרביעית כ"ש שדרך טורדתו ושינה משכרתו (ערוב' סד:). — ואמר הפיטן: טכס חול לרהבים, טרוד אותם ברביבים, יען אלולי הוא עולם מחריבין (שבת ד אחה"פ, אשיתה). — והסיח את דעתו ובלבל אותו: בקשו כל ישראל להורגו (את יהושע) אמר לו הקב"ה לומר לך אי אפשר לך טרוד אותם במלחמה (ילקוט שמע', יהוש' א ד). הפרישות עזיבת כל מה שטורד מן האלהים (חו"ה, הפרישות ב). ושנפרוש ממותרי עניני העולם שטורדין אותנו מעבודת השם (שם, הקדמה).

---

[1]) משותף גם לשאר לשונות השמיות. בערב' טרד a).

[2]) רוב הקדמוני' ראו בפעל זה פ"י ופרשו טורד שהוא מגרש את שוכני הבית. אבל, בהיות שאין ספק בדבר, כי פעל זה שמש גם במשמ' פ"ע, במשמ' מתמיד ואינו פוסק, יותר נראה לפי מליצת הלשון לפרש גם כאן במשמ' זו.

a) طرد

ויסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו ואחר כך יתפלל (רמב"ם תפל' ד י). — ואמר החכם: הטורח בבקשת החכמה והמוסר טורד מקנות העונות והעבירות (מבח' הפנינ', החכמה). מי שמבקש יותר מצרכו טורד נפשו מתועלתו (שם, ההסתפקות).—ופעול טָרוּד, טְרוּדָה, טְרוּדִים, טְרוּדוֹת, בפרט במשמ' עסוק ואין דעתו פנוי אלא לדבר אחד: עני ועשיר ורשע באין לדין לעני אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עני הייתי וטרוד במזונותי אומרים לו כלום עני היית יותר מהלל וכו' עשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה אם אומר עשיר הייתי טרוד הייתי בנכסי אומרים לו כלום עשיר היית יותר מר"א (יומ' לה:). טרודים היו במזונותם (מד"ר בראש' פג). אם היה טרוד ודחוק או שקצרה לשונו מהתפלל (רמב"ם תפל' ב ב). אין עומדין להתפלל וכו' מתוך דין והלכה אעפ"י שהם דברי תורה כדי שלא יהא לבו טרוד בהלכה (שם ד יח). אין בהן דין בן המצר שבכל אלו טרודין הן למכור (תוס', בכו' יב ט). אין קובעין זמן לא בימי ניסן ולא בימי תשרי מפני שהעם טרודין במועדות (תוס', סנה' כה ט). וימנע מן המאכל והמשקה להתעסקות המוח לציורו וזכרו ומחשבתו ויהיו כל מקומות הנפש עסוקים וטרודים בו (מוסרי הפלסופ' ב י).—ובמשמ' עכור, לא ברור: כי חוש הראות לא ישיג הלבן והשחור בהשגה אחת וחוש הטעם לא ישיג המר והמתוק ואם ישיגם תהיה השגה בלתי שלמה וטרודה ומבולבלת (מנח' קנא' לר"י מפיסא 60).

—פע', *טֵרֵד, לְטָרֵד, — טרד אותו, בלבל אותו והציק אותו בשאלות ודברים וכדומה: בין זקנים אל תקומם ושרים אל תרב לטרד (ב"ס גני' לה ט). ואין מדקדקין עליו (על הגר) שמא יגרום לטרדו ולהטותו מדרך טובה לדרך רעה (רמב"ם איסורי ביאה יד ב).—ובמשמ' העקרית גֵרֵשׁ: ראוי לדיין לגעור בתובע ולטרדו מפני שהוא נוטר והולך בשרירות לבו (רמב"ם, מלוה ולוה ב ד).

—נפע', *נִטְרַד,—שטרדו אותו, גרשוהו: אמר לו הקב"ה לדוד עד מתי יהיה עון זה טמון בידיך על ידך נהרג נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי (סנה' לה.). אדם הראשון לא נטרד מגן עדן עד שחרף וגידף (מד"ר בראש' יט). על מצוה קלה עבר ונטרד מתוך גן עדן (שם כב).—ואמר הפיטן: איך ידידות נפש מקנה נגדה, ומהדרת קדש ביום זעם נטרדה, תייליל שכול ואלמון ביום שבו שודדה (קינ' לת"ב, איך ידידות). — ונטרד מן העולם, נאבד: הבא על אשת איש ואסרה לבעלה נטרד מן העולם (חגי' ט:). שהבל וקין נטרדו מן העולם (מד"ר במד' יד).—ונטרד בלבד, במשמ' זו: בשעה שפירש הקב"ה למשה ל"ו כריתות שבתורה אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים אם יחטא אדם בהן כך הוא נטרד אמר לו הקב"ה ילקו ארבעים ויצאו ידי כריתתן (שם ה). —ובמשמ' נתבלבל: דעתו (של בלעם) היה לקלל שעד אותה שעה היה שפוי ומן אותה שעה נטרד (מד"ר במד' כ).—ועסק הרבה בדבר: ושלא תוציאנו הקנאה בהוכח תוכיח את עמיתך ובדברי החכמות לידי הכעס והנטירה תטרד נפשו מהזדככות בעתות התפלות (כוזרי ג יא). שלא נתעסק משה ולא נטרד ימים רבים בביאת חותנו ואשתו ובניו כי הנה ביום בואם נטרד עמהם אבל מיד למחרתו ישב משה לשפוט את העם (ר"י אברבנאל, יתרו). לא מצינו באבות הקדושים ע"ה מי שנטרד ונטפל כל כך בעניני קניני הגוף כיעקב (ראש' דעת לר"מ אלבילה ג ד).

—הפע', *הִטְרִיד,—הטרידו ממקום, כמו טרדו, גרשו: כיון שהטרידו[1] (הקב"ה את אדם מג"ע) התחיל מקונן עליו ואומר הן האדם היה כאחד ממנו (מד"ר בראש' כא). — ובהשאלה, במשמ' *העסיק ובלבל: כששתה שיעור רביעית אבל שתה יותר מרביעית כל שכן שדרך מטרידתו[2] ושינה משכרתו (תענ' יז:). ותנה לנו ארוכה ימים שמנה כי לא תטרידנו במלחמה ונחוג את חג ה' (יוסיפון כח). והיה מחמלת הבורא יתעלה על האדם שהטרידו בעניני עולמו ואחריתו להתעסק כל ימי חייו בזה ולא יבקש מה שאינו צריך לו (חו"ה, הבטחון ג). שישתדל (היה"ר) לספק עליך אמתותך ולשבש מה שנתברר לך ולערבב את נפשך במחשבות כזבים וטענות שקרים יטריד אותך בהם מתועלותיך (שם, יחוד המעש' ה). ההרגשות היו סבה שאתעסק בדברים הם זרים ממני והטרידוני בתענוגיהם עד ששכחתי מלבקש הדבר המיוחד לי (המעל' לרש"ט פלקיירא א). שאינו סכל בשום דבר שבכחו להשיג כי אין בו הסבות המטרידות ההשגה (העקרים ב כד). הכונה להנאות הגופיות המטרידות האדם מהגיע לתכליתו (שעה"ש לאבן לטיף כה). — והטריד

---

[1] כך בהוצ' ד"ר תיאודור, ובנוסח' שטרדו. — [2] בגמ' סנה' כו: דרך טורדתו, בקל. ובכ"י מטרחתו.

הקבה וכדומה, העסיקה: ומתחבולת הרפואה להטריד האצטומכא באיזה מאכל ומיד יקל החולי (המאירי יומ' ח). —פע', ״טורד,—כמו נטרד: חכמו לקבוע ראשון וליסדו, באגה״ז לעשות הפסח במועדו, וכר לדבר הוא לבדו ולא בד״ו, טורד וגוער שוטן באיתן ההאצל, בעבור אד״ו ויגיעו בגה״ז אל אצל, סמך למקרא הלא זה אוד מוצל (סבת ספסק' א, אור זרוע).

״טֹרַד, ס״ז,—כמו טרדה: מתוך טורדם ועיסוקם של כהנים שמא ישכחו עד לאחר התמיד (ר״ם טהר' א ג).

״טְרָדָה[1]**,** ס״נ, מ״ר טרדות, —הפעולה להיות עסוק בדבר, Befangenheit, Sorge; préoccupation: ואני מבקש מן המעיינים בספרים האלה שאם ימצאו בקצת מלות ההעתקה טעות שיבינו שהיתה מחמת שגגה וטרדת המחשבה שיתקנוה וידונוני לזכות בראותם כי הטעות ההיא לא עברה עלינו בעבור קצר בינה וחסר הכרה כי אם מפני השגגה וטרדת הלב במליצה (ר״י א״ת, הקד' הרקמה). אם לא תוכל להפנות לעניני אחריתך מפני טרדתך בצורך מזונך ומחיתך בעולמך ועסקך בו (חו״ה, הפרישות ה). שכן מנהג העולם שלפעמים אינם נכנסים לבית הכנסת מחמת טרדת עסקיהם (טוחו״מ, חוק' קרקע' קמ יו). — ומ״ר טרדות: צרי היגון ומרפא לאנחה, בו ימצאו גיל ושמחה, לאובד ולמרי נפש אתן מנחה, כל עיף הטרדות ויגע המקרים יתור בו מנוחה (רס״ט פלקיירא, צרי היגון ב:). אפשר שיקרה בין כך ובין כך ענין אחר שיהיה מונע אותך כהעדר הבריאות או עסק מן העסקים או טרדה מן הטרדות או שתקפוץ עליו זקנה ויהיה מפסיד כל הטובה ההיא (פי' משלי גזרה' הלוי ג כח). אם יש לך עסקים וטרדות או יבאו עליך מקרים תכופים (ר' בחיי, כד הקמח). להניח רבים מעצבון הטרדות והיגונות אשר מקצתם לפעמים כאשר יבקשו להשקיט המיית עצבונם ויגונם ילכו לקרוא בקריאות שירות באהבי זמה (הקד, ארחות עולם).

א. טרה[2]**,** ממנו טָרִי.

---

[1]) בארמ' טרדא: אי משום טרדא אפי' טבעה ספינתו בים נמי (ברכ' יז:). הכא טריד טירדא דמצוה התם טריד טירדא דרשות (סוכ' כה.).

[2]) בערב' טרי a).

ב. ״טרה[1]**,** ממנו ״טָרָה.

״טָרָה[2]**,** פ״ע, בינ' טוֹרֶה, טורה — בהדבור שקל וטרה, שָׁקַל וְטָרָה, עבר שקלתי וטריתי, עתיד אשקול ואטרה, כמו נשא ונתן, התוכח בדבר, עיין בו: עזוב כל אלו הראיות כי עליהם לא אענה ולשמי כזבים לא אפנה כי די שאאמין שהוא יתברך אחד היה הוה ויהיה ואין צורך כלי האי להיות שוקל וטורה (אגר' הויכוח לרס״ט פלקיירא). ונזדקקנו לדבריהם הנאמרים באמת ובצדק ובמאזני השכל שקלנו וטרנו[3]) ובכן מלפנינו יצא משפטנו וזאת אשר מצאנו כפי שבלבנו אשר מן השמים הורונו (פנק' קראקא כב, סב' תי). שקלתי וטריתי בלבי לתור ולעיין על הענין (סו״ם בנימין זאב רכד).

״טרה, ממנו ״טָרָה.

״טָרָה[4]**,** פ״י, — טרה את פלוני, טרהו שחין וכדומה, נגפו בשחין, — קל לא נמצא. ופעול ״טָרוּהַ, לנק' טרוהה, מ״ר טרוהים, טרוהות, סמי' טרוהי, נגוף: יתהו דגת וקשקשת הגדלים בהמון מים, יתאוו לרדתם גמות מנו מעט מים, טרוהי[5]) שחין וכאב ותחלו מעיים, רוגעים ומתרוחים באווי קרת מים (ר״א קליר, תפל' גשם, תכנס).

***טֵרוּד,** טירוד, ס״ז, מ״ר טֵרוּדים, — שה״פ מן טרד, במשמ' גרוש: למלך שקנה לו שתי שפחות וכו' על אחת גזר שלא תזוז מפלטין ועל אחת גזר טירודין (מד״ר ברא״ש ג). מלך בשם ודם יש לו מטלון של טרודין אף האלהים יש לו מטלון של טרודין (שם במד' ז). —ובהשאלה, ״כמו טרדה: בשעת צרה אל תערוך תפלתך כשיש טירוד (תוספ' ערוב' סב.) שאין בכך שום טירוד ודוחק שאין נכנס ...

---

[1]) עי' הערה לקמן.

[2]) בארמ' טרי במשמ' זעזע וזרק: חזייא להה... גברא דטריה לרישיה (חול' מה:). וכל מאן דעייל ונפק יהא טרי על אפי (מד״ר ויקר' כו). ושקל ... לקח וזרק, כמו נשא ונתן: בי תרי כי יתבי קמי רבייהו חד שקיל וטרי בהדי רביה ואידך מצלי אודניה לגמרא (חגי' יח:). אינשי דאתא מעלמא דלא שקיל וטרי בהדי... (ב״מ סז.). — [3]) לא לפי הדקדוק, וצריך להיות וטרינו.

[4]) עי' הערה לקמן. — [5]) אין ספק בדבר... ר״א קליר בהשתמשו במלה זו רחף בדעתו המלה ... טריה, אך באמרו טרוהי ולא טרויי עשה בהסת הדק... פעל חדש ל״פ מפיק ה.

a) طري

שמה רק כהן גדול (תזקוני תרומ׳ כו לב).— ״טרוּדים במ״ר, כמו גרוּשים, גרושי אשה מבעלה: זרע ובנים מחוטבים לאישך הלא ילדת, ואיך נשכלת מכל חסידיך, חמק ועבר וגז ממך ולא נשלחת, לא בא בידך שטר ספר טרוּדיך (קינ׳ לת״ב, ציון לפירת).

״טָרוּחַ, טרוּחה,— עי׳ טָרַח.

א.*טָרוּט, ת״ז, לנק׳ טְרוּטָה, מ״ר טְרוּטִים, טְרוּטוֹת, — במלאכת הבנין, עי׳ תָּרוּט.

ב.*טָרוּט[1], ת״ז, לנק׳ טְרוּטָה, מ״ר טְרוּטִים, טְרוּטוֹת, — עין טרוטה, ששערות ריסי העין והגבות מעטות ודלות: חוטמו בלום וסולד ונוטף אזניו רצומות ואזניו רצועות ועיניו טרוטות[2]) ועיניו מלודניות (תוספתא בכור׳ ה ג). נתעטף (הלל) ויצא לקראתו אמר לו בני מה אתה מבקש אמר לו שאלה יש לי לשאול אמר לו שאל בני שאל מפני מה עיניהן של תרמודיין טרוטות[3]) אמר לו בני שאלה גדולה שאלת מפני שדרין בין החולות (שבת לא.). לכלה שהיא בבית אביה כל זמן שעיניה יפות אין כל גופה צריכה בדיקה עיניה טרוטות כל גופה צריכה בדיקה (תענ׳ כד.). אמר כמה יפה אכסניא זו א״ל רבי עיניה טרוטות[4]) אמר לו רשע בכך אתה עוסק (סנה׳ קז:). שמא שערה נאה דומה לאניצי פשתן שמא עיניה נאות טרוטות הן שמא אזניה נאות כפולות הן (נדר׳ סו:).

״טָרוּי ת״ז, לנק׳ טְרוּיָה,—שיש בו מכה טריה: דרוש והעל רטיה, לפני טריה, דעת לטרויה, קול חופש שופר (ר״ה קליר, מוס׳ א ר״ה, אשא דעי).

טְרוֹם, — מלת הטעם, כמו טֶרֶם: ותשכב (רות) מרגלתו עד הבקר ותקם בטרום[1]) יכיר איש את רעהו (רות ג יד).

״טָרוּם, טְרוּמִים,— עי׳ ״טָרַם.

א.*טֵרוּף, ש״ז, — שה״פ מן א.טֵרֵף, ובהשאלה טֵרוּף הדעת, בלבול הדעת, שגעון: כל הנוטל ממון ומטה את הדין אינו יוצא מן העולם וכו׳ עד שיהא בו אחד משלשה דברים הללו או טירוף דעת בתורה שיטהר טמא או שיטמא טהור או יצטרך לבריות או שיחסר מאור עיניו (מכי׳ משפט׳, כספ׳ כ). כשישראל קורין שמע בטירוף הדעת זה מקדים וזה מאחר ואינם מכוונין דעתם בקריאת שמע (מד״ר שה״ש, סיושבת בגנים). שהמסתכל בהן (במעשי המרכבה) בא בטירוף דעת שאי אפשר לומר יש שם מקום חלל מופנה (ר״ת חגי׳ יג.). —וטֵרוּף לבד, בלי המלה דעת: העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרוף ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו (ברכ׳ ה ד). מת מתוך היישוב סימן יפה לו מת מתוך הטירוף סימן רע לו (אדר״נ כה). — ״טֵרוּף השעה, חלוף שעת הכשר במהרה שאי אפשר אח״כ לעשות הדבר הרצוי: ובקש ממנו אז לקבל עדותו מפני טירוף השעה וכן עשינו (הספר׳ לר״י ברצלוני נו). אם ישבו בית דין והוצרך להם לעיין ולאחר הדבר בין מפני טרוף השעה בין מפני עיון הדין לעיין בדבר כותבין שטר שימוש על כך (שם נח). ונפטר יעקב בטרוף שעה ונשארה אלמנתו מעוברת וילדה בת (ר״מ בר׳ קלוני׳, תשו׳ ג״ק, קסל).—ובמשמ׳ העקרית, בענין טרף חיה רעה: דלת עם לקלם וחרוף, דחופים סחופים נתונים לְטֵרוּף, גלות ושעבוד ונסיון וצרוף (סלית׳ יוס א, תבוא לפניך).

ב.*טֵרוּף, ש״ז, מ״ר טֵרוּפִים, — שה״פ מן ב.*טרף, נדנוד ממקום למקום: אשר עשה לך עמלק וכו׳ בדרך בשעת טרופיכם בצאתכם ממצרים בשעת גאולתכם (ספרי דבר׳ רלו).

---

[1]) בערב׳ טַרַט a), ועי׳ הערה לקמן.—[2]) כך בתוספתא שבש״ס ווילנה, וכן גרס׳ הערוך, ובכ״י אירפ׳ תרוטות בתו.—[3]) גרסת הערוך, ובנוסח׳ תרוטות. ופרש הערוך: שעפעפיו סגורות ואינן פתוחות אלא מעט. ע״כ. רגמ״ה ורש״י פרשו טרוטות עגולות, ונראה כי פרשו כך מלשון טרוטות בענין בנין במשנה מדות ב ה, אבל גם שם אין הפרוש עגולות עולה יפה, ועי׳ ערך תרוט. והנה כבר העיר לוי על המלה טרט a) שבערב׳, ואעפי״כ באר את המלה טרוטות לפי פרוש הערוך, אעפ״י שאין פרוש זה מקובל ואין הענין מכריחו בשום מקום מהמקומות שבאה שם מלה זו בתלמוד. ולכן, נראה לפרש מלה זו גם בעבר׳ במשמ׳ שיש לה בערב׳, שהיא משמשת בלשון זו כמו״כ לאחד ממומי העין, ופרשו המלונים הערבים: טרט ח״פ שער עיניה וחג׳ביה ואהדאביה, ובעבר׳: דלו שערות עיניו וריסי עפעפיו. ואומרים: אמראה טרטא׳ אלעינין קלילה הדבהא, ובעבר׳: אשה טרוטת העינים קלת הריסים והגבות. — [4]) כל המאמר נשמט בנוסח׳ הדפוס ונמצא בכ״י (ד״ס), והובא גם בקונט׳ חסרונות הש״ס לסוטה מו.

a) طَرَط

---

[1]) כך הכתיב, וכבר העיד ע״ז המדרש: בטרם יכיר איש בטרום כתיב. ונמסר: בטרום כתיב בטרם קרי. אך בקצת ספרים בטרם כתיב וקרי.

טרח[1], ממנו טֹרַח, טָרַח, *טרחה, *טרחות, *טרחן, *טורחן, *טריחה.

טֹרַח, ש"ז, בכנ' טרחכם, — משא כבד, ובהשאלה בדברים מפשטים מה שקשה לאדם לסבל, Last, Beschwerde, charge ; burden : חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטֹרַח נלאתי נשא (ישע' א יד). איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם (דבר' א יב). — ובתו"מ, קצת במשמ' יגיעה: אין נושאין נשים במועד וכו' מפני הטורח (ירוש' מו"ק א פ ד). מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה (שם פסח' י לז ד). בקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש ומפני מה לא קבעוה משום טורח צבור (ברכ' יב:). מפני טורח הדרך אירע קרי לרבי (שבת קכז:). כלום יש סעודה בלא טורח (שם קנג.). שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח (ערוב' מג:). כל טורח הצבור עליו (מד"ר שמות כז). אמר לו משה רבי טורח זה למה (תנחומא ואתחנן ו). צריך לנכות כדי הטורח של חצי הדרך (רמב"ם שכיר' ה ג). ואיננו נעלם מאחד מאנשי החכמה עצם הטרח אשר ימצאני בחבור הזה (הקד' הרקמה). כי זה היה מכיר בהמתו שאינה יכולה לסבול טורח חרישות הר (טוהו"מ, בוכר שט ג, בשם הרא"ש). — וגם על דברים לא בע"ח: ולא יאכל הרבה ואפילו ממאכלות המהנין הגוף מפני שהוא טורח על האצטומכא ואינה יכולה לסובלו ומזיק אותה (ספ' מוסר לר"י בן עקנין ב טז). — וכמו השתדלות: ואם נתן לו דבר ואמר לו זה יהיה לשכר טורחך וטול מחצה בשכר ובהפסד נוטל (הלכ' פסוק', רבית). — ואמר החכם: הטורח בחכמה ובמוסר מקנה העטרות והנזרים יעשו העטרות מזהב הלשון המדברת (מבח' הפנינ' לרשב"ג, החכמה). מי שהשלים טרחו עליך ומנע ממך טובו אל תאמין באהבתו (שם, האהבה). — ומ"ר: שכן גזר הקב"ה על בני האדם לתת להם מתנותיו הטובות רק ע"י סבות ועלילות וטרחים (הקד' פי' ספ' יליר' לר"י ברצלוני). המאכלים הרעים והמשתה הרע והתנועות והטרחים והשינה והקיצה כלם פועלים בו (כוזרי ב לח). להקל העבודות והטורחים וכל מה שאפשר שתדמה בקצתם שיש בו צער או טורח גדול (ר"ש א"ת, מו"נ ג מז). ויסירו מעצמם הטרחים אשר יטריחו החושים (מג"א לרשב"ג דונן, חלק יעקב ד). כי אחר שיגע (האדם) כמה יגיעות וטרח כמה טרחים בעולמו והגיע זמן שעשה פרי וחביב עליו ראשית פריו כבבת עינו מיד נותנו להקב"ה (ס' החינוך, בוא יח). ולמה יהיה זה שמי שאינו הגון יבואו לו בלא טרחים ובלא צער אשה כחפצו ולצדיק בכמה טרחים וכו' ויש צדיק במקום שחפץ לא יקח אלא באשר לא חפץ יקח בטרחים ובצער (ספ' חסידים, תתבלג). אחד הלך לפדות שבוים וכו' וכשהגיע שם בטרחים גדולים לא הספיק לבא שם עד שבא אחד ופדאם בלא טורח (שם תתתתעג). — ואמר הפיטן: חתולה למכה יעל בעת ימלוך, טורח מלכיות עובדי משכיות, טמאו חמד שכיות, בגאונה למלוך (מוס' א ר"ה, אנסיכה). חזיז לארבעים שנה לפקדה יטל, טרח מטרות עוז עד עתה לא הטל (תפל' טל, אאגרה). טרח עול סובלת, ולא נכזבה תוחלת (שבת חוהמ"פ, אהוביך). יזמו לרדוף ולהסיר כתר, טרח עבודה ונצול התר, חוקה להוסיף שבועת בתר (יוצ' ז' פסח, תרגלת). — "חכמת הַטֹּרַח, כמו חכמת השמושיות, חשבון, תשברת וכו': וזה מחכמת המוציקי והוא המעולה שבארבעה חכמת הטורח [1] וסופם (פי' ספ' יליר' לר"י ישראלי). וכשתחתך מן הגלגל בשעור שתות רביעי וכו' וזאת ההחתכה היא הנקראת אצל בני חכמת הטורח דרגה (פי' יליר' מיות' לריב"ן).

טָרַח, פ"ע, עת' יִטְרַח, — קל לא נמצא במקרא.

— הפע', הטריחַ, — א) הטריח דבר בדבר, הכביד אותו, טענו, מלא אותו, את הענן במים, וכדומה, belasten charger;to load : מנשמת אל יתן קרח ורחב מים במוצק אף ברי יטריחַ עב יפיץ ענן אורו (איוב לז י-יא). — ואמר הפיטן: יה בשלישי הטריח ברי, הדשיא דשאים והפריא, עץ פרי עשה פרי (יוצ' שבה"ג, אאמיר). יום אור בהיר או עת זמיר, יד עמל לא ינית, לא ירח

[1] במשמ' המיוחדה שיש לו בעבר' אין לשרש זה אח בלשונ' האחרות, זולתי בארמ'. בערב' משמש שרש זה במשמ' השלכה וזריקה, ויש עוד קצת שרשים דומים קצת להשרש טרח, והם תרח a), טלח b).

a) ترح b) طلح

[1] והעיר הרב זקש (כרם חמד ח 65) ואמר: והאמת שפירוש בני חכמת הטורח הוא בעלי חכמת השימושיות.

יקר מזהיר, יגון מלב מקשיח, דלף טורד ביום סגריר, את שש בלתי יטריח (ר״י הלוי, מאורה, יום אור).

—ב) *הטריח את פלוני והטריח על פלוני, במשמ׳ נתן עליו טרח לעסוק בדבר, belästigen; déranger accabler; tramb, weary: מנין לזקן שלא יטריח (את זולתו לקום לפניו) ת״ל זקן ויראת מאלהיך (ספרא קדוש׳ יט ז). אמר לו המלך הואיל ולא היית יכול להעשות אפוטרופוס למה הטרחתני כל הטורח הזה (מכי׳ שמות ב א). בדין היה שיהו קורין פרשת בלק ובלעם בכל יום ומפני מה אין קורי׳ אותם שלא להטריח על הציבור (ירוש׳ ברכ׳ א ג ג). חולה מאונס אין מטריחין עליו (לטבול) (שם ג ו ג). לחלה ולנטילת ידים אדם מהלך ארבע מילין רבי אבהו בשם ר״י בר״ח (אומר זה דוקא) לפניו אבל לאחריו אין מטריחין עליו (שם ח יב.). הטריחו על בעל הבית שתהא הוצאה שלו מפני הסכנה (שם פאה ד יח.). שאין מטריחין על הציבור יותר מדאי (שם תענ׳ א סד ד). לאחר שסרחו (ישראל) אמר הקב״ה אני אמרתי יהיו כמלאכי השרת עכשיו אני מטריח אותם שלש פרסאות (יומ׳ עה:). לא דיין לישראל שחוטאין לפני אלא שמטריחין אותי לידע איזו גזירה קשה אביא עליהן (שבת קמה:). אתה הטרחת את קונך להוציא תאינה פירותיה שלא בזמנה יאסף שלא בזמנו (תענ׳ כד.). רבו עונותיו תקפוהו אבליו הטריח רבותיו (מו״ק כח:) לא הטריחו רבנן באבדה יותר מדאי (ב״מ כח.). אמר הקב״ה לא דיין לרשעים (הנואפים) שעושין סלע שלי פומבי אלא שמטריחין אותי ומחתימין אותי בעל כורחי (ע״ז נד:). שלחתי לכם שלשה שלוחין משה אהרן ומרים שמא אכלו מכם שמא שתו מכם שמא הטריחו עליכם כלום (מד״ר ויקר׳ כז). אמר יהושע וכי בשביל הגרים הללו אנו מטריחים על הצבור (שם במד׳ ח). א״ר אבא הכהן בר פפא כשהייתי רואה סיעה של בני אדם הייתי הולך בדרך אחרת שלא להטריח עליהן שלא יהיו רואין ועומדים מלפני (שם טו). כשסרח (בן המלך פעם) רביעית נתרשלו ידי אוהבו של מלך אמר כמה פעמים אטריח את המלך אף כאן וכו׳ במחלוקתו של קרח אמר (משה) כמה אוכל להטריח את המקום (שם יח). שמא הטרחתיך עליהם להביא לפני מהבהמה שאינה ברשותך (שם כ). כנגד ג׳ פעמים שדוחין את הגר ואם הטריח יותר מכאן מקבלין אותו (שם רות, בכנה בנותי). לא דיינו צרותיו של המן אלא שאתם מטריחין עלינו לעשות שני הימים האלה (שם, והנה בועז). שיטין הרבה יש למקרא הזה אלא בשביל שלא להטריח (תנחומא אמור ז). הספינה של אוהבך תפוסה ולא הטריח עליה לפנותה (פסיק׳ רבתי מב). כיון שראתה נעמי שקיבלה והטריחה עליה בבכיה גדולה נתגלגלו רחמיה והטריחה עליה וקבלתה (מד״ז רות, סוכנה). בא אחד אלי והטריח עלי עד שלשה פעמים (שם). למלך שהיתה לו מרגלית אחת בא בנו ואמר לו תן אותה לי אמר לו אינה שלך הטריח עליו ונתנה לו (מדר׳ תהל׳ כח). עד שהטריחו עצמם למנות הפסוקים ואשר יתקבצו בהם אותיות אלפא ביתא (הקד׳ הרקמה). אנשי דורנו זה אינם מיגעים מחשבותם ואינם מטריחים על נפשותם בעמידה על סודות הספרים האלה (שם, שער ל). כי האדם כשהוא יודע בחבירו שהוא מרחם וחומל עליו יבטח בו ותנוח נפשו עליו בכל מה שיטריחהו מעניניו (חו״ה, הבטחון ב). מפני שהטריח את שכלו ומחשבתו בעבור שלא היתה בידו קבלה ממי שיאמין בהגדתו (כוזרי א סה). אמר הקב״ה מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר ועיר (רש״י במד׳ כא כג). הנערים אשר יצאו עמי הטרחתים לרוץ לפני אל מקום פלוני (הוא, ש״א כא ג). התעסקו והטריחו נפשם שלשה ימים להגיד החידה ולא יכולו (ראב״ע, סוף לחות). ואין גוללין ס״ת בציבור מפני טורח הציבור שלא יטריח עליהם להיותן עומדין עד שיגלול ס״ת (רמב״ם תפל׳ יב כג). ואפילו באן בסוף החדש מאיימין עליהם איום גדול ומטריפים אותם בשאלות ומטריחין עליהן בבדיקות (הוא, קדוה״ח ג טו). הטרחתני להוציא חלאתה ממנה שהייתי מחדש ומביא עליה במצור צרות יום יום הלוך וקשה אולי תשוב ולא שבה (ר״א מבלגנלי, יחזק׳ כד יב).—*והטריח כלפי פלוני: ולא יחשבך הוא יתברך למטריח כלפי מעלה חלילה להיות בוש מנשוא פניך אליו (ר״מ אלשיך, איוב כב כו).—והטריח דבר לא בע״ח, במשמ׳ הכביד עליו, הוגיעו: וכבר הזהיר הרב המורה מהטריח העיון בכל מה שבא במשל אבל שיסתכל האדם בכונת המשל (מכמ׳ התלמיד׳, בראש׳). ויסירו מעצמם הטרחים אשר יטריחו החושים (מג״א לרשב״ל דוכן, ת״י ד).—ופ״ע: אמר משה לישראל כי יהיה להם דבר בא אלי ואני לא עשיתי

כן אלא אני מטריח והולך אצלם (תנחומא קרח יט).

—קל, *טָרַח,—לקח על עצמו טֹרַח, יגע, השתדל: אורח רע מהו אומר וכי מה אכלתי משל בעל הבית וכו' וכל טורח שטרח לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו אבל אורח טוב אומר וכו' כמה טורח טרח לפני כל מה שטרח לא טרח אלא בשבילי (ירוש' ברכ' ט יג ג). לפי שאין אדם טורח לגבל טיט לעשות פי כור (שבת עח.). שאין אדם טורח לשרות סממנין לצבוע בהן דוגמא (שם ל.). שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא טורח בסעודה ג' ימים (כתוב' ב.). שאין אדם טורח בסעודה ומפסידה (יבמ' קז.). מכל טורח שטרח בו (חזקיהו במנשה) ומכל עמל שעמל בו לא העלהו למוטב אלא ייסורין (סנה' קא:). מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת (ע"ז ג.). אדם צריך לטרוח ולבקש יציאות ביתו (מד"ר ברא' סד). יששכר היה עוסק בתורה וזבולן היה עוסק בפרקמטיא והיה טורח זבולן ונותן לתוך פיו של יששכר (שם במד' יג). כבר טרחו בזה השינוי ששינה אביי הרבה מן החכמים ולא שמעתי מהם כלום ולא מצאתי בו לאחד מן הגאונים פירוש אבל טרחתי על שינויו ומצאתי וכו' (ר"נ גאון, שבת מז.). שבעל הכימיאה אם יודע עניננו תהיה סיבת מותו מפני מה שהוא משתדל וטורח בו הפך הנהגת העולם (חו"ה, הבטחון א). וכן תהיה למצותיו ואזהרותיו מעלה בלבך כפי זה והשתדלך נטרחך בעניניו (שם, סוף הבחינ'). ומנכין לו בכל זמן טורח שהיה טורח במכירתה (רמב"ם שכיר' ג ג). ואפילו אמר אני אסתור כל הכותל ואבנה אותו לך חדש ואעשה בו חלונות למעלה ואשכור לך בית שתדור בו עד שאבנה יכול לעכב עליו ואומר לו אין רצוני שאטרח ממקום למקום (הוא, שכנ' ז ח). היא הגביהתם (את הספרים) ונתנתם לי וטרחתי בשבילה ונתתים לאביה (תשו' הרא"ש קא ח). כמה טורח האדם אחר הממון (טוחו"מ לח כה). —וצווי *טְרַח: על כן מהר להציל את נפשך והעזר באלהים לדחותו מעליך וטרח והשתדל תאור באור החכמה ותראה אמתת הדברים בעין לבך (חו"ה, חשב' הנפ' ג). השתדל בעניני עולמך וטרח בהם (שם, יחוד המעש' ה). ראה הטרח אשר טרחתי בעבורך וקח האמת ממי שאמרו וטרח בו להביאו הנה בגבול זה הקטן אשר נעשה בו נס (ר"י פרובינצאלו, בו"ת בלמוד החכמ'). —ואמר הפיטן: איכה טרחת בטרחך לטרוף ביד זרים טלאיך, ולא זכרת יקר ידידות יושר אשר יחדת ליודעיך (ר"א קליר, קינ' לת"ב, איכה אלת). יתומים חומסים ולא חומלים, טורחים להשיג גבול עולים, חוטפים עניים ודלים (הוא, א שבוע', אתו מלות). ושמר (אברהם) תורות ובמצות טרח, וגבר כצאת השמש מן המזרח (יוצ' ב' שבוע', כבורי מעשהו). חשה למהר ביאת שבת, טורחת כל משׁשה לשבת, יושבת וממתנת עד כלות שבת (הושע', אום נצורה). —ופָעוּל *טָרוּחַ, טְרוּחָה: קוצפתי ואהי טרוחה, רוחקתי מבית המנוחה, שמשי מתי תזריחה, ה' שמעה ה' סלחה (סמא"ל, מעריב יוה"כ, בשם אלהי). הטה אזנך ושמע נא והושענא, נפשות הטרוחות במאמרי תחנה (הושע' להושע"ר, האל למושעות). — ובמשמ' עָסוּק וטרוד, גם בדברים לא בע"ח: טוב לקרר רוב חום הקדחת וכו' לא בזמן שהטבע טרוח להוציא זיעה וכיוצא מתנועות אחרות המועילות (אוצה"ת לר"י להלון ב ט יב). אין זה (ההתעלפות) מחמת כליון והסרון כחות אלא שהן (הרגלים וכדומה) טרוחות כנושא משא ואין למנוע מהקיז דם מטעם זה (שם ט א יא).

—פע', *טֵרַח, מְטָרֵחַ,—כמו קל בנחץ הפעולה: לבעל הבית שהיו לו שתי פרות אחת כחה יפה ואחת כחה רע על איזו מהן הוא מטרח לא על אותה שכחה יפה (מד"ר שה"ש, דודי לי).

— פע', *טֹרַח,—שטרחו אותו: כרמל ובשן כמו אילים יחד תבור וכל תלולים, טֹרְחוּ בגבה ונמצאו פסולים, חי רם רואה שפלים, זה סיני כדך לא הבלים (ר"א קליר, יוצר א שבוע', אתו מלות).

—נפע', *נִטְרַח: עת בא אתוי נהרים אשר זרת ממזרח, העלט באפל ובעשור נטרח, וכבוד ה' עליך זרח (שבת ב אחה"פ, אימתי). והגסות הוא גדול האדם באורך ברוחב ובעומק ותהיינה תנועותיו עם זה בלתי נטרחות ויהיה גסותו אין סבתו שמן (גופ' גופ' ב יב).

—הפע', *הֻטְרַח, הוטרח, — שהטריחו אותו: פח אם הוטרח, פרחיו למרח, פלולו יצרח, בעדם יזכור (ר"א קליר, מוס' א ר"ה, זכר תחלת). שלא היתה לה היבת ביאה ולא ירע בעיני הנשים אם הוטרחה זו (רש"י כתוב' לז:). כל הנמצאים יבקשו תכליתם בתנועה אצלו והיא התנועה אשר יבקשו בה ותכליתם אשר בעבורה נמצאו וזה לכל הנמצאים בטבע ולאדם ברצון וע"כ היה מוטרח מבין שאר הנמצאים ומצוה (מורה המורה א סט).

טַרְחָא[1], ש"נ,--בצורה ארמית, שֵׁם אחת הנגינות המפסיקות, כמו טִפְּחָא: ואם בלי געיא תצא, שופר בתבה הראשונה תמצא, ולפני טרחא תרצה (דה"ט, סי' כו). הנעימה הסמוכה לסוף פסוק דינה כמו הטרחא (רד"ק מכלול ו.). ובא גם כן בטרחא שגם הוא יש לו במקומות מנהג הפסק (שם עז.). — ובעל זוגה הוא המאריך שיבוא לפניה, ומזה המשל: אחרי מאריך טרחא (ספ' המוסר לר"ש אלמולי), ר"ל שהאריכות בדבר הוא לטֹרַח על בני אדם. — ולהפך, אחרי טרחא אתנח, ר"ל אחרי טרחה מנוחה: אדם עצב אל תאנח, אחר טרחא יבוא אתנח, אל תתהדר אנוש גביר, אחר דרגא יבוא תביר (יצחק בן שלמ' לביק, בלותות מבנ' ה' ר"ה), ר"ל יבוא שבר.

טִרְחָה[2], ש"נ, מ"ר טרחות,—כמו טֹרַח: צוהו (משה את יהושע) על המשאות ועל הטרחות ועל הריבות (ספרי במד' קלו). אורח טוב מהו אומר כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי כמה בשר הביא לפני כמה יין (ברכ' נח.). כי הרבה טרחות טרחו ולריק יגעו בעיוניהם ולתהו והבל כחם כלו מבלי השיג שום תכלית (נפול' יהוד' יד).

טַרְחוֹן, ש"ז,—כמו טֹרַח: ישתוקק שכלי ליעלת חן ואני בטרחון (פזמ' לחתן, תימנ', שכלי ונפשי).

טַרְחוּת, ש"נ,— כמו טֹרַח, טִרְחָה: ולמה בראש הזית ובראש התאינה (דוקא יכול להתפלל שם ולא צריך לרדת) וכו' מפני שטרחותם מרובה (ירוש' ברכ' ב ה.). אבא לא היה עליו אלא טרחות נפש אחת בלבד אבל אני יש עלי טרחות שבעים נפש (מד"ר בראש' לד). אמר אליהו לא מצינו כח גבורתו של הקב"ה עם בריותיו שאין הקב"ה בא בטרחות עם בריותיו לא בא על האדם אלא לפי כחו (שם שמות לד). משה עסוק בטרחות של ישראל (שם ויקר' א). אמרו דור המבול הואיל ואין לו עלינו טרחות אלא שתי טיפות של גשמים הללו אין אנו צריכין יש לנו מעיין ונחלים שאנו מסתפקין מהם מים (שם במד' ט). שהגשמים הללו סימן טרחות הן לעולם יוצאי דרכים מצירין בהם מפרישי ימים מצירין בהם טחי גגות מצירין בהם (שם שה"ש, שימני). הוללות זו הוללה של מלכות וסכלות זו הטרחות (שם קהל', ופניתי). ר' יהושע אומר טרחות של בית היתה מושלכת עליו (על ראובן) וכיון שנפנה מטרחות של בית בא והציץ בבור והנה אין יוסף בבור (פסיק' דר"כ, שובה). בפסח על ידי שישראל יוצאין מן ההורף לקיץ ואינה טרחות הדרכים קשה וכו' אבל בחג על ידי שישראל יוצאין מן הקיץ להורף וטרחות הדרכים קשה (שם, ביום השמיני). מתה עלי (רחל) מהו עלי עלי היתה טרחותה (פסיק' רבתי ג). הגשם שהוא טרחותו של הסתו (רש"י שה"ש ב יג). — ואמר הפיטן: טפשו דריה וגאו באד טל, טרחות גשמים מה צרך דיינו בטל (ר"א קליר, תפל' טל, אאגרה). רץ והקרה בדרך, עייפי טרחות דרך, ופץ לא זו הדרך (קרוב' פר' זכור, אז קולן).

טַרְחָן, ש"ז, מ"ר טַרְחָנִים,—מי שטבעו להטריח את זולתו: היו יודעים שסרבנין וטרחנין הם אלא על מנת שתקבלו עליכם שיהו מקללים אתכם (ספרי במד' צא). א"ל הקב"ה (למשה) בני סרבנים הן רגזנים הן טרחנין הן (מד"ר שמות ז). אמר לו הקב"ה ישעיה בני טרחנין סרבנים הם אם אתה מקבל עליך להתבזות וללקות מבני את הולך בשליחותי (שם ויקר' י). אמר הקב"ה הפכפכין אתם טרחנין הם סרבנין הם לכלותן אי אפשר להחזירן למצרים אי אפשר להחליפן באומה אחרת אי אפשר (שם, רות א).

טוֹרְחָן, טורחן, ש"ז, מ"ר טוֹרְחָנִים,--כמו טַרְחָן: מלמד שהיו (ישראל) טורחנים היה אחד מהם רואה שנוצה חברו בדין אומר יש לי עדים להביא (ספרי דבר' יב). — ואמר הפיטן: קובלים הסתר פניך עם טורחן, קנוי והרוג אכול ומכור ומורחן, דגלנו כעבד רב פשע וסורחן, רבה להטיב רב חסד וסולחן (סליח' ד עי"ת, אמרנו נגזרנו).

טרט, ממנו *טָרוּט, טְרוּטָה, עי' זה, ואולי גם *טָרָט.

טָרָט[1], ש"ז, מ"ר טְרָטִים,—אדם פשוט, רגיל, מהשוק, משפל העם, gemeiner Mensch, banal; trivial:

---

[1]) לא ידוע בברור משמ' שם זה ולמה כנו בו את הנגינה, ועי' הערת ר"א בחור ע"ז בהערה להשם טִפְּחָא.

[2]) בארמ' טירחא: משום טירחא דאחרון (ערוב' נד:). מועד משום טירחא הוא (מו"ק יג.). קא טרח טירחא (תמור' כד).

[1]) בערב' טַרַט a), ועי' הערה לקמן.

a) طرط

מה היו בני הדיינים עושים היו אוחזים נשים מן השוק ומענים אותן אם כך היו עושים בני הדיינים קל וחומר לשאר הטרטין [1]) (ספרי במד׳ פו).

*טַרְטִין[2]), ש״ז, —כובע גבוה קצת ומשופע: נומי הסדין והסודרין והטרטין [3]) והפיליון של ראש שש אצבעות (כליס כט א).

*טִרְטֵר, פ״י, — השמיע קול אדיר: בשעה שברא הקב״ה את עולמו היה העולם מלא מים במים מה עשה הקב״ה התחיל גוזר עליהם שיפנו מן העולם וכו׳ ר׳ לוי אמר קולו של הקב״ה היה מטרטר להם קול ה׳ על המים ורבותינו אמרו הם היו מלחשים אלו לאלו ואומרים להיכן גזר עלינו קונינו שנלך (פסיק׳ רבתי, שור או כשב).

טָרִי, א) ת״ז, לנק׳ טְרִיָּה, טְרִיִּים, טְרִיּוֹת, —שהוא מזמן קרוב, עוד לא יָשָׁן, frisch; frais; fresh: וימצא (שמשון) לחי חמור טְרִיָּה וישלח ידו ויקחה (שופט׳ יט יס). —ומכה טְרִיָּה, שנעשתה מזמן קרוב, ועוד יזוב הדם: מכף רגל ועד ראש אין בו מתם פצע וחבורה ומכה טְרִיָּה לא זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן (ישע׳ א ו). —ואמר הפיטן: טוב התואר קדורנית מפרך, טריה מכה מבלי ארך, יום נקם נסתם דרך (סליח׳ יוס ג, אין כמדת). — והמשורר אמר: ולפניו כפות מלאות, במיני רפואות, באלה מרקחות, ובאלה משיחות, ולפניו רטיות, למכות טריות, ותעלות וארוכות, לכל מחלה ערוכות (ר״י חריזי, תחכמ׳ ל). — והשתמשו בה במשמ׳ זו בנגוד לישן גם בסהמ״א: ודע כי העוגות הלקוחות בענין הזה לא יקובל תועלת בישן מהם אבל בטרי ואם אי אפשר בלתי הנה ראוי שישמרו במעוג (קאנון ד ד ג יב). בהנהגת השואת הרשבאר אמנם ההתחלה וכל עוד שיהיה טרי הנה הקובצים הנזכרים כי הם יקבצוהו ויהדקוהו וימעיטו גדלו (שם ד ה ב יד). יוקח אתרוג טרי ויתתך בארך לארבעה גזרים (שם, מזכר׳ הרפוא׳ ז ב). המירובולנוס המרוקחים נעשים טריים בארץ סין והודו (שם שם ז). וקח מטלאים מצועים גדיים ותגים לקוחים ביומם טריים וגם תרנגולות וגם תרנגולים (חרוזי אבן סינא, תרג׳ שלמה הרופא, כ״י ברלין). — ובהשאלה, ״אדם טָרִי, שכחו חדש עמו: במשכבים הקרים אנשיהם יתר חזקים ויתר גבורים וכו׳ בעלי בשר וחלב שקועי העורקים מסותרים הפרקים טריים מזהירים (קאנון א ב ב יא). — וכמו שֵׁם במקום מכה טריה: דרוש והעל רטיה, לפני טריה, דעת לטרניה, קול חובש שופר (מוס׳ א ר״ה, אאא דעי). עצב טריה, אם כואבה פוריה, עתרו לראיה, ולזכות יזכור (שם, זכר תהלת). הגרת לגיא המון פי־בסת, ונקתה לארץ בטריה נחבסת (קרוב׳ שבה״ג, אלהים בלעדך). המפליא לעשות עם בריא ואמל, קרובים רחמיו ולא כחציר קמל, טריה לרטיה יגלגל בו באומל, גם בתוך גם ינוסס חומל (זולת שב׳ ברא״, אחבבה). טבוח וקרדך כמו גדי, טריה ובקרת להכביד בשלדי (שבת לי חנכה, אודך). טעה בתחלה ונודע בסופה, טרית חצון וכפור לתרופה, יודע כפרתו נכונה וצרופה, ישנה לנכנס לפנים פרופה (סליח׳ מוס׳ יוה״כ, איך אבא). —ב) ש״ז, בכנ׳ טְרִיּוֹ, ״לֵחָה ומגל שבמכה וכדומה, Eiter pus: וניחור הגרון וניגעי הריאה לליחה ולטרי (הכ... הרופא 52). לכל נגעי הצדדים והצלעות והקרב הנכאב בדיקר המכאוב ולאגורות הדם והטרי הניקנה אל מקום הכאב (שם 55). כל שתן אשר יהיה בו דם או מוגלא או טרי דע כי חוליו במקוות השתן (שם 133). כל אדם אשר ילכו מעיו בלא מנהג אחריה ללכת טרי ומוגל (שם 137). כל אדם אשר ירוק טרי ומוגל והיה מראהו לבן יש תקוה (שם). ואם ראיה

—[1]) כךבכל הנוסח׳. ולא הובאה מלה זו בערוך. ובילקוט במקום לשאר הטרטין: לשאר בני אדם. ונראה כי זהו פרושו של המלה טרטין, והוא נאות לפי המכון, אך אין אנו רשאים לדחות עצם המלה טרטין שבספרי, ואדרבה זרותה מעידה על אמתותה, ואין לנו גם לקבל ההגהה הדיוטין במקום טרטין שהגיהו קצת החוקרים, והלשון הערבית היא לנו סעד כי צרוף זה אינו מתנגד לרוח הלשון השמית, כי הצרוף הזה בעצמו, טרט, ישנו גם בלשון ערב׳ ומשמש גם בה שמוש של תאר לאדם וקרוב מאד להכונה הרצויה כאן, כי טַרְט בערב׳ הוא אויל, שוטה, ודבר טבעי הוא שבלשון עברית שמשה מלה זו בגון אחר ממה שהיא משמשת בערב׳, והוא במשמ׳ של אדם פשוט, רגיל, אדם מן השוק, לא מבני עליה, ואין הכרח לפסול מלה זו מכשרותה השמית ולגזר עליה שהיא זרה, מרומית triti, כדעת י׳ לוי.

[2]) בערב׳ טֻרטור a). —[3]) מהשם סדין ופליון ששניהם ביחיד נראה כי גם טרטין הוא ביחיד, ואין זה מ״ר מן טרט. ופרש רה״ג מין כובעין, וכך בספר המליצה של שב״ש, והביא לדמיון השם הערבי טרטור. וכך גם פלישר בהער׳ ללוי.

a) طُرطور

את החולה כי יתנשם גדולות ממוהרות וכו׳ דע כי זאת אות טרי סוער בתוך חזיהו (שם 142). אלה אותות הטרי והמוגל אשר לרפואה אם ראית את הטרי או את המוגל והנה הוא זך ולבן (שם 143). אם תודק (העשב ברוכתא) ותנתן על השחין הקשה יתרכך ויתבשל לצאת טריו ממנו (שם 51). כל שחין או אגודה או ניפוח אשר יצמח בגרון או בצואר או בחזה אם יפתח לצאת טיריו ומוגלו חוצה קוה רפואתו (שם 146).

*טְרִידָה, ש״נ, — שה״פ מן טרד: אלהים עמך בכל אשר אתה עושה אפילו בטרידת בנך ממך (מדר׳ שכל טוב, ברא׳ כח כז). ואחרי מותו עמדו עליהם בניו הנשיאים ואמרו להם אין לכם חלק עמנו בנחלת אבינו כי בני שפחה אתם ועלתה ביניהם מריבה ונעשה להם קיבוץ בפניהם ופסקו כולם שאין להם טרידה מנחלת אביהם ולא גרעון ביחוסם ואע״פ שאין ביד אמם כתובה מצויה (מעשה ר׳ גוסטנאי).—ובהשאלה כמו טרדה, עסק, דאגה: וכשאתה כל היום וכל הלילה דואג כלום מועילות טרידות לבך ודאגותיך (ספ׳ חסיד׳ תתתשמט). כשיטרד שכל מוחו בדבר הנאהב מיד יחמוד אותו בלבו וכן להיפוך כשיטרד שכל מוחו לדבר השנאוי יתפעל השנאה בלב וכן להיפוך בביטול טרידת המוח יבוטל המדות (מאמ׳ יקר׳, ברכ׳ תתג׳ טו).

*טְרִיָה, ש״נ, מ״ר טריות,—כמו טרי משמ׳ ב: יועיל לכל מיני קדחת והשעול והגחון והריאה והכבד וטחול והטריה הנעלם בחדרי הבטן ולכל מכאוב (אסף הרופא 107).

*טְרִיּוּת, ש״נ,—סגולת מה שהוא טרי: שקאקל הוא עורקים ושרשים וזנגביל מובאים מארץ הודו ויעשו ממנו בטריותו במעוג (קאנון מזכר׳ הרפוא׳ ז י).

*טְרִיחָה, ש״נ, מ״ר טריחות, — כמו טרחה: למלך שהיה לו שני בנים אחד אומר לו איני יכול בך ולא בטריחותיך והשני אומר לו או אני או אתה (תנחומא נח כז).

*טְרִיס, ש״ז, מ״ר טריסים, — שם אחד הטעמים, כמו טרס, עי״ש: י״ב הטעמים שהם פזר תלשא גדולה טרים אחד ושנים טריסין פשטא זקף קטן וזקף גדול וכו׳ (ר״י הדסי, אשכל הכפר קסג).

א.*טְרִיפָה, ש״נ,—שה״פ מן א.טרף: נותנין לו שהות כדי טריפה (ירוש׳ יבמ׳ יו יה ד). טרף פתאום בטריפה ובחטיפה (רש״י יומ׳ לט.). ויזונו בנים ובנות עד שעת טריפת בעל חוב וכשיטרוף אם יש מותר יזונו בנות עד בגר (רשב״ם ב״ב קמ.).

ב.*טְרִיפָה, ש״נ, — שה״פ מן ב.טרף: ולא יטרוף כדרך שטורפין ביצים בקערה בכף דרך טריפה שמכה בכח (רש״י שבת קמ.).

*טְרִיקָה, ש״נ,—שה״פ מן *טרק: וכצפעוני יפריש והוא ענין טריקה בדברי רבותינו (פרשי רד״ק, פרש).

טֶרֶם,—מלת הטעם, ותורה הזמן שקודם הדבר שנאמר אח״כ, במשמ׳ עוד לא, קודם, noch nicht, ehe; pas encore, avant que; not yet, previousely, ויבוא עם עתיד אחריו גם לזמן עבר: וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה׳ אלהים על הארץ (בראש׳ ב ה). טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדם נסבו על הבית (שם יט ד). והמה טרם ישכבון והיא עלתה עליהם על הגג (יהוש׳ ב ח). ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שכב בהיכל יי׳ וכו׳ ויקרא יי׳ אל שמואל (ש״א ג ג-ד).—ועם עבר אחריו: ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יצאת (בראש׳ כד יה).—ולזמן ההוה והעתיד: ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני יי׳ אלהים (שמות ט ל). — ובשאלה: שלח את האנשים ויעבדו את יי׳ אלהיהם הטרם תדע כי אבדה מצרים (שם י ז).—וכמו מלת חבור כמו״ב: וישא העם את בצקו טרם יחמץ (שמות יב לד). וילנו שם טרם יעברו (יהוש׳ ג א). טרם אענה אני שגג (תהל׳ קיט סז).—ולזמן עתיד באמת: והיה טרם יקראו ואני אענה (ישע׳ סה כד).—והשתמשו בו קצת גם במדרש: שכל דבר ודבר שיוצא מלפניו טרם הוא נמלך בפמליא של מעלה (מד״ר שמות ו). וטרם שהראה סמאל את עצמו למשה היה משה יודע שבא סמאל (שם דבר׳ יא), והרבה בסהמ״א.—ועם בּ בטרם, לפני עתיד לזמן עבר: ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו (בראש׳ כז לג). ויאמרו לו אנשי העיר ביום השביעי בטרם יבא החרסה (שופט׳ יד יח). בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר (ישע׳ סו ז). בטרם אצורך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך (ירמ׳ א ה). ותקם בטרם[1] יכיר איש את רעהו (רות ג יד).—ולזמן עתיד: עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו בטרם אמות (בראש׳ מה כח). שאל מה אעשה לך בטרם

---

[1] לפי הקריא, במקום הכתיב בטרום, עי׳ זה הערך.

אלקח מעמך (מ"ב ב ט). בטרם אלך ולא אשוב (איוב י כא).—ואמר ב"ס: בטרם תחקר אל תסלף (ב"ס יא ז).—ועם שם אחריו: לעת ערב והנה בלהה בטרם בקר איננו (ישע' יז יד). כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הראה אותה בעודה בכפו יבלענה (שם כח ד).—ועם עבר: מעון אתה היית לנו בדר ודר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל (תהל' צ א-ב). בטרם הרים הטבעו (משלי ח כה).

°טרם, פ"י, עת' יטרם,—עשה דבר טרם דבר: והביט קדוש ללב ולא לעינים ושע ערך ניחוח צעיר, וישגב את קודר לטרום ברצותו שי ערך ניחוחו, והקדיר פני רב וגם חרה לו כי מאס בשי יתר מאכלו (יוסי בן יוסי, עבודה, אזכיר גבורות).

—פע', °טרם,—כמו קל בנחץ הפעולה: טפוחי שמים, טפסרי אש ומים, טרמני יומים, נכבדי מים (יוצ' א שבוע', אדון אמנני).

—הפע', °הטרים,—כמו טרם: ערב ובקר הטרים (מלב' ר' ברוך מרוטנב' מסג' 1275).

°טרם[4], ש"ז,—שם אחד הטעמים, ונקרא גם גרש, וזו צורתו —: שמיני הוא טרס, נדחה בשתי אצבעות בפרס, אחד באחד בקרס, מחובר בלי הרס (דה"ט, סי' 16). ושאר החמשה לא יכפלו לא ימצא טרס סמוך לטרס ולא רביע סמוך לרביע (סור' הקורא 83). ואם אין לטרס משרת כלל פעם יהיה טרס אחד ופעם יהיה שני טרסין (שם 93). אבל בזמן שיהיה אחריו רביע יבטל משרתו ויהיה שני טרסין (שם). ועוד ישרת הטרס בזמן שאין לטרס אלא משרת אחד (שם 104). טרס תופש המלה לאחריה (שם 108). תמונת הטרס הוא הגרש והוא מקלבא באלכסון באמצע התיבה נוטה לצד ימין (ר"א בחור, טוב טעם ה).

א. טרף[2], ממנו א. טרף, א. טרף, טרפה, *טרוף, א. *טריפה, °טרפה, °טרפות.

א. טרף, ש"ז, בהפס' טרף, בכנ' טרפו,—בע"ח שתפסתו חית היער וכדומה וקרעתו בשניה למזונה, Raub d. Tiere; proie; prey: הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה (במד' כג כד). שאגה לו כלביא ושאג ככפירים וינהם ויאחז טרף ויפליט ואין מציל (ישע' ה כט). הישאג אריה ביער וטרף אין לו (עמוס ג ד). התצוד ללביא טרף וחית כפירים תמלא (איוב לח לט). הכפירים שאגים לטרף ולבקש מאל אכלם (תהל' קד כא). ברוך יי' שלא נתננו טרף לשניהם (שם קכד ו). כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו אשר יקרא עליו מלא רעים מקולם לא יחת (ישע' לא ד).—ובהשאלה, מה שאדם תפס בחזקת היד, בעול: ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף (איוב כט יז). וכפיריך תאכל חרב והכרתי מארץ טרפך ולא ישמע עוד קול מלאכבה (נחום ב יד). משרבו צרי עין וטורפי טרף רבו מאמצי הלב וקופצי ידים מלהלוות (סוט' מז:). — ובהשאלה, מזון בכלל: ותקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערתיה (משלי לא טו). טרף נתן ליראיו יזכר לעולם בריתו (תהל' קיא ה). — ובמליצה: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי (מלא' ג י).—ובסהמ"א: וכן בעלי המלאכה והסחורה והשכירות מצווין לחזור על הטרף בהם עם הבטחון באלהים (חו"ה, הבטחון ד). ומי שהוא חלש בגופו והכרתו חזקה אל יבקש מסיבות הטרף מה שמיגע גופו (שם ג). והבוטח ביי' הוא תובע מסיבות הטרף מה שיש בו יותר מנוחה לגופו (שם א). הוא חושב שכל מה שהגיע אליו מן הממון הוא טרף מזונו ולא יבין כי הטרף מתחלק לשלשה חלקים אחד מהם טרף מזונו והוא כלכלת גופו בלבד וכו' והשני טרף מזון זולתו מאשה ובנים ועבדים ומשרתים והדומה להם וכו' והשלישי טרף קנין נהוא הממון (שם ד). שיאמר בלבו כי אשר הוציאני אל העולם הזה בזמן ידוע ועת ידועה ולא הוציאני אליו לפניהם ולא לאחריהם הוא שמעכב ממנו בו טרפי לעת ידוע ויום ידוע לדעתו מה שהוא טוב לי (שם). שמחשבתך על עניני עולמך לא תוסיף לך בטרפך מאומה (שם אהב' ה' ז). וכל אשר יבואנו מאת האלהים יהיה לו לששון ולשמחה וטרפו בא אליו במנוחה והשקט ושלוה (שם הבטחון א). אילו לא הוצרך האדם לטרוח ולחזר ולסבב להבאת טרפו היה בועט ורודף אחר העבירות (שם ג). כי עסקו באדמתו בלבד ימנע אותו מעסוק בפרנסתו ומהגיע אל טרפו (שם סכתי' ג). מי מבני אדם דאגתו ארוכה אמר מי שאין לבו בטוח בטרפו (מבח' הפנינ', החריצות). כי היה שנים דק ודל בשר, כל היום טרפו יחסר, ושב כמו הישפה מחוסר וכפן (ספ' שעשוע' לר' זבדא). ויאמר כי מקומו

---

[1]) לא נתברר מקורו ולא פרושו.

[2]) רק בעברית.

צר, ומצענו קצר, ובכל יום ט ר פ נ ו יחסר, ואין לחם ובשר (שם). אך ה ט ר פ י ם המיוחדים לאישי מיני החיים רבו מספר (חו"ה, הבחינ' ה). ומה שראוי לך להתעסק בו מסיבות הטרפים ומה שאינו ראוי לך (שם, יחוד המעשה ה). שהוא נותן ה ט ר פ י ם לבעליהם כמו שגזר להם הבורא על ידו (שם, הבטחון ד). ויש שמנהיג הבורא ט ר פ י רבים מבני אדם על יד איש אחד (שם). וכי לולי הוא היו נפסקים ט ר פ י ה ם (שם). — ואמר הפיטן: טרם היה לי מכפר פנים מנחה הולכת בשוחד לזכרון, ט ר ף נרד וסמים למסב חדריו דם וחלב לניחוח ולחם הפנים לזכרון (מוס' ב ר"ה, אפתד במעשי). חבקוך ברכים ושדים מניקים, ט ר ף חקיך זנים ומשקים, יגיעת עמלם עמך מחלקים (יוצ' ב שבוע', בשורי מעשהו). חונן חנם פתוח דלתות שמים צוה, ט ר ף דגנו לנו ממטיר דרך ארובה, ידו פתוחה לכל צדק ילין בה (מחז' ויטרי תלג). — ואמר המשורר: מניק מצור צופים גם הוא מוציא חטה תחת חוח, ט ר פ ך יפיק לך במרחב גם עת תהיה בכלוא חוח (רמב"ע, תרשיש ט פ). — הר טרף, הר גבוה שעליו תעלה החיה לאכול טרפה: נאור אתה אדיר מהררי טרף[1] (תהל' עו ה).

ב. טרף[2]), ממנו ב.טרף, טרף.

ב. טרף, ש"ז, מ"ר טרפים, סמי' טרפי, — עלה, של אילן, של גפן, של זית וכדומה, Blatt; feuille; leaf: הלוא את שרשיה (של הגפן) ינתק ואת פריה יקוסס ויבש כל טרפי צמחה תיבש (יחזק' יז ט). — ובתו"מ: ועץ יכול כל עץ ת"ל ארז אי ארז יכול ט ר ף ת"ל ועץ הא כיצד בקעת של ארז ר"ח בן גמליאל אומר ובראשה ט ר ף (ספרא מצורע יד א). זתים שכבשן ב ט ר פ י ה ן טהורין לפי שלא כבשן אלא למראה (עוקצ' ב א). — ואמר המשורר: עץ להדשיו יבכר עליו תרופה ו ט ר פ ו, לו חן עפרים וגור אריה מאכלו וטרפו (רמב"ע, תרשיש א). אם המטר עקב הורף ט ר פ י שיחים בגן יחמוס, יחל כי הוא ילביש אותו

[1]) כך הנוסחה המסורה. ויש מגיהים הררי עד. ואולי מ א ר י ה טרף.

[2]) בארמ' טרפא, וגם בערב' טרף a) משמש גם במשמ' זו.

a) طرف

מ... כיות אם אותו יחמוס (שם ג). — ובמליצה: תקח לך אגדה מעשב התקוה וכו' וענפי ההרי וההרדה, וציצי התוגה, וקוצי הדאגה, ושרשי העצבון, ועלי היגון והדאבון, ו ט ר פ י התשוקה, והצירי המצוקה, ומרורות האנקה, ותכתוש כל אלה העשבים, במכתש העצבים (ר"י חריזי, תחכמ' מח).

טרף[1]), ת"ז, — טרי ורענן, frisch; frais; fresh: ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף[2]) בפיה וידע נח כי קלו המים מעל הארץ (בראש' ח יא). — *ותאר לענף: ופשט (ר' טרפון) ידו לחלון ונתן לי ממנה מקל אמר לי יהודה בני בזו טיהרתי שלשה מצורעין ולמדתי בה שבע הלכות שהיא שלברית וראשה ט ר ף[3]) ואורכה אמה ועוביה כרביע וכו' (ירוש' סוט' ב יח.), ר"ל רך ורענן.

א. טרף, פ"י, יטרף, טרף, טרף, טרף, טרפי, — א) טרף האריה או הזאב את הכבש וכדומה, חטף אותו ועשה אותו טרף לו, rauben, zerreissen; ravir et déchirer (la proie); pull, tear: טרף טרף יוסף (בראש' לז לג). כאריה בבהמות יער ככפיר בעדרי צאן אשר אם עבר ורמס וטרף ואין מציל (מיכ' ה ז). כארי שואג טרף טרף (יחזק' כב כה). אריה טרף בדי גרתיו ומחנק ללבאתיו (נחום ב יג). כזאבים טרפי טרף (יחזק' כב כז). ותעל (הלביאה) אחד מגריה כפיר היה וילמד לטרף טרף אדם אכל (שם יט ג). דמינו כאריה

[1]) משקל לבן וכדומה. בערב' טרפ a), חדש. —

[2]) רוב הקדמונ' גזרו מלה זו מן א.טרף במשמ' תלישה מן האילן, וכן רסע"ג. אבל כבר השיג עליו דונש ואמר: ופתר והנה עלה זית טרף בפיה חתוך בפיה עשה טרף כמו טרוף וזה מנכרין אותו בעלי הדקדוק היעשה ממילה משקלה פעל פעול ואני אומר כי עלה וטרף שני שמות הן לדבר אחד הן טרף אחד כמו טרפי צמחה והיא עלה אבל מכופל הוא בפסוק. ע"כ. וכן אמר ריב"ג כי אפשר שיהיה טרף זה מן ב.טרף במשמ' עלה, אמר וז"ל: וקד יג'וז איצ'א אן יכון מן הד'א אלמעני טרף בפיה עלי אן יכון בדלא מן עלה זית כאנה קאל והנה טרף בפיה, ע"כ, ובעברית: ויתכן עוד שיהיה מזה הענין טרף בפיה על שיהיה תמורה מעלה זית וכאלו אמר והנה טרף בפיה. וכך רוב החדשים, אלא שקצתם סוברים, כי זה כפל לעלה, כמו דונש וריב"ג. והשמוש בתלמ' ירוש' שלקמן ראיה שהוא תאר. — [3]) בתוספתא (נגע' ח ב) וראשו ט ר ו ף.

a) طِرف

יכסף לטרף וככפיר ישב במסתרים (תהל' יז יב). — ובמליצה לאדם וכדומה: בנימין זאב יטרף (ברא' מט כז). כלביא שכן (גד) וטרף זרוע אף קדקד (דבר' לג כ). כי אנכי כשחל לאפרים וככפיר לבית יהודה אני אני אטרף ואלך אשא ואין מציל (הוש' ה יד). — ובלי הדמיון לאריה וכדומה: כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו (הוש' ו א). בינו נא זאת שכחי אלוה פן אטרף ואין מציל (תהל' נ כב). טרף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ (איוב יח ד). — טרף אפו[1], כעס וקצף קצף גדול: אפו טרף[2] וישטמני חרק עלי בשניו (איוב יו ט). על שלשה פשעי אדום ועל ארבעה לא אשיבנו על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו ויטרף[2] לעד אפו ועברתו שמרה נצח (עמוס א יא). — ובתו"מ: משרבו צרי עין וטורפי טרף רבו מאמצי הלב וקופצי ידים מלהלוות (סוט' מז:). ארי דורס ואוכל זאב טורף ואוכל (מד"ר ויקר' כו). ואין הארי טורף אלא א"כ נלחש לו מלמעלה (שם קהל', אם יסך הנחש). — ובמליצה: לבת מלכים שסרחה על אביה והיו לה בנים וטרפה אותם עליו והלכה לה (שם שמות ל). למלך שראה את אשתו מנשקת לסרים אמר לשושבינה מגרשה אני טורפה אני תלך בית אביה (שם במד' ב). ונשמה שנתתי לך טהורה אם אתה מחזירה לי כדרך שאני נותנה לך מוטב ואם לאו הריני טורפה לפניך (שם ויקר' יח). אם שותין (שרשי האילן) של חמשים אמה טורף אותן של שלשה טפחים (שם שמות ה). — ואמר הפיטן: חלפו עלי ביום זה חמש תלאות, טרפו חיתי וישימוני למשואות, יגעה נפשי יגוע והלאות (סליח' י"ז תמוז, והלך שפל). — *טרף את הבהמה, החליט שהיא *טרפה: ובאת לפני רבי מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות והפכה רבי ומצא עליה קורט דם וטרפה (חול' נא.). צא טרוף (שם פה:). — ב) *לקח דבר בהזקה על כרחו ושלא בטובתו של בעל הדבר, בפרט בשביל חוב, entreissen, in Besitz nehmen; saisir; to seize: המשעבד שדה לחבירו והלך ומכרה שמא אין בעל חוב בא וטורף (ירוש' גיט' ד מה ד). הרי שמכר שדה לחבירו והשביחה ובא בעל חוב וטרפה כשהוא גובה את הקרן מנכסים משועבדין ואת השבח מנכסים בני חורין (ב"ב קנז:). ומותר הממון אטרוף אותו ממחצית שאצל המותך שלא מכרת אותה לה אלא משום הערמה (שו"ת הרי"ף לה). ואם אתאחר מלפרוע לו סך זה הממון הרשיתי מעכשיו לטרוף לו כל מה שימצא אצלי בעולם ולהשתלם סך זה עד סוף פרוטה (שם רעח). בעל חוב של מוכר שטרף השדה מיד בעל המצר הרי בעל המצר חוזר וטורף מן הלוקח שסלקו והלוקח חוזר ונוטל מן המוכר (רמב"ם שכנ' יג יא). ואם אמרו לו אלו במאה דמי השדה שטרפת אינו יכול להזור ולטרוף אותה פעם אחרת בשאר חובו (הוא, מלוה ולוה יח י). איש פלוני בן פלוני זכה בדין לטרוף בדין בחוב שפלוני חייב לו וכו' והרשינוהו לטרוף מזה בכך וכך (שו"ע חו"מ, גביית מלוה לח). — ובכלל *גזל ושלל דבר מפלוני: שיירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גיים לטורפה מחשבין לפי ממון (ב"ק קיו:). — ובמליצה גם בדבר מפשט: שנים שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חבירו ויצא טורפין לו תפלתו בפניו (ברכ' ה:). — ובמשמ' מנע: טורפין את האדם מחיי עולם הבא (אדר"נ נוסח' ב לד).

—נפע', נטרף, עת' יטרף, — א) שטרפו אותו: אם טרף יטרף (השור) יבאהו עד (שמות כב יב). על כן הכם אריה מיער זאב ערבות ישדדם נמר שקד על עריהם כל היוצא מהנה יטרף כי רבו פשעיהם (ירמ' ה ו). — ובמשמ' *נהיה טרפה: בשנטרפה ולבסוף עיברה (חול' נח.). כגון שעיברה ולבסוף נטרפה (תמור' לא.). — ואמר הפיטן: חוק בשר הנטרף באחד משמנה עשרה אל תתאו למאכלו (אזהר' ר"י ברצלוני, איסרים). — ב) *נלקח מפלוני על כרחו, בשביל חובו וכדומה: א"ר יוסי הלקוחות עוררין שלא תיטרף מידן (ירוש' גיט' א מג ג). ודע כי הפירות התלושין ומה שאכל הלוקח כבר אינן נטרפין ממנו אבל פירות המחוברים לקרקע אעפ"י שאינן צריכין לקרקע נטרפין ממנו כגון ענבים שהגיעו ליבצר (התרומות ג ג יב). — *הנטרף במשמ' האדם שטרפו ממנו: ואחר כל זה אם רצה

---

[1]) עי' הערה לקמן. — [2]) כך הנוסחה המסורה בשני המקומות, אך המליצה טרף את אפו קצת לא טבעית, ולכן קצת החדשים מגיהים הגהות מתחלפות. ובאמת, בפסוק שבעמוס חצין האחרון של הפסוק, ועברתו שמרה נצח, מעיד על חצין הראשון כי במקום ויטרף לעד אפו עדיף ויטר לעד אפו. ולפי זה אולי גם בפסוק באיוב במקום אפו טרף היתה נוסחה קצת אחרת, אולי אפו נטר. אך, על כל פנים, לפי הנוסחה המסורה יש לה, להמליצה טרף אפו, זכות בלשון שלנו, הבנויה על הנוסחה המסורה של התנ"ך כמו שהוא.

הנטרף מבי״ד שיכתבו לו שטר טרפה על הלוה שיחזיר לו מעותיו לכשתשיג ידו הרי זה כותבין לו (שם שם יג). — ובהשאלה, *נטרפה דעתו של פלוני, נלקחה הדעת או נקרעה, נתבלבלה, verwirrt w. se troubler (l'esprit) ; be confused : החרשת והשוטה והסומא ושנטרפה דעתה אם יש להן פקחות מתקנות אותן והן אוכלות בתרומה (נדה ב א). חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות אפילו בו ביום הכביסן הרי אלו בחזקת מתוקנים ואיפשר שלא נטרפה דעתו שעה אחת וכו׳ שמת מתוך יישוב (ירוש׳ מעש׳ ג ב ג). מעשה בר״א שהיה גוסס ערב שבת עם חשיכה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ את תפיליו אמר לו בני הנחת מצות הנר שהיא שבות וחייבין עליה כרת ובאת לחלוץ תפילין שאינן אלא רשות ואינן אלא מצוה יצא לו והיה צועק ואמר אוי לי שנטרפה דעתו של אבא אמר לו דעתך היא שנטרפה דעתי היא לא נטרפה (שם שבת ב ה:). מפני מה כותבין דברי המזכה מפני המחייב שמא תיטרף דעתו (שם סנה׳ ה כג.) חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמת שמא תטרף דעתו עליו (מו״ק כו:). אמרו חכמים יתודה קודם שיאכל וישתה שמא תטרף דעתו בסעודה (יומ׳ פז:). מסיעין את העדים ממקום למקום כדי שתיטרף דעתן ויחזרו בהן (סנה׳ לב:). כל הנהרגים בבי״ד היו משקין אותו יין חי כדי שתטרף דעתו עליו (מד״ר במד׳ י). מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן (רמב״ם ממר׳ ו י). — ונטרף הלב, כמו נטרפה הדעת: שתה כוס רביעית יצא כל דעתו נשתעממו כל הכליות ונטרף לבו והלשון נפסק מבקש לדבר ואינו יכול (מד״ר במד׳ י). — *נטרפה השעה, עברה פתאם: בואו ונתקן שיהא צרות חולצות ולא מתייבמות ולא הספיקו לתקן את הדבר עד שנטרפה השעה (תוספתא יבמ׳ א ט). בימי ר׳ הושעיה ביקשו להימנות על הר המלך לפוטרו מן המעשרות אמרו יבא רבי הושעיה לא הספיק לבוא עד שנטרפה השעה (ירוש׳ דמאי ב כב ד). מעשה בתלמיד וותיק למד עיבורו בג׳ שנים ומחצה לפני רבו ובא ועיבר את הגליל ולא הספיק לעבר את הדרום עד שנטרפה השעה (שם ערוב׳ ה כב ג). ועל ר׳ יהודה בן בבא התקינו שיהו אומרים הוי ענוו חסיד אלא שנטרפה השעה (שם סוט׳ ט כד:). לא הספיקו לגמור את הדבר עד שנטרפה השעה (יבמ׳ טו.).

— פע׳, טֹרַף, — כמו נִטְרַף: ויאמר (יעקב) כתנת בני (יוסף) חיה רעה אכלתהו טרף טֹרַף יוסף (בראש׳ לז לג). ויצא האחד מאתי ואמר אך טרף טֹרָף ולא ראיתיו עד הנה (שם מד כח). — ובמליצה גם בידי אדם: זרים עורכי חניתות, חגורי חרבות וקשתות, טֹרפו במכמורי רשתות (יוצ׳ ז פסח, אילי הצדק). טורפו עניי עם הארץ, יתר הגזם אכל הארבה במרץ (סחר׳ לו״ג, אבלה נפשי). — ובהשאלה *מְטֹרָף, שטרפוהו, שנגזרה עליו גזרת מות: אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהוא מקובל ואם לאו יודע אני שהוא מטורף (ברכ׳ לד:). — והלב מְטֹרָף, קרוע, מבלבל: שתה ג׳ כוסות (של יין) יצאו שלשה חלקים מדעתו ולבו מטורף מיד הוא מתחיל לדבר שלא כהוגן (מד״ר במד׳ י). — ואמר הפיטן: זלעפה אחזה ציון והיכליה, חרדה רוחה נמוגו חיליה, טֹרַף לבה עת קרוא אליה, אסוף נתחיה אליה (סליח׳ י טבת, אז בבוא). — ונהטף בשביל חוב וכדומה: עמד בעל הבת על דודה ואמר יש לי ירושה בחצר מחלק המטורף (תשו׳ הגא׳, גינזבורג 288).

— הפע׳, הִטְרִיף, — א) המציא לו טֶרֶף: ראש ועשר אל תתן לי הַטְרִיפֵנִי לחם חקי (משלי ל ח). — והשתמשו בו במשמ׳ זו בסהמ״א: אני עובד הבורא היכול המבלבל האחד המטריף אשר אין כמוהו (חו״ה, הבטחון א). יודה הבורא אשר הטריפו אחר יגיעתו ולא שם עמלו וטרחו לריק (שם ד). כמלך שהוא מטריף חילו ועבדיו (שם). כאשר ישים עבודת הארץ וזריעתה סיבה לטרפו ואם ירצה להטריפו ממנה יצמח הזרע ויפרה וירבה (שם). אילו היה מה שאמרת אמת היה מטריפך בעירך כמו שהטריפך הנה ולא היית טורח לבוא אל ארץ רחוקה כזאת (שם א). כי אתה מאמין בבורא העולם ומסדרו ומנהיגו ובמי שבראך והטריפך (כוזרי א יב). ואל השלמות הזו נבחרו בני לוי להיותם נתונים לשם ולפיכך הטריף להם לחם חוקם בלא טורח רב (מלמד התלמיד׳, בהעלותך). ענין הבטחון הש״י מטריף כל חוסיו ורחמיו על כל מעשיו (שבט מוסר לר״א מ). — ואמר הפיטן: רובץ בהררי אלף הטריפו חקה, שת נחש בריח במצולה עמוקה (שבת ב אחה״פ, ארכן). זריזים חשו להקדיש קרואיו, חסו במטריף כל ברואיו, טוב אין מחסור ליראיו (יוצ׳ שבה״ג, יוצאי חפזון). — ב) *נהיה טְרֵפָה: עד עכשיו הן העגלות והפרות (שהשיאו את המשכן) קיימות ולא

הוממו ולא הזקינו ולא הטריפו ולא נשברו (מד"ר במד׳ יב).—ג) *התליט (את הבע"ח) שהוא טְרֵפָה, ובכלל שזה דבר אסור: מעשה היה שהיתה חלחולת נקובה וכו׳ ולא היו יריכות מעמידות אותה והטריפוה (מרדכי חול׳ תריז). ובשומן הגרגרת מטריפין כל הסמוך אליה (שם, בסוף ההגהות). ועתה נוהגין להטריף כל הסרכות (שם, לוח הדינ׳ קח).

—התפ׳, *הִטָּרֵף, מִטָּרֶפֶת, — כמו נטרפה דעתו: כיון שרואה שנותר לבדו (בבית הכנסת) מטרפת דעתו ומתיירא מן המזיקין ועוקר לבו מן התפילה (תשו׳ הגא׳, גני׳, גינזבורג 91).

—פע׳, *טֵרֵף, מְטָרֵף,—בהשאלה, טֵרֵף את הדעת, עשה שתטרף דעתו: שמטרף (היין) דעת מי שישגה בו (רד"ק ירמ׳ לה ז).

ב. *טָרַף[1], פ"י, — חָבַט והכה, schlagen, klopfen frapper; cast, knock: טרף בקלפי והעלה שני גורלות (יומ׳ ד א). דרסה וטרפה בכותל או שריצצתה בהמה (חול׳ ג ג). מה עשה (משה) נטל שבעים ושנים פתקין וכתוב בהן זקן עוד שנים פתקין חלק וטרפן בקלפי אמר בואו וטלו פתקכם (מד"ר במד׳ טו). נטל פתקין כמנין כל הבכורות וכתב בהן בן לוי ועוד לקח פתקים אחרים במניינם וכתב בהן חמשה סלעים טרפן ונתנן בקלפי (תנחומא במד׳ כה).—וטָרַף שני דברים זה בזה, ערב אותם יחד בתנועה חזקה, בחבוט וכדומה: אם לא טרף יין ושמן מערב שבת ינתן זה בעצמו וזה בעצמו (שבת יט ב). עושין אלונתיות לחולה בשבת אימתי בזמן שטרפה מערב שבת לא טרפה מערב שבת אסורה שאין טורפין כתחילה בשבת (תוספתא שם יב-יג יב). רשב"ג אומר טורף אדם חבית ביינה ושמריה ונותנת לתלויה בשבת (שם טז-יז א). מתיר היה ר׳ מאיר לטרוף יין ושמן ולסוך לחולה בשבת (ירוש׳ ברכ׳ א ג.). פעם אחת חש ר׳ מאיר במעיו ובקשנו לטרוף לו יין ושמן ולא הנחנו (שבת קלד.). דברים שאין עושין למילה בשבת עושין לה ביום טוב שוחקין לה כמון וטורפין לה יין ושמן (שם). חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בין ביד בין בבלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף אלא מערב (שם קמ.). לטרוף ביצים מגולגלין בקערה (רש"י שם קט.). אם תרצה לכתוב בזהב תטרוף לובן ביצה היטב ותתיך בו צמג הערבי וכו׳ (מ׳ אלדבי, ש"א ד). — וצמר וכדומה: צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה וכו׳ וכן הפשתן והקונבוס שטרפן זה בזה (כלא׳ ט א). צמר הגמלים והרחלים אסור במה דברים אמורים בזמן שהביא פשתן וטרף עמהם וטרפן זה בזה אבל העושה חלוק שכולו צמר גמלים וכו׳ (תוספתא שם ה יב). צמר הבכור שטרפו בטל ברוב (ירוש׳ כתוב׳ ו לא.). שפיר שטרפוהו במימיו נעשה כמת שנתבלבלה צורתו (נדה כז:).—ובמליצה טָרַף אש ומים, ערבם זה בזה: (השמים הם) אש ומים מלמד שהביאן הקב"ה וטרפן זה בזה ועשה מהן רקיע (חגי׳ יב.). — ופָעוּל *טָרוּף, טְרוּפָה: כדי לבשל בו ביצה קלה שבביצים טרופה ונתונה באילפס (שבת ח ה). ביצה טרופה שהיא נתונה ע"ג ירק של תרומה (עדי׳ ב 7). ירק של תרומה וביצה טרופה נתונה על גביו (טבו"י ג ב). ושלקות וכבשין שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ וטרית טרופה וציר וכו׳ (ע"ז ב ו). וכל המצטמק ויפה לו כגון כרוב ופול ובשר טרוף (תוספתא שבת ג ד). אין לוקחין מהם ביצים טרופות בקערה (חול׳ סד.).—*וצמר ופשתים טרופים: הלבדים אסורין מפני שהן שועין והטווי על שני פנים או שטווין צמר ופשתים טרופין זה בזה או שטווין הוט צמר לבדו וחוט פשתן לבדו (תשו׳ הגא׳, הרכבי מט).—וטָרַף ידו ורגלו בצונן, שפשף: מי שנפרקה ידו או רגלו לא יטרפם[1] בצונן אבל רוחץ הוא כדרכו (שבת כד ו).

—פע׳, *טֵרֵף,—טֵרֵף בלולב, נענע אותו עד שהכמו העלים זה בזה: אמר ר"ע צופה הייתי ברבן גמליאל ורבי יהושע שכל העם היו מטרפין[2] את לולביהן והם לא נענעו אלא באנא ה׳ (סוכ׳ ג ט).

—פע׳, *טֹרַף, מְטֹרָף, מטורף,—מטלטל: הרשעים שבהם (שבמצריים) היו מטורפין כקש הבינונים כאבן הפקחים כעופרת (מכי׳ בשלח ה). שישראל בזמן הזה דוויים דחופים הסופים ומטורפין ויסורין באין עליהם (יבמ׳ מז.). י"ט שנה היו הוזרין ומטורפין וי"ט שנה ישבו בקדש ברנע (סעו"ר ח). שנשמתן של צדיקים הן נתונות באוצר ונשמותיהן של רשעים

---

[1]) בארמ׳ במשמ׳ דפק וחבט: יומא חד הוה בצ,א דביתהו וקא חייפא רישה אתאי שיבבת׳ טרפא אדשא (סנה׳ לז.).— [1]) כך הקריאה הרגילה בקל, וכן במשנ׳ המנוק׳ הנדפסות.—[2]) כך במשנ׳ שבתלמוד ירוש׳ וכן במשנ׳ שבמשנ׳ ניאפ׳, וכן ברי"ף ובערוך ועוד. ובמשנ׳

מטורפות בארץ (מד"ר קהל׳, מי יודע). שנשמתו הולכת ומטורפת לשוט בעולם ואינה מוצאת מקום מנוח עד שישלימו ימי עונשה (שבט מוס׳ לר"ח יז).
—הָפְעַ׳, *הוּטְרַף,—כמו מְטֹרָף: ועל הספינה המוטרפת[1]) בים ועל היוצא לידון שהן בחזקת קיימין (גיט׳ ג 7).
—הִתְפַּ׳, *הִטָּרֵף, מִטָּרֵף, מִטָּרֶפֶת, — ספינה מִטָּרֶפֶת בים, שהגלים זורקים ומשליכים אותה הנה והנה: על אלו מתריעין בשבת על עיר שהקיפוה עכו"ם או נהר ועל הספינה המטרפת [2]) בים (תעני׳ ג ז). אמר ר"ע פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שמטרפת בים והייתי מצטער על ת"ח שבה (יבמ׳ קכא.). מעשה בספינה אחת שפירשה בים הגדול אחזו נחשולה והיתה מיטרפת בים והיה בה נער אחד עברי (פסיק׳ רבתי לב).— ואמר המליץ: באניה בלב ים מיטרפת והים י[זעף וים]ער (קטע מגני׳ ספר התכמ׳ לבן עירי).—ואדם מִטָּרֵף ממקום למקום: מלך בשר ודם משלח ספקלטור להרוג את האדם מהלך אחריו ימים הרבה וזה שנתחייב מיתה אוכל ושותה והספקלטור מהלך ומטרף אחריו ממקום למקום (מד"ר במד׳ כ). והיה הורגן (הורדוס את חכמי ישראל) מיום אל יום עד שהרגן כולם חוץ מבבא בן בוטא והיו מטרפין וגולין ממקום למקום (סדר חכמ׳ וקורות העתים 169). — ובמליצה, נפשו מִטָּרֶפֶת: כל אחד ואחד מכיר את אמו והוא עולה ונוטל את דדו ונותנו בפיו שמא ימשוך לו חלב והוא אינו מושך ונפשו מטרפת והוא מת אל חיק אמו (פסיק׳ רבתי כו).— והמחשבות: כי המות הממנו אכלנו בכל פה עד כי הידים רפות והרגלים בהרי נשף מתנגפות והעשתונות מטרפות והאזנים תצילנה עד נחרשו והעינים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו (ספר המוסר לר"ז בן סעד׳ תכג׳/הכרי מה). — *ומִתְטָרֵף, בתו כתובה: וכולן כשמתנבאים אבריהן מזדעזעין וכח הגוף כשל ועשתנותיהם מתטרפות ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה (רמב"ם יסוה"ת ז ב).

ג.*טָרַף, פ״י, — עשה שטוח כמו טָרָף, כמו עָלֶה, einebnen; niveler; to level: הטורף את גגו והמכבש את בכותו וירדו עליהן גשמים (מכשיר׳ ב 7). —ופעול טָרוּף, מי שהוא שטוח כמו טָרָף, flach; plan; even: (קונם) אם לא ראיתי נחש בקורת בית הבד וכו׳ אמר שמואל בטרוף [1]) (נדר׳ כה.).

*טֶרֶף, ש"ז, — פעולת טריפת נכסים בשביל חוב: כשיעמדוך ויזכו בדין ויכתוב לך הדיין שטר טורף עלי שבדין טרפוה ממך בשבילי בא ואשלם לך (רש"י ב"מ יד:).

*טְרָף[2]), ש"ז,—שם אחת הנגינות, כמו גרש: מלכים (ב כה טז) הים האחד והמכנות זקף, ירמיה (נב כ) והבקר טרף (חלופי מלכ׳ וירמ׳ מכ"י טשופ׳ 19).

טְרֵפָה, ש"נ, מ"ר טְרֵפוֹת, — א) מה שטרפה חיה טֹרֶפֶת, von wild. Tieren Zerrissenes; déchiré par les fauves; cattle tornt by wild beasts: זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך ועזיך לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי טְרֵפָה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה (ברא׳ לא לח-לט). אם טרף יטרף (השור שנתן לרעהו לשמור) יבאהו עד הַטְּרֵפָה לא ישלם (שמות כב יב). אריה טרף בדי גרתיו

שבתלמ׳ בבלי מגנעגין. —[1]) במשנ׳ תעני׳ ועוד מטרפת. — [2]) במשנ׳ שבירוש׳ מוטרפת, ובגמ׳ בבלי שם (דף יד.) מטורפת.

[1]) הובא בערוך פרושו של רב שרירא גאון וז"ל: פי׳ רב שרירא גאון פי׳ טרוף משווה וכך אמר ראיתי נחש גדול כקורת בית הבד אינן דברי הבאי אבל ראיתי נחש טרוף כקורת בית הבד דברי הבאי שאין נמצא טרוף כקורת בית הבד וטרוף זה שפניו משווין דוגמת הכתוב (ישע׳ כח כה) הלא אם שוה פניה כי משווין פני קורת בית הבד כדי שתרכס על מה שתחתיה ואין מניחין פניה עגולות ומשופעות וכן הקשו כל הנהשים מיטרף טריפי כי כריסן כולן משוות ועל גחונן ילכו נמצאו בשווי בטן כקורת בית הבד ואיך יהא זה דברי הבאי ופרקו גבו טרוף קאמר ובודאי לא נמצא נחש שגבו טרוף ומשווה ומרובע אלא גבות גבינים ומשופעים לפיכך האומר ראיתי נחש שגבו טרוף כקורת בית הבד הרי אלו דברי הבאי שאין נמצא זה ולפי דרכנו למדנו שהמוכר קורת בית הבד לחברו הרי זה נותן לו גופה טרופה שמשוין ומרובעין פניה וזהו שאמר אגב אורחיה קמ"ל למקח וממכר לומר המוכר קורת בית הבד לחברו אם גבו טרוף אין ואי לא לא. ע"כ. ורש"י פרש טרוף חרוץ, והשתמש בזה בלשוננו: דף גדול ועב מאד ורחב וטרוף בפגימות הרבה לרוחבו עמוקות תכופות זו אצל זו (רש"י ע"ז כד:). אבל שמוש פעל זה בארמ׳ מכריע לדעת רב שרירא, כמו שנראה ברור בבכור׳ מה: פרסותיו רחבות כשל אווז אמר רב פפא לא תימא דטריפה ולא סדיקא אלא כיון דטריפה אע"ג דסדיקא, פי׳ רחבה ומשווה.

[2]) בצורה ארמ׳ טרפא: פזר הגדול טרפא רתק שופר (דה"ט, סי׳ יו).—ומ"ז טארפתין (מכות הנקוד מג).

ומחנק ללבאתיו וימלא טרף חריו ומענתיו טרפה (נחו׳ ב יג). ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו (שמות כב ל). נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה (ויקר׳ כב ח). נפשי לא מטמאה ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי ועד עתה (יחזק׳ ד יד). יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם ואיזה טרפה שחייב לשלם כגון טרפת חתול שועל ונמייה וכו׳ ואיזו היא טרפה שהוא פטור מלשלם כגון טרפת הזאב והארי והדוב (מכי׳ משפט׳ טז).—וגם *המוכן להיות לטרף בעודנו חי: כי האריה והכפיר כששואגים בקולם נשמעת קולם למרחוק מפחדתם עומדת הטריפה במקומה עד שטורפים אותה (צרור המור, ויגש). — ב) *כל לקוי בגוף בע״ח ע״י חיה או ע״י מחלה שבשבילו לא יוכל בעה״ח לחיות, Verletzung im Körper ein. Tieres, infolgedessen es nicht leben kann; maladie organique fatale; fatal organic discase: אלו טרפות בבהמה נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת (חול׳ ג א). מדבריו (של ר״ח) למדנו שהמפשיט את הבכור ונמצא טריפה שיאותו הכהנים בעורו (עדי׳ ב ב). כשירה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה (ירוש׳ ע״ז ב מא ג). רמז לטרפה שאינה חיה (חול׳ מב.). אין אומרים בטרפה זו דומה לזו (שם נה:). סימן לטריפה שלשים יום (שם נז:). סימן לטריפה כל שאינה יולדת רשב״ג אומר משבחת והולכת בידוע שהיא כשרה מתנוונה והולכת בידוע שהיא טריפה (שם). שמונה עשרה טרפות שנאמרו למשה בסיני (שם מג.). ואם יצאת טריפה מתחת ידו (של הטבח) מנדין אותו ומעבירין אותו (רמב״ם שחיט׳ י יד). כשישחטו שחיטה כשירה אינן צריכין בדיקה שמא יש בהן אחת מן הטריפות (שם יא ב). אלה הם חוקי הטריפות אשר הנהיגו בו אנשי קנדיאה עפ״י חכמים הראשונים (הגה׳ מרדכי, בסוף חולין). — ואדם לקוי במכה שלא יוכל לחיות בה: ההורג את הטריפה פטור וטריפה שהרג בפני בית דין חייב (סנה׳ עח.). הרובע את הטריפה חייב (שם). עדים שהעידו בטריפה והוזמו אין נהרגין עידי טריפה שהוזמו נהרגין (שם). ראובן נשוי עם לאה ונעשית טריפה וקדש לאחותה (שו״ת מגיד מרא׳ ב).

טְרֵפָה, ש״נ,—שטר מעשה בית דין לטרוף הנכסים מבע״ח: ואחר כל זה אם רצה הנטרף מבי״ד שיכתבו לו שטר טרפה על הלוה שיחזיר לו מעותיו לכשתשיג ידו הרי זה כותבין לו (התרומות ג ג יג).—ובצורה ארמית טְרְפָא, טירפא: והשטר השלשים ושלש הוא שטר טירפא[1]) וכו׳ וטירפא זו יש אחריה אדרכתא ושומה בזמן שגובה מנכסים משועבדים אבל בזמן שגובה מנכסים בני חורין אין שם טירפא כלל וכו׳ וטירפא הוא שטר מעשה בית דין וכו׳ וכותבין לשמעון שטר טירפא על נכסי הלקוחות (ספ׳ השטר׳ לר״י ברצלוני לג). קורעין אותה אדרכתא וכותבים לו טרפא כי פלוני יש לו לגבות חובו שהוא כך וכך (שו״ת הרי״ף רז). הולך המלוה ומחפש אם מצא לו נכסים בני חורין שמין לו מהן מצא לו נכסים משועבדין מאחר זמן שטרו טורף מהן וקורעין שטר האדרכתא וכותבין לו שטר הטירפא כיצד כותבין איש פלוני בן פלוני זכה בדין לטרוף בחוב שפלוני חייב לו וכו׳ ואחר שכותבין הטירפא לטרוף מורידין שלשה בקיאין לאותה שדה ושמין לו ממנה כשיעור חובו (רמב״ם מלוה ולוה כב ז-ט). מלוה שיורד לקוחות שקנו מהלוה אחר שלוה הולך וטורף מהם ואין צריך ד״א ואם אינו יודע לקוחות שקנו מהלוה וצריך לחפש אחריהם כותבין לו בי״ד שטר טירפא שיטרוף מהלקוחות וקורעין ש״ח וכותבין בטירפא שקרעו שטר חוב (טוחו״מ, גביית חוב קיד א).

טְרֵפוּת, ש״נ, מ״ר טְרֵפִיּוֹת, — סגולת מה שהוא *טרפה: בהמה שנולד בה אחת מן הטריפות האוסרות אותה באכילה אסורה לגבי המזבח (רמב״ם איסורי המזבח ב ט). אם הובאה הריאה לפניהם ולא מצאו בה שום טרפות ממיני הטרפיות שבהם בחייה בחזקת הכשר עומדת (שו״ת ריב״ש תלז). ש[illegible] הטרפות מצוי הרבה והיא טרפות הריאה שמצויין בה ריריז הנקראים סירכות (החינוך, משפט׳ עג). והדרום היא הטרפות החמורה מכולן וכו׳ ובשאר הטרפיות

---

[1]) בארמ׳ בתלמ׳: וניכתוב לי מר טרפא מאי ואילך (כתוב׳ לה.). דההוא גברא דמשכן ליה פרדיס לחבריה לעשר שנין וקש לחמש שנין ואתא לקמיה דרבנן וכתבו ליה טירפא (שם). כל טירפא דלא כתיב ביה קרעניה לשטרא דמלוה לאו טירפא הוא (ב״ב קסט.)—וככ׳: דאמר ליה אחוי טירפך ואשלם לך (ב״ב ט.). והנה לפי זה צריך להיות בעבר׳ טְרֵף, וכבר עשה רש״י הצורה טֹרֶף עי׳ זה. אך הקריא גבר על הדקדוק ונתנה לו צורת נקבה.

יש בהם ספיקין מותרים (שם). בטרפות הבאה לה אחר שנולדה הבהמה (ספ׳ הארוך). ואסרו תחלתו משום סופו והיה פתחון פה לשואל לשאול שיאמר שזו תוספת על הטרפיות שמנו חכמים (בו״ת מהר״מ מטראני, א״ה ע ט). וראיתי לסדר טרפיות של שאלוניקי (שם). דלא הוכר טרפותו עד לאחר הפשט (רע״ב עדי׳ ב ב). עוף שנולד בו ספק טרפות ואחר שנולד בו הספק לאחר כ״א יום וכו׳ מתה או נשחטה (בו״ת מגיד מראש׳ ב).

***טַרְפַּחַת**, ש״נ, — שֵׁם נרדף ל*אם, *שלחופית: האם היא טרפחת והיא שלחופית (חול׳ נה:). מעשה בר׳ סימאי ור׳ צדוק שהלכו לעבר שנה בלוד ושבתו באונו והורו בטרפחת כרבי (שם נו:). נגזר על שרה שיהיה הדמות שלה חסר הטרפחת ושלסוף צ׳ (שנה) ברא יברא לה ה׳ (אמר׳ טהור׳, אם כל חי ג ד).

***טַרְפַּס**, ש״ז, — כמו טַרְפַּשׁ: שהסרכה נכנסה דרך הטרפס המפסיק בין אברי הנשימה לאברי המאכל (בו״ת מהר״מ מטראני, א״ה ע ט). בטרפס שהוא נמצא לכל ב״ח שיש לו לב וכבד והוא מסך מבדיל ביניהם (מג״א לרשב״ל דורן, ח״י ד).

***טַרְפַּשׁ**[1], ש״ז, — מסך מבדיל בין הלב והכבד, והמחיצה : Zwerchfell ; diaphragme שבאמצע הבטן המבדלת בין איברי המאכל ואיברי הנשימה והיא שקורעין אותה ואח״כ תראה הריאה והיא הנקראת טרפש הכבד (רמב״ם שחיט׳ ו י). ריאה שהעלתה צמחין או שנמצאו סירכות כמו חוטין תלויין ממנה ולדופן או ללב או לטרפש הכבד חוששין לה שמה ניקבה (שם יא ה). היה מן הריאה חוט משוך ללב או לטרפש הכבד (שם ט). ויפסיק בין שני החללים האלה אבר אחד הנקרא טרפש והוא מתחיל מראש החזה והולך באלכסון למטה (מ׳ הנדבי, ש״א ד). ניקב טרפש הכבד נקב מפולש מצד הכבד טרפה (בו״ע יו״ד מא ח). ויפריד (החלל השני של הבטן) בין שני האברים האלה אבר אחד שנקרא טרפש והאבר הזה מתחיל מראש החזה והולך באלכסון מלמטה וכו׳ (שער השמים ט). — ומ״ר: והן טרפשין (רש״י חול׳ מו.).

---

[1]) בארמ׳ טרפשא: טרפשא דליבא (חול׳ מט:). גדלדלה ככבד ומעורה בטרפשיה (שם מו.).

***טרק**[1]), ממנו *טְרִיקָה, *טָרָק.

***טָרַק**, פ״י, — דפק וחבט, וכמו טרף, ערבב משקה מלמעלה למטה: אמר ריב״ל לא שנו (שהארס של נחש צף למעלה על המשקה) אלא שלא טרקו אבל טרקו אסור (ב״ק קיה:). — ובמשמ׳ הראשנה, ואמר הפיטן: תהומות כסו כנכנסו טַרְקַת[2]) כוֵי גליך, ירית חץ בנץ החזר גלגליך (שבת א אתה״פ, ויושע אור).

— פע׳, *טֵרֵק, — כמו קל: טפה הגליד, טפוחים הפליד, טֵרֵק[3]) והקליד, טוען ומוליד (ר״מ בר״ש נהוראי, שר״ת, אילת השחר).

— הפע׳, *הִטְרִיק: (כששופך אותו) מחבית למסננת מטריק ומתבלבל הארס עם היין ויוצא דרך המסננת לכלי (רש״י ב״ק קטו:).

***טֶרֶשׁ**, ש״ז, מ״ר טְרָשִׁים, — אדמה קשה: ואם סוקל יוציא לים או לנהר או למקום הטרשים (תוספתא שבי׳ ג ה). מודה ר״ש בן לקיש בזורע ע״ג הים ע״ג פטורה ע״ג סלעים ע״ג טרשים שהוא פטור (ירוש׳ כלא׳ א כז:). זאת אומרת שאסור ללקט צרורות מתוך שדה חבירו וכו׳ בבקעה אבל בהרים ובטרשים מותר (שם שבי׳ ג לד ד). המוכר את העיר וכו׳ לא מכר לא את שורה ובנותיה והטרשים המוקצין ממנה (שם ב״ב ד יד ג). ואין לך טרשים בכל ארץ ישראל יתר מחברון (סוט׳ לד:). טרשים שאמרו בית ארבעת קבין (ב״ב קג.). הקדיש טרשין פודן בשוויין (ערכ׳ יד:). ד׳ דברים נשתנו בימי אנוש בן שת ההרים נעשו טרשים והתחיל המת מרחש ונעשו פניהן כקופות ונעשו חולין למזיקין (מד״ר ברא׳ כג). הגפן הזו אין נוטעין אותה במקום טרשים גדולים אלא בולשין אותה מתחתיה ואח״כ נוטעין אותה (שם ויקר׳ לו). מעשה בר״א בן הורקנוס שהיו לאביו חורשים והיו חורשין על גבי המענה והוא היה חורש בטרשין ישב לו והיה בוכה וכו׳ שמא מצטער אתה שאתה חורש בטרשין (פדר״א א). כל המדבר שהוא הולך מירושלם למדין שכלו טרשים וחיה רעה

---

[1]) כך בארמ׳. בערב׳ טרק a) כמו״כ במשמ׳ דפק, וגם במשמ׳ ערבב. — [2]) כך מנוק׳, בקל, ובמחזור׳ אחרים טרקת בפעל. — [3]) כך מנוקד, ואולי הוא כמו״כ קל.

---

a) طرق

עושה לו המקום נסים והוא בא ועומד לפני המשיח במדין (מד"ז פס"ב, כוכר 34). השדה שאינה ראויה לזריעה והיא הנקראת טרשין (רמב"ס ערכ׳ ד טז). העולה מאליו במקום טרשים פטור (הוא, מע"ש י ו).

טַרְשָׁא,—עי׳ ˙טַרְשָׁה.

˙טַרְשָׁה[1], טַרְשָׁא, ש"נ, מ"ר טַרְשׁוֹת,— מכירת סחורה בהקפה לשלם אח"כ: מפני שהייתי דחוק ומוצרך אגב דוחקי נטלתי אותם בטרשא זו (תשו׳ הרי"ף, התרומ׳ מו). אודיעך הטרשא אשר נוהגין לעשות בברצלונה בענין זה שהיא מותרת גמורה ואין בה צד רבית כלל והוא שבעל הקרקע מוכר את ביתו תחלה לגמרי בסך ידוע לחלוטין ואחר כך חוכר המוכר מן הקונה הבית ההוא בשטר אחר לתת לו מס בכל שנה דבר קצוב וגם לפעמים נותן לו החוכר למחכיר קצת דמים בראשונה מאותן שקבל ממנו מן המכירה הראשונה מלבד המס שעושה לו בכל שנה ואין המוכר יכול לפדות הבית ההוא בשום זמן (שו"ת ריב"ש שם). אלא בא רב פפא ללמוד לנו טרשא המותרת אפי׳ בדקין (התרומות מו ג). ומסתברא דטרשא המותרת לכל הסברות היא על ענין זה כשאומר לו בלא מעכשיו הרי פירות הללו מכורות לך בדמים שישנו באייר בין רב בין מעט וכו׳ וכן יש טרשא אחרת שפסקנו שהיא מותרת (שם). — ומ"ר: ומצאנו בגמרא שלשה עניני טרשות (שם).

[1]) בארמ׳ טרשא: כגון אילין דיהבין עיבידתא לאילי׳ דמפרשין לריסים מתרתין קסוסטבן או משלשה קסוסטבן אין זו רבית׳ אלא הטרשא (ירוש׳ ב"מ ה י ג). אמר ר"נ טרשא שרי וכו׳ אמר ר"פ טרשא דידי שרי מ"ט שבראי לא פסיד זוזי לא צריכנא אנא הוא דקא עבידנא מילתא גבי לוקח וכו׳ א"ר חמא טרשא דידי ודאי שרי מ"ט ניחא להו דליקו ברשותי דכל היכא דקא אזלי שבקו להו מכסא ונקוט להו שוקא (בבלי שם סה.). —ומ"ר טרשי: אמר רבא לית הלכתא לא כטרשי פפונאי ולא כשטרי מחוזנאי ולא כחכירי נרשאי (שם סח.). — ופרשו הגאונים: הכי פרושיה ראובן דמזבין לשמעון חיטי או חמרא וקא אזיל בניסן כור בדינר ולא פסק ליה דמיה בדמיפרע מיניה בתמוז אי חשיב ליה עליה בשלשים דינר כסף שרי ליה למשקל שלשים כסף וכי האי מעשה קריוה רבנן טרשא (תש׳ הגא׳, שערי צדק, רבית כח). ור"י ברצלוני פרש טרשא זו משרש טרש במשמ׳ חֵרֵשׁ, שאינו שומע. ורבנו נתן: פירוש נותן לו הפירות במרחשון ומתנה לפורעו הדמים באייר כשער אייר שהוא ביוקר. ע"כ. ורש"י פרש: למכור סחורה בהמתנה ביותר מדמיה ובלבד שלא יפרש לו אם מעכשיו הרי הוא לך בפחות אלא ימכור סתם בכך וכך ליום פלוני וכו׳ (ור"פ) עושה שכר תמרים היה ומוכר לו בזמן הזול בתשרי כשער של ניסן וממתין לו עד ניסן וכו׳ (ורב חמא) מוכר פרקמטיא היה ומוכר במקום הזול כשער שהוא נמכר במקום היוקר וממתין להן והן מעלין אותו למקום היוקר והוא מקבל עליו אחריות דרך בהליכה והלקוחות משתכרים בפרקמטיא שלוקחין שם מעותיו ומביאין לכאן ואחריות החזרה עליהם וכיון דלא מקבלי עלייהו אחריות לא הויא מלוה גבייהו עד שהפרקמטיא נמכרת והן מקבלין המעות ואותן המעות נעשין עליהם מלוה ואין כאן ריבית. ע"כ. וראב"ד פרש מענין אדמת טרשים, אבל כל זה דחוק. והנה לפי המשק׳ הארמי היה צריך להיות בעבר׳ טֶרֶשׁ, ולשון זכר, אבל כמו ברוב המלים מהלשון הארמית שנכנסו בעברית גם במלה זו גבר השמע על הדקדוק ונהגו בה כאלו היתה האלף בסוף במקום ה הנקבה, והשתמשו במלה זו בכל מקום בלשון נקבה, ולכן יש לכתבה בעבר׳ בצורת נקבה ה בסוף.

˙טִשְׁטוּשׁ[1], ש"ז,—שה"פ מן טִשְׁטֵשׁ: שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עיקר או תדמה לאות אחרת בין בעיקר הכתיבה בין בנקב בין בקרע בין בטשטוש (רמב"ס ס"ת י א). וצריך שלא יהיה שום טשטוש ולכלוך בגט (ר"א מלוניל, ארחות חיים ב, גיט׳). ושלא יהא שום טשטוש בגט על המחק (התרומה, גיט׳ קיו). כי יש בנוסח הטענות המקויימות טשטושין ומחקין הרבה אני מצאתי עיקר הטענות והתשובות שהדין תלוי בהם בלא טשטוש ומחק (שו"ת הרא"ש קז ו). ס"ת אחד הנלקט לפי הנראה מב׳ או ג׳ ספרי תורה ישנים שהעבירו עליהם הקולמוס והדיון לתקן טשטושו (שמש צדק׳, יו"ד נב). ואשר נפקד שמו הוא מפני טשטוש החתימה ולא יכולתי להעתיקו (מוסד׳ תבל, התגלות המתב׳).—ואמר המליץ: עדים נייר ודיו עלי יפיו גם אין כתמים בו וטשטושים, גם הפסוקים בו מנוקדים כלם כדין נרפים ונדגשים (חרוזי ר"א בתור, בסוף שרשי רד"ק).

*טִשְׁטֵשׁ, פ"י,—טִשְׁטְשׁוּ הגשמים את האדמה, רככוה כמו טיט וכדומה: שכל זמן שהגשמים מרובין מטשטשין את הארץ ואינה מוציאה פירות (תענ׳ כב:). שאלמלי שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות (ב"ב טז.). שהסים מטשטשין את שפתם וכותליהם (של הבורות)

[1]) כך גם בארמ׳, מטיט היון ת"י מסנן טשטושא. יהמו יחמרו מימיו, מתגרשין ומטשטשין מוהי. פני חמרמרו מני בכי אפי מטשטשין מן בכותא.

והם נופלים (רש"י ירמ' כ יג). — ובמשמ' לכלך את הכתב, הספר וכדומה, לכלכו ברטיבות שנמחקו האותיות: מטשטשו (את השטר) כולו בדיו שאין יכול לכתוב בו על גביו שום זיוף (רגמ"ה ב"ב קסג.). ראובן משכן לשמעון ספר וכשבא לפדותו טוען ראובן נשתמשת בספר שלי וטשטשתו ושמעון השיב קריתי ושניתי בו וכו' (מרדכי ב"מ רסח).

—נתפ', *נִטְשְׁטֵשׁ,—נהיה מטשטש: נטשטשה (המראה) אם מראה רוב הפנים טמאה (תוספתא כלים ב"מ ד יג). נמחק (השטר) או ניטשטש אם רישומו ניכר כשר (ב"ב קסח). ירדו עליה גשמים ונטשטשו[1]) (שבת פח.). הצורה הזו שעל הלוח נוחה להטשטש (תנחומא לך לך ג). מי שנמחק שטר חובו מעצמו שנטשטש או שנפלו עליו מים (רש"י ב"ב קסח.).— ונתטשטש כתו כתובה: אבל אם נתטשטשו (בגדי הכה"ג) מכל וכל או נקרעו או נתקצרו בפחות מכדי מדתו וכו' פסולים (המאירי יומ' ח). מזוזת היחיד וכו' צריך הוא לבדקה שתי פעמים בשמיטה שמא נגנבה או נמחקה או נתטשטשה או נרקבה (שם).

—פעו', *טֻשְׁטַשׁ, מְטֻשְׁטָשׁ,— נתלכלך בטיט וכדומה:

[1]) כך בכ"י, ובקצת דפוס' ניטשטשו, אך בנוסח' נשטשטשו.

היו בגדיו מטושטשין ועבד עבודתו פסולה (פסח' סה:). שהיו (הבגדים) מטושטשים או מקורעין (זבח' יח:). שנפל (הדבש) על הקש ועל התבן [ש]מטושטש הוא ומוקצה הוא (רגמ"ה ב"ב פ:). — ואותיות מטושטשות: היו בה (במגלה) אותיות מטושטשות או מקורעות אם רישומן ניכר כשירה (מגי' יח:). כל שנמצאת תיבה שלימה מונין אותיותיה להעלות לפ"א אותיות וכל תיבה מקצתה מטושטשת אין אותיותיה המוגהות עולות למנין פ"ה (ר"ת שבת קטו:). כי ברוב המקומות היה (הכתב) מטושטש כי ההעתק היה ישן נושן (מעתיק ביאור על פי' הרא"בע עה"ת לרש"ט אבן מאיור).

*טשש[1]), ממנו טַשַׁשׁ, טַשׁ.

*טָשַׁשׁ, פ"י, עב' טַשׁ, עת' יָטֻשׁ,—לכלך באיזה דבר: (מי) שרק וטש[2]) בפני חבירו וכו' פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים (תוספתא ב"ק ט לא).

[1]) בערב' טש a) טבל במים.

[2]) כך הנוסחה בכ"י אר"פ (צוק"מ), ובתוספתא שבש"ס וילנה: הרק וטש בפניו כנגד חבירו. ואולי הוא מן טוש, עי"ש.

a) طس

שער היוד

י

י אות העשירית[1]) באלף בית העברית ושמה יוד, עי׳ זה.
אות י היא אחת מאותיות גיכק שהן סימנים לארבעה הקולות שמתהוים בדחיקת הלשון להחך במקומות מתחלפים, ולכן היא נקראת חִכִּית, והיתה לפנים מצינת שני גוני הקול הזה, האחד קצת יותר רך כמו א חרוקה אִ [2]), וכך היו ה׳ברים אותה קצת המדברים ובפרט בקצת מקומות, והשני קצת יתר קשה, כשהקול מתהוה במקום קצת יותר גבוה בהחך. אך עתה כל היהודים שוים בזה וכלם ה׳ברים באות זו רק את הגון הקשה של הקול.

---

[1]) בפרשה א׳ של איכה הפסוק המתחיל באות יוד בא אחרי הפסוק המתחיל באות ט: טמאתה בשוליה לא זכרה אחריתה וכו׳ ידו פרש צר על כל מחמדיה. וכן בפרשה ב: טבעו בארץ שעריה וכו׳ ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון. וכן בשאר הפרשיות. וכן באותם מזמורי תהל׳ שפסוקיהם מסודרים עפ״י א״ב, תהל׳ לד: טעמו וראו כי טוב וכו׳ יראו את יי׳ קדשיו. וכן משלי לא: טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה, ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך.—[2]) כבר התפלפל בפרט החכם הגרמני פיליפי (Philippi ZDMG IL,639, LI, 66) בדבר מהותה של אות זו בתחלתה, שקצת החכמים החליטו שהיתה בעצם וראשנה תנועית, ואח״כ נתרככה ונאצלה ממנה הברה הקשה במקום היותר גבוה בהחך. אך אם עוד לא הכרע בודאות איזה גון של הקול הזה היה בלשונות השמיות בכלל ואצל העברים בפרט, הנה בזה אין שום ספק כי היו שני גוני הקול נהוגים גם אצל העברים, ובקצת מקומות בארץ ישראל היו ה׳ברים הקול בהברה הרכה כמו א, כמו שמעיד על זה אופן דבורה של האשה התקועית שהיתה אומרת אִשׁ במקום יֵשׁ: ותען האשה (התקועית) ותאמר חי נפשך אדני המלך אם אִשׁ להמין ולהשמיל מכל אשר דבר אדני המלך (ש״ב יד יט). ועוד במקום אחר באה אולי הברה זו של אִשׁ במקום יֵשׁ: הַאִשׁ בית רשע (מיכ׳ ו י), וכן שם אולי האזכה במקום היזכה: האזכה במאזני רשע (שם יא), אך כאן יש לפקפק באמתת הנוסחה המסורה. וכן נמצא השם יִשַׁי בזמן מאֻחר בכתיב אִישַׁי (דהי״א ב יג), ומזמן המאֻחר ההוא יש עוד עדות כי היו ה׳ברים את האות י בקצת צרופים כמו א חרוקה, והיא העתקת הירונ׳ קצת שמות שתחלתם י באות I ולא J כמו יצחק Isaac, יִשַׁי Issai, יָגַר igar, ידידיה Ididia. וכן גם בערב׳ ההמונ׳ האות י a) נוטה להברת א חרוקה (Spitta § 2, 25), וכן ה׳ברים בערב׳ ההמונ׳ את השם יד באלף חרוקה בראשיתה ואומרים אִד. וכן יש קצת ראיה להברה זו גם בפי היהודים הספרדים בימי ר׳ דוד קמחי, שהוא אומר כי לכן נקודה א עתיד מדב״ע בפעלים בסגול אֶפְעֹל ולא בחירק כמו שאר האותיות יתנ יִפְעֹל, תִּפְעֹל נִפְעֹל, כדי להבדיל בין מדב״ע ונסתר: ושאר הנוספות (בתחלת העתידים) זולתי האלף הם בחיריק והיתה האלף לבדה בסגול שלא להתערב עם יוד (מכלול, שער דה״פ, הכן כד). ועל היוד הדגושה העיד רסע״ג כי אנשי מעזיה היו ק׳ראים אותה באופן מיוחד, והוא כמו האות ג׳ b) בערב׳, אמר בפרוש ספר יצירה וז״ל: פפימא בינ אלג׳ימל ואליוד ולד׳לכ ג׳עלהא אלטברי־אניון פי אליוד אלדגש וג׳עלהא בעצ׳ אלערב סקאם אליא אד׳ יקולונ נחנ בני עלג׳ יענונ בני עלי נאכל אלתמר אלברנג׳ יענונ אלברני והד׳א יוג׳ד פי בעצ׳ כתב לע׳ה אלערב, ע״כ, ובעבר׳: ומה שבין הגימל והיוד ולכן עשוה הטברניים ביוד הדגושה ועשוה קצת הערבים במקום היוד כשאומרים אנו בני עלג׳ כונתם עלי, נאכל תמר אלברנג׳ כונתם ברני, וזה נמצא בקצת

---

a) ي b) ج

האות י היא אות שרשית ושמושית, ונוספת בפעלים בעבר בסוף השרש למדב"ע ובעתיד בתחלת השרש לנסתר ונסתרים, ובסוף לנ׳כחת בעתיד וצווי, ובשמות לסימן המשקל יפעול. בסוף המלים האות י משמשת לסימן היחס: הזבלוני, השמעוני, של זבלון, של שמעון.

לפנים היתה משמשת לסימן סמיכות בין שתי מלים, ונשארו משמוש זה רק שרידים אחדים בלשון, בפרט במליצה: א׳סרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו (ברא׳ מט יא). נאדרי בכח (שמות טו ו). ח׳צבי מרום קברו ח׳קקי בסלע משכן לו (ישע׳ כב יו). שכני בחגוי הסלע ת׳פשי מרום גבעה (ירמ׳ מט יו). עגלה מלמדה א׳הבתי לדוש (הוש׳ י יא). ע׳זבי הצאן (זכר׳ יא יז). העיר רבתי עם היתה כאלמנה רבתי בגוים שרתי במדינות (איכ׳ א א). מי כיי׳ אלהינו המגביהי לשבת המשפילי לראות בשמים ובארץ מקימי מעפר דל וכו׳ להושיבי עם נדיבים (תהל׳ קיג ו-ח). הה׳פכי הצור אגם מים (שם קיד ח). הישבי בשמים (שם קכג א).

בשמות נוספת בסוף לסימן יחס הקנין לנקבה נ׳כחת אחרי האות כ: הסלח לכל ע ו נ כ י הרפא לכל ת ח ל ו א י כ י הגואל משחת ח י י כ י ה מ ע ט ר כ י חסד ורחמים וכו׳ תתחדש כנשר נ ע ו ר י כ י (תהל׳ קג ג-ה).—וגם לסימן הקטנה: אמינון, במקום אמנון, דוכיפת במקום דוכפת, ועוד.

האות י נחה אחרי נקודת חירק ארוכה, ובקצת מקומות גם אחרי צירי וגם אחרי סגול, וגם אחרי קמץ. וכשהיא באה בתחלת מלה והיא שואית אם תבאנה לפניה אותיות ב ו כ ל מ תנוח, ואותיות בוכלם חרוקות: כי רבים ביהודה בעלי שבועה (נחמ׳ ו יח). וענבים לחים ויבשים לא יאכל (במד׳ ו ג). ותאכל (האש) ארץ ויבלה (דבר׳ לב כב). ויסדתיך בספירים (ישע׳ נד יא). למה תשקלו כסף בלוא לחם ויגיעכם בלוא לשבעה (שם נה ב). קול צעקת הרעים ויללת אדירי הצאן (ירמ׳ כה לו). ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדו (איוב כט ח). וכן לפי קריאת בן נפתלי וישתחו לך לאמים (ברא׳ כז כט), במקום וישתחו. יקד כיקוד אש (ישע׳ י יו). ונשקה כיאור מצרים (עמו׳ ח ח). כיתרון האור מן החשך (קהל׳ ב יג). וזאת ליהודה (דבר׳ לג ז). מידי אביר יעקב (ברא׳ מט כד). ושמחתים מיגונם (ירמ׳ לא יב). כל מחמדיה אשר היו מימי קדם (איכ׳ א ז). מביתו ומיגיעו (נחמ׳ ה יג).—אך יש שיניעו אותה: עברי ארצך כיא׳ר (ישע׳ כג י). ורבים מישני אדמת עפר יקיצו (דני׳ יב ב). לגרשנו מירושתך אשר הורשתנו (דהי"ב כ יא).—ויש שנשמטה כלה: ועלתה כא׳ר כלה (עמו׳ ח ח). ובלבד שיהו עושין מעין מלאכה (שבת יז ה). התקין ריב"ז שיהו מקבלין עדות החדש בכל יום (ר"ה ד ד).— והשתמשו בה לסימן גם לסגול: מפני ש א י פ ש ר (פסח ה ג).

ספרי לשון הערבים. וכבר הבאתי בהערה לאות ג מהמלון את הדברים האלה בעצמם מהמלון הערבי לשאן אלערב בשם אבו עמר. והביא גם ריב"ג עדות זו של רסע"ג בדבר הברת אנשי טבריה את היוד הדגושה, ואמר: מת׳ל הד׳א רב סעדיה ז"ל פי ספר יצירה פאנה למא ד׳כר אנ אהל טבריה ינטקונ באליא אלמשדדה ג׳ימא ד׳כר איצ׳ אנ אלערב כד יפעל ד׳לכ, ע"כ, ובעבר׳: וכמו זה רב סעדיה ז"ל בספר יצירה והוא כאשר הזכיר כי אנשי טבריה הוגים היוד הדגושה כמו ג׳ים ערבי הזכיר במו"כ כי הערבים עושים גם הם ככה. גם רי"פ דוראן בספרו מעשה אפד על דקדוק העיד כי ליהודי קטלוניה בימיו היתה הברה כפולה להאות י, והיו ה׳ברים אותה בתחלת ההברה בגון אחד ובתוך ההברה בגון אחר, אמר וז"ל: ודע כי על פי ההנחה הזאת האמתית קול היוד אשר הוא כפול אצלינו אנשי הגלילות האלה הוא יותר חזק בתנועת הלשון אל הגובה מקולות גבק אמנם הכפלת קול היוד אצלנו הוא כי אנחנו נקרא היוד באמצע התיבה בקול מיוחד כמו אים דים ובתחלת התיבה בקול מיוחד כמו ים יד ובשתי הקולות האלה תנועות היוד אל המעלה יותר מוחשת לחזקה מתנועת גבק ותנועת הכף הרפה יותר חלושה ויש לה שתוף קצת עם הגרון אמנם אמרתי אצלינו לפי שהאשכנזים וצרפתים יתנו לשני היודין תנועה אחת והיא התנועה אשר לה אצלינו בראשי התיבות ואין ספק כי תנועת היוד גם לנו גם להם אינה כפי מה שהיתה אצל הראשונים כי אחר שהניחו היוד מאותיות החיך לפי דרכם אין ספק שהיו מניעים אותה בכל מקום על הדרך שאנו מניעים אותה בדים ואים כי לו יניעוה על דרך תנועתה ביד וים אצלנו לא היו מניחים אותה מאותיות החיך לפי דרכם לפי שהוא מן הנראה תכלית ההראות כי על דרך תנועתה אצלנו ביד וים שהיא מאותיות הלשון על כן נראה כי לפי דרך הראשונים אנחנו טועים בתנועתה ביד וים והדומים להם והצרפתים טועים בתנועתה בכל מקום שהיא ר"ל בראש התיבה ואמצעה. ע"כ. ולא נתברר לי טיב החלוף הזה בהברת היוד מה היה, ואולי זוהי הברת הטברניים, וכך העיד אברהם בלמשי על האיטלקים והפרובינצלים: לפי קריאת האיטלקי והפרובינצלי היוד בדגש מוצאה מוצא הגימל בלשון ערב (מקנ"א, דמיון והפרש האות׳). ולהספרדים בירושלם אין הבדל הברה זו, וכן אין הבדל בהברת היוד בתחלת התבה ובאמצעה להתימנים.

אי אפשר לאיש בלא אשה (ירוש׳ ברכ׳ ט יב ז).— וגם במקום חטף סגול: האלוליים מתעשרין לעצמן (תוספתא ר״ה ו א). — וכן *במקום דגש חזק, כמו במקור נפעל: ליכנס, לימנות, במקום לִכָּנֵס, לִמָּנוֹת.— וגם *במקום שוא נע בראש תבה, ביראשית במקום בראשית: ביראשית ברא א״ם אין ראשית אלא תורה (קטע מגני׳ מד״ר, JQR XX, 778).

י היא אחת מאותיות אהוי, ופועלת על אותיות בגד כפת שלאחריה, כשהיא נחה, לרפותן.

ברבים מהפעלים שאות הראשנה שלהם היא י, אין האות י קדומה, אלא באה במקום אות ו שהיתה בתחלה האות הראשנה בהשרש הזה, והפעלים האלה הם גזרה מיוחדת בדקדוק, גזרת נחיפה יוד, ובר״ת נפ״י.

במספרים משמשת האות י לסימן המספר עשרה: ויהושע נטל שכר עשרה אנשים של מרגלים שנתוסף יוד יתיר יוד עשרה (מד״ר במד׳ טז). י׳ (של יצחק) מול עשרה נסיונות (שם יח). כמה נשתייר מהם (ממחנה אשור) רב אמר עשרה שנאמר ונער יכתבם שכן דרכו של נער להיות כותב יוד (שם איכ׳ פתיח׳). הביאני אל בית היין יוד יוד עשרים נון חמשים הרי שבעים (תנחומא במד׳ י).

י״א,—ר״ת: יש אומרים.

יאב, ממנו יָאַב, *יֹאֵב.

יָאַב, פ״ע, יָאַבְתִּי, עת׳ איאב, ייאב, אאוב, יאוב [1]), תיאב [2]), ניאב, ייאבו, תיאבו, תיאבי, תיאבנה, צווי יאב, יאבו, יאבי, יאבנה, מקו׳ יאב, יאוב, ובאותיות בכלם בנוה היוד ביאב, כיאב, ליאב, מיאב, — כמו אבה, יאב לדבר, התאוה והשתוקק אליו, כמו צמא למים, לרוח טרי: פי פערתי ואשאפה כי למצותיך יאבתי (תהל׳ קיט קלא).

יֹאֵב, ת״ז,—כמו תאב: יאב ותאב אל רצון הבורא, חש לעשות חקו בלבב ירא, לקח נעריו עם שתיל עץ פורה, ימים שלשה צור נתיבם יורה (סמא״ל, סלית׳ ר״ה, חסדן זכור).

יאה, ממנו יָאָה, *יָאֶה, *יְאוּת.

יָאָה, פ״ע, נקי׳ יאתה, כהפס׳ יאתה,—היה נאה ויפה וראוי להדבר, sich ziemen, gebühren; convenir be becomming: מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך (ירמ׳ י ז).— ואמר הפיטן: יאתה תהלה ועוז לבקדש נאדר, ומי שקול גשת אליו גדלו לאדר (יוצ׳ יוה״כ, יאתה). יאתה חסדי צור סלה להזכיר, ומי זך דבק דרכיו להכיר (שם). לך כל הנשמות מהללות אלהים לך נאוו תהלות ויאתו (ר״י הלוי, רבות לפסח, גלילי זכול).

—התפ׳, *התיאה,—הראה את עצמו יָאָה: הנאה בך לפנות לדברי מרשלי ידי מהזיקי דת תעודה ואתה נקי לבב ביושר ותם לב למנעה נדבה ממחבה ומתיאה (רס״ג לר״א בן עטא, JQR n. s. I, 2, 235).

יָאֶה, ת״ז, נקי׳ יָאָה, מ״ר יָאִים, יָאוֹת,—כמו נאה, טוב ויפה: הנמצא להודאה תמונה ומראה, לשומו לנגדך ביפיו כאיש יאה (רס״ג לר״א בן עטא, JQR n.s. I, 2, 233). ויאים הדברים לפה קדוש שאמרם (סבי״ע א, מלרים).

יְאוֹר,—עי׳ יאר.

***יאוש**, ס״ז,—שם״פ, מן יֵאֵשׁ, התיאש: אע״פ שאין קרקע נגזל יש יאוש לקרקע (ירוש׳ ערל׳ א סא.), ר״ל מי שמתיאש מקרקע שהיא בידי זולתו נעשה הקרקע הפקר. מניין ליאוש בעלין מן התורה ר״י בשם רשב״י כן תעשה לחמורו וגו׳ את שאבוד לו ומצוי לך את חייב להכריז ואת שאינו אבוד לו ומצוי לך אין את חייב להכריז יצא יאוש בעלים שאבוד ממנו ומכל אדם (שם ב״מ ב ח:). שור שהוא יוצא ליסקל ונמצאו עידיו זוממין ר׳ יוחנן אמר כל הקודם בו זכה (מפני שכבר התיאש רבו ממנו והוא הפקר) רשב״ל אמר יאוש של טעות היה וכן העבד שהוא יוצא ליהרג ונמצאו עדים זוממין ר״י אמר זכה לעצמו רשב״ל אמר יאוש של טעות היה (שם סנה׳ י כט ד). אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי כפל אמר רב לא שנו אלא לפני יאוש אבל לאחר יאוש קנאו גנב ראשון וגנב שני משלם תשלומי כפל לגנב ראשון (ב״ק סז:). שסתם גניבה יאוש בעלים הוא (שם סח:). יאוש שלא מדעת אביי אמר לא הוי יאוש (ב״מ כא:). הגניבה עצמה שהיא ביד הגנב ולא בשתנית

---

[1]) ריב״ג במשתלחק (דף 25) אמר וז״ל: יאב למ יד׳כרה כי למצותיך יאבתי ואלמשתקבל עלי אלקיאש ייאב עלי זנה ייבש יירש או יאוב עלי זנה ויאותו לנו האנשים, ע״כ, ובעברית: יאב לא הזכירהו (ר״י חיוג) והעתיד לפי ההקשה ייאב עלי צורת ייבש יירש או יאוב על צורת יאותו לנו האנשים. — [2]) רד״ק, מכלול שדה״פ, ערך יאב.

חוזרת לבעליה בין לפני יאוש בין לאחר יאוש אלא שאחר יאוש השבח לגנב (רמב"ם גניבה ה יב).

***יָאוּת**, תה"פ,—זה טוב ויפה, richtig, schön; bien parfait ; right: אילו קצר חצי שדהו ומכר מה שקצר הלוקח מותר בלקט ובשכחה ובפיאה יאות (ירוש' פאה ב יז:). א"ר יונה יאות הוא מקשי (שם דמאי ה כה ג). ר' אחא אמר במזיד כר"מ ר' יוסי אומר בשוגג כר' יהודה א"ר מנא יאות (שם תרומ' ב מא ג). ר"א אומר בו ביום גדשו את הסאה ר"י אומר בו ביום מחקו אותה אמר לו ר"א אילו היתה חסירה ומילאוה יאות וכו' אמר לו ר' יהושע אילו היתה מליאה ותיסרוה יאות (שם שבת א ג ג). אם באת הלכה תחת ידיך ואין את יודע מה טיבה אל תפליגנה לדבר אחר שהרי כמה הלכות נאמרו למשה מסיני וכולן משוקעות במשנה א"ר אבין ויאות הרי שני מיני חיטים אילולא שבא נחום ופירשה לנו יודעין היינו (שם חגי' א עו ד). א"ר יוחנן בנימין היה (כתוב באפוד) חציו בן מיכן ימין מיכן אמר ר' זבידה ויאות מי כתיב ששה שמותם לא אלא משמותם משמותם ולא כל שמותם (שם סוט' ז כא ד). אילו אמר בת חלל כבת גר יאות (שם קדוש' ד סו.). אילו אמר לא מאותו המקום ולא מאותו המקום יאות (שם שבוע' ה לו:). לפי שהיה אבינו יצחק מתפחד ואומר תאמר שלא עשיתי כשורה שעשיתי את שאינו בכור בכור כיון שאמר (עשו) את בכורתי לקח אמר יאות ברכתי (מד"ר בראש' סז).—ומצוי מאד בסהמ"א: ברוך ה' אלהי ישראל אשר לו יאות ענין האחד האמתי הקדמון במציאותו (הקד' תו"ה). ולהביא אחר כל ענין מה שיאות לו מן הענינים אשר בהם נתחייב בעבודת האל יתעלה (שם הבחינ', פתיח'). ואני אומר חיי! שהענין יאות לו אבל ההקשה מונעת ממנו (הרקמה, שער יח). נתנו בו כחות שישמרוהו זמן קצוב וימשכו אליו מה שיאות לו וידחו מעליו מה שאין תועלת בו (ר"ש א"ת, מו"נ ג יז). כח הזן הוא הכח המעמיד הגוף במזג שוה ומושך אליו מה שיאות לו ודוחה מעליו מה שיזיקהו (ר"י א"ת, כוזר תן ב). שלא יהיה מנהגך לשנות מנהג המלכים כי לא יאות להם זנות ושתות יין ושכר (רא"ב"ע משלי לא). אמר לו המלך (להגדיב) יאות לך שתהיה אדון בעמך ובזולתם (מעל' המדות, הנדיבות). ושאלו לחכם אחד מהו הדבר שיאות לאדם להשמר ממנו ואמר קנאת האחים (ספ' שעשוע' לר' זבדא 24). ולא יאות להם לבד ההרקה בחפיפה החזקה (פרקי משה י). ולא יאות שיתעסקו השמים בתועלות של אלה ושלמותם (אמונה רמה ד ב). שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרר העצמות ולשברם ככלבים לא יאות לעשות ככה כי אם לעניי העם הרעבים (ספ' חינוך, כוא טז). ולעם קדוש אמתי אשר בחר האל לא יאות להם שישעו בדברי שקר (שם, קדוש' רמט). הנה לא יאות לנבל לדבר דברי נבלה (רלב"ג משלי יז). כמו נזם זהב שיאות להשלים קשוט מי שיש לו חלי זהב (שם כה). כי שני אלה לא יאות שיעשו בהם בנינים בפני עצמם (ר"ד יחייא, לשון למוד' ב). וזה יאות שיהיה ע"ד הזאת נשים (יסו"ע לר"י ישראלי א ד). לכן יאות לנו שנסיח דעתנו מסברתו האמורה (שם ב ט). ולפיכך יאות לומר כי שם השנה אינו נאמר באמת לפי משמעות המלה אלא על שנת החמה בלבד (שם ג ב). כי באותו העת הוא (העובר) קטן מאד והיא העת אשר לא יאות שיקרא אז עובר אלא הריון (מ' אלדבי, ש"א ה). ובכן יאות שבספרי הקדש נקרא הבורא הממציא ומסדר מיני הנמצאות בשם ה' צבאות (ספורנו, אור עמים, אחדות). כי רצון כזה לא יאות בשום פנים לבורא יתברך (שם, רצון). כי לא יאות לאיש מלחמה בעת צרה וצוקה לאכול משמנים (שלטי הגבור' מב). שלא יאות אלא למורכב הזה ולא למורכב אחר בלתו (שם מח). לסחורה זו זרנז יאות פן תהיה כלה נמכרת (ר"א בחור, הקד' מסור' המסור'). ואנשי אקלים חם לא יאות להם מזון אנשי אקלים קר (ר"י עמדין, ביר' מגד' עז סב:). כי יאות לכל בעל צורה אנושית לדעת מ"ש הטבעיים והרופאים וכו' (שם לה:).—כְּיָאוּת, כמו שֶׁיָּאוּת וראוי: ידענו שהתורה טובה היא בעשותה כיאות (דוד נשיא, הודאת בע"ד). — ובמשמ' ת"ז, לנק' יְאוּתָה: האומה הישראלית לה משפט הבכורה ליטול פי שנים בכל שני העולמות כי לה יאותה הנחלה האמתית ומבחר היישוב (נוה שלום א יח).

א. יאל[1], ממנו א. יָאַל.

א. יָאַל,—קל לא נמצא.

—נִפע', נוֹאַל, נוֹאַלְנוּ, נוֹאֲלוּ, נֹאָלוּ במקום נוֹאָלוּ, עת'

[1]) רק עבר'. לפי דעת קצת כמו אול, שממנו אויל.

אוּאל [1], **יוּאַל, הוּאַל,** לווי הוּאַל,—עשה מעשה שטות, töricht handeln; se conduire sottement; be foolish: ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נוֹאַלְנוּ (במה שדברנו בך) ואשר חטאנו (במד׳ יב יא). ואני אמרתי אך דלים הם נוֹאֲלוּ כי לא ידעו דרך יי׳ (ירמ׳ ה ד).—ונשאר בלי דעת: אים אפוא חכמיך ויגידו נא לך וידעו מה יעץ יי׳ צבאות על מצרים נוֹאֲלוּ שרי צען נשאו שרי נף התעו את מצרים פנת שבטיה (ישע׳ יט יב-יג). חרב אל הבדים ונֹאָלוּ חרב אל גבוריה וחתו (ירמ׳ נ לו). —ואמר בן סירא: יש חכם לרבים נחכם ולנפשו הוא נ ו א ל (כ"ס גני׳ לז יט). — ואמר המשורר: מה נ ו א ל ו האומרים טב לחלום איך שכחו ולא זכרו, כן הוא כדבריכם אבל הוא מאשר שוא דברו לאיש ולא נפתרו (רמב"ע, מחאל׳רה 145, בשם רסב"ג). —ובמשמ׳ נִשְׁתַּבֵּשׁ: כולל פתרון כל הדברים העמוקים והתר כל הספקות הקשות אשר נ ו א ל ו בהם דעות כל הפלוסופים (חזות קשה לר"י ערמאה ה).

ב. יאל, ממנו ב. יַאַל.

ב. יַאַל,—קל לא נמצא.

—הפע׳, הוֹאִיל, הוֹאַלְתִּי, עת׳ יוֹאֵל, יֹאַל, וְיוֹאֵל, וַיֹּאֶל, לווי הוֹאֵל, הוֹאֶל-, הוֹאִילוּ,—א) הסכים, רצה, החליט, התחיל לעשות דבר אחרי פקפוק וקושי: ויען אברהם ויאמר הנה נא הוֹאַלְתִּי לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר (ברא׳ יח כז). בעבר הירדן בארץ מואב הוֹאִיל משה באר את התורה הזאת לאמר (דבר׳ א ה).—ובינוני׳ מוֹאִיל: ויש מהם שאומרים שהוא (הבורא) גולם בלא צורה והנני מ ו א י ל להשיב עליהן ולשבור כל דבריהן בעזרת האל (פי׳ יציר׳ לר"י ברצלוני 81).—ב) התרצה והסכים לבקשה: ויאמר אבי הנערה אל האיש הוֹאֶל-נא ולין ויטב לבך (שופט׳ יט ו). ועתה הוֹאֵל וברך את בית עבדך להיות לעולם לפניך (ש"ב ז כט). —ובמשמ׳ עשה נא למעני: ויאמר האחד הוֹאֶל-נא ולך את עבדיך (מ"ב ו ג). ויאמר נעמן הוֹאֵל קח ככרים (שם ה כג).

ג. יאל, ממנו ג. יַאַל.

ג. יַאַל,—קל לא נמצא.

[1]) ר"י חיוג ורד"ק.

—הפע׳, הוֹאִיל, עת׳ יוֹאֵל, וַיֹּאֶל, — התקשה, היה לו קָשֶׁה הדבר, Schwierigkeit empfinden; éprouver des difficultés; to feel difficulty: וילבש שאול את דוד מדיו ונתן קובע נחשת על ראשו וילבש אתו שריון ויחגר דוד את חרבו מעל למדיו וַיֹּאֶל [1]) ללכת כי לא נסה ויאמר דוד אל שאול לא אוכל ללכת באלה כי לא נסיתי ויסרם דוד מעליו (ש"א יז לח-לט).

ד. יַאַל,—כמו אָלָה, קל לא נמצא.

—הפע׳, הוֹאִיל, עת׳ יוֹאֵל, וַיֹּאֶל, — כמו יְאַלֶּה, וַיָּאַל, עי׳ ערך אָלָה הערה 5.

יְאֹר [2]), יאוֹר, ס"ז, הַיְאֹר [3]), הַיְאֹרָה, יְאֹרִי, מ"ר יְאֹרִים, יְאֹרֵי, יְאֹרָיו,—שם פרטי של הנהר הגדול העֹבר דרך מצרים מדרום צפונה ונשפך אל תוך ים התיכון, Nil, Nile: ופרעה חלם והנה עמד על הַיְאֹר והנה מן הַיְאֹר עלת שבע פרות (ברא׳ מא א-ב). ותרד בת פרעה לרחץ על הַיְאֹר ונערתיה הלכת על יד הַיְאֹר (שמות ב ה). הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר בַּיְאֹר ונהפכו לדם והדגה אשר בַּיְאֹר תמות

[1]) ת"י: ולא אבא למיזל. וכבר הביא פרוש זה ריב"ג והחליט גם הוא כי זו היא כונת הפעל הזה. אמר וז"ל: ונחנ נרי אלאנ אנ נצ׳יפ אלי הד׳א אלאצל מעני ראבעא והו ויואל ללכת כי לא נסה פאלאחשנ ענדנא אנ נקול פיה ואמתנע מנ אלמשיר בתלב אלאלאת אד׳ לם יעתד ד׳לכ ולא יצלח אנ יקאל ואמענ פי אלמשיר אד׳ לם יעתד לאשתחאלה אלמעני ולקד אחשנ צאחב אלתרגום פי קולה ולא אבא למיזל, ע"כ, ובעבר׳: ואנחנו ראים עתה לחבר אל השרש הזה ענין רביעי והוא ויואל ללכת כי לא נסה כי הטוב בעינינו לומר וימנע מלכת בכלים ההם ואין נכון לומר והתמיד בהליכה כי לא נסה מפני שנוי הענין והטיב המתרגם באמרו ולא אבא למיזל. ואחרים מפרשים ויואל זה מן א. יאל במשמ׳ רצה. והנה משמ׳ רצה בודאי איננה מסכמת עם הבא אח"כ כי ל א נסה, וצריך לשער כי הסרות פה המלים ולא יכול, וכך היה צריך להיות נוסח׳ הכתוב: ויאל דוד ללכת ולא יכול כי לא נסה. ובמשמ׳ ולא יכול תרגמו השבעים, וישערו קצת החדשים כי היה כתוב וילא במקום ויאל. אבל גם זה דחוק. ולפי הנוסחה המסורה צריך לפרש וַיֹּאֶל זה במשמ׳ הרשומה בפנים, אעפ"י שאין לזה דמיון בשום אחת משאר הלשונות השמיות.

[2]) דעת רוב החכמים כי מקור שם זה במצרית יואור.— [3]) רפה, וכבר העיר על זה רד"ק ואמר: היוד דגושה ברוב כמו היעפים היעלים ליעלים היהודים ליהודים היהודי אבל היאור ביאור היאורים רפה היוד

ובאש היאר ונלאו מצרים לשתות מים מן היאר (שם ז יז-יח). וכל מזרע יאור יבש נדף ואיננו ואנו הדיגים ואבלו כל משליכי ביאור חכה (ישע׳ יט ז-ח). עברי ארצך כיאר בת תרשיש (שם כג י). מצרים כיאר יעלה וכנהרות יתגעשו מים (ירמ׳ מו ח). ועלתה כיאר כלה ושקעה כיאר מצרים (עמו׳ ט ה). ועלתה כאר [1]) כלה ונגרשה ונשקה כיאור מצרים (שם ח ח). כל הבן הילוד היארה תשליכהו (שמות א כב). אשר אמר (פרעה) לי יארי ואני עשיתני (יחזק׳ כט ג).—וכמ״כ יארים גם לתעלות וזרועות היאור, וגם לנהרות בכלל: נטה את ידך במטך על הנהרת על היארים ועל האגמים (שמות ח א). קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים על נהרתם על יאריהם ועל אגמיהם (שם ז יט). מקום נהרים יארים רחבי ידים (ישע׳ לג כא). בקצה יארי מצרים (שם ז יח). אני קרתי ושתיתי מים ואחרב בכף פעמי כל יאורי מצור (שם לז כה). בצורות יארים בקע (איוב כח י). התיטבי מנא אמון הישבה ביארים מים סביב לה (נחו׳ ג ח). ונתתי יארים חרבה (יחזק׳ ל יב). התנים הגדול הרבץ בתוך יאריו (שם כט ג). והעליתיך מתוך יאריך ואת כל דגת יאריך בקשקשתיך תדבק (שם ד). ויהפך לדם יאריהם ונזליהם בל ישתיון (תהל׳ עח מד). — ואמר הפיטן: מטר יורה לירות, שדות ויערות, מים ימלאו יאורות, למגודדי גדוד שירות (כ״א קליר, תפל׳ גשם, יפתח ארץ).—והמשורר אמר: היוכלו לעלות שחק בני איש להסתיר מעלי תבל מאורות, והדבר מאד נקל בעיני הייבשו מדלי אחד יאורות (רבכ״ג, הגנבת וכחשת).

יאש [2]), ממנו יאש, *יאוש.

יאש,—קל לא נמצא במקרא.

—נפע׳, נואש, עת׳ יואש, — נואש פלוני מדבר, החליט כי אין לו יותר תקוה להשיג הדבר, verzweifeln; désespérer; to despair: ויאמר דוד אל לבו עתה אספה יום אחד ביד שאול אין לי טוב כי המלט אמלט אל ארץ פלשתים ונואש ממני שאול לבקשני עוד בכל גבול ישראל ונמלטתי מידו (ש״א כז א). —

[1]) כך הכתיב, וס״א כיאר.

[2]) בערבית איש a), יאש b), ממש כמו בעברית.

a) ايس b) يأس

נואש [1]) כמו שם, אדם שנואש מדבר: הלהוכח מלים תחשבו ולרוח אמרי נואש (איוב ו כו). — ובמשמ׳ פעל סתמי, כעין תה״פ, קצת במשמ׳ לשוא, אין יותר תקוה: מנעי רגלך מיחף וגורנך מצמאה ותאמרי נואש לוא כי אהבתי זרים ואחריהם אלך (ירמ׳ ב כה), ר״ל לשוא כל דבריך. ועתה אמר נא אל איש יהודה ועל יושבי ירושלם לאמר כה אמר יי׳ הנה אנכי יוצר עליכם רעה וחשב עליכם מחשבה שובו נא איש מדרכו הרעה והיטיבו דרכיכם ומעלליכם ואמרו נואש כי אחרי מחשבותינו נלך ואיש שררות לבו הרע נעשה (שם יח יא-יב).—ובמשמ׳ בלי תועלת: ברב דרכך יגעת לא אמרת נואש חית ידך מצאת על כן לא חלית (ישע׳ נז י).

—פע׳, יאש, יאש, מקו׳ יאש, יאש, — יאש את פלוני, עשה שפלוני יואש: וסבותי אני ליאש [2]) את לבי על כל העמל שעמלתי תחת השמש (קהל׳ ב כ). — וככנ׳ יאשתני: אמרה הנפש כבר נחמתי במה שיאשתני מהשיג סוד הדבר וזה לדקותו ועומק ענינו (תו״ה, עבוד׳ ה׳ ט).

—התפ׳, *התיאש, נתייאש,—כמו נואש: נטלו מוכסין את חמורו ונתנו לו חמור אחר גזלו לסטים את כסותו ונתנו לו כסות אחרת הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתיאשין מהן (ב״ק י ב). המציל מן הנהר או מן הגיים או מן הליסטים אם נתייאשו הבעלים הרי אלו שלו (שם). הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות (אבות א ו). אמר ר׳ יהודה פעם אחת הייתי מהלך אחר ר״ע ואחר ר״א בן עזריה והגיע זמן קרית שמע כמדומה אני שנתיאשו מלקרות מפני שהן עסוקין בצורכי ציבור קריתי ושניתי ואח״כ התחילו הן (תוספתא ברכ׳ א ד). מחיצת הכרם שנפרצה אומרים לו גדור גדרה ונפרצה אומרים לו גדור נתייאש הימנה הרי זה קידש (שם כלא׳ ג ג). כל שהוא בטובה אל יתיאש מן הרעה וכל שהוא ברעה אל יתיאש מן הטובה (סעו״ר כח). מי שגררתו חיה מאימתי מונין לו משנתייאשו

[1]) בצורה זו התפלפל ריב״ג הרבה, כי היה קשה עליו הדבר להניח נפעל בשמוש תה״פ ויניח כי הוא מקור כמו ונחבה לא יוכל, ובפרוש המלה אמר כי היא משמשת במשמ׳ די. ורד״ק אמר כי בהמלה נואש יש הסתר ענין, ר״ל שהכונה בה נואש לבו, או שהמלה נואש היא שם: ואפשר שתהיה מלת נואש באלה המקומות שם היאוש. — [2]) בקצת ספרים ליאש, י פתוחה.

מלבקש (ירוש' מו"ק ג פב.). נחיל של דבורים אם נתייאשו בעליו הרי אילו שלו (שם ב"ק י ז:). פעם אחת ירד (אבא יהודה) מנכסיו וראה רבותינו ונתיאש מהן עלה לביתו ופניו חולניות (שם הור' ג מח.). שנתייאשו הבעלים בלוקח ולא נתייאשו בגנב (ב"ק סח.). גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהם אינן יכולין להקדיש זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו (שם:). שטף נהר קוריו עציו ואבניו ונתנן בתוך שדה חבירו הרי אלו שלו מפני שנתיאשו הבעלים (ב"מ כב.). המוצא מעות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובכל מקום שהרבים מצויין שם הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתיאשין מהן (שם כד.). מלמד שהקב"ה מתיאש מן הצדיקים בעולם הזה אבל חוזר ומרחם עליהם (מד"ר איכ', אני הגבר). שנתיאש (דוד) מן החיים (ואמר אל האלהים) תהי נא ידך בי (שם, רות א). יש בדבר ספק אם למפרע היא בעלת מום קבוע מעת שבאו לה המומים או מעת שנתייאשו מרפואתה לפיכך הפודה אותה קודם שנתייאשו מרפואתה ונהנה באותו הפדיון אחר שנתייאשו מרפואתה הרי זה ספק מועל (רמב"ם איסורי מזבח ב טז).—וקצת במשמ' לא חפץ בשום אופן: אם מיהה ואמר אל תשביחו חלקי אלא נחלוק מיד ואשביח אני שני חלקים שלי ואטול כל שבחן והן נתיאשו מלחלוק והשביחו הנכסים (רמ"י ב"ב קכו.).

—קל, יאש[1]), פ"ע,—כמו נואש, נתיאש: מה תשאלו על איש אשר דודיו נדו כנום עיניו ועפעפיו, ארך מאד לילו עדי יאש לראות מאור שחרו ועפעפיו (רמב"ע, תרשיש ז).—ומקו': נבעים בנות ימים בזכרו עד יאש לעד באפר בוז להכפישנו, כאשר בזכרו נשכחה עמל אשר לא נשכחה בשתות לתירושנו (רמב"ע, לכבוד אלעזר בן נחמן).

יאת[2]),—עי' יאה.

יבב, ממנו יבב, *יבבה.

יבב[3]),—קל לא נמצא.

---

[1]) כך בערבית, בקל.

[2]) סברו הקדמונים, ר"י חיוג, ריב"ג ורד"ק, כי היה בעבר' שרש זה וממנו יאתה (ירמ' י ז) וגם יאת. אך רוב החדשים החליטו יאתה מן יאה, עי"ש.

[3]) כך בארמ' וסורית. בערב' אבב a), זעק.

---

a) أبّ

—פע', יבב, עת' ייבב, תיבב, — הוציא קולות מקטעים זה אחרי זה כעין בכי מקטע, schluchzen ; sangloter; to sob : בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו (שופט' ה כח).—ובתו"מ : שמע קול המקוננת מיבבתו בין המתים אין עדות גדולה מזו (ירוש' יבמ' יו יה ד).— וגם לשמחה : לאלהים שבחה ובשירה מיבבת, לאל אשר לא שמח לה אויבת, הללי יה המגביהי לשבת, מושיבי עקרת הבית (ר"י סלוי, אבחר קלת).—ובמשמ' פ"י, יבב אותו, עשה שייבב : וצריכה המינקת לעשות לילד תמיד דברים המשמחים אותו ותסיר ממנו הדברים המיבבים אותו ותאמר לו נגונים לשמחו (דרך ישרה, פע' הסגול').

—נתפ', נתיבב, — התחיל ליבב : כשנתייבבה (אם סיסרא) כחבלי יולדה באו לה כאשה יושבת על משבר (אבן ירחי, המנהיג, הלכ' ר"ה כא).

*__יבבה__, ש"נ, מ"ר יבבות,—קול תקיעה וכדומה מקטע פתאם וחוזר זה אחרי זה, Schluchzen; sanglot; sobbing : שיעור תקיעות כשלש תרועות שיעור תרועה כשלש יבבות[1]) (ר"ה ד ט). וכך היה הדבר מימים קדמונים מנהג בכל ישראל מהן עושין תרועה יבבות קלות ומהן עושין תרועה יבבות כבדות שהן שברים ואלו ואלו יוצאין ידי חובתן (ר"נ על הרי"ף, ר"ה י:).—ובענין בכיה : מכה יבבת הבכיה אין שייך שתוציא ראשה מהאשנב (פענח רזא, תולדות).—ובענין השירה והזמרה : כי השיר הנגוניי כשיהיה מקובל ונעים למקבלים צריך שיהיה בו העתקה ישרה ממעלה לחברתה הסמוכה לה בערך הנגוני בלי שידלג המנגן ממעלה למעלה זרה שאיננה מרוצפת עם הראשונה וגם שלא יהיה שם פגם ותריק בשליבת היבבות האחדיות זו עם זו הן בערך

---

[1]) כבר פקפקו בגמ' (שם לג:). בענין יבבה זו ואמרו: מר סבר גנוחי גנח ומר סבר ילולי יליל. ע"כ. ופרש"י : גנוחי גנח כאדם הגונח מלבו כדרך החולים שמאריכין בגניחותיהן, ילולי יליל כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכין זה לזה. ע"כ. והוסיף ע"ז אבודרהם (סדר תפל' ר"ה) ואמר : ולשון יבבא מלשון ותיבב אם סיסרא ולא ידענו אם יבבא ענין יללה שאין בה הפסק כדרך שמילל אדם מתוך צערו ואומר אוי אוי אוי ג' פעמים במהירות בלא הפסק וכו' או שמא יבבא הוא לשון אנחה כדרך שיאנח אדם פעם אחר פעם מתוך צערו ואומר אוי אוי בהפסק.

העליה והן בירידה (יריע׳ שלמה א ג א).

יבול, ש״ז,—מה שהאדמה נותנת פרי, תבואת האדמה, Ertrag ; production : ויחנו עליהם (מדין ועמלק) וישחיתו את יבול הארץ (שופט׳ ו ד). כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים (חבק׳ ג יז). ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו (ויקר׳ כו ד). ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה (דבר׳ יא יז). ותאכל (האש) ארץ ויבלה (שם לב כב). ונתן עץ השדה את פריו והארץ תתן יבולה (יחזק׳ לד כז). כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם (זכר׳ ח יב). על כן עליכם כלאו שמים מטל והארץ כלאה יבולה (חגי א י). גם יי׳ יתן הטוב וארצנו תתן יבולה (תהל׳ פה יג). ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה (שם עח מו). — יבול הבית : יגל יבול ביתו (איוב כ כח).—ובמליצה : פרצו אוילים גדריה (של חכמת הלשון) והורידו לארץ שעריה וכו׳ והסיגו גבוליה, והשחיתו יבוליה, ושונים שנו טעמה, ושועלים חבלו כרמה (סקד׳ ר״י א״ת להרקמה).

יבולת,—עי׳ *יבלת.

***יבום,** ש״ז, מ״ר יבומים, — שה״פ מן יבם : חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם (יבמ׳ א א). מי שיש לו אח מכל מקום זוקק את אשת אחיו ליבום (שם ב ה). או שנולד להם אח ואחר כך כנסה ומת שתיהן פטורות מן החליצה ומן היבום (תוספתא שם ב א). לא הספיקה ליתן עד שמת רשב״ג אומר תינתן לאביו ולאחיו והיא פטורה מן החליצה ומן היבום (ירוש׳ גיט׳ ט מט.). מצות יבום קודמת למצות חליצה בראשונה שהיו מתכוונין לשם מצוה עכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום (יבמ׳ לט:).—ומ״ר : ויבמה אמר רחמנא ועדיין יבומין הראשונים עליה (כתוב׳ פב.).

יבוסי, שת״ז, מ״ר יבוסים,—במקרא שם העם הקדמוני יושב ירושלם : ואת היבוסי יושבי ירושלם לא יוכלו בני יהודה להורישם וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם (יהוש׳ טו סג). וילך המלך ואנשיו ירושלם אל היבסי יושב הארץ ויאמר לדוד לאמר לא תבוא הנה כי אם הסירך העורים והפסחים (ש״ב ה ו). ויאמר דוד ביום ההוא כל מכה יבוסי ויגע בצנור ואת הפסחים ואת העורים שנאו נפש דוד (שם ח).— ונהגו קצת המדברים עברית בארץ ישראל לקרא בשם יבוסי מין שרץ לילי דומה קצת לחפושית ודר עפי״ר בבתי תבשיל בסדקים ובחורים וכדומה, Schabe ; blatte .black beetle

***יבחוש**[1], ש״ז, מ״ר יבחושים,—בע״ח שרץ קטן, שחי בפרט במשקאות, ויש בהם גם אדומים : המפלת כמין קליפה כמין שערה כמין עפר כמין יבחושים אדומים תטיל למים אם נמובו טמאה (נדה ג ב). יבחושין שביין ושבחומץ הרי אילו מותרין סיננן הרי אילו אסורין (תוספתא תרומ׳ ז יא). נטל את הראשונים ואחר כך נמצא על ידיו יבחוש שבריתו מן המים (שם ידים ב ג). כל השרץ השורץ על הארץ לרבות יבחושין שסיננן (חול׳ סז.).

א.יבל[2], ממנו יבל, א.יבל.

יבל, ש״ז, מ״ר יבלים, סמי׳ יבלי,—יבל מים, כעין אמת מים, טבעית, Wasserstrom ; torrent ; stream : והיה על כל הר גבה ועל כל גבעה נשאה פלגים יבלי מים (ישע׳ ל כה). וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים (שם מד ד).—ואמר המשורר : ובתוך הגנה יבלי מים, ומקום נהרים יאורים רחבי ידים, ומימיהם נגרים במורד, כענק בדלה לה מפזר ומפרד (ר״י חריזי, תחכמ׳ מט).— ובהשאלה : שלום לאור מערב אשר ערב כפי שועת לבבות בעדו שסעו, יבלי סליחה יענו קברו ואל יבלה ותחתיו רחמים יוצעו (רמב״ע, קינה על מות אחיו, נטפי דמעות). ובראותי הספר ההוא נגלו כספר שמי גילי, ונזולו יבלי אבלי, יען כל עם ועם נזהרים בהגיונם, נשמרים מחטוא בלשונם (ר״י חריזי, הקד׳ תחכמ׳).

א.יבל,—קל לא נמצא.

—הפע׳, הוביל, יוביל, יובילו, יובלון, יובילני, אובילם, יובלוה,—הוליך, הנהיג, עשה שילך, führen ; conduire ; to lead : בבכי יבאו ובתחנונים אובילם אוליכם אל נחלי מים בדרך ישר לא יכשלו בה (ירמ׳ לא ח). מי יובלני עיר מצור מי נחני עד אדום (תהל׳ ס יא). —

[1]) לא נתברר מקורו.

[2]) סוברים רוב החכמים כי משרש זה במשמ׳ העקרית של הולכה נסתעף גם השם יבל לפלג מים, ויש מדמים לו השרש הערבי ובל a) במשמ׳ זרם של גשמים

a) وبل

והרגלים הוֹבִלוּ: הזאת לכם עליזה מימי קדם קדמתה יֹבִלוּהָ רגליה מרחוק לגור (ישע׳ כג ז).—ובמשמ׳ הֵבִיא ביחס לדבר לא בע״ח: מהיכלך על ירושלם לך יוֹבִילוּ מלכים שי (תהל׳ סח ל). נדרו ושלמו ליי׳ אל יכם כל סביביו יֹבִילוּ שי למורא (שם עו יב). מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יוֹבִלוּן [1]) מנחתי (צפנ׳ ג י).—ובהשאלה, ״הוֹבִיל במשמ׳ גרם, הוֹבִיל לידי כך, גרם שיקרה כך: והנה יוביל (שבר העקב) למקרים גדולים מקדחת וערבוב שכל (קאנון ד ה ג יח).—הפע׳, הוּבַל, עת׳ אוּבַל, יוּבַל,—שהובילו אותו: ואני ככבש אלוף יוּבַל לטבוח (ירמ׳ יא יט). כשה לטבח יוּבָל וכרחל לפני גוזיה נאלמה (ישע׳ נג ז). כאשר לא הייתי אהיה מבטן לקבר אוּבָל (איוב י יט). והוא לקברות יוּבָל ועל גדיש ישקוד (שם כא לב). כי ליום איד יחשך רע ליום עברות יוּבָלוּ (שם ל). לרקמות תּוּבַל למלך בתלות אחריה רעותיה מובאות לך תּוּבַלְנָה בשמחת וגיל תבואינה בהיכל מלך (תהל׳ מה יה-יו). כי בשמחה תצאו ובשלום תּוּבָלוּן ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה (ישע׳ נה יב). —ודברים לא בע״ה: גם אותו לאשור יוּבָל מנחה למלך ירב (הוש׳ י ו). וברית עם אשור יכרתו ושמן למצרים יוּבָל (שם יב ב). בעת ההיא יוּבַל שי ליי׳ צבאות (ישע׳ יח ז).

ב. יבל[2]), ממנו יַבֶּלֶת, *יִבֵּל, *יִבֹּלֶת, ״יַבַּלְתִּי.

***יִבֵּל**, פ״י, — חתך את היַבֶּלֶת מהגוף: מיבלין מפרקין מאבקין מעשנין עד ר״ה (שבי׳ ב ג).

***יַבְלִית**[3]), ש״נ,—עשב יגדל בפרט בארצות החמות, אצבעי העלים, Cynodon; dactylon: יבלית שטופלין בה את הפטסין (כליס ג ו). הקנונים הגדולים שטיפלן ביבלית[4]) ובאדמה (תוספתא כל׳ ב״ק ג ג).

יַבֶּלֶת, ש״נ, מ״ר יַבָּלוֹת,—צמח בשרי על הגוף, Auswuchs; excroissance: עורת או שבור או

[1]) ס״א יובילון מלא.

[2]) רק בעבר׳, ולא נתברר מקורו.

[3]) אמר רה״ג: עשב ששמו יבלא בארמית ובטיית חייל ובלשון הקדש חצוב. ע״כ. וכבר הגיה עמנ׳ לו שצ״ל תייל, והוא אלת׳יל a), וכך תרגמו המלונים הסורים את השם הסורי יבלא באלת׳יל. ונמצא השם יבלא גם בתלמוד: והילפי דימא ויבלא (גיט׳ סח:).—[4]) בבי״ אר״פ (צוק״מ) יבלות.

a) ثيل

חרוץ או יַבֶּלֶת או גרב או ילפת (ויקר׳ כב כב).—ובתו״מ: חותכין יבלת במקדש אבל לא במדינה (ערוב׳ י יג). הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו אין דוחין את השבת (פסח׳ ו א). היתה בה יבלת וחתכה ר׳ יהודה פוסל (פרה ב ג). להותך יבלת חברו ועתיד לחתכה (ירוש׳ כתוב׳ ג כז ג). כהן שעלתה בו יבלת חבירו חותכה לו בשיניו (ערוב׳ קג:).—ומ״ר: אף היבלות והדלדולין אינן מיטמאין משום מחיה (נגע׳ ו ז).—ומיני יבלות בחכמ׳ הרפואה: פרק יז ביבלות המסמרות וכו׳ ויש מהם יבלות מין נקרא טרסכוס (קאנון ד ז ג יב).

***יִבֹּלֶת**, ש״נ, — כמו יַבֶּלֶת: הגע עצמך שנולדה לו יבולת הרי אינו ראוי לחותכה בשבת (ירוש׳ פסח׳ ו לג ג). יבולת ראויה ליחתך מאתמול (שם).—ובצמח: מעבירין את היבולת מפרקין בעלין (ירוש׳ שבי׳ ב לג ד). ולא יחתוך היבולת מן האילנות ולא יפרק העלין והבדים היבשים (רמב״ם במיט׳ א ה).—וגם ״בבגד, על פני ארג: הלוקט יבולת שעל גבי בגדים בידו כגון אלו היבולות שבבלי צמר חייב משום מכה בפטיש (הוא, שבת י יח).

״יַבַּלְתִּי, ת״ז,—מטבע היַבֶּלֶת: ופעמים רבות יקיא האדם חתיכת בשר והסבה בזה בשר נוסף יבלתיי או נאצורי יצמח באצטומכא (קאנון ג יג א). ואלה הצמחים (של הטחורים) נחלקים לג׳ מינים אל יבלתיים ואל תותיים ואל ענביים היבלתיים הם דומים ליבלת וכו׳ ותותיים הם דומים לתות והם ארוכים מעט וכו׳ והענביים הם עגולים מעט (ספר הטחוריס א, כ״י פריז).

יבם[1]), ממנו יָבָם, יִבֵּם, יְבָמָה, *יִבּוּם.

יָבָם, ש״ז, מ״ר יְבָמִים,—אחי בעל האשה, Schwager (Bruder d. Ehemannes); beau frère (frère du mari) husbands brother: כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה וכו׳ והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל ואם לא יחפץ האיש וכו׳ ואמרה (האלמנה) מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל (דבר׳ כה ה-ז). בן ביום נמצאת אלישבע בת עמינדב יתירה על

[1]) רק בעבר׳, ולא נתברר מקורו.

ישראל ארבע שמחות ואבל אחד יבמה מלך ובעלה כהן גדול אחיה נשיא ובניה סגני כהונה (סעו"ר ז).
—ובתו"מ וגם בסהמ"א בפרט אחי הבעל המת: שעליה זיקת יבם אחד ולא שעליה זיקת שני יבמין (יבמ' ג ט). יש מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן מותרות ליבמיהן ואסורות לבעליהן (שם ט א). נתייבמו ומתו היבמין אסורות להנשא ר"א אומר הואיל והותרו ליבמין הותרו לכל אדם (שם יו ב). שתי יבמות ליבם אחד נתן גט לזו וחזר ונתן גט לזו (תוספתא שם ז ב). היבמה שחלץ לה יבמה בתוך שלשה חדשים וכו' שלשה הדשים שאמרו לאחר מיתת בעלה ולא מאחר חליצת יבמה וכו' לאחר שלשה חדשים אינה ניזונת לא משל בעלה ולא משל יבמה אם עמד יבמה בבית דין וברח ניזונת מנכסיו (שם ו ז). וכן שני יבמין ליבמה אחת (שם ז ב). ג' חדשים שאמרו משעת מיתת הבעל ולא משעת חליצת היבם (גמ' שם מב.). שהיה משה רבינו יושב ודורש בפרשת יבמין (כ"ב קיט:). ומשום הכי הרגילו היבמין להרחיק הייבום ולידבק בחליצה (שו"ת בנימין זאב עת). — *שומרת יְבָם, אשה אלמנה שממתנת עד שיגדל הַיְבָם שלה: שומרת יבם שנפלו לה נכסים (יבמ' ד ג). שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה (שם ט). שומרת יבם לכהן וכן בת כהן ללוי לא תאכל לא בתרומה ולא במעשר (שם ט ד). ארוסה ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה (סוט' ד א). מעשה ברופא אחד שהיה הולך למדינת הים והיתה לו שומרת יבם ולו אח קטן וכו' (תוספתא יבמ' ו ח). אמר רב שומרת יבם שמתה מותר באמה (גמ' שם יז:).

יִבֵּם, פ"י,—נשא את אשת אחיו המת לאשה לו: ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך (המת) וְיַבֵּם אתה והקם זרע לאחיך (בראש' לח ח). יבמה (של האשה שמת בעלה ולא הניח לה ילד) יבא עליה ולקחה לו לאשה וְיִבְּמָהּ (דבר' כה ה). ואמרה (האשה) מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יַבְּמִי[1] (שם ז).—ובתו"מ: שני אחים ומת אחד מהם ונולד להם אח ואח"כ ייבם השני את אשת אחיו (יבמ' ב א) שנים שקדשו שתי אחיות וכו' אחיו של זה מייבם חלוצתו של זה ואחיו של זה מייבם חלוצתו של זה קדמו שנים וחלצו לא ייבמו השנים אלא אחד הולץ ואחד מייבם (שם ז). מצוה בגדול ליבם לא רצה מהלכין על כל האחין לא רצו חוזרין אצל גדול ואומרים לו עליך מצוה או חלוץ או ייבם (שם ד ה). כהן גדול דן ודנין אותו וכו' ומייבמין את אשתו אבל הוא אינו מייבם מפני שהוא אסור באלמנה (סנה' ב א). אין נושאין נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מייבמין מפני ששמחה היא לו (מו"ק א ז). החרש והשוטה מייבמין ולא חולצין (תוספתא יבמ' ב ו). כל שאינו מייבמני אין מייבם צרתי (ירוש' שם י יא:). העיד ר"י בן בתירה על בן מגוסת שהיה בירושלם סרים אדם וייבמו את אשתו (בבלי שם עט:).—ובמליצה, ואמר המשורר: ירקה (תבל) בפניך ותוסיף יבמה אחר היות נעלך שולפת (ר"י הלוי, הסוד לילדות).

—התפ', *הִתְיַבֵּם, נִתְיַבְּמָה,—נשאה ליבם: וכל היכולה למאן ולא מיאנה צרתה חולצת ולא מתייבמת (יבמ' א ב). ב"ש מתירין הצרות לאחין וכו' נתייבמו ב"ש מכשירין וב"ה פוסלין (שם ד). עשה בה מאמר ומת שנייה הולצת ולא מתייבמת (שם ב א). ארבעה אחים שנים מהם נשואים שתי אחיות ומת הנשואים את האחיות הרי אלו חולצות ולא מתייבמות (שם ג א). בואו ונתקן שיהא צרות חולצות ולא מתייבמות (תוספתא שם א ט). מצוה בגדול ליבם ולא בגדולה להתייבם אלא מייבם את איזו מהן שירצה (שם ד ג). האשה שאמרה גירשני בעלי והלץ לי יבמי ונתיבמתי ליבמי ומת הרי זו אינה נאמנת (שם יד א). אילו שומרת יבם שנפלה לפני כמה יבמין שמא אינה מתייבמת תני ר' חייא אשת מת אחד מתייבמת ולא אשת שני מתים (ירוש' שם י יא:). כל הנשים לא תתייבמנה גזירה משום אילונית (בבלי שם כ:).

***יְבָמָה**, ש"נ, מ"ר יְבָמוֹת, כנ' יְבִמְתּוֹ[1]), יְבִ׳,—אלמנה שאין לה ילד מבעלה והיא צריכה עפ"י דת

---

[1]) אמר ריב"ג (הרקמה שער ו): ויוסיפוה (את היוד) באחרית שמות הפועלים ואחרית המקורים בכמו מקימי מעפר דל וכו' אסרי לגפן לא אבה יבמי כלומר לא אבה יבם זאת היא דעתי בו כי כנוי הפעל הדבוק במקור לא יהיה כי אם נון ויוד כמו הלהרגני אתה אומר המה יקרבו אלי לשרתני ואין נכון לומר להרגי ולא לשרתי ואלו היה רוצה זה היה אומר יבמני. ע"כ. אבל כבר השיג ע"ז הראב"ע (במד' כג יג) ואמר: והנה שכח לתתי להלוך עמכם.

[1]) כך רד"ק שער דה"ש, משק' פְּעֻלַּת.

ישראל להתיבם או להחליץ: כלל אמרו ביבמה כל שהיא אסורה איסור ערוה לא חולצת ולא מתיבמת (יבמ׳ ב ג). היבמה לא תחלוץ ולא תתיבם עד שיהיו לה שלשה חדשים (שם ד י). יבמה כל שלשה חדשים ניזונת משל בעלה (תוספתא שם ו ז). המאמר קונה קניין גמור ביבמה (ירוש׳ שם ג ד ד). שאין קידושין תופסין ביבמה (שם סוט׳ ב יח:). התרת יבמה לשוק (יבמ׳ נג.).—ובכנ׳: החולץ ליבמתו ונמצאת מעוברת וילדה (יבמ׳ ד א). אני פלוני בן פלוני מקבל אני עלי פלונית יבמתי לזון ולפרנס כראוי (תוספתא שם ב א). הבא על יבמתו לשום נוי ולשום נכסים הרי זו בעילת זנות (שם ו ט). — ומ״ר: נתן גט וחלץ אין אחר חליצה כלום בין יבם אחד לשתי יבמות בין שני יבמין ליבמה אחת (יבמ׳ ה ה). שתי יבמות זו אומרת מת בעלי וזו אומרת מת בעלי (שם טז ב). שתי יבמות ליבם אחד נתן גט לזו וחזר ונתן גט לזו (תוספתא שם ז ב). לא דומה איסור אחיות יבמות לאיסור אחיות שאינן יבמות (ירוש׳ שם ג ד ג).

יְבֶמֶת[1], ש״נ, כנ׳ יבמתו, יבמתך, — אשת אחיו: ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים (דבר׳ כה ז). ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו (שם ט).— ואשת אחי הבעל: ותאמר (נעמי אל רות) הנה שבה יבמתך (ערפה) אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך (רות א יה). אהותה שהיא יבמתה או חולצת או מתיבמת כיצד בתו מאנוסתו נשואה לאחיו ולה אחות מאם ומאיש אחר נשואה לאחיו השני (תוספתא יבמ׳ ג ב).

***יַבְרוּחַ**[2], ש״ז, מ״ר יברוחים, — כמו דודי, דודאים: וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים

---

[1]) אמר ריב״ג: ושמוהו (את החירק) במקום הפתח במלת וגלגלין כסופה, והתגדלתי והתקדשתי, ואך את דמכם, יבמתו, שבה יבמתך (במקום יבמתך כמו עטרתך). ע״כ. וכך רד״ק שם בפרוש: בהמת יבמת ואם לא נמצאו הבורם אל הכנויים יוכיח בהמתך בהמתם יבמתו יבמתך כי אם היו מחוברים מן בהמה יבמה היתה התו רפה. ע״כ. וההדשים הסכימו כי תחלת יבמתך הואיבמה, ונטתה כמו יבמת מפני פעולת אותיות השפתים במ (Kö. II, 171).

[2]) בארמ׳ יברוחא: וההן דקרא על יברוחא אסור (ירוש׳ ערוב׳ ל כו ג). ומ״ר: מאי דודאים אמר רב

ר״ח בר אבא אמר יברוחין ר׳ יצחק אמר שעורין (מד״ר ברא׳ עב).

יַבְרוּחִי, ת״ז, לנק׳ יברוחית, — של יברוח, מטבע היברוח: וגם הרפואה היברוחית ותריאק שאיננו ישן (קאנון ג יח ב ז).

יבש[1]), ממנו א. יָבֵשׁ, ב. יָבֵשׁ, יֹבֶשׁ, יַבָּשָׁה, יַבֶּשֶׁת, *התיבשות, *יבשות, *יבשני.

א. **יָבֵשׁ**, ת״ז, לנק׳ יבשה, מ״ר יבשים, יבשות, — ההפך מן לח ורטב, מה שהוא טבול במים הוא רָטֹב, לח, ומה שהוא מונח בשמש זמן מה יהיה יָבֵשׁ, העץ כשהוא נטוע באדמה ויונק ממנה הוא לח, וכשנעקר והיה זמן מה בשמש נהיה יָבֵשׁ, trocken; sec; dry: הנני מצית בך אש ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש (יחזק׳ כא ג). אכלו (באש) כקש יָבֵשׁ (נחום א י). העלה נדף תערוץ ואת קש יבש תרדף (איוב יג כה). וכל משרת ענבים לא ישתה וענבים לחים ויבשים לא יאכל (במד׳ ו ג). והיא (הבקעה) מלאה עצמות וכו׳ והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד (יחזק׳ לז א-ב).—ובתו״מ: המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש (דמאי ב ג). איזו היא מדה גסה ביבש שלשת קבין ובלח דינר (שם ה). אתרוג הגזול והיבש (סוכ׳ ג ה). נתנו שיעור ליבש ולא נתנו שיעור ללח נתנו דמים ללח ולא נתנו דמים ליבש (ירוש׳ שם ב כג.). שרשי השום והבצלים והקפלוטות בזמן שהן לחין והפיטמא שלהן בין לחה בין יבשה (עוקצ׳ א ב). נקר בתאינה ונעשית גרוגרת בתמרה ונעשית יבישה הרי אלו מותרין (תוספתא תרומ׳ ז יו). אין טומנין לא בגפת ולא בזבל וכו׳ בין לחים בין יבשים וכו׳ ולא בעשבים בזמן שהן לחים אבל טומנין בהן כשהן יבשין (שבת ד א). בחזרת בעולשין וכו׳ ובמרור יוצאין בהן בין לחין בין יבשין אבל לא כבושין (פסח׳ ב ו). היה אוכל זיתים נגובין ותמרים יבשות כל שאינו רוצה למוץ את גרעינתו ונפל על בגדיו (טבו״י ג ו).—ובהשאלה, נפש יבשה, שאין לה ממה

יברוחי לוי אמר סיגלי (בבלי שם לט:).

[1]) משותף לכל הלשונ׳ השמיות. בערב׳ יבש a) ממש כמו בעברית.

---

a) يبس

לינק הלח הנצרך לה: זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם וכו׳ ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו (במד׳ יא ה-ו).—ובמליצה, פלוני עץ יבש, שאינו מוליד ילדים: ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש (ישע׳ נו ג).

ב. **יבש**, פ״ע, יבשה, יבשה, יבשו, יבשו, יבוש, יבש, ביבש, איבש, תיבש, וייבש, ותיבש, יבשו, וייבשו, יבשת,—היה יבש, נפסקו וכלו המים: ונשתו מים מהים ונהר יחרב ויבש והאזניחו נהרות (ישע׳ יט ה-ו). גם בהמות שדה תערוג אליך כי יבשו אפיקי מים (יואל א כ). חרב אל מימיה ויבשו (ירמ׳ נ לח). בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ (בראש׳ ח יד). ויהי מקץ ימים וייבש הנחל כי לא היה גשם בארץ (מ״א יז ז). וחלקה אשר לא תמטיר עליה תיבש (עמו׳ ד ז). בל שרש בארץ גזעם וגם נשף בהם וייבשו (ישע׳ מ כד). הן יעצר במים ויבשו וישלחם ויהפכו ארץ (איוב יב יה).—והצמח: כי יבש הציר כלה דשא ירק לא היה (ישע׳ יה ו). וכל מזרע יאור יבש נדף ואיננו (שם יט ז). ביבש קצירה תשברנה נשים (שם כז יא). עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש מרעת ישבי בה (ירמ׳ יב ד). כי מפני אלה אבלה הארץ יבשו נאות מדבר (שם כג י). הלוא את שרשיה ינתק ואת פריה יקוסס ויבש כל טרפי צמחה תיבש וכו׳ בגעת בה רוח הקדים תיבש יבש על ערגת צמחה תיבש (יחזק׳ יז ט-י). ואבלו נאות הרעים ויבש ראש הכרמל (עמו׳ א ב). וימן האלהים תולעת בעלות השחר למחרת ותך את הקיקיון וייבש (יונ׳ ד ז). ימי כצל נטוי ואני כעשב איבש (תהל׳ קב יב). יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש (שם קכט ו). עדנו באבו לא יקטף ולפני כל חציר ייבש (איוב ח יב).—ולחם: וכל לחם צידם יבש היה נקדים (יהוש׳ ט ה). — והעצמות: הנה אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו (יחזק׳ לז יא). — ובהשאלה, הכח וכדומה: יבש כחרש כחי ולשוני מדבק מלקוחי (תהל׳ כב יו).—והלב: הוכה כעשב ויבש לבי כי שכחתי מאכל לחמי (שם קב ה).—והיד יבשה, שנפסק אצלה הכח לעשות שום תנועה: וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשהו ותיבש ידו אשר שלח עליו ולא יכל להשיבה אליו (מ״א יג ד). חרב על זרועו ועל עין ימינו זרעו יבוש תיבש ועין ימינו כהה תכהה (זכר׳ יא יז). — ובתו״מ: ביצה שנולדה ביום טוב וכו׳ נעשית כמוקצה שיבש ולא ידע בו (ירוש׳ ביצה א ס.). פעם אחת יבשה ארץ ישראל ולא ידעו מהיכן להביא עומר (שם שקל׳ ה מח ד). — *והאזן, הריאה וכדומה: נסדקה (האזן) אף על פי שלא חסרה ניקבה מלא כרשינ׳ או שיבשה (בכור׳ ו א). ריאה שיבשה מקצתה טרפה (חול׳ מו:)

—פע׳, יבש,— עשה יבש: לא יסור מני חשך ינקתו תיבש שלהבת ויסור ברוח פיו (איוב יה ל). גוער בים ויבשהו[1]) וכל הנהרות החריב (נחו׳ א ד).—ואת העצם: לב שמח ייטיב גהה ורוח נכאה תיבש-גרם (משלי יז כב).—ובתו״מ: בראשונה היו אומרין אין כובשין ומייבשין ואין מביאין יבשת וכובשת מחוצ״ל לארץ רבותינו התירו וכו׳ (תוספתא שבי׳ ד יו). תשרי מרחשון וכסלו מהלכת (החמה) בימים כדי לייבש את הנהרות (פסח׳ נד:). עתיד צדיק אחד לעמוד ולייבש את העולם (מד״ר בראש׳ נג).—ואמר המליץ: ואלו בצדקו גער בים יבשהו, ואלו השלך באור בשדים לא שרפהו (ר״י חריזי, תחכמ׳ מו).

—הפע׳, הוביש,—כמו יבש, עשה יבש: כי שמענו את אשר הוביש יי׳ את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים (יהוש׳ ב י). אשר הוביש יי׳ אלהיכם את מי הירדן מפניכם עד עברכם (שם ד כג). והחרבתי את ימה והובשתי את מקורה (ירמ׳ נא לו). ושמתי נהרות לאיים ואגמים אוביש (ישע׳ מב יה). האמר לצולה חרבי ונהרתיך אוביש (שם מד כז). אתה בקעת מעין ונחל אתה הובשת נהרות איתן (תהל׳ עד יה).—ואת הצמח:

---

[1]) אמר ר״י חיוג: ויש מי שיחשוב שיוד יבש נפל מן ויבשהו ולכן אבאר כי איננה נופלת לפי שכשאנחנו מביאים היוד המלמדת על הזכר שאיננו נמצא עמך יתקבצו שני יודין זאת היוד והיוד שהיא פא הפועל ויאמר ייבש כמו ישבר ונדע כי יוד ישבר כשתוסיף עליו הוו הפתוחה יהפוך ענין עתיד לשעבר ויאמר וישבר וידבר וכן כשתוסיף וו זאת על ייבש ותאמר וייבש בשני יודין הראשונה בשוא והשנית בפתח הראשונה כנגד יוד וישבר וידבר והשנית כנגד שין וישבר ודלת וידבר אז יכבד על הלשון על כן תבליע הראשונה בשנית ותדגש לכך ותאמר ויבש ויבשהו כמו וישבר וישברהו נשארה יוד ויבשהו הדגושה עומדת במקום שין וישברהו והיא פא הפועל והיוד הראשונה שהיא במקום יוד וישברהו מובלעת בה ולכן נדגשה ועמדה במקום שתים וכבר נראה שפא הפועל בויבשהו קיימת ואינה נופלת. ע״כ. וכן רד״ק: וכן אמר במלת ויבשהו (שהסרה היוד) ויגה בני איש ויפתום שהם מבנין הפעיל (מכלול מדס״פ, אלף).

אחריב הרים וגבעות וכל עשבם אוביש (ישע׳ מב יה). ותתיש (הגפן) בחמה לארץ השלכה ורוח הקדים הוביש פריה (יחזק׳ יט יב). הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש (שם יז כד).—ואמר המשורר: אבכה פרידת זה עלי הוד זה, עד כי יקוד נודו בכי הוביש (רמב״ע, תרשיש ג כה).

—פמ׳, יֻבַּשׁ, יוּבַשׁ, ייובש: יחממו קצתם (מהגשמים) קצת או יתקרר קצתם מקצת או יתלחלח או ייובש (מלחמ׳ ה׳ ו ג ג).

—נתפ׳, ״נִתְיַבֵּשׁ,—כמו קל, נהיה יָבֵשׁ, מצוי בדבור ובספרות המאוחרת.

••יֹבֶשׁ, ס״ז,—סגולת דבר יָבֵשׁ, יש ליסודות ולשמש ולירח ולכוכבים פעלים על דרך החמום והקירור וההרטבה והיובש (כוזרי ה עז). החלק הראשון מן החומר קבל צורת האש ואין לזו הצורה שם מיוחד רק אשות כי החום והיובש אינם צורתו העצמית רק הם איכיות נמשכים אחר צורתו (ר״י א״ת, רוח חן ז).—וביחס לשעול: וידעתי כי הצמח היה במחיצתו (של הריאה) מחידוד הקדחת וקושי נשימתו ויובש שעולו בתחלתו (המבקש לרש״ט פלקיירא).

יַבָּשָׁה, ס״נ,—חלק היָבֵשׁ מן הארץ, לא מכסה מים, ההפך מן ים, Festland; terre ferme; dry land: ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד ותראה היבשה ויהי כן ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים (בראש׳ א ט-י). ולקחת ממימי היאר ושפכת היבשה (שמות ד ט). עברי אנכי ואת יי׳ אלהי השמים אני ירא אשר עשה את הים ואת היבשה (יונ׳ א ט). ויחתרו האנשים להשיב (את הספינה) אל היבשה ולא יכלו (שם יג). ויאמר יי׳ לדג (אשר בלע את יונה בתוך הים) ויקא את יונה אל היבשה (שם ב יא). הפך ים ליבשה בנהר יעברו ברגל (תהל׳ סו ו).—ובמשמ׳ יותר מצמצמה, מקום יָבֵשׁ: הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה (שמות יד יו). ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים (שם כט). ביבשה עבר ישראל את הירדן הזה (יהוש׳ ד כב).—ובתו״מ: קל וחומר מה אם בשעה ששניהן ביבשה את אמר אסור בשעה שאחד ביבשה ואחד בים לא כל שכן (ירוש׳ כלא׳ ח לא ג). לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים וכו׳ אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם (ברכ׳ סא:). אף הוא עומד עלי לטובעי במים אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה (גיט׳ נו:).

••יַבְּשׁוּת, ס״נ,—כמו יֹבֶשׁ, הסגולה להיות יָבֵשׁ: ובעבור שהיאור רחוק על כן אין שם ליחה ותגבר בו היבשות (ראב״ע שמות ג א). וטבע מוחו במעט רטיבות נוטה לקצה היבשות זה האדם ממהר לשמוע וקשה לאבד (ספ׳ מוסר לר״י בן עקנין ב עז). אין היבשות תלוי בשנים עשר חדש (תוספ׳ סוכ׳ כט:). ומהתנגבותם (של הצמחים) וכחישותם ויבשותם ומיעוט נעימותם בארץ (שער סממים ג א).—ובהשאלה יבשות היד, שנפסק כחה להניע וכדומה: אם קריעת המזבח ושפיכת הדשן ואם יבשות ידו ואם רפואתו בתפלת איש האלקים (ר״י אברבנאל, מ״א יג לג).

***יַבְּשָׁנִי**, ת״ז,—שיש בו יֹבֶשׁ, קרקע יבש: טובעני ולא יובשני (תענ׳ י.), מוטב קרקע רטובה מאד שטובעים בה, מקרקע יבשה. נהפוך הוא טובעני ולא יבשני (ר׳ קלוני׳, אבן בחן סט).

יַבֶּשֶׁת, ס״נ, בהפס׳ יַבָּשֶׁת,—א) כמו יבשה: והיו המים אשר תקח מן היאר והיו לדם ביבשת (שמות ד ט). אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו (תהל׳ צה ה).—ואמר המשורר: אלו כפי אידי דמעי יזולו לא דרכה רגל אנוש יבשת, אמנם דעו כי לא למי מבול לבד כי גם לדמעי נראתה הקשת (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג).—ב) *דברים יבשים, ירקות יבשים: בראשונה היו אומרין אין כובשין ומייבשין ואין מביאין [1]) יבשת וכובשת מחוצה לארץ לארץ רבותינו התירו שיהו מביאין יבשת [1]) וכובשת מחו״ל (תוספתא שבי׳ ד יו).

יגא,—עי׳ יגה.

יגב [2]), ממנו יֹגֵב, יָגֵב.

יֹגֵב, ס״ז, מ״ר יֹגְבִים,—אִכָּר, עֹבֵד אדמה: ומדלות הארץ השאיר נבוזראדן רב טבחים לכרמים וליֹגְבִים [3]) (ירמ׳ נב יו).

יָגֵב, ס״ז, מ״ר יגבים,— אדמה לזריעה, שָׂדֶה, Acker; champ; field: ומן העם הדלים אשר אין להם

---

[1]) כך בכ״י אר״פ, ובנוסח׳: אין כובשין ואין מייבשין יבשת וכו׳ רבותינו התירו שיהו מביאין ירקות מחו״ל לארץ.

[2]) לא נתברר מקורו.

[3]) כך גם במ״ב כה יב לפי המערבאי, וכך ברוב הספרים, אך למדנחאי לגבים כתיב וליגבים קרי.

מאומה השאיר נבוזראדן רב טבחים בארץ יהודה ויתן להם כרמים ויגבים ביום ההוא (ירמ׳ לט י).

***יגד**[1], ממנו *יגד.

***יגד**[2], — קל לא נמצא.

— הפע׳, *היגיד, מיגיד, מיגדת, — היגיד את זמנו במקום פלוני, שהה שם, verbringen (die Zeit) : passer (le temps) ; to pass (the times) : אלמנה שאמרה הרי אני מ י ג ד ת [3]) אלמנותי בבית בעלי שומעין לה (ירוש׳ כתוב׳ ה כט ד).

יגה, ממנו יגה, יגון, תוגה, *יגוני.

יגה, — קל לא נמצא.

— נפע׳, נוגה, לנק׳ נוגה, מ״ר נוגים, נוגות, — מי שיש לו תוגה: כל שעריה (של ציון) שוממין כהניה נאנחים בתולתיה נוגות והיא מר לה (איכ׳ א ד). נוגי [4]) ממועד אספתי ממך היו משאת עליה חרפה (צפנ׳ ג יח).

— הפע׳, הוגה, — גרם לו תוגה: הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאבי אשר עולל לי אשר הוגה יי׳ ביום חרון אפו (איכ׳ א יב). כי לא יזנח לעולם אדני כי אם הוגה ורחם כרב חסדו (שם ג לב-לג). ושמתיה ביד מוגיך [5]) אשר אמרו לנפשך שחי ונעברה (ישע׳ נא כג).

— פע׳, יגה, — כמו הוגה: כי לא ענה מלבו ויגה [6]) בני איש (איכ׳ ג לג).

---

[1]) עי׳ הערה להפעל. — [2]) עי׳ הערה לקמן. — [3]) בארמ׳: את תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי כל ימי מ י ג ד אלמנותיך בביתי (כתוב׳ ד יב), כך ג בסוף במשנה שבמשניות, וכן במשנה שבתלמוד ירוש׳, וכן בגמ׳ ירוש׳ במאמר המובא בפנים. ובהיות שכאן כל המאמר הוא בעברית, א״כ גם הפעל הזה הוא בעברית, ובעבר׳ הצורה הדומה לו היא מ י נ ק ת, וא״כ שרשו הוא יגד ולא נגד כמו שסברו רוב המפרשים. ואעפ״י ששתי הגזרות האלה קרובות זל״ז, ובאות זו במקום זו, אעפי״כ עדיף ליחסו להגזרה העקרית. ופרושו ומשמ׳ מתבררים לפי הענין. רש״י פרש: כל ימי מ ש ך אלמנותיך, ונראה א״כ שפרשו מלשון נגד במשמ׳ משיכה. וכן בעל פני משה: הרי אני מ י ג ד ת רוצה אני כל ימי להיות במשך אלמנותי בבית בעלי ולא אנשא. ע״כ. וכן בעל קרבן העדה: מיגדת מושכת כלומר הרי אני מושכת ימי אלמנותי בבית בעלי ואיני רוצה להנשא לאחר. ע״כ. ויש מי שגזרו פעל זה מן אגד, ופרשו מיגדת קושרת. אך כל זה אינו טבעי, ולכן נראה שהוא פעל מיוחד יגד במשמ׳ זו.

[4]) יש סוברים כי הנוסחה משובשה. — [5]) י״ס מוגיך. — [6]) בקצת ספרים ויגא, א במקום ה.

יגה, הוגה, מוגה, — עי׳ נגה.

יגון, ש״ז, סמי׳ יגון, ביגון, מיגון מיגונם, מ״ר *יגונים, *יגונות, — רגש של צער וכאב רוחני, נפשי, שעושה את האדם לא עלול לשמח ולעלז, Kummer; tristesse; sorrow: ויאמר (יעקב לבניו שבקשו ממנו שיתן להם את בנימין ללכת אתם למצרים) לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר וקראהו אסון בדרך אשר תלכו בה והורדתם את שיבתי ביגון שאולה (בראש׳ מב לח). מבליגיתי עלי יגון עלי לבי דוי (ירמ׳ ח יח). למה זה מרחם יצאתי לראות עמל ויגון ויכלו בבשת ימי (שם כ יח). אוי נא לי כי יסף יי׳ יגון על מכאבי יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (שם מה ג). ופדויי יי׳ ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה (ישע׳ לה י). שכרון ויגון תמלאי כוס שמה ושממה (יחזק׳ כג לג). עד אנה אשית עצות בנפשי יגון בלבבי יומם (תהל׳ יג ג). כי כלו ביגון חיי ושנותי באנחה (שם לא יא). כימים אשר נחו בהם היהודים מאיביהם והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב (אסת׳ ט כב). והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם (ירמ׳ לא יב). — ואמר המשורר: בשורש עץ יהי אורך אמירו ובתבונת אנוש יושר אמריו, וכמזימת לב אנוש כן י ג ו נ ו בשור טרם יבואהו מגוריו (רשב״ג, נשבת החכמה). — ואמר החכם: אין דבר מזיק לבעליו כמו אורך ה י ג ו ן (מוסרי הפלסופ׳ ב יז). ה י ג ו ן בצרעת פורחת, והיין רפואה לו ומרקחת (ר״י חריזי, תחכמ׳ כז). — ובמליצה, *נחש היגון, הכאב הנפשי המפריש כמו נחש: הלא בכוס ישכח אדם עצבונו, ויסיר יגונו ואונו, וכל מי נשכהו נחש ה י ג ו ן יביט לכוסו ודי, והיה כל הנשוך וראה אותו וחי (ר״י חריזי, תחכמ׳ ה). — ומ״ר יגונות: שבעונותינו ובעון דורנו גברו ה י ג ו נ ו ת ועצמו התלאות ורבו האנחות (ספ׳ השטר׳ לר״י ברצלוני, בסוף). ואדאג מ י ג ו נ ו ת י ואשום ואשאף כי שאפני שאפה, וימים אחרי ימים ירוצון ולילות אחרי לילות חלופה (רשב״ג, זרועי). מדות שיביאוהו למאוס בעולם ולהניח ישובו מפני התהפכות עניניו בו והתמדת הפגעים וה י ג ו נ ו ת עליו ולנטות אל עולם השכל העליון (חו״ה, עבוד׳ ה׳ ג). בעת אשר נחלי הששונות שטפו, ורגלי ה י ג ו נ ו ת נדחפו, וצבאות השמחות גברו, ופזורי הגילות נחברו (מכת׳ ר״י בן תגת׳ הידוב׳ לר״ד נכד הרמב״ס). היין

צרי הגוף ומבטל היגונות ומשמת הלב ומסעדו ומטיב מראה הפנים (מ׳ אלדני, ס״א ה).—ומ״ר יְגוּנִים: זרועי על בנות ימים חשופה וחרב הזמן עליו שלופה, ונשטפתי בשבולת יגונים והייתי כשבולת שדופה (רשב״ג, זרועי). ידידי אהלו תקע בלבי ומורשי לבבי הם יתריו, ונשבע כל אשר יסע ויאבה נסוע הכאב לתמוך אשוריו, ושם תבל בידי כוס יגונים ועלי הפקדה למצות שמריו (הוא, בגורם ען). עטה הוד ולבש גאונים, והנחם והרף מיגונים (הוא, עטה הוד). יודעי מליצה חכמים נבונים, הבו עצה במלים נכונים, כדת מה לעשות ברעית אמונים, נותרה בגלות לארך שנים, תחיל תזעק מרוב יגונים (ר״י הלוי, אהבה, ידידות נעורים). ישתדל להכנים הדאגות בלבך ולהתמיד עליך היגונים כדי שתתחרט על מה שקדם לך מן המעשה הטוב (חו״ה, היחוד ה). אשבור עול הזמן מעליך, ואצוה ליגונים בל קרוב אליך (ר״י חריזי, תחכמ׳ כג). וזה אומר לולי בת הגפנים, כסה על הלב עשן היגונים, ופנו אלינו הששונים, ערף ולא פנים (שם כז). הקנינים מקורות היגונים (אגר׳ עלי היבמעאלי). בנודי מלפניך צביה לבבי נד וסבוני יגונים, בחברתך שנותי הם כרגע ובנדודך רגעי הם כשנים (פניני המליצות, גנזי פע״ב ד). הייתי בדמי היגונים מתבוסס, עתים חלים עתים גוסס, ולא היה נס להתנוסס (עמנ׳, מחבר׳ א). תמיה אני אם בעל אשה כזאת ירעב ויצמא, ואם יטרידוהו היגונים ואם יוסיף עצב עמה (שם). תבל יגוניה בלי קצב באשר מצוקיה בלי תכלה (ר״י חריזי, תחכ׳ לג).

יְגוֹנִי, ת״ז, לנק׳ יְגוֹנִית, — מטבע היגון: העילוף היגוני (בן סועיב, קול בוכים כג.). קדחת יום יגונית הנה תקרה מתנועת הרוח לפנים והעצרו בו להפלגת הדאגה והיגון (קאנון ד א יא).

יָגַי, פ״י,—כמו יָגָה, קל לא נמצא.

—הפע׳, הוֹגִי, עת׳ תּוֹגִיו, ובהוספ׳ ן תוֹגְיוּן: עד אנה תוגיון נפשי ותדכאונני במלים (איוב יט ב).

א. **יְגִיעַ**, ס״ז, סמי׳ יְגִיעַ, בכנ׳ יְגִיעוֹ, יְגִיעָהּ, יְגִיעֲךָ, מ״ר יְגִיעִים, יְגִיעֵי,—שה״פ מן יָגַע: את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים (בראש׳ לא מב).—והנעשה ביגיע כפים: כה אמר יי׳ יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו (ישע׳ מה יד). ואקרא חרב על הארץ ועל ההרים וגו׳ ועל כל יגיע כפים (חגי א יא). יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך (תהל׳ קכח ב). הטוב לך כי תעשק כי תמאס יגיע כפיך (איוב י ג). ונתתי את כל חסן העיר הזאת ואת כל יגיעה ואת כל יקרה ואת כל אוצרות מלכי יהודה אתן ביד איביהם (ירמ׳ כ ה). פרי אדמתך וכל יגיעך יאכל עם אשר לא ידעת (דבר׳ כח לג). התבטח בו כי רב כחו ותעזב אליו יגיעך התאמין בו כי ישוב זרעך וגרנך יאסף (איוב לט יא-יב). ועשו אותך בשנאה ולקחו כל יגיעך ועזבוך ערם ועריה (יחזק׳ כג כט). ינקש נושה לכל אשר לו ויבזו זרים יגיעו (תהל׳ קט יא). ככה ינער האלהים את כל האיש אשר לא יקים את הדבר הזה מביתו ומיגיעו וככה יהיה נעור ורק (נחמ׳ ה יג). למה תשקלו כסף בלוא לחם ויגיעכם בלוא לשבעה (ישע׳ נה ב). ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה (תהל׳ עח מו). — ומ״ר: ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי כל יגיעי לא ימצאו לי עון אשר חטא (הושע יב ט).—וגם לילדים: והבשת אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו את צאנם ואת בקרם את בניהם ואת בנותיהם (ירמ׳ ג כד).—ובתו״מ: גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים (ברכ׳ ח.). אם עבד כשר הוא (שמת) אומרים עליו הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו (שם יז:). מטופל ואין לו ויש לו יגיע בשדה וביתו ריקם (תעני׳ טז.). אמר לו (יעקב לעשו) כמה יגיע יגעתי עד שתבא לידי אבל אתה מאליה היא באה אצלך (מד״ר בראש׳ עח). אמר משה לפני הקב״ה רבש״ע גלוי וידוע לפניך יגיע[י] וצערי שנצטערתי על ישראל עד שיהיו מאמינים לשמך (שם דבר׳ יא).

ב. **יְגִיעַ**, ת״ז, מ״ר יְגִיעִים, סמי׳ יְגִיעֵי,— כמו יגע, מי שהוא עָיֵף: שם רשעים חדלו רגז ושם ינוחו יגיעי כח (איוב ג יז).

***יְגִיעָה**, ש״נ, סמי׳ יְגִיעַת, מ״ר יגיעות,—שה״פ מן יגע: וינח ביום השביעי וכי יש לפניו יגיעה והלא כבר נאמר לא ייעף ולא ייגע (מכי׳ יתרו, בחדש ז). יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון (אבות ב ב). ראה כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא חלוק ללבוש גזז וליבן ובו׳ כבס ותפר (ירוש׳ ברכ׳ ט יג ג). להגיון ניתנו ליגיעה לא ניתנו (שם סנה׳ י כח.). כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול חרש וזרע וקצר ועמר

ודש וזרה וברר וטחן והרקיד ולש ואפה ואח"כ אכל (ברכ׳ נח.). אמר הקב"ה יקרה היא בעיני בני אדם ורואים כאלו יגיעה היא לפני ואינה יגיעה (מד"ר שמות יג). בנוהג שבעולם אדם לוקח ליטרא אחת של בשר מן השוק כמה יגיעות הוא יגע כמה צער הוא מצער עד שבישלה (שם ויקר׳ כח). אמר (משה) לפניו רבש"ע אחר כל היגיעה הזו אתה אומר לי הן קרבו ימיך (שם דבר׳ יא).—וברפואה, יגיעה נגעיית, מתוחיית וכו׳: מיני היגיעה ג׳ וכו׳ הם הנגעיית והמתוחיית והמורסיית והנוסף בהם היא היגיעה הנקראת הלכלוכיית והיבשיית והכחושיית והנגעיית היא יגיעה יוחש ממנה בחיצוני העור דומה לכאב הנגעים וכו׳ ואמנם היגיעה המורסיית היא שיהיה הגוף יותר חם מן המנהג ודומה לנפוח וכו׳ היגיעה הכחושיית הנה היא ענין ירגיש בו האדם מגופו כאלו כבר הפליג בו הנגוב והיובש (קאנון א ג ב יב). ליחה ממתחת תקרא מה שיתחדש ממנה היגיעה המתחיית (שם א ב ב כ).

***יגיעי,** ת"ז, לנק׳ יגיעית, — של יגיעה, מטבע היגיעה: וסבת הכאב היגיעי הוא אם עמל ונקרא הכאב ההוא יגיעה עמלית ואם ליחה ממתחת (קאנון אכ ב כ). כי דרך החקירה היא דרך יגיעית ויפול בה (דרך אמונה לר"א ביבאגו מט.).

***יגן**[1]**,** פ"ע,—היה ביגון: יה כהכריז נעשה אדם יגנו פניהם (ר"א קליר, אגמי קריס, תפאר׳ שיבה).

יגע[2]**),** ממנו א.יגיע, ב.יגיע, יגע, א.יגע, ב.יגע, יגעה, *יגיעה, *יגיעי.

יגע, ש"ז,—כמו יגיע, מה שעשה אדם בעבודתו: משיב יגע ולא יבלע (איוב כ יח). — ובתו"מ: בלא עמל ובלא יגע ברא הקב"ה את עולמו (מד"ר ברא׳ יב). מאליהן הן (הקוצים) יוצאים ומתמרים ועולים החטים הללו כמה צער וכמה יגע עד שלא יעלו (שם מה). לא יאכל אדם עד שילך קודם אכילה עד שיתחיל גופו לחום או יעשה מלאכה או יתיגע ביגע

[1]) פעל נגזור מן השם יגון כאלו היתה הנון הסופית מהשרש.

[2]) רק בעבר׳ במשמ׳ זו. בערב׳ קצת דומה לזה וג׳ע a) במשמ׳ כאב וצער ומחלה.

a) وجع

אחר (רמב"ם דעות ד ב).

א.יגע, ת"ז, מ"ר יגעים,—עיף, אין לו די כח לעבד, müde; fatigué; exhausted: ואבוא עליו והוא יגע ורפה ידים והחרדתי אתו (ש"ב יז ב). אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים (דבר׳ כה יח).—ובתו"מ: שכל העופות בשעה שהם יגעים הננחין על גבי סלע או ע"ג אילן אבל היונה הזו בשעה שהיא פורחת ויגיעה קופצת בא׳ מאגפיה ופורחת בא׳ מאגפיה (מד"ר ברא׳ לט).

ב.יגע, פ"ע, יגעת, יגעת, עת׳ איגע, ייגע, ייגעו, יגעו, ייגעו, יגעו,—א) עבד עבודה במאמצי כח, עד שלא יהיה לו כח יותר לעבד, sich bemühen; se donner de fatigue; labor with effort or toil: ואתן לכם ארץ אשר לא יגעת בה וערים אשר לא בניתם (יהוש׳ כד יג). עמדי נא בחבריך וברב כשפיך באשר יגעת מנעוריך אולי תוכלי הועיל (ישע׳ מז יב). ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כליתי (שם מט ד). נשבע יי׳ בימינו ובזרוע עזו אם אתן את דגנך עוד מאכל לאיביך ואם ישתו בני נכר תירושך אשר יגעת בו (שם סב ח). אנכי ארשע למה זה הבל איגע אם התרחצתי במו שלג והזכותי בבר כפי אז בשחת תטבלני ותעבוני שלמותי (איוב ט כט-לא). אל תיגע להעשיר (משלי כג ד). לא יגעו[1]) לריק ולא ילדו לבהלה (ישע׳ סה כג). ויגעו[2]) עמים בדי ריק ולאמים בדי אש ויעפו (ירמ׳ נא נח).—ובתו"מ: למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד והיה משתכ׳ במלאכתו יותר מדאי מה עשה המלך נטלו והיה מטייל עמו ארוכות וקצרות לעיתותי ערב באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמהן משלם והיו הפועלים מתרעמין ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם אמר להן המלך יגע זה לשתי שעות יותר ממה שלא יגעתם אתם כל היום כולו (ירוש׳ ברכ׳ ב ה ג). זה הוא הלשון שהיה יגיע בתורה כל ימיו זו תורה וזו שכרה (שם חגי׳ ב עז:). רב הונא אמר לא שנו אלא בפושרין הא בצונין מותר ר"י בשם ר׳ ינאי אפילו בצונן אסור אמר לו ר׳ יוחנן והלא לא שנו אלא בפושרין אלא על חנם יגענו (שם שבת ג יז ג). ואם רק הוא מכם למה שאין אתם יגעים בו כי היא חייכם אימתי היא חייכם

[1]) במקום ייגעו. — [2]) במקום וייגעו.

בשעה שאתם יגעין בו (שם שביע׳ ה לג:). אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמן (מגי׳ ו:). מעשה באדם אחד שפתח חלוניו לחצר השותפין וכו׳ ובא לפני ר׳ חייא אמר יגעת ופתחת יגע וסתום (ב״ב נט:). כל שיגעת לריק יגעת (נזיר סה.). למלך שקנה לו שני עבדים שניהם באוני אחת ובטימי אחת על אחד גזר שיהא ניזון מטמיון ועל אחד גזר שיהא יגע ואוכל ישב לו אותו (העבד) תוהא ובוהא אמר שנינו באוני אחת ובטימי אחת זה ניזון מטמיון ואני אם איני יגע איני אוכל (מד״ר בראש׳ ב). למה כתוב בו כבוד על שייגע בתורה (שם שמות לח). אין הקב״ה מקפח שכר בריה בכל מקום שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר אין הקב״ה מקפה שכרו (שם במד׳ יב). באותה שעה אמר אברהם איני זז מכאן עד שתשבע לי שאין אתה מנסה אותי עוד לעולם שאם חס ושלום לא הייתי שומע לך אבדתני כל אשר יגעתי מימי (שם יז). יגע רבי בון בר חייא לעשרים ושמנה שנה בתורה מה שלא יגע תלמיד ותיק למאה שנה (שם שה״ש, דודי ירד). אם הלשון שיגע בתורה כל ימיו כך לשון שאינו יודע ואינו יגע בתורה על אחת כמה וכמה (שם רות, ליני הלילה). וסבותי אני ליאש את לב, מליגע והזרתי ואמרתי כשם שיגעו אחרים לי כך אני יגע לאחרים (שם קהל׳, וסבותי). כיון שהייתי יגע בה ודורש וחוקר בה אמרתי אחכמה (שם, כל זה). ברית כרותה שכל היגע בתורתו בבית המדרש לא במהרה הוא משכח וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים (רמב״ם ת״ת ג יב).—ב) נעשה יָגֵעַ, לא היה לו יותר כח לעבד, ermüdet s.; être fatigué; be wearied: הוא קם ויך בפלשתים עד כי יָגְעָה ידו ותדבק ידו אל החרב (ש״ב כג י). אוי נא לי כי יסף יי׳ יגון על מכאבי יָגַעְתִּי באנחתי ומנוחה לא מצאתי (ירמ׳ מה ג). יָגַעְתִּי בקראי נחר גרוני (תהל׳ סט ד). על צוארנו נרדפנו יָגַעְנוּ לא הונח לנו (איכ׳ ה ה). אלהי עולם יי׳ בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגָע אין חקר לתבונתו (ישע׳ מ כח). וקוי יי׳ יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגָעוּ ילכו ולא ייעפו (שם לא). ויעפו נערים וְיִגָעוּ ובחורים כשול יכשלו (שם ל).—וכמו פ״י, *יְגַעְתִּיךָ, דבור של דרך ארץ מהתלמיד לרבו אחרי גמר הלמוד: בנוהג שבעולם התלמיד יושב לפני רבו ומשהוא גומר התלמיד אומר לרב יגעתיך[1]

(מד״ר שמות מה).

—פע׳, יִגַּע, תִּיגַּע, פ״י,—עשה שהוא יהיה יָגֵעַ ורפה כח: ויאמרו אליו (המרגלים אל יהושע) אל יעל כל העם כאלפים איש או כשלשת אלפים איש יעלו ויכו את העי אל תְּיַגַּע שמה את כל העם (יהוש׳ ז ג). עמל הכסילים תְּיַגְּעֶנּוּ אשר לא ידע ללכת אל עיר (קהל׳ י יה).—ובתו״מ: היה מביא את מנחתה בתוך כפיפה מצרית ונותנה על ידיה כדי ליגעה (סוט׳ ב ה). והלא המים תחת רגלי ישראל היו והארץ צפה על המים וכו׳ הא מה תלמוד לומר ולא מצאו מים כדי ליגען (מכי׳ בשלח, ויסע מסה ד ה). בכל יום היתה (המחתה) כבידה והיום קלה שלא לייגעו בכל יום היתה ידה קצרה והיום ארוכה שלא לייגעו (ירוש׳ יומ׳ ד מה ג). מתוך שאת מייגעו אף הוא אינו אופה אלא צורכו (שם ביצ׳ ב סה ג). מפני מה אין כל החלומות מיגעין את האדם וזו (ראיית האשה בחלום) מיגעת את האדם (מד״ר בראש׳ יח). לבן מלכים שזחה דעתו עליו ונטל את הצפורן לחתור בית אביו אמר לו פדגוגו אל תייגע עצמך תן לי ואני אחתור (שם שמות לז). דברי הבטלה מיגעין את האדם (שם קהל׳, כל הדברים).

—הִפע׳, הוֹגִיעַ, הוֹגַעְתִּי, הוֹגַעְנוּ,—כמו יִגַּע, עשה שיהיה יָגֵעַ: הוֹגַעְתֶּם יי׳ בדבריכם ואמרתם במה הוֹגַעְנוּ באמרכם כל עשה רע טוב בעיני יי׳ (מלאכי ב יז). לא העבדתיך במנחה ולא הוֹגַעְתִּיךָ בלבונה וכו׳ אך העבדתני בחטאותיך הוֹגַעְתַּנִי בעונתיך (ישע׳ מג כג-כד). — ובתלמוד הִגִּיעַ במקום הוגיע, ובפרט בצווי הַגַּע הַגַּע עצמך, התאמץ להבין: הגע עצמך שחל יום הראשון להיות בשבת לשוחטן מערב הרגל אין את יכול וכו׳ (ירוש׳ סוכ׳ ד נד ג). תרומה אינה באה בהרמתה הגע עצמך שיש עליה תנויי (שם ביצ׳ ה [illegible] ד). הגע עצמך שחל יום טוב האחרון להיות בשבת מעתה צא מהם שני ימים הרי ששה (שם חגי׳ ה [illegible] ג). הגע עצמך שהיתה עקרה ואין סופה לילד הגע עצמך שהיתה זקנה (שם יבמ׳ ו ז ג). הגע עצמך שהכניסתן קטנים וגדלו (שם ז ח.). הגע עצמך בשהניח לפניהן קרקע לא הכל מהן לומר אין אנו יודעין מה חשבון עשה אבינו באחרונה (שם ב״ק י ז:). הגע עצמך שהיתה גזילה מפורסמת (שם). הגע עצמך

[1]) כך י אחת בכל הדפוס׳ ולא ייגעתיך בשתי יודים, כנהוג בכ״מ במלה זו בבנין פִּעל בתו״מ, ולכן ברור שהוא קל ולא פִּע׳.

שנפלה לו שבועה (שם סנה' ג יט ד). וכיצד משערין שיעור זה רואין אם נחתך ירק זה מן הארץ בכמה זמן ייבש הגע בעצמך שיבש עד שלא תשאר בו לחה במאה שעה (רמב"ם כלא' ה כג). והגע עצמך על דרך משל אם יוליד איש מאה ובנה להם עיר וכו' כן הדבר הזה (ספ' החינוך, משפט' עז).

—פע', יגע, מיגע, מיוגע, — שהוגיעו אותו: אחינו המיוגעים המדוכאין באבל הזה תנו לבבכם לחקור את זאת (כתוב' ח:). יסורין הבאין על האדם בזקנתו והוא מעודן ומפונק בנערותו הוא יכול לסבול אותן אבל אם הוא מיוגע מנערותו הן מחלחלין אותו ואינו יכול לסבול אותן (מדה"ג, ויחי). כשרואה חבריו מיוגעים מטורח הדרך מחזיק עצמו חכם מכל חבריו ושטות הוא בידו (אורח' לדיק', העגלות).

—נתפ', *נתיגע, — כמו קל, יגע: הדבר דומה לבני אדם שיוצאים למלחמה בשעה שהם יוצאים הם שמחים וכל זמן שהם מתיגעים ידיהם מתרשלות (ספרי במד' פג). עתידין הן חבירין להתייגע מבתי כניסיות לבתי מדרשות (ירוש' שביע' ד לה ג). הבא בדרך ונתייגע הקיז דם ונכנס לבית המרחץ ושתה ונשתכר וישן ע"ג קרקע (גיט' ע.). המתין להם (יוסף להחרטומים) עד שנתייגעו והוציאו את רוחו ואחר כך בא יוסף והחזירה (מד"ר ברא' פט). אמר משה צועק אני שנתיגעתי להוציא את ישראל ממצרים (שם שמות כ). שלא הניח (הקב"ה) הר במדבר שלא יהיו מתיגעין ועולים ויורדים (שם במד' יט). לאדם שבא לקוץ את האילן מי שאינו בקי קוצץ את הנופים כל ענף וענף ומתייגע והפיקח מגלה את השרשין וקוצץ (שם כ). אמר לו אדרינוס (להזקן שנטע נטיעות) אתה זקן עומד וטורח ומתייגע לאחרים (תנחומא קדוש' ח). ללסטים שברח מפני קוסטינר אמרו לו מעט בריצה שלא תתייגע בחזירה (פסיק' דר"כ, סוכה). לא יאכל אדם עד שילך קודם אכילה עד שיתחיל גופו להום או יעשה מלאכה או יתיגע ביגע אחר (רמב"ם דעות ד ב).

יגעה, ש"נ, סמי' יגעת, — כמו יגיע, יגיעה: ויתר מהמה בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג הרבה יגעת בשר (קהל' יב יב).

א.יגר[1]**,** ממנו יגר, מגור.

א.יגר[1]**,** פ"ע, יגרו, יגרת, ועם ו המהפכת ויגרת, בינ' יגור[2], עת' אוגר, תוגר, יוגר[3], — היה לו מגור, ירא, פחד, fürchten; craindre; to fear: כי יגרתי מפני האף והחמה אשר קצף יי' עליכם להשמיד אתכם (דבר' ט יט). והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר יגרת מפניהם ודבקו בך (שם כח ס). כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר יגרתי יבא לי (איוב ג כה). העבר חרפתי אשר יגרתי כי משפטיך טובים (תהל' קיט לט). —ובינ' יגור: ונתתיך ביד מבקשי נפשך וביד אשר אתה יגור[2] מפניהם (ירמ' כב כה). ולא תנתן ביד האנשים אשר אתה יגור מפניהם (שם לט יז). —ותאר לנק' יגורה, מ"ר יגורים, יגורות, מי שירא ומפחד: וידים רפות ויגורות מפורענות הבא עליהם אתה היית רגיל לחזקם (רש"י איוב ד ג).

ב.יגר[4]**,** ממנו ב.יגר.

ב.יגר[5]**,** יגרתי, — יגר מים, רפואה, וכדומה, בלע אותו מעט מעט נגד רצונו, ובהרחבה יגר את כעסו, עצבו ורגזו, בלעהו, גבר עליו והתאפק ולא הוציאו מפיו: אם אמרי אשכחה שיחי אעזבה פני ואבליגה יגרתי[6] כל עצבתי ידעתי כי לא תנקני אנכי ארשע למה זה הבל איגע (איוב ט כז-כט).

---

[1]) בעברית בעצמה דומה לו ג.גור. בערבית וג'ר a) שמשמש גם במשמ' של פחד.

[1]) בערב' וגר b) ח'אפ, ר"ל ירא. — [2]) בינוני כמו תאר, כמו יכול. — [3]) כמו אוכל תוכל, ויש סוברים כי העתיד הוא אגור משרש גור, עי"ש.

[4]) אין חכמי הלשון מודים בשרש מיוחד זה, ועי' הערה להפעל.

[5]) אין חכמי הלשון מודים בפעל מיוחד זה, וכוללים אותו בתוך הפעל א.יגר, ועי' הערה לקמן. — [6]) לפי התרגום היוני יש לשער כי היתה לפניהם נוסחה רגזתי בכל עצמותי, או כדומה לזה. אך ולג' ופשי' ורוב המפרשים הקדמונ' והאחרונ' וגם רוב החדשים פרשו יגרתי זה כמו א.יגר, במשמ' יראה ופחד. כך מנחם: לשון מורא הוא. וכן רד"ק. אך אין משמ' זו מתישבת יפה לפי כונת המליצה, והיא מפסקת את מהלך הרעיון העקרי של שלשה הפסוקים האלה, שהוא: כי לו גם יכול להתגבר על מכאוביו ולהמנע מהתלונן על אלהים כמו שרצו חבריו, גם אז לא תרף מעליו יד אלהים, ולכן למה זה ייגע לסבל מכאוביו ולא לשפך שיחו. זהו הרעיון, ואין מקום באמצע לאמר פחדתי מכל עצבי.

a) وجر b) وجر

יד[1], יַד, ש"נ, בכנ' יָדִי, יָדְךָ[2]), יָדֵךְ, יָדֵךְ, יָדוֹ, יָדָהּ, יָדֵנוּ, יֶדְכֶם, יָדָם, מ"ז יָדַיִם, יְדֵי, יָדַי, בְּיָדִי פִּידִי, לְיָדִי, מִיָּדִי, יְדֵי, יָדַי, יָדֶיךָ, יָדַיִךְ, יָדָיו, יָדוֹ, יָדֶיהָ, יָדֵינוּ, יְדֵיכֶם, יְדֵיהֶם, בִּידֵיהֶם, וִידֵיהֶם, וגם מ"ר יָדוֹת, יְדוֹת, —א) האבר הזוגי של האדם המחבר להכתפים שבקצהו הכף והאצבעות, ומשמש ללקיחת דבר ולעשות כל פעולה, Hand; main; hand: ויהי בלדתה ויתן (הילד) יָד ותקח המילדת ותקשר על יָדוֹ שני לאמר זה יצא ראשנה (בראש' לח כח). שן תחת שן יָד תחת יָד רגל תחת רגל (שמות כא כד). איש אשר יהיה בו שבר רגל או שבר יָד (ויקר' כא יט). ודוד מנגן בְּיָד (ש"א יט ט). הנה כחמר בְּיַד היוצר כן אתם בְּיָדִי בית ישראל (ירמ' יח ו). וכסף אחר הורדנו בְּיָדֵנוּ לשבר אכל (בראש' מג כב). שים נא יָדְךָ[1]) תחת ירכי (שם כד ב). הבא נא יָדְךָ בחיקך (שמות ד ו). קח מטך ונטה יָדְךָ על מימי מצרים (שם ז יט). וקשרתם לאות על יָדֶךָ והיו לטטפת בין עיניך (דבר' ו ח). הנה פתחתיך היום מן האזקים אשר על יָדֶךָ (ירמ' מ ד). והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך (שמות יג טז). וקח משענתי בְּיָדְךָ ולך (מ"ב ד כט). ולקח הכהן הטנא מִיָּדֶךָ והניחו לפני מזבח יי' אלהיך (דבר' כו ד). לקחי נא לי פת לחם בְּיָדֵךְ (מ"א יז יא). הביאי הבריה החדר ואברה מִיָּדֵךְ (ש"ב יג י). וקשרתם אתם לאות על יֶדְכֶם והיו לטוטפת בין עיניכם (דבר' יא יח). נעליכם ברגליכם ומקלכם בְּיֶדְכֶם ואכלתם אתו בחפזון (שמות יב יא). ואחרי כן יצא אחיו וְיָדוֹ אחזת בעקב עשו (בראש' כה כו). ויבא יָדוֹ בחיקו ויוצאה והנה ידו מצרעת כשלג (שמות ד ו). ויתמהמה ויחזיקו האנשים בְּיָדוֹ וּבְיַד אשתו וּבְיַד שתי בנתיו בחמלת יי' עליו ויצאהו (בראש' יט טז). ונתת כוס פרעה בְּיָדוֹ (שם מ יג). וישלך הלחי מִיָּדוֹ (שופט' טו יז). ותרד כדה על ידה ותשקהו (בראש' כד יח). ותשם יָדָהּ על ראשה (ש"ב יג יט). ויעזב בגדו בְּיָדָהּ וינס ויצא החוצה (בראש' לט יב). ויקח דוד מִיָּדָהּ את אשר הביאה לו (ש"א כה לה). ועל בהן יָדָם הימנית (שמות כט כ). ומשנה כסף לקחו בְיָדָם (בראש' מג יב). ויהי מספר המלקקים בְּיָדָם אל פיהם שלש מאות איש (שופט' ז ו). ויקח מִיָּדָם ויצר אתו בחרט (שמות לב ד). הקל קול יעקב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עשו (בראש' כז כב). הגלגלת והרגלים וכפות הַיָּדַיִם (מ"ב ט לה). מעט שנות מעט תנומות מעט חבק יָדַיִם לשכב (משלי ו י). אלהים מעשה יְדֵי אדם עץ ואבן (דבר' ד כח). וִידֵי משה כבדים (שמות יז יב). מעשה חרש וִידֵי צורף (ירמ' י ט). מלמד יָדַי למלחמה (ש"ב כב לה). ואתפש בשני הלחת ואשלכם מעל שתי יָדַי ואשברם (דבר' ט יז). וענו ואמרו יָדֵינוּ לא שפכה את הדם הזה (שם כא ז). עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בְּיָדֵנוּ ולא נפקד ממנו איש (במד' לא מט). יָדֶךָ לא אסרות ורגליך לא לנחשתים הגשו כנפול לפני בני עולה נפלת (ש"ב ג לד). שים נא בלואי הסחבות והמלחים תחת אצילות יָדֶיךָ מתחת לחבלים (ירמ' לח יב). ואתנה צמידים על יָדַיִךְ ורביד על גרונך (יחזק' טז יא). גם כי תרבו תפלה אינני שמע יְדֵיכֶם דמים מלאו (ישע' א

ולכן נראה כי המאמר יגרתי כל עצבתי הוגה גם הוא את הרעיון של הפסוק הקודם אשכחה שיחי אעזבה פני, ואולי זו היתה כונת התרגום שתרגם כ נ ש י ת, ר"ל אספתי והכנסתי את כל עצבי, והוא כנראה מן יגר בארמ', במשמ' גל אבנים, וכמו אגר. ואולם בערב' יש זה השרש בעצמו, וג'ר a), והוא משמש בה בשתי משמעות, האחת במשמ' יראה כמו א.יגר בעבר', אך שמוש זה אינו תדיר, ולא הביאהו אלג'והרי, ורוב שמושו הוא במשמ' שתה ובלע דבר על כרחו ושלא ברצונו, למשל מים סרוחים ובפרט רפואה, שם אותה בתוך הפה או בבית הבליעה ובלע אותה, ואמר אלג'והרי: אומרים וג'רת אלצבי או אוג'רתה, במשמ' זו, ר"ל שמתי רפואה להילד בפיו, בבית הבליעה, וכן אוג'רת אלמריצ' (אלמלבאת), ר"ל הוגרתי את החולה, שמתי לו הרפואה בפיו והבלעתיו. ובתפעל תוג'ר אלדוא, בלע הרפואה מעט מעט, ובהשאלה יאמרו אוג'ר פלנא אלרמח, הבליעהו את הרמח, ר"ל טענהו בו, הכהו, ובהשאלה אחרת וג'ר פלנא, השמיע את פלוני דברים מאוסים לו. וכבר העיד אבן עבידה כי אומרים אוג'רתה אלמא ואלרמח ואלע'יט' (לבאן אלערב), הבלעתיו מים, רמח, כ ע ס ו ע צ ב (ע'יט' מתרגמים המלונים הערבים בע'צ'ב שהוא עצב בעבר'). ועדות זו של אבו עבידה היא מקיימת ומאשרת כי שמוש הפעל וגר הערבי, שהוא יגר העברי, נהוג בלשון ההיא בהשאלה ביחס להכעס, ל ה ע צ ב, ממש כמו המליצה הזאת בדברי איוב.

[1]) מלה שמית קדומה, משותפה לכל הלשונות האחיות. בערב' יד b). — [2]) שוא הדלת נח, כך קבלה בידי הקדמונים: דע כי יש לנו משקל מרובע ואין לו יתד כלל אלא כולו ת נ ו ע ו ת והוא י"ו תנועות כמו אב בחכמה אור החמה י ד ך רמה על כל תבל והשוא הבאה בכף של מלת בחכמה ובמלת ידך אינה נמשכת כלל (מלאכ' השיר, ניבויאר 23). — [1]) עי' הערה הקודמת.

a) وجر b) يد

יה). ולא הכירו כי היו ידיו כידי עשו אחיו שערת (בראש׳ כז כג). ויפזו זרעי ידיו מידי אביר יעקב (שם מט כד). ויקצצו את בהנות ידיו ורגליו (שופט׳ א ו). וראש דגון ושתי כפות ידיו כרתות (ש"א ה ד). מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה (ירמ׳ ל ו). וישא אהרן את ידו אל העם ויברכם (ויקר׳ ט כב). וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שטף במים (שם טו יא). וישלך מידו את הלחת (שמות לב יט). ושני צמידים על ידיה (בראש׳ כד כב). ידיה שלחה בכישור וכפיה תמכו פלך (משלי לא יט). ויצא ללכת לדרכו והנה האשה פילגשו נפלת פתח הבית וידיה על הסף (שופט׳ יט כז). וכל אשה חכמת לב בידיה טוו (שמות לה כה). וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר (שם כט י). ורחצו ידיהם ורגליהם (שם ל כא). שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקצצים היו מלקטים תחת שלחני (שופט׳ א ז). ויקצצו את ידיהם ואת רגליהם (ש"ב ד יב). אף להם ולא יריחון ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו (תהל׳ קיה ו-ז). בשרם וגבהם וידיהם וכנפיהם (יחזק׳ י יב). ויתנו צמידים אל ידיהן (שם כג מב). כי נאפו ודם בידיהן (שם לז). — ומצוי מאד בתו"מ: החנות פתוחה והחנוני מקיף והפנקס פתוח והיד כותבת (אבות ג יז). היה קוצר מלא ידו תלש מלא קומצו הכהו קוץ ונפל מידו לארץ וכו׳ (פאה ד י). כפה עליו (על החמץ) כלי ולא מצאו אני אומר יד נטלתו (ירוש׳ פסח׳ א כז ג). רופא חבר שהיה מאכיל לחולה עם הארץ נותן לתוך ידו ואינו נותן לתוך פיו (שם דמאי ג כג:). שהיתה ידה ארוכה והושיטה את ידה ונטלתו (שם גיט׳ א מג:). — ויאמרו היתה ידו בפלוני, עשה לו רעה, נזק: הנה יד יי׳ הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד (שמות ט ג). וגם יד יי׳ היתה בם להמם מקרב המחנה עד תמם (דבר׳ ב יה). יד העדים תהיה בו בראשנה להמיתו ויד כל העם באחרנה (שם יז ז). בכל אשר יצאו יד יי׳ היתה בם לרעה (שופט׳ ב יה). ותהי יד יי׳ בעיר מהומה גדולה מאד ויך את אנשי העיר מקטן ועד גדול (ש"א ה ט). ויכנעו הפלשתים ולא יספו עוד לבוא בגבול ישראל ותהי יד יי׳ בפלשתים כל ימי שמואל (שם ז יג). ואם לא תשמעו בקול יי׳ ומריתם את פי יי׳ והיתה יד יי׳ בכם ובאבותיכם (שם יב ה). ויאמר שאול אתננה לו ותהי לו למוקש ותהי בו יד פלשתים (שם יח כא). גם ביהודה היתה יד האלהים לתת להם לב אחד לעשות מצות המלך והשרים (דהי"ב ל יב). ושאול אמר אל תהי ידי בו ותהי בו יד פלשתים (ש"א יח כא). ונקמני יי׳ ממך וידי לא תהיה בך (שם כד יב). כי הרג תהרגנו ידך תהיה בו בראשונה להמיתו (דבר׳ יג י). ויאמר דוד אל יי׳ בראתו את המלאך המכה בעם ויאמר הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אבי (ש"ב כד יז). — והיתה ידו עם פלוני, עזר לו, תמך בו, היה בהסכמה אתו: כרתה בריתך אתי והנה ידי עמך להסב אליך את כל ישראל (ש"ב ג יב). סבו והמיתו כהני יי׳ כי גם ידם עם דוד וכי ידעו כי ברח הוא ולא גלו את אזנו (ש"א כב יז). ויאמר המלך היד יואב אתך בכל זאת (ש"ב יד יט). ויתן מנחם לפול אלף ככר כסף להיות ידיו אתו להחזיק הממלכה בידו (מ"ב יה יט). ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני והרבית את גבולי והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי (דהי"א ד י). — שלח ידו, הושיט ופשט את ידו לעשות דבר: ועתה פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים ואכל (בראש׳ ג כב). וישלח ידו ויקחה ויבא אתה אליו (שם ח ט). וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת (שם כב י). וישלחו האנשים את ידם ויביאו את לוט אליהם הביתה (שם יט י). ויאמר יי׳ אל משה שלח ידך ואחז בזנבו וישלח ידו ויחזק בו (שמות ד ד). ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו (שם כד יא). וישלח דוד את ידו אל הכלי ויקח משם אבן (ש"א יד מט). והיה בקרב איש להשתחות לו ושלח את ידו והחזיק לו ונשק לו (ש"ב יה ה). וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשהו ותיבש ידו (מ"א יג ד). דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו (שה"ש ה ד). — ושלח יד בפלוני, בכונה לעשות לו רעה, להזיקו: אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה (בראש׳ כב יב). השליכו אתו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו (שם לז כב). ולא אבו עבדי המלך לשלח את ידם לפגע בכהני יי׳ (ש"א כב יז). ויאמר (דוד) לאנשיו חלילה לי מיי׳ אם אעשה את הדבר הזה לאדני למשיח יי׳ לשלח ידי בו (שם כד ז). הנה היום הזה ראו עיניך את אשר נתנך יי׳ היום בידי במערה ואמר להרגך ותחס עליך ואמר לא אשלח ידי באדני כי משיח יי׳ הוא (שם י). ויאמר דוד אל אבישי אל תשחיתהו כי מי שלח ידו

במשיח יי׳ ונקה (שם כו ט). איך לא יראת לשלח ידך לשחת את משיח יי׳ (ש״ב א יד). ולא אנכי שקל על כפי אלף כסף לא אשלח ידי אל בן המלך (שם יח יב). שלח ידיו בשלמיו חלל בריתו (תהל׳ נה כא). הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך (איוב א יב). ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו (שם יא). ויבקשו לשלח יד במלך אחשורש (אסת׳ ב כא). ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו (שם ג ו). אשר בקשו לשלח יד במלך (שם ו ב). ואתו תלו על העץ על אשר שלח ידו ביהודיים (שם ח ז). לשלח יד במבקשי רעתם (שם ט ב). ואעידה בהם ואמרה אלהם מדוע אתם לנים נגד החומה אם תשנו יד אשלח בכם (נחמ׳ יג כא). — וגם בדברים לא בע״ח: ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (שמות כב ז), נגע בו, מעל בו והאבידו. בחלמיש שלח ידו הפך משרש הרים (איוב כח ט). וישלח ידו בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפליטה (דני׳ יא מב). — ומשלח ידו של פלוני, פלוני שלח ידו בדבר: ועפו בכתף פלשתים ימה יחדו יבזו את בני קדם אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם (ישע׳ יא יד).—ובתו״מ: החושב לשלח יד בפקדון וכו׳ אינו חייב עד שישלח בו יד (ב״מ ג יב). — וכן *פשט ידו בפלוני: שפשטו ידיהן בגירים ארורי׳ (ירוש׳ סנה׳ ו כג ד). אבותיהם של אלו פשטו ידיהם בגרים (מד״ר במד׳ ח). לך התבונן במלכים הראשונים שעברו על שפשטו ידיהם בישראל מה עלתה בהם כמו פרעה וסנחריב (שם אסת׳, אס על המלך טוב). קשה לפני הקב״ה לפשוט ידו באדם זה אלא מתרה אותו ומלקה ביתו (תנחומא תזריע יג).—מצאה ידו לדבר, השיגה ידו, הגיעה ידו, יכול לעשות הדבר: ואם לא מצאה ידו די השיב לו (ויקר׳ כה כח). ועשית לו כאשר תמצא ידך (שופט׳ ט לג). עשה לך אשר תמצא ידך כי האלהים עמך (ש״א י ז). כאשר מצאה ידי לממלכת האליל ופסיליהם וכו׳ כן אעשה לירושלם ולעצביה (ישע׳ י י-יא). ותמצא כקן ידי להיל העמים (שם יד). אם אשמח כי רב חילי וכי כביר מצאה ידי (איוב לא כה). תמצא ידך לכל איביך (תהל׳ כא ט). כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה (קהל׳ ט י). ואיש כי לא יהיה לו גאל והשיגה ידו ומצא כדי גאלתו (ויקר׳ כה כו). ואם לא תשיג ידו לשתי תרים (שם ה יא). ואם דל הוא ואין ידו משגת (שם יד כא). על פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן (שם כז ח). ואיפה לאיל יעשה מנחה ולכבשים כאשר תשיג ידו (יחזק׳ מו ז). —ואמר בן סירא: תן לאל כמתנתו לך בטוב עין ובהשגת יד (ב״ס גני׳ לב יב).—והגיעה ידו במשמ׳ זו: ואם לא תגיע ידו די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים (ויקר׳ ה ז).—*והגיעה ידו במשמ׳ הפשוטה: חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו (פסח׳ ח:).—ולהפך, קצרה יד פלוני, לא יכול לעשות הדבר: הצאן ובקר ישחט להם (להעם) ומצא להם אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם ויאמר יי׳ אל משה היד יי׳ תקצר עתה תראה היקרך דברי אם לא (במד׳ יא כב-כג). מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה הקצור קצרה ידי מפדות ואם אין בי כח להציל (ישע׳ נ ב). ויושביהן קצרי יד חתו ובשו (שם לז כז).—יד חזקה, כח גדול, קשה: עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו (שמות ו א). כי ביד חזקה הוצאך יי׳ ממצרים (שם יג ט). ויצא אדום לקראתו בעם כבד וביד חזקה (במד׳ כ כ). חי אני נאם אדני יי׳ אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם (יחזק׳ כ לג).— וחזקה ידו של פלוני עליו, חש כחו וגבורתו של פלוני, פלוני הכריחו לעשות דבר: ורוח נשאתני ותקחני ואלך מר בחמת רוחי ויד יי׳ עלי חזקה (יחזק׳ ג יד).—*ידו תקיפה על פלוני, יש לו עליו שלטון: אמר רב לא שנו (שהאשה שנחבשה בידי עכו״ם ע״י ממון שמותרת לבעלה) אלא שיד ישראל תקיפה על עכו״ם אבל יד עכו״ם תקיפה על עצמן אפילו ע״י ממון אסורה (כתוב׳ כו:). — ולהפך, רפו ידיו, נלקח כחו לעשות דבר: וישמע בן שאול כי מת אבנר בחברון וירפו ידיו וכל ישראל נבהלו (ש״ב ד א). שמענו את שמעו רפו ידינו צרה החזקתנו חיל כיולדה (ירמ׳ ו כד). שמע מלך בבל את שמעם ורפו ידיו צרה החזיקתהו (שם נ מג). שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח (יחזק׳ כא יב). על כן כל ידים תרפינה וכל לבב אנוש ימס (ישע׳ יג ז). ביום ההוא יאמר לירושלם אל תיראי ציון אל ירפו ידיך (צפנ׳ ג טז). כי כלם מיראים אותנו לאמר ירפו ידיהם מן המלאכה (נחמ׳ ו ט). — ידים רפות, העדר

כח: חזקו ידים רפות וברכים כשלות אמצו (ישע׳ לה ג). הנה יסרת רבים וידים רפות תחזק (איוב ד ג). — ואמר בן סירא: כי עבודה קשה ובושת אשה מכלכלת את בעלה, רפיון ידים וכשלון ברכים אשר לא תאשר את בעלה (ב״ס גני׳ כה כב-כג).—ואזלת יד: כי ידין יי׳ עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב (דבר׳ לב לו).—ואמר המליץ: שרי זמן נבהלו על מות גבירם אשר משחו למלך ואזלת יד גאונינו, בושש בחיר אל ולזמן יאמרו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג). — *נתרשלו ידיו: לבני אדם שיוצאים למלחמה בשעה שהם יוצאים הם שמחים וכל זמן שהם מתיגעים ידיהם מתרשלות (ספרי במד׳ פב). לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם שתים ושלשה בשסרח רביעית נתרשלו ידי אוהבו של מלך (מד״ר במד׳ יח). לצייר שהוא צר איקונין של מלך בא לגמור את הפרצוף אמרו מת המלך ועמד מלך אחר כיון ששמע הצייר כך נתרשלו ידיו התחיל לומר מה אעשה באלו הסמנין אשר בידי (תנחומא נשא ו). במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו (של משה) (רש״י במד׳ טז ד).—משך ידו את פלוני: משך ידו את לצצים (הוש׳ ז ה), עי׳ ערך משך.—*ומשך ידו מן דבר, התרחק ממנו, עזב אותו, לא עשה אותו: משמת שמעון הצדיק ניטלה ברכה משתי הלחם ומלחם הפנים והיה נופל לכל אחד ואחד מהן עד כאפון הצנועים היו מושכין את ידיהן והגרגרנים היו פושטין את ידיהן (ירוש׳ יומ׳ ו מג ג). אם שלנו הוא הפסח הזה ידיך משוכות משלך ונמנית על שלנו ואם שלך הוא הפסח הזה ידינו משוכות משלנו ונמנינו על שלך (פסח׳ לח:). למלך שעשה סעודה וזימן האורחין ונפל השרץ לתוך התמחוי שאילו משך המלך את ידו היו הכל מושכין את ידיהם פשט המלך את ידו ופשטו הכל את ידיהם (מד״ר שה״ש, באתי לגני).—השיב ידו מעשות דבר, נמנע מעשות הדבר: חשב יי׳ להשחית חומת בת ציון נטה קו לא השיב ידו מבלע (איכ׳ ב ח).— והשיב ידו מפלוני, נמנע מלהרע לו: לחמו לרעב נתן וערום כסה בגד מעני השיב ידו נשך ותרבית לא לקח משפטי עשה (יחזק׳ יח טז-יז). — *סלק ידיו מן פלוני, וידיו מסלקות מן הדבר: האומר לחבירו דין ודברים אין לי על שדה זו ואין לי עסק בה וידי מסולקות ממנה לא אמר כלום (ב״ב מט.).

— יד רמה, עשה הדבר ביד רמה, בגלוי, בלי מורא ופחד: ובני ישראל יצאים ביד רמה (שמות יד ח). ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים (במד׳ לג ג). והנפש אשר תעשה (החטא) ביד רמה מן האזרח ומן הגר את יי׳ הוא מגדף ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמה (שם טו ל). רמה ידו של פלוני, חזק, גבר: פן יאמרו ידנו רמה ולא יי׳ פעל כל זאת (דבר׳ לב כז). יי׳ רמה ידך בל יחזיון (ישע׳ כו יא).—ורמה ידו על פלוני, גבר עליו: תרם ידך על צריך וכל איביך יכרתו (מיכ׳ ה ח). — והרים יד בפלוני, בפרט במלך וכדומה, פשע בו, מרד בו: וירבעם בן נבט אפרתי וכו׳ וירם יד במלך וזה הדבר אשר הרים יד במלך (מ״א יא כו-כז).—יד לפה, קריאה וצווי לשתוק: אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה (משלי ל לב).—שם יד על פה: פנו אלי והשמו ושימו יד על פה (איוב כא ה). הן קלתי מה אשיבך ידי שמתי למו פי (שם מ ד).—ונשקה ידו לפיו, במשמ׳ זו: ויפת בסתר לבי ותשק ידי לפי (שם לא כז). — ואמר בן סירא: אם יש אתך ענה רעך ואם אין ידך על פיך (ב״ס גני׳ ה יב).—ידיו על ראשו, לאות אבל וצער, לאות יאוש: גם מאת זה תצאי וידיך על ראשך (ירמ׳ ב לז). ותקח תמר אפר על ראשה וכתנת הפסים אשר עליה קרעה ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה (ש״ב יג יט). — ובתו״מ: מוכיח בדבר בלוט שלא ישב בסדום אלא מפני ממונו אף הוא יצא וידיו על ראשו (ירוש׳ סנה׳ י כט ד).—קבץ על יד, מעט מעט: הון מהבל ימעט וקבץ על יד ירבה (משלי יג יא).—וכפול בתו״מ, על יד על יד: רועה שעשה תשובה אין מחייבין אותו למכור כולן כאחת אלא מוכר והולך על יד על יד נפלו לו חזירים וכלבים בירושה אין מחייבין אותו למכור כולן באחת אלא מוכר והולך על יד על יד (תוספתא ב״ק ח יט). נתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל (שבת קמג:). יניח הסלע בחנות כלומר יתן אותו אל בעל החנות ויוציא אותו על יד על יד עד שישלים הסלע (פי׳ המשנ׳ לרמב״ם, מע״ש ב ט). — יד ליד, כך או כך, באיזה אופן שיהיה: יד ליד לא ינקה רע וזרע צדיקים נמלט (משלי יא כא). תועבת יי׳ כל גבה לב יד ליד לא ינקה (שם טז ה).— *לקח דבר מיד ליד, במשמ׳ בלי אמצעי ומתוך ביניהם: למלך שקדש מטרונה בב׳ מרגליות מיד ליד וחזר ושלח לה עוד שמונה ע״י שלוחו וכו׳ אמר

המלך אי שמים ב׳ מרגליות נתתי לה מ י ד י ל י ד ה וכו׳ שאותן שתי מרגליות שנתתי לה מ י ד ל י ד איבדה אותן (מד״ר שמות מב). ראובן טוען על שמעון שלקח ממנו רבית מ י ד ל י ד ושמעון השיב שקבלו מיד כותי (בו״ת הרא״ש קח ט).—מלא את ידו של פלוני, נתן לו הכהונה וכדומה: ומשחת אתם (את אהרן ובניו) ו מ ל א ת את ידם וקדשת אתם וכהנו לי (שמות כח מא). ו מ ל א ת יד אהרן ויד בניו והקרבת את הפר וכו׳ (שם כט ט-י). כי שבעת ימים י מ ל א את ידכם (ויקר׳ ח לג). והאיש מיכה לו בית אלהים ויעש אפוד ותרפים ו י מ ל א את יד אחד מבניו ויהי לו לכהן (שופט׳ יז ה). וישב (ירבעם) ויעש מקצות העם כהני במות החפץ י מ ל א את ידו ויהי כהני במות (מ״א יג לג).—ואמר בן סירא בפרק הכהונה: ו י מ ל א משה את י ד ו (של אהרן) וימשחהו בשמן הקדש ותהי לו ברית עולם ולזרעו כימי שמים לשרת ולכהן ולברך את עמו בשמו (כ״ס גני׳ מה יח). — *ידיו יפות, מהיר וזריז באכילה: בני הבורה שהיו י ד י ו של אחד מהן י פ ו ת רשאין לומר לו טול חלקך ואכול לעצמך (ירוש׳ פסח׳ ח לו.).—*ידיו חמומות, עי׳ חמם.—ובמשמ׳ מיוח׳ יד יי׳ בענין רוח הקדש שישרה על הנביא וכדומה: כי כה אמר יי׳ אלי בחזקת היד ויסרני מלכת בדרך העם הזה (ישע׳ ח יא). היה היה דבר יי׳ אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר ותהי עליו שם יד יי׳ (יחזק׳ א ג). ותהי עלי שם יד יי׳ ויאמר אלי קום צא אל הבקעה ושם אדבר אותך (שם ג כב). היתה עלי יד יי׳ ויוציאני ברוח יי׳ (שם לז א).—ובהרחבה, יד משמשת במשמ׳ שלטון ורשות[1], נתן ביד פלוני, בשלטונו ורשותו: ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו (בראש׳ לב יז). ויעזב (פוטיפר) כל אשר לו ביד יוסף (שם לט ו). ויתן שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירים אשר בבית הסהר (שם כב). ויצברו בר תחת יד פרעה אכל בערים ושמרו (שם מא לה). והבאתי עליכם חרב וכו׳ ונתתם ביד אויב (ויקר׳ כו כה). לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו (דבר׳ א כז). ושלחו זקני עירו (של הרוצח) ולקחו אתו משם ונתנו אתו ביד גאל הדם ומת (שם יט יב). ויתן יי׳ גם אותה (את העיר לבנה) ביד ישראל (יהוש׳ י ל). ויתנם יי׳ ביד ישראל ויכום (שם יא ח). ויחר אף יי׳ בישראל ויתנם ביד שסים וישסו אותם (שופט׳ ב יד). וינח יי׳ את הגוים האלה לבלתי הורישם מהר ולא נתנם ביד יהושע (שם כג). לא תנתן ירושלם ביד מלך אשור (ישע׳ לז י). ונתתיך ביד מבקשי נפשך וביד אשר אתה יגור מפניהם (ירמ׳ כב כה). ארץ נתנה ביד רשע (איוב ט כד). ויחר אף יי׳ בישראל ו י מ כ ר ם ביד כושן רשעתים (שופט׳ ג ח). כי ביד אשה ימכר יי׳ את סיסרא (שם ד ט). ושאול חשב להפיל את דוד ביד פלשתים (ש״א יח כה). ויאמר דוד היסגרו בעלי קעילה אתי ואת אנשי ביד שאול (שם כג יב). רד ולנו הסגירו ביד המלך (שם כ). ולא הסגרתני ביד אויב (תהל׳ לא ט). וסכרתי את מצרים ביד אדנים קשה (ישע׳ יט ד). עתה אספה יום אחד ביד שאול (ש״א כז א). ולא המציתך ביד דוד (ש״ב ג ח). והממלכה נכונה ביד שלמה (מ״א ב מו). אתם עזבתם אתי ואף אני עזבתי אתכם ביד שישק (דהי״ב יב ה). ותעזבם ביד איביהם וירדו בהם (נחמ׳ ט כח). הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך (בראש׳ יו ו). קצפתי על עמי חללתי נחלתי ואתנם בידך (ישע׳ מז ו). כי אתן בידכם את ישבי הארץ (שמות כג לא). ונתן את מואב בידכם (מ״ב ג יח). ואני הנני בידכם עשו לי כטוב וכישר בעיניכם (ירמ׳ כו יד). ויפקדהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו (בראש׳ לט ד). ולא יסגרו את הרצח בידו כי בבלי דעת הכה את רעהו (יהוש׳ כ ה). הנה נתתי את הארץ בידו (שופט׳ א ב). את כל איביהם נתן יי׳ בידם (יהוש׳ כא מב). פן יתנו אתי בידם והתעללו בי (ירמ׳ לח יט). נתנני אדני בידי לא אוכל קום (איכה ב יד). — ודבר לא בע״ח: מות וחיים ביד לשון (משלי יח כא). כי הסתרת פניך ממנו ותמוגגנו ביד עונינו (ישע׳ סד ו). — ובתו״מ: לא יאמר כן לבנו ולבתו הקטנים לעבדו ולשפחתו הכנענים מפני ש י ד ן כ י ד ו (מע״ש ד ד). ולא (יזכה) ע״י עבדו ושפחתו הכנענים מפני ש י ד ן כ י ד ו (ערוב׳ ז ו). אמר המקום למשה ידידי טובעים בים והים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה אמר לפניו רבש״ע ומה ב י ד י לעשות (מכי׳ בשלח ב ה). שהיה פרנס ו י ד הפרנס כ י ד העני (ירוש׳ מע״ש ה נו ג). י ד אשה כ י ד בעלה (נדר׳ פח:). אמר אביי נשואה י ד ו כ י ד ה (כתוב׳ פג.). הואיל ו ב י ד ו להפקירן (שבת קלא:). לקח פרקמטיא שלו ועשאה

— [1]) כבר אמרו בגמ׳ ירוש׳ (גיט׳ ח מט:): תני רבי ישמעאל ויקח את כל ארצו מ י ד ו עד ארנן וכי מידו לקח אלא מהו מידו מ ר ש ו ת ו.

אבנים טובות ומרגליות יצא לדרך ותפשוהו לסטים אמרו לו מה בידך אמר להם כלי זכוכית (מד"ר שמות ל). בשר ודם אומר דבר ואינו עושה למה שאין ספיקה בידו לעשות (פסיק' רבתי, פרה). תפישתי בתפישתו כי ידי כידו בכל עסק השותפות (טוחו"מ עב לג, בשם הרא"ש).—מיד פלוני, מרשותו, משלטונו ובחו: הצילני נא מיד אחי מיד עשו (ברא"ש' לב יב). ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם (שם לג יט). ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי (שם מח כב). איש מצרי הצילנו מיד הרעים (שמות ב יט). וארד להצילו מיד מצרים (שם ג ח). או קנה מיד עמיתך (ויקר' כה יד). ויקם יי' שפטים ויושיעום מיד שסיהם (שופט' ב יו). קרע אקרע את הממלכה מעליך וכו' מיד בנך אקרענה (מ"א יא יא-יב). הנני קרע את הממלכה מיד שלמה (שם לא). והצילו גזול מיד עושק (ירמ' כא יב). ומלטוני מיד צר ומיד עריצים תפדוני (איוב ו כג). אנכי אחטנה מידי תבקשנה (ברא"ש' לא לט). כי הצילו את שמרון מידי (מ"ב יח לד). ואיש לא יצילנה מידי (הוש' ב יב). לא לקח מידנו עלה ומנחה (שופט' יג כג). ואין מידך מציל (איוב י ז). ויקרע יי' את הממלכה מידך (ש"א כח יז). והצלתי את עמי מידכן (יחזק' יג כא). ואתה לא תמלט מידו כי תפש תתפש (ירמ' לד ג). הנני אל הרעים ודרשתי את צאני מידם (יחזק' לד י).—ובתו"מ: זכות הוא לעבד שיצא מיד רבו לחירות (קדוש' כג.).

—ועם הפעלים שפט, רב: ארוצה נא ואבשרה את המלך כי שפטו יי' מיד איביו (ש"ב יח יט). והיה יי' לדין ושפט ביני ובינך וירא וירב את ריבי וישפטני מידך (ש"א כד טז). ברוך יי' אשר רב את ריב חרפתי מיד נבל (שם כה לט).—ובמשמ' זו אומרים גם מיד בהמה וחיה: יי' אשר הצלני מיד הארי ומיד הדב הוא יצילני מיד הפלשתי' הזה (ש"א יז לז). הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי (תהל' כב כא). — וגם מיד לא בע"ח: מיד שאול אפדם ממות אגאלם (הוש' יג יד). לא יצילו את נפשם מיד להבה (ישע' מז יד). אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול (תהל' מט יו). וכצפור מיד יקוש (משלי ו ה). ברעב פדך ממות ובמלחמה מידי חרב (איוב ה כ). שמרני מידי פח יקשו לי (תהל' קמא ט). — ובתו"מ: והבא להציל מיד הדליקה מיד הגיים מיד המפולת (ירוש' ר"ה ב נז ג).

—תחת ידו, התענה, נכנע תחת ידו, תחת שלטונו: שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה (ברא"ש' יו ט). וילחצום אויביהם ויכנעו תחת ידם (תהל' קו מב).—מת תחת ידו של פלוני, בעוד שהוא עוסק בו: וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם (שמות כא כ). — וגם "בין ידי פלוני במשמ' אצלו: היה עבד לאישים בין ידיהם[1], ואז תיקר וגם תכבד בפיהם (רס"ג, שירי מוסר השכל). הנני אדוני המלך בין ידיך (בן המלך והנזיר יח). ומקום הבשת בהמרות המטיב לך בטובתו על פניו ובין ידיו בהוכיחו אותך בעדיו הטובים והרעים (חו"ה, עבוד' ה' י). הדורות חולפים ואוהביו ומיודעיו מתפרדים מעליו מבין שתי ידיו (כד הקמח לר' בחיי הדיין).—*ומתחת ידו: אמר משה רבש"ע אחר כל ניסים שעשית להם אני מת מתחת ידיהם (מד"ר במד' יט). — "הוא תחת ידו, הוא נכנע לו: שכל עכו"ם שלא קבל מצות שנצטוו בני נח הורגין אותו אם ישנו תחת ידינו (רמב"ם מלכ' ח ט).—*ותחת ידו, מתחת ידו, אצלו, ברשותו: הנחבל כיצד היו מעידין אותו שנכנס תחת ידו שלם ויצא חבול (שבוע' ז ג). לא ישמש חבר במשתה עם הארץ ולא בסעודת ע"ה אלא א"כ היה הכל מתוקן ומעושר מתחת ידו (ירוש' דמאי ב כב ד).—*ויצא מתחת ידיו במשמ' זו: שטר היוצא מתחת ידי המלוה בכתב ידו פסול (ירוש' שבוע' ז לח.). סמפון שיש עליו עדים יתקיים בחותמיו אין עליו עדים ויוצא מתחת ידי שליש או שיוצא לאחר חיתום שטרות כשר (ב"מ כא.). אחד מן האחין שהשטר חוב יוצא מתחת ידו עליו להביא ראיה (ב"ב קעג.).—*ולקח את שלו מתחת ידיו של פלוני, נענש: לבן מלך שהיה ישן על גבי עריסה והיתה מניקתו תוהא ובוהא למה שהיתה יודעת שהיא עתידה ליטול את שלה מתחת ידיו כך צפתה הארץ שהיא עתידה ליטול את שלה מתחת ידיו של אדם שנאמר ארורה האדמה בעבורך (מד"ר ברא"ש' ב). כל מי שהוא בא להזדווג לישראל (לעשות להם רעה) סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהם (שם מא). כל מי שפשטו בו חכמים יד אעפ"י שחזרו וקבלוהו סופו ליטול שלו מתחת ידיהם (שם במד' יד). כך אמר משה בשביל שאמרתי להן שמעו נא המורים נטלתי שלי

—[1]) לפי מנהג הלשון הערבית.

מתחת ידיהן ועכשיו אני בא להוכיחן (שם דבר׳ א). והיו ישראל אומרים להם (לאנשי מדין) לא דייכם שנטלנו שלנו מתחת ידיכם (שם שה״ש, אל תראוני).—בְּיַד פלוני, במשמ׳ שפלוני הוא כמו השליח להדבר: וישלח יהודה את גדי העזים בְּיַד רעהו העדלמי לקחת הערבון מיד האשה (בראש׳ לח כ). ויאמר (משה) בי אדני שלח נא בְּיַד תשלח (שמות ד יג). להביא לכל המלאכה אשר צוה יי׳ לעשות בְּיַד משה (שם לה כט). ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה יי׳ בְּיַד משה (ויקר׳ ח לו). כל החקים אשר דבר יי׳ אליהם בְּיַד משה (שם י יא). ושלח (את השעיר) בְּיַד איש עתי המדברה (שם טז כא). אלה החקים והמשפטים והתורת אשר נתן יי׳ בינו ובין בני ישראל בהר סיני בְּיַד משה (שם כו מו). אשר דברתי אליכם בְּיַד משה (יהוש׳ כ ב). וישלחו בני ישראל בְּיָדוֹ מנחה לעגלון מלך מואב (שופט׳ ג טו). וישלח בכל גבול ישראל בְּיַד המלאכים לאמר (ש״א יא ז). ויקח ישי חמור לחם ונאד יין וגדי עזים אחד וישלח בְּיַד דוד בנו אל שאול (שם טז כ). ואלהים סר מעלי ולא ענני עוד גם בְּיַד הנבאים גם בחלמות (שם כח טו). כי יי׳ אמר אל דוד לאמר בְּיַד דוד עבדי הושיע את עמי ישראל מיד פלשתים (ש״ב ג יח). ויכתב דוד ספר אל יואב וישלח בְּיַד אוריה (שם יא יד). וישלח בְּיַד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה (שם יב כה). ושלחתם בְּיָדָם אלי כל דבר אשר תשמעו (שם טו לו). למען הקים את דברו אשר דבר יי׳ בְּיַד אחיה השילני אל ירבעם בן נבט (מ״א יב טו). וגם בְּיַד יהוא בן חנני הנביא דבר יי׳ היה אל בעשא ואל ביתו (שם טז ז). דבר יי׳ הוא אשר דבר בְּיַד עבדו אליהו התשבי (מ״ב ט לו). ויי׳ עשה את אשר דבר בְּיַד עבדו אליהו (שם י י). בעת ההיא דבר יי׳ בְּיַד ישעיהו בן אמוץ (ישע׳ כ ב). בְּיַד עבדיך חרפת אדני (שם לז כד). ושלחתם אל מלך אדום וכו׳ ואל מלך צידון בְּיַד מלאכים הבאים ירושלם (ירמ׳ כז ג). היה דבר יי׳ בְּיַד חגי הנביא אל זרבבל בן שאלתיאל (חגי א א). ללכת בתורתיו אשר נתן לפנינו בְּיַד עבדיו הנביאים (דני׳ ט י). — ובתו״מ: השואל את הפרה ושלחה לו ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו או ביד בנו ביד עבדו ביד שלוחו של שואל ומתה פטור אמר לו השואל שלחה לי ביד בני ביד עבדי ביד שלוחי או ביד בנך ביד עבדך ביד שלוחך או שאמר לו המשאיל הריני משלחה לך ביד בני ביד עבדי ביד שלוחי או ביד בנך ביד עבדך ביד שלוחך ואמר לו השואל שלח (ב״מ ח ג).—*וגם בדבר לא בע״ח: אילולי שאתה מחזיק בי כבר הייתי שטוף ביד השיבולת ומת (פסיק׳ רבתי לא). — ובזמן מאוחר השתמשו במשמ׳ זו בדבור עַל־יְדֵי: להלל את יי׳ עַל־יְדֵי דויד מלך ישראל (עזר׳ ג י). להעלות עלות יי׳ ככתוב בתורת משה בשמחה ובשיר עַל־יְדֵי דויד (דהי״ב כג יח). — וגם לדברים לא בע״ח כשהם האמצעים שמשתמשים בהם לעשות הדבר: החל שיר יי׳ והחצצרות וְעַל־יְדֵי כלי דויד מלך ישראל (דהי״ב כט כז). — ומצוי מאד שמוש זה בתו״מ ובסהמ״א: המשרה את אשתו על ידי שליש לא יפחות לה משני קבין חטין (כתוב׳ ה ח). רשב״י אומר ג׳ מתנות טובות נתן הקב״ה לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין (ברכ׳ ה.). שמא זיכה לו על ידי אחר (גיט׳ מ:). זה תשמישו על ידי חמין וזה תשמישו על ידי צונן (פסח׳ ל:). וחזר ושלח לה עוד שמונה (מרגליות) על ידי שלוחו וכו׳ אמר המלך אי שמים ב׳ מרגליות נתתי לה מידי לידה ושלחתי לה על ידך שמנה (מד״ר שמות מב). אם טהורה את שתי ואל תמנעי כדי שתהא נקיה לבעליך על ידי אלו המים (שם במד׳ ט).—ועל יָדְךָ, בסבתך: מפני שאבדתי על ידך ד׳ מאות זוז (שבת לא.).—*על יְדֵי שֶׁ, במשמ׳ בסבת הדבר: יעקב על ידי שנטל ארבעה נשים לאה רחל זלפה ובלהה הוא אומר בני אביך (מד״ר בראש׳ סו). הרשעים על ידי שתחלתן שלוה וסופן יסורין פותחין בברכה וכו׳ אבל הצדיקים על ידי שתחלתן ייסורין וסופן שלווה הם פותחין בקללה (שם). אמר איוב על ידי שהיו דלתי פתוחות לרווחה היו הכל קוצרין יבשות ואני קוצר מלילות (שם). לפי שדרכו של נשיא להיות כל חפצין משל ציבור וזה על ידי שלא נהנה משל ציבור כלום לפיכך הוא אומר אל תזוז אלמנתי מתוך ביתי (שם ק). על ידי שגדרו ישראל במצרים עצמן מן הערוה נגאלו (שם ויקר׳ לב).—נתן עַל־יַד פלוני, נתן לפלוני, שפלוני ישמור על הדבר, וכדומה: תנה אתו (את בנימין) על־יָדִי ואני אשיבנו אליך (בראש׳ מב לז). והפקיד (רחבעם את המגנים) עַל־יַד שרי הרצים (מ״א יד כז). האיש אשר ימלט מן האנשים אשר אני מביא עַל־יְדֵיכֶם נפשו תחת נפשו (מ״ב י כד). ונתנו את הכסף

המתכן על־יד [1]) עשי המלאכה (שם יב יב). ויוציאם כורש מלך פרס (את כלי המקדש) על־יד מתרדת הגזבר (עזר׳ א ח). ויקבצו את כל נערה בתולה טובת מראה אל שושן הבירה אל בית הנשים אל־יד הגא סרים המלך (אסת׳ ב ג).—ואִנָּה לְיָדוֹ, אִנָּה לו, הזמין לו: ואשר לא צדה והאלהים אִנָּה לְיָדוֹ ושמתי לך מקום אשר ינום שמה (שמות כא יג).—וגם לא בע״ח: תן את בניהם לרעב והגרם על־ידי חרב (ירמ׳ יח כא). ותגר את בני ישראל על־ידי חרב (יחזק׳ לה ה). נשמטו בידי סלע שפטיהם (תהל׳ קמא ו).—*בא לידי דבר, והביאו לידי דבר: הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה (אבות ג א). שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין (מכות א ב). האורז והדוחן והפרגין והקטניות והשומשמין שאין באין לידי חמץ ומצה אלא לידי סרחון (מכי׳ בא ח). פעמים שהכתמים מביאין את האשה לידי זיבה (תוספתא נדה ג ה). אם היה אבר מן החי אפילו משל חולה אסור שלא יבוא לידי תקלה (ירוש׳ דמאי ג כג:). שאין לך בא לידי מצה וחמץ אלא חמשת המינין בלבד (שם חלה א כז.). אם בא לידי חולי או נכנס לידי זקנה או למידה של יסורין ואינו יכול לעשות מלאכה הרי הוא מת ברעב (שם קדוש׳ ד סו ד). דברים הבאים לידי חמוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה (פסח׳ לה.). או קוברתו או מביאתו לידי עניות (שם מט.). שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה (שם קח.). אל יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה (כתוב׳ מו.). באומר הנאה המביאה לידי מאכלך עלי (נדר׳ לג.). שכל מי שאינו נוהג ברבו כל המדות האלו נקרא רשע לפני המקום ותלמודו משתכח ושנותיו מתקצרות ולסוף הוא בא לידי עניות (מד״ר במד׳ טו).—*יצא ידי פלוני, עשה מה שהוא חיב לעשות ביחס לפלוני, שפלוני לא יחשדהו בדבר: לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום (שקל׳ ג ב).—וידי שמים, מה שחיב לעשות להשמים, לאלהים: ויאמרו לו צא ידי שמים (ירוש׳ כתוב׳ ג כח.).—יצא ידי חובתו, עשה מה שהיה חיב לעשות: עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה חייבת בחלה וכו׳ ויוצא בה אדם ידי חובתו בפסח (חלה א ח). הישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו (סוכ׳ ב א). חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את את הרבים ידי חובתן (ר״ה ג ח). האומר הרי עלי במחבת והביא במרחשת וכו׳ מה שהביא הביא וידי חובתו לא יצא (מנח׳ יב ב). אפילו אם אתה עושה להם (להפועלים) כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן (ב״מ ז א). נשים ועבדים וקטנים אין מוציאין את הרבים ידי חובתן (תוספתא ברכ׳ ה יה). הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו א״כ למה קורין אותה בבית הכנסת אמר ר׳ יוסי אין קורין אותה בבית הכנסת בשביל לצאת ידי חובתו אלא לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה (ירוש׳ שם א ב.). א״ל אבהו בני אם מפסיק את כדי לקרות את כולה לא יצאת ידי חובתך (שם ב ד:). כל מצות שאדם פטור אדם מוציא את הרבים ידי חובתן חוץ מברכת המזון (שם ג ו:). וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלם לא יצא ידי חובתו (בבלי שם מט.). יכול יוצא אדם ידי הובתו במעשר שני בירושלם (פסח׳ לו.). כל מי שאינו מזכיר בברכת המזון על הארץ ועל המזון ארץ חמדה וברית ותורה וחיים לא יצא ידי חובתו (מד״ר במד׳ כג).—ויצא ידי קרעו, עשה החובה שחיב לקרוע: מאן דאמר יצא ידי קירעו כבר קרע מאן דאמר לא יצא ידי קירעו שהרי על חי קרע (ירוש׳ מו״ק ג פג ג). מת לו מת וקסבר אביו הוא וקרע ואחר כך נמצא בנו יצא ידי קריעה (נדר׳ פז.).—ידי חרות, ידי יין, עשה חובתו להראות עצמו בן חורים, עשה את הובתו לשתות יין: שתאן (את ארבע הכוסות) חי יצא אמר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא שתאן בבת אחת רב אמר ידי יין יצא ידי ארבע כוסות לא יצא (פסח׳ קח:).—וידי שבועה: אתה מערים על השבועה אם כן לא יצאת ידי שבועה (מד״ר ויקר׳ ט).—יצא ידי שניהם, עשה רצון שניהם: שני בני אדם באים לפניך בדין איש יהודי ואיש צר ואויב יכול אתה לצאת ידי שניהם אלא שאתה מרומם לזה וצולב לזה (מד״ר אסת׳, והפתיה כדת).—ויצא ידין מפלוני במשמ׳ זו: למלך שעשה סעודה שבעת ימים וזימן כל בני אדם שבמדינה בשבעת ימי המשתה כיון שעברו שבעת ימי המשתה אמר לאוהבו כבר יצאנו ידינו מכל בני המדינה נגלגל אני ואתה במה שתמצא ליטרא בשר או של דג או של

— [1]) יד כתיב, ידי קרי.

ירק (מד"ר במד' כא). —*ועלה ידי דבר, כמו יצא: המטביל כלים בשבת בין בשוגג בין במזיד עלו י ד י טבילה (תוספתא תרומ' ד א).—*ידו על העליונה, הוא צדק, לו הכח והרשות, ידו על התחתונה, הוא לא צדק, הכח והזכות לזולתו: כל שהכסף בידו י ד ו על העליונה (ב"מ ד ב). מי שהוטל עליו י ד ו על העליונה רצה אומר לו תן לי מעותי או תן לי מה שאוניתני (שם ד). כל שהפירות בידו י ד ו על העליונה (שבוע' ז ו). השוכר את האומנין וחזרו בהן י ד ן על התחתונה אם בע"ה חזר בו י ד ו על התחתונה כל המשנה י ד ו על התחתונה וכל החוזר בו י ד ו על התחתונה (ב"מ ו ב). — וידו לעליונה, לתחתונה: אין לך יורד ברשות ו י ד ו לעליונה אצל ראובן (ירוש' גיט' ה מו ד). י ד השטרות לעליונה (שם ב"ב ט יז.). אין לך יורד ברשות ו י ד ו לתחתונה אצל שמעון (שם גיט' ה מו ד). י ד בעל השטר לתחתונה (שם ב"ב ט יז.).—*מיד, עשה דבר פלוני, מיד עשה הדבר במהרה, באותו הרגע, sofort; tout de suite, immédiatement; at once, -diately: אין נותנין קמח לתוך ההרוסת או לתוך החרדל ואם נתן יאכל מ י ד ור' מאיר אוסר (פסח' ב ח). סכין שנמצא בארבעה עשר שוחט בה מ י ד בשלשה עשר שונה ומטביל וכו' חל ארבעה עשר להיות בשבת שוחט בה מ י ד בחמשה עשר שוחט בה מ י ד (שקל' ח ג). פרוכת שנטמאת בולד הטומאה מטבילין אותה בפנים ומכניסין אותה מ י ד (שם ד). עמוני ומואבי אסורים ואיסורן איסור עולם אבל נקבותיהם מותרות מ י ד (יבמ' ח ג). ר"י אומר אין מענין את דינו של זה אלא ממיתין אותו מ י ד וכותבים ושולחין שלוחין בכל המקומות (סנה' יא ד). שני לוגין שאני עתיד להפריש הרי הן תרומה וכו' ומיחל ושותה מ י ד (תוספתא דמאי ח ז). הדבר דומה לעד שהיו נותנין בצד המשקוף כיון שיצא השמש ונכנס העד מ י ד זהו וסת (שם נדה' ג ה). אם יהיה השרץ בידו של אדם אפי' טובל במי שילוח או במי בראשית אין לו טהרה עולמית השליכו מידו מ י ד הוא טהור (ירוש' פסח' ו לג.). מ י ד כל מי שהיה פסחו טלה היה תוחבה (את הסכין) בגיזתו (שם). אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו וכו' מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהן (בבלי שם סו.). אמר שלמה עשרים וארבע רננות ולא נענה וכו' כיון שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מ י ד נענה (מו"ק ט.). אין אומרים נמתין עד שיבואו עדים אלא מתירין אותה מ י ד (כתוב' כג.). השוכר בית מן הנכרי ומן הכותי נותן מזוזה מ י ד (מסכ' מזוזה ג). לחלב שהיה נתון בקערה וכו' כיון שירדה לתוכו טיפה אחת של מסו מ י ד הוא קופה ועומד (מד"ר בראש' ד). אמר לו הקב"ה (לטיטוס) רשע חייך מבריה שהיא פחותה מכל הבריות שבראתי מששת ימי בראשית בה אני נפרע מאותו רשע מ י ד רמז הקב"ה לשר של ים ועמד מזעפו וכו' ונכנס יתוש בתוך חוטמו (שם י). כיון שראה משה כן לא ידע מה לעשות וכו' מ י ד קפץ הדיבור על משה והורהו מה לעשות (שם במד' ד). אמר לו (הקב"ה למשה) אחוז בכסא כבודי והחזר להם דבר מ י ד נתחזק והחזיר תשובה למלאכי השרת (פסיק' רבתי כ).—כיד פלוני, לפי כחו ויכלתו, כיד המלך, ככחו ויכלתו ונדיבותו של המלך: והמלך שלמה נתן למלכת שבא את כל חפצה אשר שאלה מלבד אשר נתן לה כיד המלך שלמה (מ"א י יג). ויין מלכות רב כיד המלך (אסת' א ז). והנחה למדינות עשה ויתן משאת כיד המלך (שם ב יח).—ליד פלוני, אצלו, על צדו: ואני אצא ועמדתי ליד אבי בשדה אשר אתה שם (ש"א יט ג). ולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על י ד ו (שבי' ז ג).—וגם על דברים לא בע"ח: ויעמד המלך אל יד השער וכל העם יצאו למאות ולאלפים (ש"ב יח ד). בראש מרמים עלי דרך בית נתיבות נצבה ליד שערים לפי קרת (משלי ח ב-ג). טמנו גאים פח לי וחבלים פרשו רשת ליד מעגל (תהל' קמ ו). — יש לאל ידו, עי' אל.—אין ידים לדבר, אין בו ממש: היאמר חמר ליצרו מה תעשה ופעלך אין ידים לו (ישע' מה ט).—לא היה לו ידים לעשות דבר, לא היה לו הכח, האפשרות: ויפנו אנשי העי אחריהם ויראו והנה עלה עשן העיר השמימה ולא היה בהם ידים לנוס הנה והנה (יהוש' ח כ).—שם ידים לפלוני, נתן לו הכח והאפשרות לעשות דבר: וישמו לה (לעתליה) ידים ותבוא דרך מבוא הסוסים בית המלך (מ"ב יא יו).—ובחבור עם קצת פעלים לבונות מתחלפות, נטה, הטה י ד ו על, בכונה לעשות דבר של כח וגבורה, בפרט להכותו: נ ט ה את ידך במטך על הנהרת וכו' ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע (שמות ח א-ב). וידעו מצרים כי אני יי' ב נ ט ת י את ידי על מצרים (שם ז ה). על כן חרה אף יי' בעמו

ויט ידו עליו ויכהו (ישע׳ ה כה). — יד נטויה, מוכנה ומזומנה לעשות דבר, להכות: בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה (ישע׳ ה כה). — וזאת היד הנטויה על כל הגוים כי יו׳ צבאות יעץ ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה (שם יד כו-כז), ועי׳ ערך נטה. — נשא ידו, לשבועה: והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב (שמות ו ח). כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעלם (דבר׳ לב מ), ועי׳ נשא. — ונשא ידו בפלוני, מרד בו: איש מהר אפרים שבע בן בכרי שמו נשא ידו במלך בדוד (ש״ב כ כא). — הניע ידו, בכונה של לעג וזלזול: זאת העיר העליזה היושבת לבטח האמרה בלבבה אני ואפסי עוד איך היתה לשמה מרבץ לחיה כל עובר עליה ישרק יניע ידו (צפנ׳ ב יה). — נפף ידו, בכונת מזמה של מלחמה וחרבן וכדומה: עוד היום בנב לעמד ינפף ידו הר בית ציון גבעת ירושלם (ישע׳ י לב). — ואמר בן סירא: וגם אם בעיניו ידמיע אויב אם מצא עת לא ישבע דם אם רע קראך וכו׳ ראש יניע והניף ידו (כ״ס גני׳ יב יו-יח). — *נפנף בידיו, עי׳ נפנף. — *נפח בידו, לאות בטול, שאין להדבר קיום, עי׳ נפח. — פרש ידו, לגזול דבר: ידו פרש צר על כל מחמדיה (איכ׳ א י). — ופרש ידיו בבקשה, וכדומה: פרשתי ידי כל היום אל עם סורר ההלכים הדרך לא טוב (ישע׳ סה ב). פרשתי ידי אליך נפשי כארץ עיפה (תהל׳ קמג ו). — ופרש בידיו, מפני בכי ואבל: פרשה ציון בידיה אין מנחם לה (איכ׳ א יז). — שם ידו של פלוני בדבר, נתן לו שלטון וכח על הדבר: מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו וכו׳ וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף וכו׳ ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו (תהל׳ פט כא-כו). — ושת ידו על פלוני, להכריחו לדבר מהדברים: לא יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו (איוב ט לג). — הודיעו את ידו, את כחו ויכלתו: בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי (ירמ׳ יו כא). ונודעה יד יו׳ את עבדיו וזעם את איביו (ישע׳ סו יד). — ארץ ממשלת ידו, שהוא משל עליה: וכל חילו וכל ממלכות ארץ ממשלת ידו וכל העמים נלחמים על ירושלם (ירמ׳ לד א). — יצאה ידו בפלוני, הכה אותו, העניש אותו וכדומה: אל בנתי כי מר לי מאד מכם כי יצאה בי יד יו׳ (רות א יג). — וכבדה ידו על פלוני במשמ׳ זו: כי היתה מהומת מות בכל העיר כבדה מאד יד האלהים שם (ש״א ה יא). ותכבד יד יו׳ אל האשדודים וישמם ויך אתם בעפלים (שם ו). — ונחתה ידו על פלוני: כי חציך נחתו בי ותנחת עלי ידך (תהל׳ לח ג). — הרפה ידו ממנו, חדל מהענישו: ויאמר (אלהים) למלאך המשחית בעם רב עתה הרף ידך (ש״ב כד יו). — אבן יד, אבן קטנה שאוחזים אותה ביד: ואם באבן יד אשר ימות בה הכהו וימת רצח הוא (במד׳ לה יז). ובערו והשיקו בנשק ומגן וצנה בקשת ובחצים ובמקל יד וברמח (יחזק׳ לט ט). השוחט במגל יד וכו׳ חוץ ממגל קציר (חול׳ א ב). — באפס יד, בלי כח, פתאם: ועל שר שרים יעמד ובאפס יד ישבר (דני׳ ח כה). — מצא חית ידו, מצא מחיתו: ברב דרכך יגעת לא אמרת נואש חית [1] ידך [2] מצאת על כן לא חלית (ישע׳ נז י). — רחב ידים, רחב, גם בדברים לא בע״ח, ארץ רחבת ידים: וישבו בארץ ויסחרו אתה והארץ הנה רחבת ידים לפניהם (בראש׳ לד כא). כבאכם תבאו אל עם בטח והארץ רחבת ידים כי נתנה אלהים בידכם (שופט׳ יח י). צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים שמה תמות (ישע׳ כב יח). וימצאו מרעה שמן וטוב והארץ רחבת ידים ושקטת ושלוה (דהי״א ד מ). מקום נהרים יארים רחבי ידים בל תלך בו אני שיט (ישע׳ לג כא). זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר (תהל׳ קד כה). — *יד רחבה, נדיבה, ויד מעוטה, כילי: עני וידו רחבה קורא אני עליו איש כמתנת ידו עשיר וידו מעוטה קורא אני עליו כברכת ה׳ אלהיך אשר נתן לך (ירוש׳ חגי׳ א עו ג). והיה שם אדם אחד והיה נקרא אבא יודן והיה למוד ליתן לרבותינו ביד רחבה (מד״ר דבר׳ ד). — *רחב היד, נדיב: שאל מאל אשר ידו ידי רחבי יד וקצרי יד ממלאה (ר״ש הנגיד ב נב). — קפץ את ידו מפלוני, נמנע מתת דבר לפלוני העני: לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון (דבר׳ יה ז). — ואמר המליץ: כשיקצוף האל על הקהלה יתן העשר לנבלים ולקופצי ידים, וכשיאהב אותם יתן העשר לנדיבים ולטובים אשר בהם (ר״י חריזי, תחכמ׳ מד),

---

[1]) עי׳ ערך ד. חיה, הערה א. — [2]) כך הנוסחה המסורה, ופרשו רוב המפרשים ידך שבכאן במשמ׳ גופך, עצמך, וכדומה. אך אין המליצה מתישבת יפה, ואולם כבר השתמשו בספרות בדבור חית ידו במשמ׳ מחיתו, פרנסתו.

ועי׳ ערך קפץ.—וכן ״קביצת היד, עי׳ ערך קביצה. — וכמו״כ ״ידו סגורה: ועשיתי לאיש אשר ידו סגורה, ועם נדבתו אצורה, ידך לכל שואל סגורה, בתולה ואיש לא ידעה (ר״י חריזי, תחכמ׳ ג). כי הוא גבה עינים, קצר אפים, טמא שפתים, סגור ידים, נעקש דרכים (שם מו). — ״ענות יד, נדיבות: וזאת הענוה לא תהיה שלמה עד שתדבק בה ענות היד והיא הנדיבות (מאזני צדק, אלגזלי 146). — מצא את ידיו, הצליח ויכול לעמוד ולהתקים ולעשות דבר: אשתוללו אבירי לב נמו שנתם ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם (תהל׳ עו ו). —*והצליח להבין את הדבר, לברר את הדבר, וכדומה: אמר ר׳ יהודה בר״ש היאך ימצא הדורש ידיו בין פקודיו לפקודיהם אם פקודיו למה פקודיהם (מד״ר במד׳ ז). — ״ומצא ידיו ורגליו: היאך נמצא ידינו ורגלינו על כל תנאי בני אדם זה עם זה (החיגוך, מלוה סמג). ולא מצינו ידינו ורגלינו בהבנתו (פתחי חכמ׳ לרמח״ל ב). — גמול ידו, גמול מעשיו: מפרי פי איש ישבע טוב וגמול ידי אדם ישוב לו (משלי יב יד). — סמך ידו, תמך בידו, עי׳ סמך, תמך.—*ידו שלטת במקום פלוני, הוא יכול לגעת בידו במקום פלוני: היה האחד מכיר מקצת אבניו נוטלן ועולות לו מן החשבון א״ר הושעיה זאת אומרת ששולטת היד מצד אחד (ירוש׳ ב״מ י יב ג). אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו (ב״ב יא.).—*ידיו מונחות לו בין עיניו, אינו עושה בהן שום דבר: אמרו לו לר׳ יהודה אלמלי ידיה מונחות בעיניה כל בין השמשות יפה אתה אומר (נדה סח:).—״יש יד פלוני בדבר, יש לו חלק בו: כל סחורה שיש יד עובד כוכבים באמצע וכו׳ (רגמ״ה בכור׳ יג.).—ובמשמ׳ ״הוא מתערב בדבר, עוסק בו, נהוג בדבור.—*לאחר ידו, עשה דבר לאחר ידו, עי׳ אחר.—*בית יד, עי׳ בית. — ״יש לפלוני יד ארוכה, הוא גנב, נהוג בדבור.—״מלאכת יד, ברפואה, נתוח שעושה הרופא לרפא אבר לקוי: רפואת כל פצע וחבורה ומכה טריה בד׳ פעולותיה הידועות במלאכת היד (אמרות טהור׳, חקו״ד ה ח). — ״יד אחת, עשו יד אחת, הסכימו ביניהם בהסכמה להיות בדעה אחת בדבר, נהוג בדבור. — תשומת יד, עי׳ תשומת.—כתב-יד, עי׳ כתב.—ומשל, ״שתי ידות רוחצות זא״ז: להטיב זה את זה בשתי ידות רוחצות זו את זו וכזאת אהבה טובה יקרא לה (ר״י מודינא, צמח צדיק ד).

—ב) בהשאלה, כל דבר בולט או משמש לאחיזה, קנת דומה ליד, ומ״ר ידות: ידותיו: שתי ידות לקרש האחד (שמות כו יז). שני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידתיו (שם יט).—ואמר המשורר במליצה: ועטה הזמן בגדי חרדות, וקשרי בין לשירם העמידו ובלבבם אדנים לו וידות, והם היו בעם האל יחידים וכן היו מליצותם יחידות (ר״י חריזי, תחכמ׳ יח). —וידות של כסא, כעין משענות משני עברי הכסא: שש מעלות לכסה וראש עגול לכסה מאחריו וידת מזה ומזה אל מקום השבת ושנים אריות עמדים אצל הידות (מ״א י יט). — ובאופן, כמו סרן: וארבעת האופנים למתחת למסגרות וידות[1]) האופנים במכונה וכו׳ ומעשה האופנים כמעשה אופן המרכבה ידותם וגביהם וחשקיהם וחשריהם הכל מוצק (מ״א ז לב-לג). — והשתמשו הסופרים במשמ׳ זו: ולזה היו ידים לאופנים כמו ידות לקרשים אשר עליו מתגלגל האופן בעת ההליכה (רשב״ל דורן, מג״א, חלק שוסינו ג).—ואמר המליץ: על כן יאמרו המושלים אופנים יסובבו עלי ידותם, והחכמה ואולת בבני אדם לאומותם (אסף ב, ד ט).—והמשורר אמר: עגלה עמוסה טבעה ברפש עד ידות אופניה ותקצר נפש בעל העגלה כי האסון קרהו במקום עקבות אדם לא נודעו (יל״ג, משלים ג יה).— ובמכונה: ובראש המכונה חצי האמה קומה עגל סביב ועל ראש המכנה ידתיה[2]) ומסגרתיה ממנה ויפתח על הלחת ידתיה ועל ומסגרתיה כרובים אריות ותמרת (שם לה-לו).—ומצוי בתו״מ במשמ׳ זו, בפרט יד של כלי, הקת שאחזים בו, manche ; Griff handle : מונבז המלך עשה כל ידות הכלים של יום הכפורים של זהב (יומ׳ ג י). בכל יום היתה ידה (של המחתה) קצרה והיום ארוכה (שם ד ד). יד הקורדום מאחריו שלש אצבעות (כלים כט ד). כל ידות הכלים שהכניסן שלא כדרכן (מקוא׳ י א). ידה (של הרצועה) טפח ורחבה טפח (מכות ג יג). מקל שעשאו יד לקורדום (שבת מח:). אף הוא עשה כני כלים ואוגני כלים וידות כלים וידות סכינין של יוה״כ של זהב (יומ׳ לו:). כל אותן ז׳ שנים מסיקין ידותיהן של חרבות וידותיהן של רמחים וידותיהן של סכינין (מד״ר ויקר׳ יא).—*ויד של פרי, העוקץ שלו: כל

—[1]) עי׳ בהערה לערך גב ובהערה לערך חשוק וחשור דעות המפרשים לכ״א מחלקי האופן הנזכרים בפסוקים האלה. וכבר השתמשו בספרות בשם ידות במשמ׳ זו. —[2]) לא נתברר לאיזה חלק מחלקי המכונה הכונה

שהוא יד ולא שומר מיטמא ומטמא (עוקל׳ א א). ידות האוכלין כאוכלין (ירוש׳ גיט׳ ג מד:). אין מכסין באוכלים וכו׳ ר׳ יהודה אומר כל שיש לו עוקץ או יד מותר (מס׳ ס״ת ג יב). — ובהשאלה יד לקרבן, יד לשבועה, יד לנדרים, וכיוצא בזה, לא נדר מפורש ולא שבועה מפורשת, אלא רמז ודבור קרוב ללשון של נדר ושבועה: שאני אוכל לך שאני טועם לך ר״א בשם ר׳ הושעיה תופשין אותו משום יד לקרבן וכו׳ אם אמר לא אוכל לך תופשין אותו משום יד לשבועה (ירוש׳ נדר׳ א לו ד). כל ידות נדרים כנדרים וכל כינויי נדרים כנדרים ואלו הן ידות האומר לחבירו ואלו הן בנויין קונם קונה קונס (בבלי שם ג.). לעשות כינויי נזירות כנזירות וידות נזירות כנזירות (שם). הרי זה עלי אסור מפני שהוא יד לקרבן (שם ו.). יש יד לקידושין[1]) או לא (שם:). יש יד לפיאה[2]) אין יד לפיאה וכו׳ מה קרבנות יש להן יד אף פיאה יש לה יד (שם). יש יד לצדקה[3]) או אין יד לצדקה (שם ז.). יש יד להפקר וכו׳ יש יד לבית הכסא[4]) או לא (שם). — *ידים מוכיחות: ידים שאין מוכיחות הויין ידים (קדוש׳ ה: גיט׳ פה: נדר׳ ו: נזיר ג:).—והשתמשו בדבור ״ידים מוכיחות במשמ׳ ראיות ברורות: ואין לך רישומו ניכר יותר מנדון זה מכמה אמתלאות ואומדנות ברורות וידים מוכיחות שגלוי וידוע לכל שממון זה לא נפרע (טוחו״מ סם כא, בשם הרא״ש). וכן בנדון זה יש כמה סברות וידים מוכיחות (שם).— ג) מצבת זכרון[5]), Denkmal ; monument: בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד (ש״א יה יב). ואבשלם לקח ויצב לו בחיו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא למצבת על שמו ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה (ש״ב יח יח). ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות (ישע׳ נו ה). —ד) מקום, Ort ; place: ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ (דבר׳ כג יג). כאשר יחנו כן יסעו איש על ידו לדגליהם (במד׳ ב יז). ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך וכו׳ אהבת משכבם יד[1]) חזית (ישע׳ נז ח). אליה יבאו רעים ועדריהם תקעו עליה אהלים סביב רעו איש את ידו (ירמ׳ ו ג). ויד ברא[2]) בראש דרך עיר ברא דרך תשים לבוא חרב (יחזק׳ כא כד-כה).—ועל-יד במשמ׳ בקרבת מקום: מעקרון וימה כל אשר על-יד אשדוד וחצריהן (יהוש׳ יו מו). מקצה צפונה אל-יד דרך חתלן לבוא חמת חצר עינן גבול דמשק צפונה אל-יד חמת (יחזק׳ מח א). פרשו רשת ליד מעגל מקשים שתו לי (תהל׳ קמ ו). בראש מרמים עלי דרך בית נתיבות נצבה ליד שערים לפי קרת (משלי ח ב-ג). — יד הנהר וכדומה, שפת הנהר: ותרד בת פרעה לרחץ על היאר ונערתיה הלכת על-יד היאר (שמות ב ה). והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן (במד׳ יג כט). על-יד נהר פרת כשלו ונפלו (ירמ׳ מו ו). ואני הייתי על-יד הנהר הגדול הוא חדקל (דני׳ י ד).— ה) יד, מ״ר ידות, חלק, חלק של תבואה וכדומה: והיה בתבואת ונתתם חמישית לפרעה וארבע הידת יהיה לכם לזרע השדה ולאכלכם (ברא׳ מז כד). ושמרתם את משמרת הבית מסח ושתי הידות בכם כל יצאי השבת ושמרו את משמרת בית יי׳ (מ״ב יא ו-ז). ושאר העם הפילו גורלות להביא אחד מן העשרה לשבת בירושלם עיר הקדש ותשע הידות בערים (נחמ׳ יא א).—ובתו״מ: ר״ש אומר שתי ידות לכבר משלש לקב (ערוכ׳ ח ב). ויעש את הים מוצק עשר באמה וכו׳ אין תימר עגול נמצאת אומר מאה וששים ידות טהרה הוא מחזיק אין תימר מרובע נמצאת אומר מאה ועשרים ושתי ידות טהרה היה מחזיק (ירוש׳ שם א יט.). הקיף לבו של ים וכו׳ צף שתי ידות מלמעלה (אדר״נ נוסח׳ ב לח). ובסהמ״א: הוי מחשב מה שאתה מפסיד עכשיו

בהשם ידות.— [1]) ואמרו שם: היכי דמי אילימא דאמר לה לאשה הרי את מקודשת לי ואמר לחבירתה ואת נמי פשיטא היינו קדושין עצמן אלא כגון דאמר לה לאשה הרי את מקודשת לי ואמר לה לחבירתה ואת, מי אמרינן ואת נמי אמר לה לחבירתה ותפסי בה קידושין לחבירתה או דילמא ואת הזאי אמר לה לחבירתה ולא תפסי קידושין בחבירתה.— [2]) ואמרו שם: היכי דמי אילימא דאמר הדין אוגיא ליהוי פיאה והדין נמי ההיא פיאה מעלייתא היא כי קא מיבעיא ליה כגון דאמר והדין ולא אמר נמי.— [3]) ואמרו שם: היכי דמי אילימא דאמר הדין זוזא לצדקה והדין נמי ההוא צדקה עצמה היא אלא כגון דאמר הדין ולא אמר נמי.— [4]) ואמרו שם: היכי דמי אילימא דאמר הדין בית ליהוי בית הכסא והדין נמי ההוא בית הכסא נמי הוה אלא כגון דאמר והדין ולא אמר נמי. — [5]) יש לשער כי היו המצבות האלה בתחלה אולי בצורת יד פחות או יותר. — [1]) כך רוב המפרשים במשמ׳ מקום, ור״ל בכל מקום שחזית. אך יש מפרשים יד זו במשמ׳ כנוי לאבר הזכרות כמו אמה בתלמוד. — [2]) י״מ שהנוסחה משובשה ומגיהים ויד בראש דרך תשים וכו׳.

כנגד שכר שאתה נוטל כנגדו אלף ידות לעולם הבא (מהז׳ ויטרי תכה). ונעשה לישראל חומה מזה ומזה ושתי הידות קפאו (חזקוני, בשלח יד כח). — כך וכך ידות, פי כך וכך: ותרב משאת בנימן ממשאת כלם חמש ידות (ברא׳ מג לד). ויען איש ישראל את איש יהודה ויאמר עשר ידות לי במלך (ש״ב יט מד). וכל דבר הכמת בינה אשר בקש מהם המלך וימצאם עשר ידות על כל החרטמים האשפים אשר בכל מלכותו (דני׳ א כ).—ובסהמ״א: נמצא עפר יעקב הוא הטף מרובה על הגדולים כמה ידות ואם הגדולים חטאו הקטנים לא חטאו לכך אינו חפץ בקללתן (חזקוני, בלק כג י).—*וחלקי היום: לא היו מהלכין כל היום אלא שתי ידות ביום (תוספתא ביכור׳ ב ח).—וחלקי החדש: וכמה רובו של חודש ששה עשר יום ר׳ יהודה אומר שתי ידות בחודש וכמה שתי ידות בחודש עשרים יום (ערוב׳ יג.).—*וחלקי השעה: כל הכוכבים והמזלות ושני המאורות נבראו בתחלת ליל רביעי ולא קדם זה לזה אלא שתי ידות שעות (פדר״א ז). וימי חדש הלבנה כ״ט ימים ומחצה ושתי ידות שעה וע״ג חלקים (שם). הרוצה לידע מקום הלבנה יחשוב שנות העולם ויעשה מהם חדשים ויתן לכל חדש כ״ט יום וחצי ושתי ידות שעה שהם תש״ב חלקים (ראב״ע שמות יב ב). יש לך לסלק קרוב לאחת מהי״ג ידות משל ע״ג חלקים וישארו ע״ב חלקים שכן היום הולך ורבה על חבירו מתקופת טבת עד תקופת תמוז (חזקוני, וישלח לב לב).—ואמר הפיטן: להודיע שאין מושלים אלא יום אחד מיומו של יוצר הרים, חוץ משתי ידות שעה בשעורים, כשהחמה נוטה במערב שתי ידות שעה מכהה אורים, כן עד שלא יבא הערב יצמח אור לישרים (יוצ׳ ב ר״ה, אשר מי יעשה).—״ידות מיל: וכל מעלה מהן בארץ ששה וששים מילין ושתי ידות מיל (מכת׳ ר׳ חסדאי להכוזר). — ״יד יד, חלק חלק: יטול החכם מכל בית יד יד מן קמח וילש ויאפהו (הלכ׳ קצוב׳ לר״י גאון, הלכ׳ ערוב׳).— ״וחלק מהחיל, מהצבא: אבל אלעזר בנו הגבור ואתו יד רבה וחזקה מאד מבחורי העריצים לא בכה (יוסיפון סה). וישלח נירון את כסתיאן שר צבא רומא היושב בארם ויד רמה אתו מחיל הרומיים (שם). — *ידות דרכים, עי׳ ית דות דרכים —״יד של ניר, מספר קבוע של עלי ניר מסדרים ונמכרים יחד: ואת שמו הגיד לי וכי כתב לי ספר כ״ג ידות של נייר וקרא פלאות החכמה ועוד התחיל לכתב לו פירוש ארוך על כל תיבה ותיבה ועל עלה אחד של נייר מן הספר ההוא פי׳ שתי ידות של נייר (שו״ת רשב״א תקמח). ונתחבר עליו ספר נקרא תשובת המינין מחזיק שלשים ידות ניר (התאבקות ר״י עמדין). וכתב וחבר שאלות ותשובות ארוכות ורחבות בעשרה ידות ניר או יותר (הוא, מגי׳ ספר ד).— ״יד השם, שם רפואה מן הרפואות: וגם הרפואה הלקוחה (לחצץ הכליות והמקוה) בדם התיש הנקראת יד השם לרוממותה (קאנון ג יח ב ז).

(הערה: שמושי יד כל כך רבים ומתחלפי הגונים, שקשה לקבוע לכ״א מהם מקום בדיוק, וקצתם שיכים לשנים שלשה מדורים במדה אחת).

אגרוף.– אחז.– אומן יד, אמן ידו.– אצבע, עי״ש.—אצילי ידיו. – ארבות ידיו. – *בית יד. – גב היד. – זרוע. – חטף.—״חכמת היד.–חפן, מלא הפניו.—ימין.–יפה, *ידיו יפות.—כף, כפים.—∞כפפה. –*כרף ידיו.–כתף.–לקח.–מחא כף. – מִסָּה, מסת ידו. – *משמש בידיו.–משש, חוש המשוש. – ספק בידיו.–*פסת היד. – קֹמֶץ.–קנה. – צִפֹּרֶן. –*שחי, *בית השחי.—שמאל.

א. ידד[1], ממנו ידדות, יָדִיד, *ידידות, ידידות, ״ידידה.

ב. ידד, ממנו יַדָּה.

יָדַד, קל עב׳ יַד, מ״ר יַדּוּ, יַדֹּתִי[2]), עת׳ אִיֹּד, תִּיֹּד, תִּיֹּדוּ, צווי יֹד, יֹדּוּ, יֹדִּי,—יַד גורל, הטיל הגורל: ואת ארצי חלקו ואל עמי יַדּוּ[3]) גורל (יוא׳ ד ב-ג).

---

[1]) משותף להלשונ׳ המזרח׳. בארמ׳ וסור׳ ידד, בערב׳ ודד a), וגם באשור׳ דומה לזה.

[2]) כך ר״י חיוג בפרוש וכן שאר הנטיות, ועי׳ הערה לקמן.—[3]) אמר ר״י חיוג: פתחות היוד יוכיח כי הוא מעקר זה, ע״כ, וריב״ג בשרש ידה אמר: ואנכר אבו זכריא כונ ידו גורל מנ הד׳א אלאצל לאנפתאח יא׳ה ולאנה ע׳יר מכשור עלי אלמעהוד מנ אנכשאר פא׳ כל פעל ת׳קיל מנ הד׳א אלמת׳אל וג׳עלה מנ ד׳ואת אלמת׳לינ מת׳ל רכו דבריו משמן רבו משערות ראשי ולעמרי אנ אלקיאש משתצחב לקולה אלא (אנ) מ׳ יצחק בן מ׳ שאול רחמה אללה כאנ יעתקדה מנ הד׳א אלאצל וכאנ ענדה פעלא משתקבלא מחד׳ופ יא׳ אלאשתקבאל קאל ואצלה יידו פחד׳פ אליא׳ אשתח׳פאפא והד׳א אלקול ענדי ע׳יר בעיד פיה בל יחשנה ענדי קולה וידו אבן בי אלד׳י אצלה ויידו.

---

a) ودد

ונכרים באו שערו ועל ירושלם ידו גורל (עובד׳ א יא). גם עלליה ירטשו בראש כל חוצות ועל נכבדיה ידו גורל וכל גדוליה רתקו בזקים (נחו׳ ג י).

ידדות, ש״נ,—מה שאהוב וחביב לאדם: עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי נתתי את ידדות נפשי בכף איביה (ירמ׳ יב ז).—ועי׳ ידידות.

א.ידה[1], ממנו א.ידה.

א.ידה, פ״י, ידיתי, עת׳ אידה, צווי ידו, — כמו ירה, זרק, בפרט חץ: ערכו על בבל סביב כל דרכי קשת ידו אליה אל תחמלו אל חץ (ירמ׳ נ יד).—ובינ׳ *ידה, ידים, ידי גורל, במשמ׳ אלמים: אל תמנע מטובת יום ובהלקח אח אל תעבר הלא לאחר תעזב חילך ויגיעך ליודי גורל (ב״ס גני׳ יד יח).

—פע׳, ידה, צווי ידו, עת׳ יידה, יידו ויידו, בנפילת היוד הראשנה וידו,—א) ידה אבן בפלוני: צמתו בבור חיי וידו אבן בי (איכ׳ ג נג).—ב) גדע וקטע: אלה הקרנות אשר זרו את יהודה כפי איש לא נשא ראשו ויבאו אלה להחריד אתם לידות [2]) את קרנות הגוים הנשאים קרן אל ארץ יהודה לזרותה (זכר׳ ב ד).

פערצ׳ לה מא ערצ׳ לקולה גער בים ויבשהו ולקולה וישרם למטה מערבה אללד׳ינ אצלהמא וייבשהו ויישרם אלא (אנ) אבא זכריא למ יד׳כר וידו אבן בי, ע״כ, ובעבר׳: ולא שם ר׳ יהודה ידו גורל מן השרש הזה בעבור פתח היוד שלו ושאיננה שבורה על המנהג הידוע מפא כל פועל כבד מן הדמיון הזה ושמהו מבעלי הכפל כמו רכו דבריו משמן רבו משערות ראשי ובחיי שהקשה מסייעה לדבריו אלא שמ׳ יצחק בן מר שאול נ״ע היה חושב אותו מן השרש הזה והיה אצלו פועל עתיד מחוסר יוד העתידות אמר ועקרו יידו וחסרה היוד להקל והמאמר הזה אצלי איננו רחוק ומיפהו בעיני אמרם וידו אבן בי שעקרו ויידו וקרה לו מה שקרה לאמרם גוער בים ויבשהו ולאמרם וישרם למטה מערבה שעקרם וייבשהו ויישרם אלא שר׳ יהודה [לא זכר] וידו אבן בי. ע״כ. רד״ק הביא שתי הדעות, ולא הכריע. ורוב החדשים הסכימו לדעת ר״י חיוג כי ידו גורל הוא מן הכפולים, ומפני שהוקשה להם הפתח גזרו שצריך לנקד ידו.

[1]) רק בעבר׳. בערב׳ ודי a) במשמ׳ נזילה וכדומה, רחוק ממשמ׳ בעברית.

[2]) פרשו המפרשים מעקר המשמ׳ של זריקה, אך הענין לפי הכונה היא גדיעה וקטיעה.

a) ودى

ב.ידה[1]), ממנו ב.ידה, תודה, *הודאה, *הודיה, *ודוי.

ב.ידה,—קל לא נהוג.

—הפע׳, הודה, הודינו, אודה, יודה, יודו, יודך, יודך, תודך, יהודנו, יודך,—הודה את פלוני, הלל ושבח אותו בשביל דבר טוב שעשה, loben, preisen; louer; to praise: ותאמר הפעם אודה את יי׳ (בראש׳ כט לה). יי׳ אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא (ישע׳ כה א). ושבו אליך והודו את שמך (מ״א ח לג). קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אמרים הודו את יי׳ צבאות כי טוב יי׳ כי לעולם חסדו (ירמ׳ לג יא). אודה יי׳ כצדקו ואזמרה שם יי׳ עליון (תהל׳ ז יח). הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך (שם קמב ח). על כן אודך יי׳ בגוים ולשמך אזמר (ש״ב כב נ). יהודה אתה יודוך אחיך (בראש׳ מט ח). וגם אני אודך כי תושיע לך ימינך (איוב מ יד). כי לא שאול תודך מות יהללך וכו׳ חי חי הוא יודך כמני היום (ישע׳ לח יח-יט). היודך עפר היגיד אמתך (תהל׳ ל י). באלהים הללנו כל היום ושמך לעולם נודה (שם מד ט). יודוך יי׳ כל מלכי ארץ (שם קלח ד). כי נפשו בחייו יברך ויודך כי תיטיב לך (שם מט יט). —ובמליצה, גם לדברים לא בע״ח: ויודו שמים פלאך יי׳ (תהל׳ פט ו). יודוך יי׳ כל מעשיך (שם קמה י). — וגם עם ה כתובה: יי׳ עזי ומגני בו בטח לבי ונעזרתי ויעלז לבי ומשירי אהודנו [2]) (תהל׳ כח ז). על כן עמים יהודוך לעלם ועד (שם מה יח).— ואמר הפיטן: נוראותיו ונפלאותיו יהודון דרי נשיה, מלאכים נערכים להקדישו ברום עליה (שבת ב אחה״פ, ארגן).—והודה לפלוני כמו״כ במשמ׳ זו: הודו ליי׳ קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו (ישע׳ יב ד). בשאול מי יודה לך (תהל׳ ו ו). נודה לך לעולם (שם עט יג).

[1]) בארמ׳ כמו בעבר׳. בערב׳ אשתודי a) בחוב, הודה שהוא חיב.

[2]) ואמר דונש: ומפארין העברים מדבריהן דברים כתחילתן מסוכנות ואומרים באודנו אהודנו ועשו ההא הזה באופני הצרוף ואז תאמר אהודנו אהודך אהודה אהודכם אהודכן אהודנה אהודנו אהודם אהודן וכו׳ יהודה לתפלה עמים יהודוך ואומרים ממנו יהודנו יהודך יהודה יהודכם יהודכן יהודנו יהודנה יהודם יהודן יהודונו יהודוכם יהודוכן יהודוה יהודון.

a) اِستودى

הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך (שם עה ב). הודו ליי׳ כי טוב (שם קו א). ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך (דהי״א כט יג). ויענו בהלל ובהודות ליי׳ כי טוב (עזר׳ ג יא).—ובתו״מ: מיום שברא הקב״ה את עולמו לא היה אדם שהודה להקב״ה עד שבאתה לאה והודתו שנאמר הפעם אודה את יי׳ (ברכ׳ ז:). וכי משלי אכלתם משל אלהי עולם אכלתם הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם (סוטה י:). מודים אנחנו לך ה׳ אלהינו וכו׳ על שהחייתנו וקיימתנו על שאנו מודים לך (שם מ.). — הודה על דבר, בדבר, אמר כי אמת הוא הדבר, gestehen; avouer; to admit, confess: חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי אמרתי אודה עלי פשעי ליי׳ (תהל׳ לב ה). מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועזב ירחם (משלי כח יג). — ומצוי מאד בתו״מ ובסהמ״א במשמ׳ זו: ששה דברים עשה חזקיהו המלך על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו (פסח׳ ד ט). העומר שהחזיק בו להוליכו אל העיר ושכחו מודים (ב״ש וב״ה) שאינו שכחה (פאה ו ג). הטוען את חבירו כדי שמן והודה בקנקנים (כתוב׳ יג ד). טענו חיטין והודה לו בשעורין (שבוע׳ ו ג). טענו כלים וקרקעות והודה בכלים וכפר בקרקעות (שם). טענו שני מחטים והודה לו על אחת מהן (ירוש׳ קדוש׳ א נח ג). עומד הייתי על אבא בשעת מיתתו וטענך מנה והודיתה לו (שם גיט׳ מ מז.). וכשבאתי אצל חבירי שבדרום על שנים הודו לי ועל זקן ממרא לא הודו לי שלא ירבו מחלוקות בישראל (סוט׳ כה.). כיון שהודה (יהודה) ואמר צדקה ממני יצתה בת קול ואמרה אתה הצלת תמר ושני בניה מן האור חייך שאני מציל בזכותך ג׳ מבניך מן האור (שם י:). שלא יאמר אטעננו במאתים כדי שיודה לי במנה (שבוע׳ לח.). לעולם אינו חייב עד שיטעננו בדבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין ויודה לו (שם מג.). במודה בשטר שכתבו שצריך לקיימו (שבת עח:). הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה שאין הולד ממזר (יבמ׳ מט.). —ולנק׳ *הודית: אמר לו אביו אמך הודית בך ואת הודית לפיכך אחיך יודו לך (תנחומא ויחי יב). וכדרך שהודית היא כך הודו בניה (מדר׳ שכל טוב, ברא׳ כט לה). כיון שילדה (לאה) בן רביעי הודית על חלקה שעלה יותר מן החשבון המגיע לה (רש״י ברכ׳ ז:). וההודאה שהודית בתחלה בענין ראובן ושמעון לא היתה הודאה שלמה כפי האמונה הנאמנה (רבב״ל דוראן, מגי׳ ספר לד.). לא כשאת סבורה להיות גברתה כי עדיין את שפחה והיא הודית לו מפני שרי גברתי אנכי בורחת (חזקוני, ברא׳ טז ח). — *והודת: שהיה הנער דומה לאותו השכן מיד הודת ואמרת הימנו עיברתי (ר׳ שלמה, תשו׳ מעט׳ הגא׳ פ).—*ומודת: כשם שאם מודת אינה משלמת כך אם כופרת אינה נשבעת (טוחו״מ לו כג, בשם תשו׳ הגא׳). — ובמשמ׳ *הסכים והכיר: ואם לא היו מודים לנו בקושיא הזאת ואמרו אין הדבר וכו׳ (ר״י ברגלוני, פי׳ יציר׳ 81).—*הודוהו למלך וכדומה, הסכימו והחליטו אותו: וישמעו גדולי רומי את שמעו וישלחו לו כתר מוכתר במרגליות ויודוהו לאדון ומושל ויקבלוהו בשמחה (יוסיפון ע). ומשם עבר וילך אל ארץ אפריקה ויצא לקראתו שר צבא אדון הארץ ויודהו לאדון (שם).—והודה המלוכה לפלוני: כי לא רצה הקטן להודות המלוכה לגדול (שבט יהוד׳ ז).— ובמשמ׳ *הסכים בכלל: ולא הודינו ג״כ להורידו (את בנימין) לפניך במצותך הראשונה רק אמרנו כי לא יוכל הנער לעזב את אביו וכו׳ ולא רצה אבינו לשמוע עד היותנו כלנו בסכנה לשוב לשבר מעט אכל ואז הודה בפחד ובדאגה (רמב״ן ברא׳ מד יט). וזה טעם ויאמר אבינו שובו שברו לנו מעט אכל כי לא רצה להודות לשלחו בכל אשר אמרנו עד שדחקו הרעב (שם כד).

—התפ׳, התודה, התודו, אתודה, יתודו, מתודה, מתודים, התודות, כהתודות,—התודה בדבר, הודה והגיד את חטאיו, gestehen; confesser; to confess: והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודה אשר חטא עליה (ויקר׳ ה ה). וסמך אהרן את שתי ידו על ראש השעיר החי והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם (שם יו כא). והתודו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר מעלו בי (שם כו מ). והתודו את חטאתם אשר עשו (במד׳ ה ז). ואתפללה ליי׳ אלהי ואתודה ואמרה אנא אדני וכו׳ חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו (דני׳ ט ד-ה). ועוד אני מדבר ומתפלל ומתודה חטאתי וחטאת עמי ישראל (שם כ). תהי נא אזנך קשבת ועיניך פתוחות לשמע אל תפלת עבדך אשר אנכי מתפלל לפניך היום וכו׳ ומתודה על חטאות בני ישראל אשר חטאנו לך (נחמ׳ א ו). ויעמדו ויתודו

על חטאתיהם ועונות אבתיהם ויקומו על עמדם ויקראו בספר תורת יי' אלהיהם רבעית היום ורבעית מִתְוַדִּים ומשתחוים ליי' אלהיהם (שם ט ב-ג). וכהתפלל עזרא וּכְהִתְוַדֹּתוֹ בכה ומתנפל לפני בית האלהים נקבצו אליו מישראל קהל רב מאד (עזר' י א). — ובתו"מ: במנחה ביום טוב האחרון היו מתודים כיצד היה הוידוי בערתי הקדש מן הבית וכו' אם הקדים מע"ש לראשון אינו יכול להתודות (מע"ש ה י-יא). והכהן עומד במזרח ופניו למערב וסומך שתי ידיו עליו ומתודה וכך היה אומר אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי (יומ' ג ח). מצות הוידוי ערב יוה"כ עם חשיכה וכו' אע"פ שנתודה בערבית צריך להתודות בשחרית אע"פ שנתודה בשחרית וכו' צריך להתודות בנעילה שכל היום כשר לוידוי כיצד הוא מתודה וכו' רבוני חטאתי (ירוש' שם ח מה ג). מצוה להגריל ולהתודות לא הגריל ולא התודה כשר (בבלי שם מ.). אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בו למה הוא דומה לאדם שתופש שרץ בידו שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה (תענ' טז.). חייב אדם להתודות קודם אכילה ובאיזה צד מתודה מתפלל שמנה עשרה כדרך כל יום ויום (סדר רע"ג, יוה"כ קיח). חוץ מתפלת נעילה שהוא מתודה אתה נותן יד לפושעים (שם קיט). ותלמדנו להתודות לפניך על כל עונותינו למען תקבלנו בתשובה שלמה לפניך (שם קכט). נטה למות אומרים לו התודה עד שלא תמות הרבה שהתודו ולא מתו והרבה שלא התודו ומתו והרבה שהיו מהלכין בשוק ומתודין שמא בזכות שאתה מתודה אתה חי אם היה יכול להתודות בפיו מתודה ואם לאו מתודה בלבו (מתז' רומא, ענין אבלות). — ואמר הפיטן: אם בתשובה ותודה תתרצה הנני שב ומתודה ואומר לפניך חטאתי לך ה' ועויתי ופשעתי (סד' רע"ג, תפל' רסע"ג לר"ה).

א. **יְדוּד**[1], ש"ז, מ"ר ידודים, סמי' יְדוּדֵי, — ניצוץ: יראת חזון ארמי בעתתהו אל תיגע בבן עמוס מני בטן, ידוד אש לוהט בהאבקו לו כי לא יכול לו ונתחנן בבכי (יוסי בן יוסי, סד' עבודה). אשר יראתך בטפסרי ערבות ידודי להבות, כיתי רבבות לאין סוף להרבות (מחז' רומ', מוס' יוה"כ, אשר יראתך).

[1]) מן כידודי אש שבמקרא (איוב מא יא), שראו קצת הקדמונ' בכף שבראשיתו כ הדמיון, וכן ריב"ג, אמר וז"ל: כידודי אש כשראר אלנאר וקד קאל קום אנ אלכאף פיה אצל ואנה עלי זנה עתיד לכידור, ע"כ, ובעבר': כידודי אש ניצוצי האש ויש מי שאומר שהכף מן השרש ושהוא על משקל לכידור.

ב. **יְדוּד**[1], ש"ז, מ"ר ידודים, סמי' יְדוּדֵי, — כמו דוּד: וכמו כן ניתן האש בתוך הידוד ומתחתיו וכו' ואצל לפידי פיו הזכיר מלאכת הידוד כמו מלאה אש דוגמת כיור (תשו' דונש, הכרע' ר"ת, ערך כידודי). ונקראים כיורי אש וידודי אש בעת האש בתוכם וכו' כמו ידודים מלאים אש יתמלטו מפיו (שם).

יְדוּדוֹן[2], ש"ז, — כמו יְדוּתוּן: אבובא כלי של נגון ידודון[3] (ר"ד מהתפותיס, צמח דוד, ערך אבובא). הרדולוס כלי של נגון ידודון (שם, הרדולוס).

*__יְדוּעַ__[4], ש"ז, — שֵׁם בע"ח דומה לעכבר, ידיו קצרות ושערות זנבו רבות וארוכות, Springmaus, gerboise; jerboa: ידעוני זה המניח עצם ידוע[5] בפיו והוא מדבר מאליו (סנה' סה:).

יְדוּתוּן[6], ש"ז, — שֵׁם כלי זמר: למנצח על יְדוּתוּן[7] לאסף מזמור (תהל' עז א). ועמהם (עם המשוררים

[1]) כמו"כ מן כידוד אש שבמקרא, עפ"י פרושו של דונש. אעפ"י שבפרוש המלה כידודי אין פרושו מכריע, הנה שמושו במלת ידוד בכונה שיחס לה נותן לה זכות בלשוננו.

[2]) עי' הערה לקמן. — [3]) בערך ידודון בספר הזה בעצמו נאמר: ידודון כלי של נגון אורגאנו בלעז או הוא שם המנגן. ע"כ. והנה בתהל' שם כתוב על ידיתון ובס"א ידותון, עכ"פ לא ידודון, ולא ידעתי מאין בא החלוף הזה. ועי' ערך ידותון.

[4]) בערב' ודע [a]), ופרשוהו המלונים הערבים ירבוע והיא החיה הרשומה בפנים. — [5]) גרסת הערוך: המניח עצם חיה ששמה ידוע בפיו. וכן פרש רש"י: ידוע שם חיה. ע"כ. והרמב"ם פרש שהוא שם עוף: כיצד מעשה הידעוני מניח עצם עוף ששמו ידוע בפיו ומקטיר ועושה מעשים אחדים עד שיפול כנכפה וידבר בפיו דברים שעתידים להיות (רמב"ם עכו"ם ו ב).

[6]) עי' הערה לקמן. — [7]) בכתיב ידיתון כתיב, י אחרי ד, ידותון קרי, ובקצת ספרים גם הכתיב הוא ידותון. והנה ידותון הוא שע"פ של אחד משלשה ראשי הלוים המשוררים של דוד: ויבדל דויד ושרי הצבא לעבדה לבני אסף והימן וידותון הנביאים בכנרות בנבלים ובמצלתים (דהי"א כה א), והלוים המשררים

[a]) ودع

הנקובים שם) הימן וידותון [1]) חצצרות ומצלתים למשמיעים (דהי״א יו מב).

ידיד, א) ש״ז, סמי׳ ידיד, בכנ׳ ידידי, מ״ר ידידים, ידידיך, — מי שאוהב לחברו, רוצה בטובו, יש לו נטייה אליו, Freund ; ami ; friend : לבנימן אמר ידיד יי׳ ישכן לבטח (דבר׳ לג יב). אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי בקרן בן שמן (ישע׳ ה א). מה לידידי בביתי (ירמ׳ יא יה). כן יתן לידידו [2]) שנא (תהל׳ קכז ב). למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו (שם ס ז).—ובתו״מ : אמר המקום למשה ידידי טובעים בים והים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה (מכי׳ בשלח ב ה).—ואמר הפיטן : ברעישה ובגעישה כבוד זכרו (המלאכים) יפארו, ועבדיו בני ידידיו למטה הם יספרו, בקול קדוש קדוש קדוש יי׳ צבאות יזמרו (שבת ב׳ אתה״פ, ידודון).—*וכנוי לאברהם : אשר קידש ידיד מבטן וחוק בשאירו שם (ירוש׳ ברכ׳ ט יד.). — *וכנוי לביהמ״ק : יבא ידיד בן ידיד ויבנה ידיד לידיד בחלקו של ידיד ויתכפרו בו ידידים (מנח׳ נג.). ויבנה ידיד זה בית המקדש (שם:).—ואמר הפיטן : ידיד אתוי עבר ידעך בעולם, יחום זקונם העלה לך לכליל, כשה תמים בוחר איש תם (מוס׳ יוה״כ, אמיץ כח). — ב) ת״ז, לנק׳ ידידה, מ״ר ידידים, ידידות, — חביב, ראוי לאהבה, lieblich; aimable; lovely : מה-ידידות משכנותיך יי׳ צבאות : נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות יי׳ (תהל׳ פד ב-ג). — ועי׳ אוהב, חבר. — אויב, שונא.

ידידה, ש״נ, — אשה שנוטה חבה לחברה, Freundin, amie ; female-friend, נהוג בדבור העברי ובספרות החדשה.

***ידידות**, ש״נ, — א) עי׳ ידדות. — ב) סגולת הידיד, רגשי הידיד : על כן בשבר זאת אל חי חלקינו צורינו צוה להציל ידידות שארינו משחת (ירוש׳ ברכ׳ ט יד.). — ומצוי מאד בסהמ״א ובדבור, ואמר המשורר : אשר העניקך בטוב אין ימינך לגמלה יכולה, תנה לו תמורת פעליו ידידות לבבך גמולה (ר״ש הנגיד, בן משלי א מו). ושבתי מזרוע הידידות בקוצר שדפה רוח קציריו (רשב״ג, בורש ען).—ואמר הפיטן : טווי יריעות רקמתך, ידידות שכן רקמתך, זאת קומתך (יוצ׳ ב פסח, אודך).

ידדת, ש״נ, — כמו ידידות : משכיל שיר ידידת (תהל׳ מה א).

***ידיעה**, ש״נ, מ״ר ידיעות, — שה״פ מן ידע : כשם שאם אכל חלב וחלב בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת כך על לא הודע שלהן אינו מביא אלא אשם אחד אם היתה ידיעה בינתים וכו׳ מביא אשם תלוי על כל אחד ואחד (כרית׳ ד ב). השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו לא שב מידיעתו אינו מביא קרבן על שגגתו (הור׳ ב.). — ימ״ר : ידיעות הטומאה שתים שהן ארבע (שבוע׳ ב א).—ובפרט בסגנון המחקרי, הידיעה, במשמ׳ הסגולה שיש לו לאדם לדעת הענינים : והיה מבואר שידיעתנו באלו ההוים הבעלי נפש אשר בכאן היא יותר חזקה מהידיעה אשר לנו בגרמים השמימיים (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ה ג א). יש מן הקדמונים מי שהכחיש הידיעה ואמר שאי אפשר לאדם שישיג לידע דבר על אמתתו וכו׳ בעבור שכל ידיעה לא תגיע אלא מידיעה קודמת ואותה הידיעה הקודמת כבר היתה דרושה והגיעה ג״כ מידיעה קודמת לה וכן אותה הקודמת כבר היתה דרושה ולא תגיע אלא מידיעה קודמת לה וישתלשל הענין אל

לכלם לאסף להימן לידתון ולבניהם ולאחיהם מלבשים בוץ במצלתים ובנבלים ובנרות (דהי״ב ה יב). ולכן סוברים החדשים כי גם כאן בראש המזמור הכונה בהשם ידותון להמשורר ידותון ההוא, והוא גם כאן שע״פ. והמלה ע ל יתרה או אולי שאבית מן על ידי איתן. אבל לפי הנוסחה המסורה על ידותון אין ספק כי הכונה בידותון היא שם לכלי שיר, ורגלים לדבר, כי הוא כלי נגינה שבדה והמציא ידותון ונקרא על שמו, וכן נראה כי גם הימן המציא כלי זמר אחד, או לפחות תקן ושכלל אחד מכלי השיר אשר היו מקודם, ונקרא הכלי הזה על שמו של הימן, ועי״ז יתפרש יפה הכתוב בדהי״א שהבאנו בפנים, ועי׳ הערה לקמן.—[1]) דעת רוב המפרשים היא כי הכונה כאן בהשם הימן וידותון היא להשם הפרטי של שני המשוררים. אבל קשה, כי זה כפל דברים בלי שום צרך, ומלבד זה, השמות חצצרות ומצלתים הכתובים אחריהם מעידים על שלפניהם, כי גם השמות הימן וידותון הם שמות לכלי שיר, ולא שמות עצם המשוררים, והוא על פי ההשערה שבהערה הקודמת, שהיו אז בידי הלוים שני כלי זמר שהיו קרואים על שמות שני המשוררים האלה, אם מפני שהם בדאום מעקרם, או שתקנו בהם תקון חשוב. וצריך איפוא להוסיף ב„המלון" ערך הימן, שם לכלי שיר.

[2]) י״ם לידידיו.

בלתי תכלית ובבלתי תכלית לא תקיף בו ידיעה (העקרים ה יו). וידיעותינו בלות ומטולאות קצרו מהשיג איך ידיעותינו עם רחק היחש בינותינו מצדך ומצדנו (כתי"ע יג). — ובזמן החדש השתמשו בשם זה במשמ׳ דבר ומעשה שמודיע אדם על כל מה שמתרחש בעולם.

:·ידיעי, ידיעיי, ת"ז, — מטבע של ידיעה: והנה קצת אלה הענינים אמנם ראוי על הרופא מצד מה שהוא רופא שיצירהו במהות לבד ציור ידיעי, ויאמן בישותו (קאנון א א ב).

א·ידע[1], ממנו דע, דעה, דעת, ידע, ידעוני, מדע, מודע, *ידוע, *ידיעה, *מודעה, ״דעתן, ״דעתנות, ״הודעה, ״התודעות, ״ידיעי, ״ידען, ״מדעי.

א·ידע, פ"י, ידעת, ידעת, ידעון, ידעו, ידעתו, ידעתיו, עת׳ אדע, אדעה, אדעה, תדעי, תדעי, תדעין, יידע, אדעך, ידעם, צווי דע, דעה דעי, דעו, דעהו, מקו׳ ידוע, ידע, דעת, דעה, לדעתו, — א) ידע דבר, ידע מהותו ואיכותו של הדבר, ידע מה הוא הדבר ואיך הוא, wissen ; savoir ; to know : ולא ידע יעקב כי רחל גנבתם (ברא׳ לא לב). כי לא ידע כי כלתו הוא (שם לח יו). ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל (שם לט ו). הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את (שם יב יא). אכן יש יי׳ במקום הזה ואנכי לא ידעתי (שם כח יז). ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שמות לד כט). והוא לא ידע כי אורב לו מאחרי העיר (יהוש׳ ח יד). והעם לא ידע כי הלך יונתן (ש"א יד ג). ויאמר (דוד) ידע ידע אביך כי מצאתי חן בעיניך ויאמר אל ידע זאת יהונתן (שם כ ג). הלוא ידעתה כי מרה תהיה באחרונה (ש"ב ב כו). הידעת כי היום יי׳ לקח את אדניך מעל ראשך (מ"ב ב ג). את ידעת כי לי היתה המלוכה (מ"א ב יה). וארשתיך לי באמונה וידעת את יי׳ (הוש׳ ב כב). והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה הדגן והתירוש והיצהר (הוש׳ ב י). והם לא ידעו כי שמע יוסף (ברא׳ מב כג). כי לא ידעו מה הוא (שמות יו יה). והמה לא ידעו מחשבות יי׳ (מיכ׳ ד יב). ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני יי׳ (שמות יד ד). אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי (ברא׳ מד כז). הידעתם כי לנו רמת גלעד (מ"א כב ג). והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יי׳ אלהיכם (שמות ו ז). ואתנה ידעתן כי בכל כחי עבדתי את אביכן (ברא׳ לא ו). וידעתן כי אני יי׳ (יחזק׳ יג כא). לא ידענו מי שם כספנו באמתחתינו (ברא׳ מג כב). כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו (שמות לב א). ואם לא וידענו כי לא ידו נגעה בנו (ש"א ו ט). כי ידע אלהים כי ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים ידעי טוב ורע (ברא׳ ג ה). אדני ידע כי הילדים רכים (שם לג יג). כי ידע כל ישראל כי גבור אביך (ש"ב יז י). וילכו להם ואין ראה ואין יודע ואין מקיץ (ש"א כו יב). כי אמרתי מי יודע יחנני יי׳ וחי הילד (ש"ב יב כב). ומי יודע החכם יהיה או סכל (קהל׳ ב יט). ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות (אסת׳ ד יד). האנשים הידעים כי מקטרות נשיהם לאלהים אחרים (ירמ׳ מד יה). כי החיים יודעים שימתו והמתים אינם יודעים מאומה (קהל׳ ט ה). כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך וכו׳ אחת דתו להמית (אסת׳ ד יא). נפלאים מעשיך ונפשי ידעת מאד (תהל׳ קלט יד). במה אדע כי אירשנה (ברא׳ יה יח). בזאת אדע כי כנים אתם (שם מב לג). ואדע כי דבר יי׳ הוא (ירמ׳ לב ח). ואדעה כי לא מרגלים אתם (ברא׳ מב לד). ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך (שמות לג ה). ואם לא אדעה (ברא׳ יח כא). ויי׳ הודיעני ואדעה (ירמ׳ יא יח). הטרם תדע כי אבדה מצרים (שמות י ז). ותדע ובחנת את דרכם (ירמ׳ ו כז). אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן (שה"ש א ח). ובא עליך רעה לא תדעי שחרה ותפל עליך הוה לא תוכלי כפרה ותבא עליך פתאם שאה לא תדעי (ישע׳ מז יא). שבי בתי עד אשר תדעין איך יפל דבר (רות ג יח). מה ידעת ולא נדע (איוב יה ט). שאל נא באלהים ונדעה התצלח דרכנו

[1]) בארמית, וי"א גם באשור׳. בערב׳ אין צרוף זה משמש להמושג שהוא משמש בו בעברית. עכ"פ אין ספק בדבר ששרשו הקדום היה ודע, ולכן הבנינים נודע, הודיע, התודע. ואמרו החדשים כי צירה אותיות איתן באה מהצטמצמות פתח ושוא, ידע במקום יודע. וכמו גם בערב׳ ולד עת׳ ילד, ואולי היתה זאת פעולת נקודת החירק של הע"פ, שכבר בזמן קדום, בעוד שרוב הפתח שבלשון עוד לא נטה מגונו העקרי, הפתח הזה נשבר קצת ונטה לעומת קול הסגול ונקדוהו בצירה, שהוא הנקוד של הפתח והחירק שנטו מגונם העקרי כבר בזמן קדום. ועי׳ במבוא בחלק הדקדוק, נפ"י.

(שופט׳ יח ה). לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי הרעה הזאת לנו (יונ׳ א ז). ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה (ישע׳ ה יט). למען תדעו כי אני יי׳ אלהיכם (דבר׳ כט ה). הלוא תדעו כי שר וגדול נפל היום הזה בישראל (ש״ב ג לח). שמעו שמוע ואל תבינו וראו ראו ואל תדעו (ישע׳ ו ט). למען תדעון אשר יפלה יי׳ בין מצרים ובין ישראל (שמות יא ז). ויאמר משה בזאת תדעון כי יי׳ שלחני לעשות את כל המעשים האלה (במד׳ יו כח). ויאמר יהושע בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם (יהוש׳ ג י). למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל (ויקר׳ כג מג). וידעו כי ארון יי׳ בא אל המחנה (ש״א ד ו). היום הזה אחל גדלך בעיני כל ישראל אשר ידעון כי כאשר הייתי עם משה אהיה עמך (יהוש׳ ג ז). למען ידעון כל עמי הארץ את שמך (מ״א ח מג). — יידע: כי רם יי׳ ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע[1] (תהל׳ קלח ו). — ולִווי: ואם אינך משיב (את האשה) דע כי מות תמות (בראש׳ כ ז). ואם חרה יחרה לו דע כי כלתה הרעה מעמו (ש״א כ ז). אל לארך אפך תקחני דע שאתי עליך חרפה (ירמ׳ יה יה). ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (קהל׳ יא ט). ועתה דעי וראי מה תעשי (ש״א כה יז). ראי דרכך בגיא דעי מה עשית (ירמ׳ ב כג). ודעי וראי כי רע ומר עזבך את יי׳ אלהיך (שם יט). ועתה דעו מה תעשו (שופט׳ יח יד). דעו נא וראו כי רעה זה מבקש (מ״א כ ז). דעו אפוא כי לא יפל מדבר יי׳ ארצה (מ״ב י י). דעו כי יי׳ הוא אלהים הוא עשנו (תהל׳ ק ג). ודעו וראו כי רעתכם רבה (ש״א יב יז). שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה (ירמ׳ ה א). ודעו כי הפלה יי׳ חסיד לו (תהל׳ ד ד). כן דעה הכמה לנפשך (משלי כד יד). למען דעת כל עמי הארץ את יד יי׳ כי חזקה היא (יהוש׳ ד כד). רק למען דעת דרות בני ישראל ללמדם מלחמה (שופט׳ ג ב). והאיש משתאה לה מחריש לדעת ההצליח יי׳ דרכו אם לא (בראש׳ כד כא). אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני יי׳ מקדשכם (שמות לא יג). כי לפתחך בא ולדעת את מוצאך ואת מבואך ולדעת את כל אשר אתה עשה (ש״ב ג כה). ליראה אתך כעמך ישראל ולדעת כי שמך נקרא על הבית הזה (מ״א ח מג). מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך (ישע׳ מח ד). כדעתכם ידעתי גם אני (איוב יג ב). — ובמשמ׳ נתברר לו דבר, הרגיש בו: אכלו זרים כחו והוא לא ידע גם שיבה זרקה בו והוא לא ידע (הוש׳ ז ט). יקשתי לך וגם נלכדת בבל ואת לא ידעת (ירמ׳ נ כד). המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו (איוב ט ה). תבואהו שואה לא ידע ורשתו אשר טמן תלכדו (תהל׳ לה ח). — ומצא בדעתו מה שנצרך לו לדעת: ויהי בשכבו וידעת את המקום אשר ישכב שם (רות ג ד). וידע נח כי קלו המים מעל הארץ (בראש׳ ח יא). וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן (שם ט כד). ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם (שם ג ז). ותתצב אחתו מרחק לדעה מה יעשה לו (שמות ב ד). יצא נא אבי ואמי אתכם עד אשר אדע מה יעשה לי אלהים (ש״א כב ג). מרדכי מתהלך לפני חצר בית הנשים לדעת את שלום אסתר ומה יעשה בה (אסת׳ ב יא). ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה (שם ד ה). — ב) ידע את פלוני, הכירו, ידע מי הוא, kennen, connaître; become acquainted with: ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף (שמות ה ח). ושמואל טרם ידע את יי׳ (ש״א ג ז). ידע שור קנהו (ישע׳ א ג). ואת אחיו לא הכיר ואת בנו לא ידע כי שמרו אמרתך (דבר׳ לג ט). נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך (שם יג ז). גוי אשר לא ידעת אתה ואבתיך (שם כח לו). אתה ידעת את דוד אבי כי לא יכול לבנות בית לשם יי׳ אלהיו (מ״א ה יז). ואתה את עבדך ידעת (דהי״א יז יח). לא ידעתי את יי׳ וגם את ישראל לא אשלח (שמות ה ב). כי ידעתי את יצרו אשר הוא עשה היום (דבר׳ לא כא). אני ידעתי את זדנך ואת רע לבבך (ש״א יז כח). אני ידעתי אפרים וישראל לא נכחד ממני (הוש׳ ה ג). רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה (עמו׳ ג ב). היש אלוה מבלעדי ואין צור בל ידעתי (ישע׳ מד ח). עם לא ידעתי יעבדוני (תהל׳ יח מד). ידעתי כל עוף הרים וזיז שדי עמדי (שם נ יא). ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשם (רות ב יא). ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יי׳ פנים אל

[1]) לא נתברר טיבו של כתיב זה, ולא טיבו של הנקוד. הקדמונ׳ החליטוהו להפעיל, ודמוהו לייליל, אך ממליצת הכתוב נראה שזה קל, וכך החליטוהו החדשים ולא מצאו באור מספיק להיוד היתרה, ולכן החליטו קצתם שהוא שבוש פשוט.

פנים (דבר' לד י). ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך (שם כב ב). כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו (בראש' יח יט). אני ידעתיך במדבר (הוש' יג ה). בטרם אצורך בבטן ידעתיך (ירמ' א ה). ואתה יי' ידעתני (שם יב ג). ואקרא לך בשמך אכנך ולא ידעתני (ישע' מה ד). ללכה אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם ונעבדם (דבר' יג ג). והכעסתי לב עמים רבים בהביאי שברך בגוים על ארצות אשר לא ידעתם (יחזק' לב ט). והפיצותים בגוים אשר לא ידעו המה ואבותם (ירמ' ט יה). כי רוח זנונים בקרבם ואת יי' לא ידעו (הוש' ה ד). כי אויל עמי אותי לא ידעו (ירמ' ד כב). ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבתיך (דבר' ח ג). הכהנים לא אמרו איה יי' ותפשי התורה לא ידעוני (ירמ' ב ח). שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות אשר בשמך לא קראו (שם י כה). ולאלוה אשר לא ידעהו אבתיו יכבד בזהב ובכסף (דני' יא לח). וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא חלק להם (דבר' כט כה). למען דעת דרות בני ישראל ללמדם מלחמה רק אשר לפנים לא ידעום (שופט' ג ב). וינכרו את המקום הזה ויקטרו בו לאלהים אחרים אשר לא ידעום המה ואבותיהם (ירמ' יט ד). ואסערם על כל הגוים אשר לא ידעום (זכר' ז יד). ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם (דבר' יא כח). אתם ידעתם את האיש ואת שיחו (מ"ב ט יא). ויאמר להם הידעתם את לבן בן נחור ויאמרו ידענו (בראש' כט ד). לי יזעקו אלהי ידענוך ישראל (הוש' ח ב). ויהי כל יודעו מאתמול שלשם ויראו והנה עם נבאים נבא (ש"א י יא). נדו לו כל סביביו וכל ידעי שמו אמרו איכה נשבר מטה עז (ירמ' מח יז). אחי מעלי הרחיק וידעי אך זרו ממני (איוב יט יג). אזכיר רהב ובבל לידעי (תהל' פז ד). כל יודעיך בעמים שממו עליך (יחזק' כח יט). משך חסדך לידעיך וצדקתך לישרי לב (תהל' לו יא). מדוע משדי לא נצפנו עתים וידעו לא חזו ימיו (איוב כד א). ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיתיו וכל ידעיו לפנים ויאכלו עמו לחם בביתו (שם מב יא). ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו (מ"א ח לט). ואלהים זולתי לא תדע (הוש' יג ד). לכן ידע עמי שמי (ישע' נב ו). הודעני נא את דרכך ואדעך למען אמצא חן בעיניך (שמות לג יג). יי' מה אדם ותדעהו (תהל' קמד ג).— ופעול ידוע, שהכל יודעים ומכירים אותו, איש חשוב והגון: הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם וכו' ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אותם ראשים עליכם (דבר' א יג-יה).— ג) ידע ספר, ידע מלאכה, וכדומה, היה בקי בזה, מלמד בזה: ויהי עשו איש ידע ציד איש שדה (בראש' כה כז). יבקשו איש ידע מנגן בכנור (ש"א יו יו). הנה ראיתי בן לישי בית הלחמ׳ ידע נגן וגבור חיל (שם יח). כי אין בנו איש ידע לכרת עצים כצדנים (מ"א ה כ). ואביו איש צרי יודע לעשות בזהב ובכסף (דהי"ב ב יג). איש חכם וכו' וידע לפתח פתוחים (שם ו). כדברי הספר החתום אשר יתנו אתו אל יודע הספר לאמר קרא נא זה ואמר לא אוכל כי חתום הוא ונתן הספר על אשר לא ידע ספר לאמר קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר (ישע' כט יא-יב). וישלח חירם באני את עבדיו אנשי אניות ידעי הים (מ"א ט כז). וקראו אכר אל אבל ומספד אל יודעי נהי (עמו' ה יו). אשרי העם ידעי תרועה (תהל' פט יו). אוניות ועבדים יודעי ים (דהי"ב ח יח). — ידע דבר, במשמ' קרה לו והיה לו הדבר: שמעי זאת עדינה הישבת לבטח האמרה בלבבה אני ואפסי עוד לא אשב אלמנה ולא אדע שכול (ישע' מז ח). שומר מצוה לא ידע דבר רע (קהל' ח ה). גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם (שם ט א).— ד) ידע[1] אשה, ידעה איש, הזדוג לאשה, בעלה, נזדוגה לאיש, נבעלה: והאדם ידע את חוה אשתו ותהר ותלד את קין (בראש' ד א). וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך (שם יז). וידע אלקנה את חנה אשתו ויזכרה יי' (ש"א א יט). והנער טבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה (בראש' כד יו). ולא יסף עוד לדעתה (שם לח כו). ותשב (בת יפתח) אל אביה ויעש לה את נדרו אשר נדר והיא לא ידעה איש (שופט' יא לט). ארבע מאות נערה בתולה אשר לא ידעה איש למשכב זכר (שם כא יב). והנערה יפה עד מאד ותהי למלך סכנת ותשרתהו והמלך לא ידעה (מ"א א ד). ויחזק האיש בפילגשו ויצא אליהם החוץ וידעו אותה ויתעללו בה כל הלילה (שופט' יט כה). וכל אשה ידעת איש

— [1]) כבר דחה Schwally (ZDMG, 1898,136) השערת Locin כי מליצה זו באה מפני שבעת הזווג ראה האיש את האשה בפעם הראשונה, אבל גם השערת שואלי שם, כי הכונה בזה שידע אם היא בתולה, איננה נכונה.